
VE RI
TAS

Olrik
„Sakses oldhistorie“

KILDERNE

TIL

SAKSES OLDHISTORIE.

EN LITERATURHISTORISK UNDERSØGELSE

AF

AXEL OLRIK.

II.

NORRÖNE SAGAER OG DANSKE SAGN.

KØBENHAVN.
FORLAGT AF UNIVERSITETSBOGHANDLER G. E. C. GAD.
THIELES BOGTRYKKERI.
1894.

SAKSES OLDHISTORIE

— NORRÖNE SAGAER OG DANSKE SAGN —

EN LITERATURHISTORISK UNDERSØGELSE

AF

AXEL OLRIK.

UDGIVEN MED UNDERSTØTTELSE AF
DEN GREVELIGE HJELMSTJERNE-ROSENCRONESKE STIFTELSE.

KØBENHAVN.

FORLAGT AF UNIVERSITETSBOGHANDLER G. E. C. GAD.

THIELES BOGTRYKKERI.

1894.

PROFESSOR, DR. LUDVIG F. A. WIMMER

MED HENGIVENHED OG TAKNEMMELIGHED

TILEGNET.

FORORD.

Det er en vane, som videnskaben fører med sig overalt: för den godkender noget vidnesbyrd, stadig at spörge, hvem vidnet er og hvorledes han har fået sin underretning. Om den gamle nordiske sagnforskning gælder dette i höj grad; man har atter og atter drøftet Eddakvadenes alder, hjemsted og mulige slægtskab; man har arbejdet med at udfinde de islandske sagaskriveres kilder og arbejdsmåde. Kun af den störste kilde blandt alle, Sakses værk, har man ikke krævet sådant vidnesbyrd. Et dygtigt forsøg, gjort i århundredets begyndelse, synes samtiden knap at have forstået; og i lange tider har »Sakses danske sagn« været en kilde, der kunde påberåbes uden nærmere undersøgelse.

Her er en opgave for den filologiske kritik. Den må hævde den kendte sætning, at hvor talen er om at granske sagnstof, der er literaturværket i og for sig værdiløst; det er kun som vidnesbyrd om mundtlig overlevering, det kan gælde. Skal vi kunne udnytte Sakses oldhistorie videnskabelig, må vi kunne udpege alle de enkelte vidnesbyrd, de af folkemunde hentede overleveringer. Vi må 1) bestemme deres indhold og omfang ɔ: genskabe sagnet, så vidt muligt, som det har lydt på folkemunde, 2) fastslå dets hjemsted, 3) kende dets poetiske karakter og forhold til anden digtning. Om de to förste af disse opgaver må vel siges, at alle indser det

gavnlige, eller rettere det aldeles nødvendige, i at løse dem. Derimod lever der forskere, hvem det ikke er blevet fuldt bevidst, hvad betydning den poetiske karakter har. De udlægger sagnet som naturmyte, gudeepos, eller hvad de nu vil have det til, som om sagnet var det törre ler, hvori först videnskabsmanden skulde puste idéer, — og ikke en levende organisme, båren af egne grundtanker; svarende til folkets trin i udvikling, og uophørlig omformende sig, alt som denne ændres; hvert enkelt sagn i uafbrudt samliv med sin store frændeskare, folkets tusende overleveringer, snart ledende dem ind på sine veje og snart følgende deres; derfor i denne evige uro, som gör det modtageligt for alt hvad der er oppe i tiden; med den ydre poetiske form (i vers og i prosa, snart æventyr og snart troskyldigt sagn) og den ledende tanke, der — i flæng med hinanden — oftest kører sagnet med stramme töjler i den tilvante gang, men til tider kaster sig frem og giver digtningen fart, eller styrer den ind i nye spor.

At granske den poetiske forms og den poetiske tankes forhold til alle enkeltforestillinger er at følge menneskeslægten fra dens vugge til dens alderdom. Her er det kun søgt udført for et ganske lille område, og — det må tilstås — med svage kræfter i forhold til opgavens storhed. — Som udgangspunkt har jeg taget den adskillelse i danske og norsk-islandske sagn, som jeg fremsatte i min afhandling *Forsøg på en tvedeling af kilderne til Sakses oldhistorie* (Årbøger for nordisk oldkyndighed 1892, og desuden særskilt i boghandelen som *Kilderne til Sakses oldhistorie, I*[1]).

---

[1] I henvisningerne nævner jeg den blot *I* med tilföjelse af sidetal (med *S.* henviser jeg til P. E. Müllers udgave af Sakse). — I de som disputas uddelte eksemplarer af afhandlingen er den udvidet med et afsnit, der i omarbejdet form er optaget i nærværende arbejde § 1—5.

Gående ud fra denne deling har jeg stræbt at lade hver enkelt fortælling træde frem i sin ejendommelighed; jeg har stærkest dvælet ved komposition og digterske virkemidler, ved det forråd hvoraf forestillinger hentes, og ved de idealer der står for sagnfortælleren. Jeg har lagt vægt på poetiske motivers vandring, såvel lån indenfor nordisk digtning som tilegnelse af mere vidtvandrende æventyr og noveller; dette er grunden til den fyldigere behandling af sagnene om Amled, Sigrid og Jarmunrik. At opspore udviklingsgangen i de fra oldtiden stammende sagn har jeg kun indenfor meget snevre grænser tilladt mig, nemlig når fortællingen krævede denne opredning for at dens literære ejendommelighed skulde forstås, f. eks. de udførligere granskninger af Frodeloven og af Regnar lodbroks saga. Og selv i de »sagnhistoriske« undersøgelser har jeg mere taget sigte paa fremstillingens art, den poetiske form og grundtanke, end på sagnets ældste form eller dets mulige historiske forudsætninger.

For Sakses norsk-islandske overleveringer var det forholdsvis let at gennemføre denne bredt literaturhistoriske opfattelse. Sagafortællingen forelå jo i en mængde velkendte værker på modersmålet og havde ofte været genstand for videnskabelig behandling. Det har været mig ulige vanskeligere at få samling på den danske sagnoverlevering i 12te årh. Æmnerne til den bygning, som her skal tømres, er få og spredte; forskeren må selv både fælde veden, tildanne den og föje stykkerne sammen. Men målet er des större: at udfylde det gab, der hidtil har været i det danske åndslivs historie, at rejse den tankeverden, der knytter Danmarks middelalder til dets oldtid.

Jeg bringer min tak til alle dem, hvis venlige modtagelse af min förste Sakse-undersøgelse har tilskyndet mig til her at fremkomme med det större arbejde. Men særlig vender jeg denne tak til min lærer, professor Ludvig Wimmer, der fra en tidligere tid end nogen anden har ledsaget disse mine granskninger med sin interesse og opmuntring. Med en tak for universitetsårenes læretid og for alt trofast venskab beder jeg vor hædrede oldtidsforsker at modtage mit skrift.

Således som dette arbejde fremkommer, står det i gæld til ikke få hjælpere. Först nævner jeg professor dr. O. Rygh i Kristiania, hvis omhyggelige oplysninger om Sakses norske stedsnavne har sat mig i stand til at fremlægge klarere og bestemtere resultater vedrørende de norröne sagns hjemsteder, end det ellers vilde være muligt. Dernæst takker jeg dr. H. F. Feilberg i Askov og professor Molkte Moe i Kristiania, som har stillet deres rige kendskab til rådighed for at granske nordiske sagnæmmers forhold til udlandets folkedigtning. Endvidere beder jeg professor dr. Gustav Storm, docent dr. V. Guðmundsson og endnu flere at modtage min tak for al ydet hjælp.

Til styrelsen af den grevelige hjelmstjerne-rosencroneske stiftelse bringer jeg min bedste tak for den understøttelse, hvormed den har fremmet dette skrifts udgivelse.

København, i september 1894.

A. O.

INDHOLD.

NORRÖNE SAGAER.

§ 1. *Haddings saga.*

(I. S. 34—60.)

Hvor Sakse har fået sin Haddingsaga fra, har han lige så lidt oplyst, som han i det hele har opgivet kilder for de enkelte overleveringer. Men sagaen bærer i sig selv kendelige hjemstedsmærker. Haddings danske rige har så mærkelig lidt at sige i hans historie; sagnet optræder uden kendskab til danske steder eller forhold. Derimod spiller Norge en langt större rolle: her har Hadding sin åbenbarelse af dødsriget, og her vinder han sin hustru, »Nidre«-kongens datter Ragnhild, — ganske som flere andre konger i Sakses længere (ɔ: norske) sagaer: Fridlev, Ole den frøkne, Halvdan bjærggram og Ømund. Sagaens skueplads er ellers med forkærlighed den nordøstlige del af Norden: Sverig, Helsingland, Bjarmeland, Kurland, og »Hellespont« med Dyna, — netop de lande, der spiller störst rolle i de islandske æventyrsagaer, men næsten ikke nævnes i de danske sagnhistorier.

I sit indhold er fortællingen fuldstændig ensartet med Islændingenes middelalderlige heltesagaer: en mængde bedrifter, udførte på vikingetog eller under omflakken; en mylr af opdukkende og atter forsvindende personer: mennesker og overnaturlige væsner i mangetal; jætters og Odins optræden på samme måde som i de islandske sagaer, og navnlig at vi her møder et af sagadigtningens yndlingsæmner: jættemøen, der er heltens fostermoder og elskerinde. Det hele istrøet

med en mængde smådigte (lausavísur), der oftest er åbenbarelse af det overnaturlige (væsner eller varsler), men undertiden også er menneskers korte stemningsudtryk. Man vil vanskelig indenfor selve den islandske literatur finde nogen digtning, der i den grad bærer alle »fornaldarsagaernes« kendemærker, som Haddingsagaen gör, — lige til interessen for Sviernes ofringer og gravskikke (se I 64. 40. 30. 60). I fuld overensstemmelse hermed er en sprogform som norsk Guthorm for dansk Gorm (I 82; jf. Glomer og Svibdager: I 86—8; Uffo: I 92). En enkelt undtagelse må siges at stadfæste reglen: Odin plejer i islandske sagaer ikke at kæmpe personlig med i slaget eller at skyde med bue; men bægge disse træk findes forenede i færøske kvæder fra middelalderen, endogså med det træk, at Odin udskyder en hel mængde pile på én gang (I 33). Sakses Haddingsaga må da være overleveret hos den norsk-islandske folkestamme.

Sakses fortælling er den eneste fuldstændige overlevering af sagnet. Men der haves desuden en række hentydninger og vidnesbyrd, der alle er af norsk-islandsk oprindelse. Det andet Gudrunskvad — rimeligvis digtet i Norge i 10de årh. — henviser til Haddings vandring gennem dødsriget ved at kalde Hels egne for *land Haddingja.* Eyvind skaldaspilder og flere senere skjalde kender Hadding som søkongenavn. I Snorra-Edda's navneremser (vistnok forfattede på Orkenøerne o. 1200) genfindes flere af sagaens personer, hvis navne ellers er ukendte: jætterne Vagnhǫfði og Hafliði, jættekvinden Harðgreip (Sakses Vagnophthus, Haphlius og Harthgrepa). Endelig kendte man på Island endnu i 16de årh. et kvad, hvor en »dødsmærket« kæmpe Hadding byder Odins møer velkomne, som han snart skal følge til Vingolv at drikke øl blandt einherjerne (Stephanius, Notæ ub. 79). Dette er sikkert slutningen af en Haddingsaga, der ligesom vor endte med kæmpens frivillige død.

Der er desuden et på Island skrevet værk, hvis nære lighed med Haddings saga jeg på flere punkter har påpeget

(I 41. 61); det er de yngre tilföjelser til Orvarodds saga (Fas II 231—38). Disse omhandler Odds kampe med trolden Ogmund for at få hævn for sin dræbte fostbroder. Undertiden kan man kende sagamandens forbilleder for de enkelte optrin, f. eks. er Vignes fald modelleret nöje efter holmgangen på Samsø. Til vor Haddingsaga svarer det optrin, hvor Raudgrane bringer Odd i fostbroderlag med Gardar og Sirner; navnene er forskellige, men handlingen ganske ens: helten vandrer ene, han skal udføre den ham påhvilende hævn, men har ikke krigere til sin rådighed; da kommer Odin og bringer ham i fostbroderlag med en vikingehövding; han drager ud med ham på vikingetog, og senere opsøger han i spidsen for sin hær selve den, hævnen gælder. Også den forudgående begivenhed er fælles: grunden til, at Odd og ligeså Hadding vandrer alene, er, at de har forladt jætteboligen, hvor de hidtil har levet; og selve dette ophold stemmer i bægge fortællinger: jætten tager sig af helten, da han er hjælpeløs, og han opfostres så af jættedatteren, der samtidig vinder hans elskov; den eneste forskel ved opholdet i jættehulen er, at i Haddings saga er opfostringen virkelig, i Orvarodds saga er den — for at passe med den ældre saga — kun en leg. Også den förste begivenhed, efter at Odd har indgået fostbroderlag, minder om en af Haddings oplevelser. Sakse fortæller, at Hadding bader sig på Helsinglands kyst og der træffer »et dyr af ukendt art«, som han dræber med mange hug; en kvinde viser sig da for ham og forkynder ham, at den dræbte var et overnaturligt væsen, der havde iført sig denne ham, og at han skal komme til at bøde for dette drab[1]. Ligeså går det Odd, da han med

[1] Quippe unum e superis alieno corpore tectum | sacrilegi necuere manus. Den overnaturlige må være en jætte — mener jeg — ti »vore forfædre troede ikke at guderne kunde såres eller dræbes af menneskehænder« (P. E. Müller, Not. ub. 64). Jf. odderen på åbredden, dræbt af Loke. —

sine ny fostbrødre er kommen til Englands kyst; en varm sommerdag giver mange sig ud i bad, da der pludselig »kommer et mægtigt stort dyr frem af skoven; det havde mandehoved med store hugtænder, stor hale, lange kløer og et sværd i hver klo«. Dette *finngalkn* dræber mændene ude i søen og er lige ved at tage Odds fostbrødre af dage, da Odd kommer til og med sine pile skyder öjet ud på dyret; så må han værge sig i nærkamp, og da det flygter, fælder han det med et skud i hjærtet. Af sagaens forudgående fremstilling ses det, at dyret var gygen Grimhild, Ogmunds moder, der för havde været i menneskelignende skikkelse, men nu havde tryllet sig til *finngalkn*. — Det fremgår altså, at Orvaroddssagas bearbejder for disse tre på hinanden følgende afsnit har benyttet en kilde, der stemte påfaldende med Sakses Haddingsaga. At denne kilde var selve den norröne Haddingsaga, er den simpleste løsning af spörsmålet. — Således at genfinde en af Sakses sagaer i en yngre islandsk bearbejdelse kaster lys over forholdet mellem det 12te og det 15de århundreds fornaldarsagaer.

Vi skal nu se lidt nærmere på, hvad det er, sagaen har at melde om kong Hadding. Den usædvanlig store mængde bedrifter i fremmede lande udmærker ham fremfor andre sagnkonger. Disse kampes art er udtrykt ganske træffende i det råd, Odin giver ham: at vogte sig for de nærmeste naboer, men altid angribe fjærne modstandere; derved betegnes Hadding som vikingekonge. Denne hans karakter træder også klart frem i et andet af Odinsoptrinene: den enöjede gubbe bringer ham i fostbroderlag med vikingehövdingen Liser. Disse træk viser os, at Haddings mange

---

At vi i Haddings oplevelser på Helsinglands kyst har et folkesagn, der uden ændring er gjort til led af den större saga, håber jeg ved lejlighed at eftervise i en udførligere behandling af Haddingsagaens motiver og dens plads i literaturen.

krigstog ikke blot er ny udmaling i fornaldarsagastil, men hører med til hans poetiske person. Ingen anden sagnhelt, selv ikke Regnar lodbrok, ligner så stærkt de virkelige vikinger, som Hadding i disse og mange andre træk viser sig at göre. Til vikingetidens historiske helte knyttes han desuden ved et bestemt sagntræk: hans krigslist ved indtagelsen af Dyna er det samme motiv (den forstilte begravelse) som findes blandt Normannertidens krigersagn[1]; et andet træk fra samme sagnkreds findes knyttet til Haddings sön Frode, hvis saga på mange måder — også ved sine vikingetog og krigspuds — viser sammenhæng med Haddingsagaen. Således har de til Hadding knyttede sagn for en del deres oprindelse i overlevering om vikingetidens historiske begivenheder. Selve Haddings person indeholder da rimeligvis — ligesom Regnar lodbrok — mindet om en af den tids hövdinger. Der tör måske på grund af navneligheden gættes på Hasting[2]: på hans vidtstrakte tog passer i allerhöjeste grad Odins råd om de fjærne krigsforetagender, og fostbroderskabet med vikingehövdingen vil være et rigtigt sagnudtryk for, at Hasting gærne gör sine tog i fællesskab med andre hövdinger. Hertil kommer da, at allerede Seine-Normannernes overlevering har lagt mindet om ham til rette til sagndigtning, idet den har gjort ham til vikingetidens hovedhelt og knyttet de samme sagn til hans navn, som i

---

1 Steenstrup, Normannerne I 22—28 jf. Storm, Kritiske bidrag 193—6.

2 Navnet på denne vikingehövding forekommer med forskellige skrivemåder, og dets nordiske form er uvis. Et *Hazdingz (= Haddingr) er ikke tilstedeligt i 9de årh. Storm (Kritiske bidrag 63) formoder Hásteinn; nærmere ved de frankiske kilder ligger måske *Hásetingr eller *Hásetingi, afledt af *Háseti (dansk Hasti i 12te årh.). Formen *Hastingi (jfr. Bugges *Háftingi for *Háfœtingi i Arkiv II 165) vil også lettere forklare sagnoverensstemmelsen med Haddingr, Haddingi; det sjældne navn er bleven fortrængt af et lignende almindeligt.

den nordiske saga henføres til Hadding og hans sön Frode. Andre træk stemmer kun negativt: Hadding dør ikke på sine mange tog, men hjemme i Danmark; Hasting forsvinder i stilhed af Vestevropas historie. Disse træk forliges altså med gætningen om Haddings historiske tilværelse. Den störste historiske vanskelighed er, at Hastings hærjninger gik ud over Frankrig, England og Sydevropa, medens Haddings tog gælder de nordiske lande og Østersøkysterne; men har sagndigtningen flyttet Regnars oplevelser fra St. Dénis til Bjarmeland, må denne flytning være lige så let[1].

Vil vi gå nærmere ind på indhold og sammenhæng i Haddings saga, må vi se den fra dens religiøse side, og da viser det sig, at den er en digtning over et religiøst problem (jættetro overfor asatro), ligesom Orvaroddssaga og Fritjofssaga er det, ikke af særlig kristen art som Sakses Torkel-adelfar-saga, men bevægende sig indenfor rent hedenske forestillinger. Gangen i Sakses Haddingsaga er denne. Hadding fostres af jætter og kommer til at stå i elskovsforhold til jættedatteren Hardgrep, der siden følger ham for at beskytte ham; men ved at være hans ven har hun vakt had hos de andre jætter og bliver sønderreven af dem. Da hun er død, kommer Odin förste gang og bringer Hadding i fostbroderskab med Liser; kort efter viser han sig anden gang; han redder ham af slaget, fører ham bort på sin himmelfarende hest og giver ham råd om at undslippe af fangenskab. Endnu har Hadding dog ikke brudt med sine fosterfædre jætterne; först da han på Helsinglands kyst har dræbt en jætte i dyreham, forbandes han af en jættekvinde; skibbruden kastes han op på en fremmed kyst, mens hans eget hjem bliver hærjet af fjenden. Der var ikke ende på hans modgang, för han gav sig til at blote Frøblót, således som det endnu blotes af Svierne; da kunde han endog over-

[1] Et minde om disse sagns vestlige hjemsted kan måske søges i Frodes krigslist ved London (S. 79).

vinde den jætte, der bejlede til Niderkongens datter i Norge; og han fik hende selv til ægte. Om vinteren, medens han sad hos sin brud, kom en kvinde med blomster i barmen frem af gulvet og førte ham under jorden gennem dødningeboligerne lige til en mur, hvor hun kaster hovedet af den døde hane over; og da galer det. Da han atter drager i krig, kommer Odin til ham på skibet, lærer ham svinefylking og følger for förste gang selv med i striden og giver ham sejr; til slutning lover han Hadding, at han skal sejre, så længe han kæmper i stordåd og mod fjærne riger, og at han ikke skal falde for fjender, men en gang give sig selv døden.

Modsætningen mellem Haddings jættevenskab og hans gudedyrkelse har Sakse naturligvis ikke fået fat på; han kender jo ikke en gang Odin i den enöjede gubbe. Derfor lader han Haddings blót være et umiddelbart sonoffer efter jættens drab; og Sakses indskudte redegörelser for sine mytologiske forestillinger hjælper ikke nærmere til at fatte denne digtnings sammenhæng. Det bliver da vanskeligt at sige med sikkerhed, om alle dele af sagnet er på deres rette plads, og om ikke nogle af begivenhederne burde stå i nærmere forhold til fortællingens religiøse spörsmål. Dette sidste tror jeg dog ikke; en del af fortællingerne om krigsbedrifter er gamle vikingesagn, andre møder med senere tilkomne skikkelser, der skal göre fortællingen interessant. Ligesom i Orvaroddssaga den religiøse sammenhæng ikke har været bestemmende for alle de enkelte optrins fremkomst, således har den heller ikke her fået magt over alle enkeltkeder, selv om den, i langt höjere grad end i Orvaroddssaga, har været livskraften i sagaens udvikling.

I Orvaroddssaga og Fritjofssaga lærer vi, hvorledes menneskelig selvrådighed böjes under de höjere magter; denne almenreligiøse tanke er iført den hedenske dragt som den form, der poetisk var lettest at råde med, — skönt vistnok bægge sagaerne er udviklede i kristen tid. En sådan almengyldig religiøs idé indeholder også Haddingsagaen, for

så vidt hanegalet bag helmuren forkynder livets sejr over døden; og dette optrin er det nærmest, der har båret sagaen ned gennem kristen tid, særlig for Sakse har det været lyspunktet blandt al dens dunkle trolddom. Men livssagen for denne digtning er det dog at kaste sig ind i sin tids brændende religiøse spörsmål og give et indlæg for asalæren mod den i vantroens spor opvoksende jættedyrkelse. Al råhed og uhygge overføres derfor på jætterne, selv dødningemaningen, der ellers tilskrives Odin, må de bære skyld for; og overfor dem viser sig da asaverdenen i hele sin herlighed: Odin fører sin yndling over land og hav i Sleipneridtet, han står hos ham i striden, og fjendeflokke falder for hans pile, han lærer ham hærførerkunst og giver skæbneråd, og gudinden med blomstersmykke åbenbarer ham hele den hinsides verdens herlighed, sådan som den venter den tro asadyrker; de går ad »den sti, som mange har trådt«, hvor de møder de hedengangne ædlinger i skarlagensskrud, så over engen, hvis aldrig visnende blomster har lokket Hadding ud på underjordsfærden, endelig over marken, hvor våbendøde mænd fortsætter livets kamp, til muren, hvor hanegalet forkynder udødeligheden — den hemmelighed, som selv den kløgtigste jætte aldrig har kunnet udfinde. Hvilken skönnere række af billeder kan fremdrages for at vinde de vaklende sind for fædrenes tro?

Haddingsagaen hviler på enkelte gamle mytologiske motiver. Et sådant er Haddings færd til dødsriget, som allerede Guðrúnarkviða hentyder til; om dette kvads digter har kendt den som løst sagn eller som led af sagaen, oplyser den flygtige hentydning os ikke om. Et andet mytologisk motiv er ridtet hos Odin på Sleipne, der under forskellige former lever som nordisk og som tysk folkesagn. Men da disse myter skulde sammenstøbes med de historiske Haddingsagn, har man for at danne en hel saga lånt træk fra den ældre heltedigtning; svinefylkingen stammer vel fra Harald-hildetan-sagnet, og fra Volsungsagnene jættedyrets

drab på strandbredden og Odins komme på skibet og deltagelse i slaget; Haddings og Guthorms barndom er efterligning af Helges og Hroars. Andre motiver skyldes den yngre fornaldarsagaudvikling, f. eks. giftermålet med Regnild (I 45); og i denne stil er også versudpyntningen, der end ikke har forsmået at låne Njords og Skades vekselkvad (I 77) til at være Haddings og hans hustrus samtale. Trods hele denne rigdom træder Hadding dog rent i skygge for de overnaturlige magter, guder og jætter, der kæmper omkring ham; digtningen har ikke ævnet at skabe en handling, hvorigennem hans personlighed kan göre sig gældende. Haddingsagaen er derved — bedre end selve dens forfatter har vidst — bleven et udtryk for asatroen i dens sidste tid: rig på herlige billeder, men fattig på den personlige overbevisnings livskraft.

---

§ 2. *Grams saga og Frodes saga.*

(I S. 26—34. II S. 61—80).

Grams saga og Frodes saga knytter sig til Haddings som indledning og som fortsættelse. Grams saga er knyttet til Haddings alene ved Grams død, som Hadding hævner. Mellem Frodes og Haddings sagaer er derimod en langt nærmere sammenhæng. De ligner hinanden ikke blot efter indholdets art f. eks. de mange vikingetog og de gængse vikinge-krigspuds, som fortællingen deler imellem Hadding og Frode; men vi finder ligefrem personsammenhæng: Haddings datter Ulvild lægger i den förste saga råd op mod sin faders, i den anden mod sin broders liv; mod kong Handuvanus i Dynaborg kæmper först Hadding og siden Frode. Både Grams og Frodes sagaer må Sakse da kende fra samme fortæller som Haddingsagaen; men Grams saga er rimeligvis först nylig knyttet til den, Frodes saga har under selve udformningen af sit indhold været fortalt sammen med Haddings.

Derfor har Frodes saga, ligesom Haddingsagaen, fra först til sidst præg af fornaldarsaga: den planløse ophobning af krigstog til de forskelligste egne, talrige optrædende og straks forsvindende personer (blandt dem en Skottekonge Melbrik, altså med et keltisklydende navn efter sagamændenes skik [I 94], det samme som findes i Sakses Regnarsaga); endvidere en varslende røst (I 75), der råder Frode til at sejle til en ø, fælde en drage og tage dens guld; og endelig Frodes egen død, der kommer ganske tilfældig efter hele rækken af sejre: han kvæles af hede i sin egen rustning.

Omtrent alt hvad Sakse fortæller om Frodes historie er kun sagamændenes fællesgods. Levninger af ægte Skjoldungesagn må kun søges i sagaens slutning, hvis enkelte noget uklare træk Sakse nedskriver imellem hinanden uden klar forståelse af deres sammenhæng; og måske sagamanden også har haft möje nok med at få dem til at hænge sammen. Et af disse træk er, at Frode lod male guld til at strø på sin føde; heri genkendes det gamle sagn om kong Fred-Frode, der lod male guld i steden for mel på rigdomskværnen Grotte; men sagamanden har ikke fattet sagnets gamle betydning, og har underlagt det en ny mening: Frode sikrer sig ved guldstøvet mod at forgives af sine nærmeste. Lige så mærkelig er Frodes dødsmåde: hans søster Ulvild havde givet ham en klædning, som jærn ikke bed på, men Frode omkom på hærtog mod Sverig »ikke ved æggvåben, men ved sin rustnings tyngde og legemets egen hede«. Denne dødsmåde leder tanken hen til den senere kong Frode (den gavmilde eller den fræge), der kvaltes i luer og rög, da han gæstede Sakserkongen Sverting (S. 283, § 33). Endelig er der det tredje sagn, at Frode i sit eget land blev budt til gæst af en mand der hed Skate, men midt under gildet fremstod kæmpen Hunding og udæskede ham til tvekamp, kongen stod straks op og kæmpede; Hunding faldt, medens Frode blev farlig såret, men straks fremstod en anden kæmpe Håkon og udæskede ham, også denne fældte Frode på stedet.

Endnu er der et fjærde sagn, at to af kongens svende blev overbeviste om svig imod ham og, bundne til sten, kastede i havet. I alle disse usammenhængende sagn om svig mod Frode fra hans egne mænds side må der en gang have været sammenhæng, og der må også have været en grund til Frodes pludselige død, at kvæles af hede i sin egen rustning. Forklaringen er sikkert den, at disse momenter er brudstykker af sagnet om Frode den fræges død: den undertvungne Sakserkonge (Sverting) byder Frode til gæst, lader gildehallen tænde i brand, men bliver selv dræbt af Frode, som således hævner sin død medens han indebrænder. Ved navnet Skate på den undersåt, der byder Frode til sit blodige gilde, kan mindes om, at samme navn bæres af den tyske hövding, som Skjold fælder (S. 24); altså passede en Skate i Sakserkongen Svertings rolle; og Hunding er i Helgesagnet (S. 80) navn på en saksisk kongesön. Disse navne tyder på at Frode-gæstebuddet egenlig er foregået hos Sakserne, men dermed er dets svigefuldhed givet; og hvis Frodes død, usåret men kvalt af hede, hører herhen, har vi et sidestykke til Frodes indebrænding hos Sverting. — Således indeholder denne Frodesaga de to vigtigste begivenheder fra to af oldsagnenes konger Frode: Fred-Frode med guldkværnen og Frode den fræges død hos Sakserkongen. Men over disse motiver, eller rettere ved siden af dem, har sagamanden digtet en saga i sædvanlig fornaldarstil. Den indeholder, foruden fællesgodset, tillige genskin af bestemte forhold i vikingetiden. I russiske stednavne og i sagn om krigspuds viser den en om end svag sammenhæng med minderne om Nordboers østlige bedrifter i 9de—11te årh., — som udskiller disse tog fra Frodes andre vidtfavnende men indholdsløse »erobringer«.

Kun et eneste oldkvad findes i Sakses Frodesaga, og dette er så lidt indflettet i sagaen at man kan være i tvivl, om Sakse eller sagafortælleren har knyttet det dertil. Det er digtet om Regners og valkyrjen Svanhvits elskov (S. 68—73),

nærmest et sidestykke til Eddakvadene om Helge Hjörvardssön; til Frodes historie knyttes det kun ved, at en kong Frode optræder i kvadet som Svanhvits broder; Regners plads som andre svenske kongers ætling eller stamfader behøver ikke at stamme fra folkelig fortælling (I 122).

I modsætning til det ret helstøbte i Frodesagaen består Grams saga egenlig af tre brudstykker af kvad: 1) Besses bejlen til kongedatteren Gro i sin herre Grams navn, hvortil også hører et vers om Grams sejr over kong Sigtryg, 2) at Gram udfrir Gro fra en jætte, 3) Grams bebrejdelser til sin vankelmodige fæstemø Signe. Af de småtræk, som fordeles om disse hovedoptrin, hører de sparsomme oplysninger om Grams ungdom til sagamændenes fællesejendom: hans idrætter, hans fosterfader (Roarius, jf. I 83) og hans förste hustru, der »som lön« gives til hans tro mand Besse samtidig med hans eget ny bryllup (I 47); derimod har oprøreren Ring vel sit nærmeste forbillede i Haddingsagas Toste (S. 55). Til disse småtræk kommer nu hans fald imod kong Svibdager, des i virkeligheden tilhører Haddings saga og ikke Grams.

En geografisk vanskelighed knytter sig til forbindelsen af Grams og Haddings sagaer, nemlig ved Svibdagers hjemsted. Efter at Gram har fældet Svenskekongen og Gøternes hersker, kommer senere Norgeskongen Svibdager og voldtager hans datter og fælder senere ham selv i slag; den dræbte konges to sönner Hadding og Guthorm føres over til Sverig for at opfostres i lön. Men senere høres der intet om Norge som Svibdagers rige; Hadding drager (S. 42) mod Sverig for at hævne sin faders død og fælder Svibdager i et søslag ved Gulland; og senere bliver Svibdagers sön Asmund dræbt af ham og lagt i höj ved Upsal. Denne modsigelse, at först Norge og siden Sverig göres til Svibdagers rige, har rimeligvis sin skyld i Haddingsagaens sammenkædning med Grams saga, hvor en anden Sverigskonge (Sigtryg) er omtalt, og man derfor gjorde Svibdager til Nordmand. Dog helbredes vanskeligheden ikke helt ved straks at indsætte Svibdager til konge i Sverig, da så Haddings fosterfædre må flyttes fra Sverig til et andet land, rimeligvis i østen, hvor H. först optræder (Svíþjóð hin mikla?).

I Frodesagaen er Sakses fremstilling höjst uensartet. Flere direkte taler (S. 75—78) er udarbejdede langt udførligere

end det sker i mundtlig fortælling; af sagaens slutning (S. 79) har han derimod kun skrevet momenterne op, nærmest som om han i öjeblikket ikke rigtig kunde huske gangen deri. — Det synes næsten som Sakse först har nedskrevet sidste punktum (Hic .... armorum pondere et corporis æstu strangulatus interiit). Så er han kommen i tanke om den der omtalte rustning (Ferunt quidam Ulvildam tunc ei insecabilem ferro vestem donasse ....) uden at dog sammenhængen derimellem (og rimeligvis svigen fra Ulvilds side) er gået op for ham. Også en sætning om malet guld som værn mod gift (Nec prætereundum Frothonem contusis ....) er da runden ham i hu; men med Ulvild har han ikke sat den i forbindelse, skönt det lå nær nok efter hendes fortid.

---

§ 3. *Hoder og Balder.*

(III S. 111—32.)

»Sakses danske Baldersagn« har længe givet de lærde gåder nok at løse. Selve Sakses fortælling er rent umulig i retning af tids- og stedssammenhæng; og dens store afvigelser fra det islandske Baldersagn har givet anledning til vidtløftige undersøgelser. Den usikkerhed, der råder i forståelsen af det, må jeg endogså øge ved at sætte selve fortællingens danske oprindelse under drøftelse.

For at begynde undersøgelsen af denne indviklede beretning med det fastest mulige grundlag, vil vi först se nærmere på de ikke få stedfæstelser, den indeholder:

1. Da Balder förste gang har overvundet Hoder, stiller han sine mænds törst ved at lade et kildevæld frembryde. »Levninger deraf, hvortil hans navn for stedse er knyttet, skönt det gamle væld så temmelig er hentörret, skal ikke helt være bortsvundne«[1]. Sakses skildring af stedet stammer kendelig nok fra et öjenvidne, der ikke blot flygtig er

[1] S. 120: Eorundem vestigia, sempiterno firmata vocabulo quanquam pristina admodum scaturigo desierit, nondum prorsus exolevisse creduntur.

kommen gennem pågældende egn, men også har været ved Balderskilden; hans fortrolige måde at omtale den på tyder også på, at den har ligget nær ved hans tankers daglige område; den eneste tilsvarende skildring er den af tomten efter kong Sigers gård i Sigersted, der ligger på Sælland. Det er da også almindelig antaget, at denne kilde må søges i landsbyen Baldersbrönd i Höje-Tostrup sogn øst for Roskilde[1].

2. Sakse fortæller, at Balder efter sin død blev höjlagt af sine mænd; denne höj har »i vor tid« nogle mænd med Harald til formand prøvet at udgrave; men da de skrækslagne opgav det, har ingen siden vovet at søge efter höjens skatte (S. 125). Af Sakses fremstilling ser vi, at han har fundet det overflødigt at betegne stedet nærmere, idet både dette og höjgraveren Harald var vel kendte. Sikkert har det været på Sælland. Når vi nu ikke kan udpege, hvilket sted Sakse har tænkt på, er det bl. a., fordi der er så mange steder, som gör fordring på at eje »Balders höj«.

3. Slagen af Balder flygter Hoder til Jylland, hvor den by, han bor i, opnævnes efter ham (S. 122). Her har Sakse vistnok tænkt på Horsens (Horsnæs i Valdemars jordebog), hvis navn han har opfattet som Hothærsnæs[2].

---

[1] Dette stednavn skrives 1320 Baldorpsbrunnæ (originalbrev eller afskrift?), 1501 Balldrupsbrønne (afskrift), 1503 Baldersbrønde (afskrift), c. 1530 Baldhersbrynd (O. Nielsen i Blandinger udg. af universitetsjubilæets danske samfund I 267 og Årb. f. nord. oldk. 1890, 218). Af disse skrivemåder fremgår det, at man samtidig har sagt Baldersbrønde og skrevet Baldrupsbrønne. At dette sidste skulde være det oprindelige, tror jeg dog ingenlunde: dertil er Baldrupsbrönde et altfor vanskabt navn, og det kan ikke være brugt af det antagne »Baldrups« beboere. Så længe der ikke foreligger sikrere vidnesbyrd om navnets ældste form, tör vi antage, at det virkelig på Sakses tid hed *Baldærsbrunnæ og indeholdt en opnævnelse efter Odins sön Balder.

[2] Ryårbøgerne gör det derimod til Høthær (ɔ: Höjer) i Sønderjylland. Denne opfattelse kan först være opstået, da

4. Russerhæren opkaster over sin faldne hövding Bo »en höj, der bærer hans navn« (S. 132). Efter sammenhængen skal den ligge i Danmark; hvor, siges ikke bestemt.

5. Balders og Hoders förste kamp er et søslag; »den havn, hvor slaget stod, minder ved sit navn om Balders flugt«[1]. Dette mærkelige navn har man søgt efter på flere steder i Danmark: i 13de årh. i *mare Balticum* og i 14de i *Beltesund;* en folkevise eller et rim henlægger slaget til *fjorden ved Ålborg;* en roskildsk forfatter i 16de årh. har fået ud, at Balder blev slagen eller druknede i *Balderssund* eller *Baldersbrönd* ved Roskilde, medens senere forfattere har udpeget det sønderjyske *Bollerslev*, som rigtignok ligger inde i landet[2]. At man har ledt så længe uden at slå sig til ro noget sted, er ikke så underligt, ti bugten ligger slet ikke i Danmark. Hos Sakse har Danmark jo endnu ikke været nævnt i Balders historie; efter hans fremstilling ligger stedet utvivlsomt i kong Gevars rige, som skal søges i Norge (dog ikke i Helgeland, der er kong Helges kongedömme).

I Norge vil man lettere kunne finde en *Baldrshǫfn eller *Baldrsvágr; en række mundtlige og skriftlige oplysninger fra så kyndig en hjemmelsmand som professor O. Rygh har udpeget mig de norske stednavne, hvorom der snarest er tale. Efter navnet er det mest nærliggende »Baldersvåg, en liden våg i Masfjorden i Nordhordland, allernordligst i Søndre Bergenhus amt«. Men om denne tilföjer professor Rygh tvivlende: »Jeg kender ikke udtalen og kan ikke garantere navnets rigtighed«; og han finder vågen lidet egnet som plads for et större søslag; den »ligger temmelig langt indenfor kystleden og er efter kystkartet ialfald nu meget

---

der i afskrifterne af Sakses tekst undertiden skreves Høtherus for Hotherus.

[1] S. 119: Testis belli portus Balderi fugam vocabulo refert.

[2] SRD I 152; Ny d, Mag. V. 167; DgF II 646—7; Peder Olsen i SRD I 82; Troels Arnkiel og Suhm, se P. E. Müller S. 119.

grund«. Den havn, der ved sit navn minder om Balders flugt, kan nemmere søges ved et af de steder, der bærer navnet Bals-(Balders-)nes. Af de hos Bugge, Studier I 275, nævnte Balsnes'er er der et enkelt, der særlig har krav på at påagtes, det på Hiteren (et stykke syd for Trondhjemsfjorden), det eneste, hvor det ældre navn Baldrsnes kendes. Gården Balsnes ligger på øens lange sydkyst, udimod den store sejlled og overfor det norske fastland; øen Havnøen lige udenfor gården tyder på, at her har været havn, nu er der ankerplads i Balsnes-bugten vest for gården Balsnes, en tredje havneplads, der endnu findes, har givet navn til gården Vågen, lidt længer i vest; den synes at have hørt under Balsnes. Denne »Havn« og denne »Våg« må have været kendte enten under navn af Baldrsnes-hǫfn, -vágr, eller snarere ligefrem Baldrshǫfn, Baldrsvágr, jf. ved Tromsø Balsfjorden med Balsnes. Og stedet — en havn midt i sejlleden langs Norges kyst — må være ypperlig egnet til at tænkes som søslagets skueplads. — »Det forekommer mig«, tilföjer prof. Rygh, »ikke just meget sandsynligt, at det ved noget af de andre hos Bugge nævnte steder af navn Balsnes kunde falde nogen ind at tale om portus Balderi; et par af dem ligger endog ved åer langt inde i landet (B. ved Østråt og B. i Eid sogn i Nordfjord).«

Jeg tillader mig at hidsætte prof. Ryghs nærmere oplysninger: »Ved Balsnes på sydsiden af Hitteren har man derimod ikke blot, lidt vestenfor, Vågen, hvor der endnu på kystkartet er angivet ankerplads for mindre fartöjer, men der er også lige udenfor gården en ø af navn Havnøen, der vel må tyde på ældre benyttelse af stedet som havn for fartöjer (»havn« = græsgang bruges vist ikke nu nordenfjælds og kan heller ikke påvises der i det ældre sprog i de af Fritzner s. v. höfn anførte eksempler). Endelig ser det efter kartet ud til at være ankerplads også i den lige vest for Balsnes (østenfor Vågen) liggende rummelige bugt Balsnesbugen, skönt den måske ikke benyttes på grund af vanskeligt indløb eller andre ulejligheder«. Vågen må antages at have hørt under Balsnes, da den endnu vestligere liggende gård Aunet (ɔ: ødegård) også kaldes Balsnes-aunet. — »Det kan vel ikke være nogen indvending, at dette Balsnes ikke

i middelalderen nævnes som anløbssted i kystfarten, medens det noget østligere på Hitterens sydside liggende Sandstad (gl. Sandulfsstaðir) to gange omtales som sådant i 13de årh. (Fms IX 448, 483). — Jeg slutter altså, ikke at B. på Hitteren er det sted, Saxo har haft for öje, men at det blandt de steder i Norge, som kunde komme i betragtning, er det, man med störst sandsynlighed kunde tænke på.«

»At det hos Bugge anførte Baldsvåg på nordsiden af Hitteren bör udgå, har jeg formodentlig sagt Dem. Det er en forvansket form; stedets navn udtales ·Balavågen.«

»For fuldstændigheds skyld skal jeg endnu anføre et par navne, som jeg först i senere tid er bleven opmærksom på:« »Barsnes langt inde i Sogndalsfjorden i Indre Sogn (udtalt Basnes med langt a); skrives ved 1530 Baldigsnes, hvilket tyder på en oprindelig form Baldreksnes (jf. f. eks. Baldreksstaðir i Asl. Bolts jordebog 96, nu Balstad i Buksnes sogn i Lofoten). Baldrekr er rigtignok ikke Baldr, men Saxo kunde nok, om han kom over navnet, opfatte det som kommende af Baldr . . , Havn er der vel her også, inderst i fjorden, men stedet ligger meget langt inde i Sognefjorden, udenfor den almindelige led. — Balsnes i Ofoten i Nordlands amt har åbenbart sit navn af, at det ligger ved udløbet af sidefjorden Ballangen, og kan næppe i Saxos tid have lydt i sådan form, at det kunde opfattes = Baldrsnes.«

Så vidt spredte stedfæstelser kan ikke have tilhørt én fortælling på folkemunde. Selv om vi vilde tage vor tilflugt til en islandsk sagamand, der var kendt både i Norge og Danmark, så har Sakses stedfæstelser i den grad det danske folkesagns hjemlige præg, at vi ikke kan slå os til ro i denne mulighed. Sakses fortælling må være en sammenarbejdelse af dansk og norrön overlevering.

Men når man prøver at skære Sakses fortælling i to, én der er knyttet til Norge og én der er stedfæstet i Danmark, så viser også dette sig umuligt; ti hvor løs fortællingens sammenhæng end er, danner de enkelte dele dog ikke helheder for sig, men må være led i en længere fremstilling. Vi må da gå en anden vej, ikke hugge over på et enkelt sted, men lempelig løse stedfæstelserne ud af den længere fremstilling. Det förste spörsmål, vi gör, bliver da:

kender Sakse noget af sagnene som andet end som led i den sammenhængende fortælling? Og da lægges der mærke til, at sagnet om höjbryderne ved Balders höj ikke fra först af kan udgöre en del af Hoders historie, men er et eget stedligt småsagn. Også ved sagnet om Baldersbrönden møder det mærkelige, at skönt den forud omtalte kamp efter sammenhængen må finde sted i Sverig, er kilden dog på Sælland. Sakse må kende sagnet om kilden fra en anden overlevering; måske har han endog först senere indskudt det i sin fortælling på dette mindre heldige sted. Altså er bægge de stedfæstelser, som Sakse bedst kan have kendt andenstedsfra, tilkomne småsagn; og den sammenhængende fortælling må betragtes uafhængig af dem.

Fortællingen om Hoder minder i meget om en fornaldarsaga; handlingen er vidtløftig med mange småoptrin, personernes antal er usædvanlig stort, mellem 20 og 30, og mange af personerne og begivenhederne har yderst lidet med hovedhandlingen at göre (f. eks. beretningen om, at kong Gevar bliver dræbt af sin egen jarl Gunne, og Gevars sönner Herlek og Gerid kommer på tronen) uden at vi i dem kan se en uafhængig folkelig overlevering. Allerede P. E. Müller, der dog regner fortællingen for dansk, er bleven opmærksom på, at Russernes kampe i Danmark og Sakserkongens tog til Norge »ligner, hvad man plejede at opspinde i de sildigere islandske romaner« (S. 27); men der er mange flere afsnit, som viser sig at være voksede på norrön grund. Selve fortællingens begyndelse, opfostringen hos kong Gevar, stemmer med sagaernes lyst til at knytte heltene nærmere til Norge (se I 24). Den påfølgende skildring af de idrætter, som Hoder nemmede under sin opvækst, minder slet ikke om stilen i danske folkesagn, men har hundrede sidestykker i islandsk literatur (I 72). Så begynder hovedhandlingen; Balder og Hoder bejler bægge til Nannas elskov. Kampen mellem den jordiske helt og den usårlige Odinssön har sit sidestykke i Sakses sagn om Frode og Frøger, der er stedfæstet til en

Frodeø i Norge. Både disse Odinssönners stilling og hele asernes deltagelse i menneskelivet er tidligere gennemgået (I 35—40), og det er påvist, at den i Sakses Baldersagn rådende opfattelse er den samme som den, vi finder træk af i den islandske literatur og i Sakses andre sagaer af norrön oprindelse; senere er et par sproglige grunde anførte for sagnets norröne hjemsted (Rostiophus, Ollerus, I 79, 83). Her skal vi derfor kun dvæle ved modstykket til asaflokken: de overnaturlige magter, som hjælper Hoder til sejr. Som Hoders beskyttere optræder tre »skovmøer« eller »nymfer«, som viser sig for ham ude i skoven; ved det förste møde giver de ham en kjortel, som jærn ikke bider på, ved det andet lover de ham sejr over hans modstander, om han kan få noget af den Balder tiltænkte føde, ved det tredje møde nyder han af Balders føde og — synes det efter Sakses fremstilling — får tillige et sejrsbelte[1]. Hvis sagnet var

[1] Sakses fortælling er særlig forvirret. Ved det förste møde lader han dem kun advare Hoder for Balder; men ved næste møde i skoven hører vi, at »det var de samme møer, som havde givet ham den særk, jærn ikke bed på« (S. 122; også S. 118 omtales denne særk). Ved selve skildringen af dette andet møde nævnes heller ikke andet, end at de har givet ham et råd (at få noget af Balders føde). Endelig følger det såkaldte tredje møde, hvor han i et hus nærved Balders lejr finder de tre »nymfer«, der beskytter Balder og tillaver hans vidunderlige føde. At disse møer er de samme som Hoders beskyttere, siges ikke, med mindre det ligger i slutningssætningen: *Eædem namque nymphæ accurati nitoris cingulum potentemque victoriæ zonam clementi benignitate ei largitæ sunt.* Men det er allerede forlængst opgivet at finde tanketråden, der knytter denne sætning sammen med den foregående, og man har henvist til, at der skulde være udfaldet nogle linjer (P. E. Müller, S. 124; g synes mig dog ikke at have kendt en fuldstændigere tekst). Snarest ser det mig ud, som om meningsløsheden stod der fra Sakses hånd; måske er den fremkommet ved et forsøg af ham på at göre tilföjelser og rettelser. Det er dog ikke blot det formelle udtryk med det uforståelige *namque*, der gör vanskeligheder; selve det forhold, at Balders og Hoders beskyttere skulde

dansk, måtte vi vente i disse »skovmøer« at finde lighed med elverpigerne, der spiller så stor rolle i danske viser og folkesagn; men vi finder langt mere tilknytning til den islandske literatur (jf. Bugge, Studier I 92). Vi finder f. eks. slet intet om runer, der dog spiller så stor en rolle i danske folkevisers forestillinger om overnaturlige magters indgriben (mærk især de viser, hvor elvermøen lærer ungersvenden trylleruner, DgF 35. 36. 46). Derimod møder vi særken, som jærn ikke bider på, en i Danmark helt ukendt forestilling; hos Sakse findes den ellers kun i hans Fridlevsaga, der sikkert også er efter norrön kilde (§ 5). I islandsk literatur møder vi den hos personer, der i særlig grad er fornaldarsagaernes yndlingshelte, Ragnar lodbrok og Orvarodd. Mærkelig er især Orvaroddssaga: ligesom Hoder ude i skoven finder møernes »bolig« eller »hule« og de giver ham usårlighedssærken, således går det Odd på Irland, da han i et jordhus i skoven finder syv møer, hvoraf en løskøber sig ved at væve ham en usårlighedssærk; at hun göres til jordisk kongedatter, bærer vel saga-nedskriveren skylden for; det indflettede vers melder kun om dens overnaturlige tilblivelse. — Det andet motiv, at den af medbejlerne vinder, der får listet sig til at nyde trylleføde, som var tiltænkt en anden, genfindes i et andet af Sakses sagn, den sikkert af norrön kilde komne Erik-målspages-saga, — lige til en enkelthed som den, at madens styrke beror på at tre orme drypper edder i den.

Foruden skovmøerne optræder et andet overnaturligt væsen, dværgen Miming; det er fra ham, Hoder raner lykkeringen og det sværd, der skal fælde Balder. Dette optrin minder os om flere af olddigtningens scener: da Loke

---

være de samme, og at de skæbnestyrende møer skulde være Balders daglige madkogersker, synes helt urimeligt. Mon ikke Sakse er kommen til at indskyde beretningen om sejrsbeltet ved »tredje møde« i steden for ved andet, hvor der nu ingen gaver er?

fanger dværgen Andvare og lader ham løskøbe sig med sit guld, og da Svaverlame tvinger Duren og Dvalen til at smede Tyrfing. Her er dog den forskel, at vi ikke mere finder den gamle digtnings helhedssammenhæng, hvorved den med ondt købte dværgegave bliver en forbandelse for alle sine ejere: løsrevet fra sin oprindelige betydning bruges dværgenavnet kun til at göre fortællingen interessant. Således anvendes dette motiv også i Ån buespænders saga, hvor Ån tvinger en dværg til at smede sig en bue. Ganske karakteristisk er det, at der — ligesom i Hodersagnet — er der til den egenlig attråede genstand, det herlige våben, tilföjet et klenodie; i Åns saga er det en guldstol, medens Hoder vinder en rigdomsring. Som sidestykke til dværgens rigdomsring[1] må vi desuden nævne et sted i Torstein bøjarmagns saga, der i sit indhold er helt ensartet med fornaldarsagaerne. Torstein får af en dværg en usynlighedssten, et fyrtöj, der giver vejr, en usårlighedskjortel og en ring med den egenskab, at dens ejermand aldrig mangler penge. Her er igen det mærkelige, at de to sidste af gaverne ikke kommer til anvendelse i handlingen, men kun er öjeblikkelig udpyntning. Den slags småtræk er ganske oplysende for disse sagaers karakter af morskabsdigtning[2]. Med Hoders Mimingstog kan man endvidere jævnføre mangfoldige islandske sagaers beretninger om ran af klenodier fra jætter, afgudsaltre og gravhöje, — medens danske sagn (ligesom olddigtningen) altid opfatter sådannne gerninger som strafværdig brøde mod væt-

---

[1] S. 114: Eidem quoque armillam esse, mira quadam arcanaque virtute possessoris opes augere solitam; (men S. 115: armillam . . . belli fortuna comitaretur).

[2] Fms III 179. Åns saga, Fas II 326. Ligeså tager Romund Gripssön ikke blot sværdet Mistiltein fra Tråens höj, men tillige en guldring og et halsbånd, der er helt ligegyldige for handlingen (Fas II 371), Halvdan får af jættekvinden Brana: elskovsurt, usårlighedssærk og en ring, der advarer ham (Fas III 576); men denne sidste gave kommer slet ikke til anvendelse i sagaen.

terne. — Også enkeltheder i Hoders tog giver oplysninger om sagaens hjemsted. Efter kong Gevars råd drager han, med hjorte spændte for sin vogn, over de sne- og islagte fjælde, indtil han når dværgens hule, og der opslår han sit telt bort fra solen, så at det altid er i skygge af Mimings hule. I hjortene for Hoders vogn genkendes Finnernes brug af rensdyr; og i en islandsk saga findes dette træk: Ketil hæng indhentes af Finnekongen Guse, der kommer agende med rener for sin vogn (Fas II 118). Selve Hoders list mod dværgen viser også, i hvilke egne digtningen har hjemme; han opslår sit telt således, at det altid er i skygge af dværgens hule. Dette er kun muligt, bemærker P. E. Müller (S. 114), i nordlige egne om vinteren, når solen kun kommer frem lige i syd og ikke hæver sig stort over synskredsen. Men mon danske tilhørere har haft en klar forestilling om dette forhold? og havde det ikke været nødvendigt for en dansk sagafortæller at göre rede derfor? eller lå det overhovedet nær for dansk sagndigtning at tage dette æmne op? Oplysende er det, at Sakse ikke har forstået det. — Ikke blot alle disse enkeltheder peger bort fra danske sagn og i retning af fornaldarsagaer, også hele den mængde af overnaturlige væsner, der optræder, tyder i samme retning, og endnu mere den overflod af undergörende genstande: særken som jærn ikke bider på, sejrsbæltet, Mimingssværdet, lykkeringen og styrkeføden, hvoraf to slet ikke kommer til anvendelse i fortællingen, og de andre tre er i vejen for hinanden.

For alle disse overnaturlige væsners indgriben er Hoders og Balders egen kamp nær ved at træde i skygge. Kun et enkelt af slagene skildres udførligere, det hvori aserne deltager. Sakses beretning (S. 118) lyder omtrent således: »Hoder klædt i en særk, som jærn ikke bed på, brød ind i gudernes tætteste fylkinger og fældte alle dem, som en jordisk mand kunde fælde. Men Thor med sin tunge kølle nedbrød alt værn; hvad han ramte, det knustes; hverken skjolde eller

hjælme kunde holde; störrelse og styrke hjalp intet. Sikkert var sejren kommen guderne i hånd, var ikke Hoder kommen sin trængte flok til hjælp og med et hug over køllens håndtag gjort den ubrugelig. Men da det våben var tabt, gav aserne sig brat på flugt.« — Enhver der har læst blot nogle få islandske fremstillinger af heltesagnene, vil vide, at de har en stadig gentagen måde at fremstille slag på: de afgöres ved at hövdingen »går gennem fylkingerne« og ved sin personlige tapperhed opriver en hel hær [1]. Det er öjensynlig den samme typiske skildring af slagets gang, der møder os i Sakses Baldersagn; ligheden er så meget mere iöjnefaldende, fordi motivet møder to gange i ét slag både ved Hoder og ved Thor, og fordi den nærmere udmaling svarer så temmelig til sagaernes f. eks. af Sigurds kamp mod Hundingssönnerne: *hann høggr bæði menn ok hesta ok gengr i gegnum fylkingar ok hefir báðar hendr blóðgar til axlar, ok stǫkk undan folk, þar sem hann fór, ok helzk hvárki við hjalmr né brynja, ok engi maðr þóttisk sétt hafa þvílíkan mann.* Selve udtrykket at *ganga i gegnum fylkingar* kan gærne have foresvævet Sakse da han skrev: Hotherus ... confertissimos deorum cuneos irrumpebat.

Lige så ejendommelige for fornaldarsagaernes stil som disse træk af fortællingens hovedhandling, er Hoders bedrifter udenfor kampen med Balder. Först er der en beretning om hvorledes han angribes af Sakserkongen Gelder, men overvinder ham ved krigslist og gör ham til sin ven. Dette stykke hænger løst sammen med den øvrige saga om Hoder; og S. Bugge har godtgjort (Studier I 185), at det er et lån fra Artussagnet, som det findes hos Galfrid af Monmouth, hvor Sakserhövdingen Chelderik sejler til England og angriber kong Artus, men indesluttes i en skov og må bede om fred. Hvor kendelige disse træk end er i Sakses Geldersagn, er de dog på ejendommelig måde omdannede: Medens kong Artus'

---

[1] Vǫls. 118. 174; Herv. 288; Fas I 261. 272. 291. II 470.

mænd fælder skovens træer for at indespærre Sakserne, er her kommet den krigslist at dække sig indtil fjenden har bortskudt alle sine kasteväben, — det samme træk, som nævnes blandt vikingekongen Frodes krigspuds (S. 74). Endnu bestemtere føres vi ind i fornaldarsagaernes yndlingsæmner, når kampen ender med, at Gelder giver sig i Hoders vold, bliver hans ven og siden følger ham i krig; ti her har vi den hos Islændingene stadig på ny tilbagevendende fostbroderskabssituation. Vi finder da ogsä den slutning på Gelders liv, som fostbrødrene plejer at have i yngre fornaldarsagaer: han falder i kamp endnu i heltens levende live.

Den næste fortælling drejer sig om Helgelandskongen Helge, der bejler til Finnekongen Kuses datter Thora; men Finnekongen svarer hans sendebud, at en konge, der ikke selv kan tale sin sag, ikke fortjæner hans datter. Helge får da Hoder til at drage til Norge med en flåde og bejle for sig; Hoder taler langt og snildt for ham, indtil kongen svarer, at datteren må selv råde, og da hun giver Helge sit ja, fæster faderen hende til ham; »således fik Hoder ved sin strömmende fyldige og henførende veltalenhed kong Kuse til at åbne sine lukte øren for bejlerordet.« — Det er tidligere nævnt, at dette afsnits to særlige personer genfindes hos Islændingene som sagnkongerne Helge af Hålogaland og Guse af Finmarken. Endnu interessantere er dog afsnittet i sin helhed, idet frierscener er et af de optrin i livet, den islandske sagaliteratur med forkærlighed skildrer, og netop dette samme forhold forekommer, at der först svares nej, men en indflydelsesrig og veltalende stormand så drager at bejle for den uheldige bejler og skaffer ham det ønskede samtykke (Gunlaugssaga). Et optrin som dette forudsætter dertil en helt igennem stærkt udviklet virkelighedsfortælling; scenens virkning beror på, om fortælleren tro kan fremsætte den række grunde og påvirkninger, der skal fremlokke den uvillige parts samtykke. I det jævne folkesagn eller i heltekvadene vil et optrin som dette slet ikke kunne fremstilles. — Hele

denne historie er sikkert opdigtet af en sagamand for at lade Hoders ordsnille og hjælpsomhed lægge sig for dagen, medens Gelderafsnittet viste hans krigskunst og ædelmod. Ligesom Gelder bliver hans ven og våbenbroder (han kan gærne også have været hans fostbroder), indtager Helge i den nærmest påfølgende del af sagaen pladsen som fortrolig ven.

Af denne gennemgang af en stor række enkeltheder og optrin i Sakses fortælling fremgår det altså, at vi har en fornaldarsaga, ret rig på livlige og ejendommelige optrin og ellers med sine ligemænds forkærlighed for mange begivenheder og for at indblande en overflødig mængde af overnaturlige væsner. Den hæver sig dog over de allerfleste æventyrlige sagaer ved den sikre digteriske måde, hvorpå kompositionen samler enkelthederne til at vise de forskellige sider af dens helts personlighed. Hoders skikkelse er stillet særdeles tydelig i forgrunden. Sagaen begynder med at fortælle om hans opvækst, medens der stadig kun rent lejlighedsvis oplyses om Balders forhold. Denne opvæksttid omfatter kun et enkelt positivt træk, at han opfostres af den hövding, hvis datter senere elsker ham; dette er et oftere forekommende træk i fornaldarsagaer[1]. Ellers har sagamanden frit kunnet udfylde hans ungdom med de legems- og sjælsidrætter, han tillagde sin helt; en enkelt af dem, tonekunsten, er foranlediget ved, at han længer hen i sagaen optræder forklædt som harpespiller. I sagaens påfølgende hovedhandling, kampen med Balder, indskydes tre mindre afsnit (striden med Gelder, bejlefærden hos kong Kuse, hævn for hans fosterfader Gevars død); hvert af disse optrin viser forskellige af hans egenskaber, og vi ser, hvorledes det er de åndelige fortrin, der have overvægten: snille, veltalenhed, ædelmod, pietet. Disse afsnit er på sagamændenes vis let indflettede som afveksling i hovedhandlingen. I kampen

[1] Asmund kæmpebanes saga k. 5; Hervars saga (Hjalmar); jf. beg. af Gunlaug ormstunges saga.

mod Balder må en stor del af de overnaturlige hjælpemidler være en sen sagamands værk, ti så mange lidet- eller intetvirkende motiver kan ikke i lang tid leve i mundtlig overlevering. Vi kan da også i de overnaturlige kræfters indblanding se samme komposition som i det foregående: de står alle på Hoders side. Et afsnit, som derimod ikke har ladet sig indordne i denne plan, er den lange beretning om, hvorledes Odin vinder Rinds kærlighed for at Balderhævneren skal fødes; ti dette forudsætter den (i ældre kilder kendte) sagnform, at Balder er sagnets hovedperson. På et enkelt punkt foreligger der dog en overførelse af et poetisk træk fra Balders til Hoders side. Når Hoder lader den faldne kong Gelder brænde på et skibsbål, tör vi deri se en overførelse af, hvad der i ældre kilder fortælles om Balders bålfærd.

Den ordnende sagamand, hvem Hodersagaens komposition skyldes, kan næppe have været en Islænding. Imod det taler ikke blot stedfæstelsen til Baldersvåg; men hele fortællingen strider mod den på Island almindelige opfattelse af Balder. Dertil kan endnu föjes et par smågrunde: gudenavnet Ullr vilde næppe i en Islændings mund have heddet Ollr, og kong Gelders røde skjold i masten til fredstegn stemmer ikke med at Islændingene tænkte sig »fredskjoldet« som hvidt[1].

Det vilde være ganske interessant, om der i den norsk-islandske literatur fandtes spor af denne saga om Hoder og Balder. Sådanne har Mogk udpeget i den islandske saga om Romund Gripssön. Her optræder tvende brødre, Bildr og Váli, to ondskabsfulde galdremænd, ved kong Olav lidsmannakonges hof sammen med fortællingens helt Romund,

[1] Se *friðskjǫldr* i ordbøgerne; rødt fredskjold nævnes i Helgakviða Hund. I 33 og Steenstrup, Normannerne I 361.

men som hans modstandere; Bildr falder i et af de förste slag og spiller ingen rolle i sagaen; Váli tryller så at Romund mister sit sværd Mistiltein, da han vil fælde Váli med det[1]. Jeg regner det for givet, at broderparret Bildr og Váli hører hjemme i en anden fortælling; ti Bildr, der ingen rolle spiller her, kan ikke være opfunden for Romundssagaens skyld. Hvis Baldersagnet er kilden — og dette synes mig rimeligt, — må det være i den form, hvor Balder og Våle er modstandere af sagaens helt, og aserne er en flok troldmænd, ɔ: Sakses saga om Balder og Hoder.

Langt större er dog ligheden i indhold mellem et afsnit i Sturlaug den starvsames saga og et af Odinsafsnittene i Hoders saga. Sturlaugssaga (Fas III 592—647) må være forfattet i 14de årh., det ældste hskr. er fra o. 1400. Helten er en bondesön fra Numedalen; handlingen foregår i tiden fra asernes indvandring indtil efter Fred-Frodes død. Den indeholder en række løst sammenhængende bedrifter i almindelig fornaldarsaga-stil: Sturlaug fælder en kæmpe i holmgang og får jarledatteren Åsa (k. 1—10), overvinder Framar og slutter fostbroderskab med ham (k. 11—13) og sendes så af kong Harald ud i verden at finde et uroksehorn, som kongen engang har mistet; Sturlaug finder det endelig i et afgudstempel i Bjarmeland (k. 14—20). Nu er selve Sturlaugs »starv« til ende, men med det samme begynder der ikke mindre end tre nye handlinger, hvori hans fostbrødre spiller hovedrollerne. Ved julegildet aflægger kæmperne løfter, som medfører tre bedrifter: Sturlaug får ved sin fostbroder Frostes hjælp og ved elskovsruner til Mjöll, kong Sne's datter, udgransket uroksehornets oprindelse (k. 22); fostbroderen Åke tager med våbenmagt Russerkongens datter til ægte (k. 23), og Framar opnår inden tre

[1] Fas II 371—76. Mogk i Paul, Grundriss d. german. philologie I 1064. Det må være en huskefejl, når M. siger, at Váli fældede Romund med Mistiltein.

vintre et kys af kongedatteren Ingegerd i Aldeigjuborg i Rusland (k. 24—26).

Inden Framars elskovsæventyr omtales nærmere, vil vi se lidt på andre optrin i sagaen. Det er let at kende en række af sagaforfatterens modeller. F. eks. til brydekamp med blåmænd (k. 12 Finboge), helten der skærer sig ud af stenfængslet (k. 17, Sigmund i Volsungesaga), den kloge kælling der viser helten videre til sine søstre, indtil han endelig får svar af den tredje, der bor helt borte på den anden side Bjarmeland (k. 15, folkeæventyret om rejse til verdens ende); selve løfteaflæggelsen smager stærkt af Jómsvíkingasaga, især af Vagn Ågesön.

Framars elskovsæventyr begynder dermed at han kommer til Aldeigjuborg som mægtig konge og med 60 skibe, han kalder sig Snækoll og bejler til kong Yngvars datter; men hun kender ham straks og afviser ham. Anden gang kommer han forklædt som købmand, men får aldrig adgang til Ingegerds jomfrubur. Han får da nogle sejdmænd i et jordhus til at sejde sig fuld af bylder, og lægger sig så ved gærdet foran jomfruburet; men da kongedatteren kommer og vil til at pleje den syge, genkender hun Framar, og han må gå tilbage til sejdmændene og lade dem sejde bylderne af ham. Endelig træffer han en anden af fostbrødrene, Guttorm, såret efter en kamp; han får ham til at lægge sig foran jomfruburet, Ingegerd tager ham ind og plejer ham, derved finder Framar lejlighed til uset at slippe ind og rane et kys fra kongedatteren. Bagefter kommer Sturlaug med 300 skibe, slår Russerkongen ihjel i et tredages slag og gifter Framar med Ingegerd.

Det er let at se, at sagaforfatteren ikke selv har opfundet dette motiv med den forklædte bejler. Så udtænkt en list passer ikke til Framar, der fra först af er skildret som den retsindige kæmpe i modsætning til sin onde broder Kol. Heller ikke kunde opfinderen af motivet slå sin fine intrige ihjel ved straks efter at lade kongedatteren vindes

med hærskjold. Men dette træk kan ikke undværes, når æventyret skal have plads i sagaen om Sturlaugs bedrifter; det vil altså sige, at intrigen fra först af ikke har hjemme i denne forbindelse. Vi må endvidere undres ved, at Framar straks bejler i forklædning; det havde været naturligt, eller rettere nødvendigt, for Odin, kun at vise sig i forklædning; men jordiske bejlere plejer ikke at optræde på den måde. Og lige så underlig er afslutningen: den enkelte, med vold tagne elskovsgunst var naturlig i den Odinsmyte der handler om hævnerens fødsel; men af en menneskelig æventyrsaga venter vi oplysning om, at helten bliver gift med kongedatteren. Bægge disse punkter viser os hen til Rind-myten. Og selve forklædningerne ligner hinanden stærkt: i Hodersagaen er det som 1) hærfører, 2) guldsmed, 3) kæmpe, 4) lægekyndig tærne; i Sturlaugssaga: 1) konge, 2) købmand, 3) spedalsk, [4) at den sårede ven åbner ham adgang]. Bægge sagaer har öjensynlig fordoblet en af forklædningerne; Hodersagaen har fået krigeren to gange, Sturlaugssaga derimod den syge, der skal plejes. Egenlig har hver af dem kun tre, der stadig svarer til den andens: hærføreren svarer til kongen der møder på tinge ledsaget af sin hær; guldsmeden til købmanden (folk af ringere stand, der gör lykke ved deres gods); og endelig er den sidste omskabelse tilsvarende: i H. skal han helbrede den syge kongedatter, i St. plejer kongedatteren den syge i sit bur, og bægge giver samme adgang for elskeren til at nå målet. Endnu nævner jeg blot, at det i bægge sagaer er kongedatteren i Garderige, der efterstræbes; stedsbetegnelser holder sig ofte, når et motiv lånes fra en fornaldarsaga til en anden.

Altså findes i islandske fornaldarsagaer store optrin fra den Hodersaga, hvor Balder, Våle, Odin og Rind optræder som jordiske personer. Når disse partier møder i anden sammenhæng og med ombyttede eller afændrede navne, er grunden ikke blot sagamændenes vane at efterligne de ældre

sagaer således at plagiatet ikke var for håndgribeligt. Det kommer også af Islændingenes ulyst mod at føre de menneskeliggjorte aser på scenen; i så henseende står jo Sakses sagaer og de færøske kvæder på et andet standpunkt.

Her indtager dog Sturlaugssaga en særstilling. Den lader sin handling foregå jævnsides med gudernes indvandring. Selve åbningsordene — et ordret citat af Skjoldungasaga (SRD II 34) — nævner kong Harald i Trondhjem som samtidig med at »Tyrkir ok Asíamenn bygðu Norðrlǫnd«; senere hører vi, at Sturlaug landflygtig fra sin hjemstavn kommer til Sverig, hvor da Ingifreyr var konge, og at han blev hans landeværnsmand; endelig slutter sagaen med at Sturlaug »døde af ælde efter kong Fred-Frode«. Det er jo muligt, at sagaforfatteren selv har opfundet denne tidssammenhæng for at give sin saga en historisk troværdighed. Men efter den forestilling om hans originalitet, vi får af alt andet, ligger det nærmere at tænke på et literært forbillede. Og dette finder vi på samme sted som elskovsæventyret med den russiske kongedatter: i Hodersagaen; her foregår jo indvandringen fra Asgård ved Sortehavet i løbet af sagaen; særlig nævnes Fröjs bosættelse i Upsal, foruden senere Ulls (i Ulleråker?). Heraf må vi slutte, at gudeindvandringen til Sverig er lånt fra Hodersagaen i 14de årh. og at den altså har haft plads der i længere tid: både i 12te og i 14de årh.

Dette var altså den norröne Hodersagas almindelige karakter. Inden vi forsøger at udskille de danske sagn fra den, skal det spörsmål tages op, om Sakses fremstilling er en tro gengivelse af den mundtlige fortælling. Det blev nylig under omtalen af Hoders møde med skovmøerne påpeget, hvor vanskelig Sakse har ved at beherske sagaens episke momenter. Også gudernes deltagelse i Balders förste kamp — den för meddelte kampskildring (s. 22) — må der være noget galt ved. Sakse nævner den som

søslag og har flere træk, som passer dertil (forfølgelsen af Balders slagne flåde, Gelder brændt i sit skib, og fremfor alt stedfæstelsen til Baldersvåg). Desuagtet er kampens gang fuldstændig som et landslag, hvor hövdingerne hugger sig vej gennem fjendens fylking. At guderne kæmper med i det allerförste slag mellem Hoder og Balder, er ligeledes meget påfaldende; man skulde snarere vente, det var i sidste slag de gjorde deres yderste for at hjælpe Balder til sejr. Og — en tredje vanskelighed — Sakses slutning »da det våben var tabt, gav aserne sig brat på flugt« kommer noget overraskende; ti læseren måtte formode, at nu stod kampens vægtskål lige. Endelig har skildringen af slaget i Baldersvåg nok af enkeltheder, så den let kan undvære gudernes deltagelse; derimod savner de andre slag i höj grad karakteristiske træk. Hvor gudekampen har hjemme, kan der ikke være tvivl om; det er i Hoders sidste slag med Balder, dagen för han ved nat gennemborede ham. Herved løses alle vanskelighederne, også at gudekampen mangler den endelige afgörelse; ti Sakses kortfattede beretning »det kostede stort mandefald på bægge sider, indtil mörket gjorde ende på striden«, forudsætter netop en sådan uafgjort kamp, da afgörelsen, Balders fald, först kommer natten derefter. Sakses på enkeltheder fattige efterretning om slaget — her i den rigt udmalede del af fortællingen og lige som indledning til hovedbegivenheden — trænger netop til at udfyldes af en sådan livligere skildring; og der kunde næppe fås en mere storartet indledning til Balders fald end at lade alle aserne komme til stede og — forgæves — kæmpe for ham.

Også på et andet sted mærkes Sakses vanskelighed ved at holde fast ved den rette sammenhæng mellem de forskellige momenter. Efter Sakses fortælling om Odins bejlen til Rind synes det, som Odin skaffer sig stilling som Rinds tærne for derved at finde lejlighed til at fremme sin vilje; »men da nu lykken går med höjst ulige skridt, kom han

videre ved held end ved list; det gik nemlig så, at møen faldt i en sot og måtte lede om lægedom«. Sakse har altså glemt sin forudgående beretning, at Odin gjorde kongedatteren syg (afsindig) ved at kaste sin runekævle på hende. Fejlen indskrænker sig dog ikke til, at Sakse blot har glemt at kongedatteren var syg i forvejen; ti da vilde Vekkas (Odins) tærnetjæneste være uden betydning, han kunde lige så gærne straks have meldt sig som læge. Odins grund til at blive jomfruens tærne kan ikke blot have været den som Sakse angiver (*licebat quoque lympham pedibus ministranti suras ac superiores femorum partes contingere*); det må stå i en bestemt forbindelse med den følgende væsenlige begivenhed, at Vekka melder sig som læge for Rinds sygdom. Men, som nævnt, indtræder sygdommen först efter at Vekka er bleven tærne, altså må grunden til den (at Vekka kaster runekævlen på hende) også tilhøre denne tid, eller med andre ord: Odin tager tjæneste som tærne for at fortrylle Rind. Denne sammenhæng er det, Sakse ikke har kunnet holde fast ved: han har uvilkårlig løst den op i enkelte optrin. Runekævlens kastning har han henført til det lige forud gående optrin, at Odin æsker et kys af Rind og i stedet får en kindhest; her lader Sakse ham så hævne sig ved med det samme at kaste en »spån med indristede tryllevers«, der straks gjorde hende »lig en rasende«. Tærnetjænesten kommer derved til at mangle sin betydning, og Sakse udfylder den til et eget moment: elskerens glæde ved at to den attråede møs fødder. Således har Sakse — sikkert helt uden noget forsæt — omdannet sagaens beretning til mindre sammenhængende, men mere levende optrin; det er de danske folkesagns og folkevisers måde at opfatte på, der ubevidst virker i ham, — et stærkt vidnesbyrd om, hvor personlig han er greben af sagaen.

Denne personlige genfremstilling har vel ikke nået til i videre höj grad at omforme handlingens gang; men den har tjænt til at forme og uddybe hovedpersonernes karakter.

Allerede sagaen har i Hoder fremstillet en helt, hos hvem styrke og raskhed er forenet med snille, höjmod og taknemmelighed, og hvor de legemlige idrætter ledsages af veltalenhed og tonekunst. I Sakses fremstilling er åndspræget blevet endnu langt stærkere: »Da han nærmede sig manddomsår, var han langt fremfor sine jævnaldrende i åndsidrætter; ti bedre end han legte ingen på harpe, og det var snildt som han ved greb i strengene kunde vende menneskers hu til hvad rørelse han vilde; glæde og sorg, medynk og had kunde han vække i en mennesjæl, fylde den med fryd eller med rædsel.« I Hoders tonekunst har Sakse lagt noget langt personligere ind end den gamle nordiske opfattelse af »idrætter«; det er et menneskeliv, der er fortroligt med alle sjælens stærke og dybe rørelser. Der er også kommet noget af folkevisens måde at leve sammen med naturen på, når Sakse udmaler os, hvorledes Hoder søger lindring for nederlagets smerter i de allervildeste ødemarker, »sjæletyngsel har jo gærne ensomhed til ven, men særlig giver myr og ur en slags tilfredsstillelse for den, der er syg i hu«. Man læse også Sakses skildring af, hvorledes han ængstet ved Balders bejlen udøser sit hjærte for kong Helge; »vennesamtale er altid god i modgang; overvinder den ikke ulykken, så lindrer den dog smerten.« Her har Sakse — næsten på bekostning af mandigheden — fremstillet Hoders stemningsliv og ved vennens deltagelse antydet smertens fornødne baggrund af sjælsadel.

I Balders karakter ser Sakse modsætningen til Hoder. Hvis han i få ord skulde fremstille dens ejendommelighed, vilde han — om han kunde bruge så moderne ord — svare, at det er et menneske, der taber sig i drifts- og drömmeliv. Så abstrakte ord har vel Sakse ikke til sin rådighed; men i stedet giver han en levende skildring af ham i de forskellige forhold. Han føres förste gang frem på scenen, da »det hændte sig, at Odins sön Balder fik Nanna at se, medens hun badede sig, og straks blev han greben af grænseløs

længsel; hendes skinnende hvidhed tændte hans elskovslue, og hendes fuldkomne skönhed lod den blusse höjt; så favrt et ydre lokker jo let attråen frem.« Denne kærlighed ikke blot driver ham til kamp, men den nedbryder også hans kraft, da han står som sejrherre: »om nætterne uroedes Balder stedse af Nanna-lignende drömmebilleder — i den grad, at han tog sot og ikke kunde støtte på sine egne ben; derfor lagde han sig efter at drage af sted i en vogn eller karm; så voldsom en attrå havde næsten bragt ham i den störst mulige elendighed: intet var udrettet ved hans sejr, når Nanna ikke var vunden.« Også Balders dødskamp udmaler Sakse på lignende måde: »Da Balder mærkede, at døden var ham helt nær, lod han — opildnet af sårsmerten — slaget forny den næste dag; det brændte i hans vunde, og han lod sig da på båre føre frem i hæren for ikke at skulle dø ene i sit telt. Natten derefter så han i drömme Hel stå for sig og byde ham til sin favn til næste dag. Drömmevarslet opfyldtes; på tredje dag gjorde den overvættes sårbrand ende på hans liv.« I denne stil kan sagaen ikke have talt, selv om flere af de her nævnte enkeltheder ikke er tildigtede af Sakse. Synet af Hel må tilhøre den folkelige overlevering om Balder (jf. Vegtamskviða 1 og Fas I 14). Nannas drömmebillede kan måske være nævnt i sagaen; men at det skulde være grund til, at han bliver svag og må køres i vogn, ser lidet rimeligt ud; mon det ikke beror på en forveksling af Sakse[1]? Når Balder förste gang ser Nanna i badet, så ligner det påfaldende lidt nordiske sagaer, og allerede P. E. Müller (S. 112) har derfor spurgt, om ikke David og Bathseba har øvet indflydelse på Sakses fremstilling. Efter at vi allerede et andet sted i Hoders saga

[1] Kørslen i vogn skulde vel aldrig tilhøre Fröj, som sagamanden (eller Sakse) — af os nu ukendte grunde — netop ved denne tid lader komme til Upsal og indrette blót der? Jf. beretningen om Fröj, der kører rundt til Svenskernes bygder (Flateyjarbók I 338).

er blevne opmærksomme på et optrin, hvor Sakse selv har lagt det sanselig erotiske træk ind (Odin i tærnedragt vasker Rinds fødder), er der så meget mindre betænkelighed ved den antagelse, at Sakse — ubevidst — har forstærket det sanselige moment i Balders opblussende elskov.

Det er da uvist, om allerede sagaen i Balder og Hoder har fremstillet personer med driftsliv og med det höjere sjæleliv overfor hinanden. At den i Hoder ser helten med höj åndelig udvikling, er tydeligt; men det kan godt være, at Balder kun hører til sagaernes almindelige type af modstandere ɔ: har et jævnt mål af de sædvanlige konge- eller krigeregenskaber. For Sakse har derimod den stærke sjælelige modsætning mellem dem været en hovedsag. Han har ikke blot udmalet de enkelte træk i deres karakter; men han har udtrykkelig ladet den digteriske retfærdighed i Nannas skikkelse træffe sit valg mellem dem og foretrække Hoder for hans sjælsegenskabers skyld: »Ved disse ungersvendens ævner glædedes Nannas sjæl, og længsel vågnede hos hende efter hans elskov.« Og i tilslutning dertil meddeler han sine tanker om kærlighed: »Det hænder jo, at møer helst vender deres hu til de gæve og kendes ved den, der ikke er yndig men ædel; ti elskov har mange veje: hos somme baner favrt åsyn den vej, hos andre manddom, men også sjældne idrætter hos nogle; dannelse skaffer nogle Venus' gave, skönt de er fler, som et glat ansigt åbner adgang. Dog rammer kærlighed til de kække sagtens lige så dybt som til de könne.« Hvor stærkt disse tanker har været Sakses egen personlige opfattelse af kærligheden, mærker vi også på det andet sted, hvor han anstiller sine betragtninger over kærlighed (S. 338); ti hans tanke kommer netop ind i samme spor som her: der gives de møer, siger han, »der agter ikke åsynets men åndens træk, og hvem kun sjælenes samstemning fører til elskovens pagt.« Dette elskerideal, der falder sammen med selve menneskeidealet, finder Sakse da udtrykt så klart i Hoders personlighed, som ikke i nogen anden.

Også Balders skikkelse, der i endnu höjere grad end Hoder er Sakses egen digterskabning, svarer til noget i Sakses eget tankeliv. Vi har set, hvorledes den sanselige elskov og den svare attrå voksede op i Sakses samtid (I 50); her vender han sig mod disse retninger og bekæmper dem. Men striden står ikke blot udadtil. Den sanselige elskov bærer han i sig selv; det er på munkevis især i hans fantasi, den har taget sæde; vi ser den stikke frem rundt omkring, hvor Sakse giver sig sin indbildningskraft i vold (f. eks. begyndelsen af hans fri omdigtning af Bjarkemål), ja i selve Hodersagaen har den også fået lov at mestre sig stoffet (Nanna i badet; Odins tærnetjæneste). Det er det personlige indskud af en stridende menneskesjæl, som giver Sakses Baldersagn poetisk værdi, om han end ikke har nået at forme alt derefter til en velbygget digterisk fremstilling.

Nu skal vi undersøge Balders og Hoders forhold til Skjoldungsagnene, til værdigheden som konge i Danmark og til de danske stedsagn. Forholdet til den forudgående danske konge Rolv består egenlig alene i, at både Rolv og hans banemand Hjarvar er dræbte, da Hoder kommer og bliver valgt til konge ɔ: der er ingen sagnlig forbindelse mellem Rolv og Hoder. Sammenknytningen består blot deri, at både Adisl og Hoder göres til kong Hodbrodds sönner. Hvor lidt disse to brødre vedkommer hinanden, oplyses vi om, når Sakse S. 119 gör Hoder til Sverigs konge, skönt han först S. 121 slår Adisl ihjel. Sakses forsøg på at redde denne følge af begivenheder er næsten endnu uheldigere end fejlen: han lader (S. 121), som om Adisl var hövding under Hoder. Til Hoders eftermand Rørik knyttes sagaen, ved at Hoder, der aner at han skal falde i striden med Bo, kalder rigets stormænd sammen og tager løfte af dem, at vælge hans sön efter hans død. Denne forbindelse må være meget nylavet, ti den har ikke afsat nogen handling i Røriks historie, f. eks.

ikke at han hævner Hoders fald. Sagnene om Rørik kender intet til at han egenlig tilhører den svenske kongeæt; men Sakse — der skal slippe af med denne svenske sammenhæng — lader Svenskerne »løsrive sig fra Danmark« efter Hoders død. Vi tör sikkert påstå, at ingen dansk eller overhovedet nordisk overlevering har skåret hul på Skjoldungrækken og ladet den sidste halvdel nedstamme fra svenske konger. Derimod tör vi tilskrive stormændenes løfte ligeså stor værdi som de kongelige testamenter om arvefølgen, Sakse et par gange giver (S. 320. 330), når han ikke på anden måde kan forklare en uregelmæssighed i den af ham selv sammenlavede kongerække. Mærkeligt er det for resten, at disse testamenter altid indtræffer, hvor et dansk og et norrönt sagn skal passes til hinanden; og således er det jo også her med Hodersagaen og Røriksagnet. Når Sakse med omhu og öjensynlig deltagelse udmaler Hoders foranstaltninger för hans død, tör vi deri kun se Sakses personlige interesse for Hoders kongeskikkelse.

Skuepladsen for Balders og Hoders kamp er hos Sakse alle de tre nordiske lande, og undertiden kniber det for os med at opfatte, hvilket af dem det i öjeblikket skal være. Hele fortællingens förste del, fra Hoders barndom til slaget i Baldersvåg (S. 110—119), foregår i Norge; så bliver Hoder konge i Sverig og lider sit förste nederlag mod Balder (S. 119—20); dernæst følger det danske afsnit (S. 121—22); Hoder kommer med flåde til Isøre og vælges til konge; såsnart han er dragen hjem til Sverig, kommer Balder med flåde til Sælland og bliver tagen til konge; Hoder vender tilbage fra Sverig men bliver slagen og må fly til Jylland, til den by der har navn efter ham (Horsens); derfra drager Hoder ene til Sverig hvor han træffer skovmøerne. Så længe har Sakses beretning et bestemt land til skueplads; men i fortællingens slutning tabes enhver direkte oplysning om, hvor handlingen foregår. Den eneste vejledning er, at såvel Balders som siden Hoders mænd nævnes som »Danerne«. Sakse

synes dunkelt at have tænkt sig Danmark som skueplads, og hans stedsagn fra Balders gravhöj viser det tydeligere. Men om Hodersagaen lige så villig — og ugrundet — har flyttet handlingen fra Sverig til Danmark, er en anden sag. Indenfor selve danskerafsnittet er handlingens gang naturlig nok; men det begynder med et spring, at Hoder, der er slagen af Balder, vinder den danske krone, og det ender med et endnu större: Hoder har, fordreven fra Sælland, taget ophold i Horsens (her »var han vinteren over« efter Sakses latinske udtryksmåde), men pludselig drager han over til Sverig — blot for at vandre fortvivlet om i ødemarkerne. Nogen vil måske svare, at disse forhold kommer af personernes sjælelige tilstand: Hoder har fremgang, mens Balder er syg af elskovsattrå, og ligeledes er Hoders nedslåethed grund nok til at han vandrer bort. Men hertil svarer jeg, at en sådan psykologisk grund til en ydre handling er slet ikke nogen grund for den tids digtning. Så er der et punkt at give agt på: den sidste begivenhed för danskerafsnittet er, at Hoder lider et nederlag i Sverig (og dette er det eneste slag, der efter Sakses beretning står i Sverig), og lige efter danskerafsnittet flakker Hoder fortvivlet om i de svenske skove. Hvad om vi satte disse to begivenheder i forbindelse og lod det mellemliggende afsnit sejle sin egen sø? Det var en ikke liden vinding for sagaens komposition fremfor disse mange slag og erobringer, der har så mærkelig ringe en indflydelse på handlingens gang. For danskerafsnittet må da Sakse og hans danske sagn bære ansvaret.

Da danske stedsagn er en af kilderne for Sakses beretning om Balder og Hoder, tör vi vente i vore ret talrige nyere folkesagn om Balder at finde nogle berøringspunkter med den[1]. Vi vil begynde med det nörrejyske

[1] »Balder i nyere dansk folketradition« er æmne for en ekskurs i Bugges Studier I 188—92, som dog næppe udtömmer spörsmålet. Om ballerunelegen se Feilbergs jyske ordbog I 44 og Kalkars danske ordbog I 96. Der kan ikke længer være

sagn, som Peder Dyrskøt har optegnet i 17de årh. (DgF II 646) tilmed i to former, en himmerlandsk og en vendsysselsk. Den himmerlandske beretning (fortalt af adelsmanden Nils Juel fra Kongstedlund) lyder omtrent således: Kongsted eller Kongslev har navn af, at der en gang har boet konger der; det var sysselkonger; en af dem var »Balder«, næs-konge i Himmerland; da var kong »Alger« i Vendsyssel, og i Harsyssel var der en konge på Kongsgård, hed »Sigfred«, og en i Varsyssel, hed »Ostmar«; de kæmpede alle med hinanden. Vendelbooverleveringen (efter P. Dyrskøts fader) nævner kong »Alger« som den, der har bygt Ålborg, og melder, at han er begravet i en höj på Gøl-ø, medens Balders grav er ved Kongslevlund. Desuden nævner P. Dyrskøt nogle »gamle remser og digt«, hvoraf han meddeler brudstykker[1]; i denne remse hedder det at »konning Alger slog

tvivl om, at vi har fået balleruneremsen fra plattysk; til yderligere bestyrkelse meddeles her den ældste, hidtil ukendte optegnelse (opskreven af Anders Vedel omtr. 1572 på et løst blad af Gl. kgl. saml. 826 fol): *Balder oc Rune hans viff, de yppe dem en grote kiff, grote kiff ved Tune, der slog Balder Rune*; også her findes altså de plattyske ord *grote* og *kiv*. Fra balleruneremsen kan stedsagnene ikke forklares, ti de er overalt knyttede til Balders gravhöj og handler om hans død, som remsen ikke kender. Derimod er forskellige stednavne dragne ind i remsen, og den er derved kommen til at øve en mindre påvirkning på nogle af stedsagnene. Stednavnet Tune findes hos Vedel og i alle sællandske optegnelser fra P. Syv til vore dage (= *boten strit op tune* i den plattyske tekst hos Kalkar); Turø nævnes ikke blot i den nyere overlevering fra Turø, men også 1634 i den sønderjyske opskrift hos Helvaderus; Tohöj i en opskrift fra Bollerslev er vist nydannet, da Helvader, som hørte hjemme der i egnen, skriver Turø. Det eneste stedsagn, der kan være grundet blot på remsen, er Turøsagnet (ældste optegnelse 1755): at her er den Balder begraven, om hvem balleruneremsen synges.

[1] De meddelte prøver viser, at hans betegnelse af digtet som en »remse« er rigtig. Derimod siger Dyrskøt, sidste gang han behandler spörsmålet (brev til Bircherod 1704), at han

konning Balder«[1]. — Efter et sønderjysk sagn skal en kong Boller have boet i Bollerslev, hvor levningerne af hans borg vises, han slog en kristen mand Rune ihjel (hvorom der synges i balleruneremsen), og han havde ufred med kongen i nabosognet Uge; han er begravet i Tophöj og hans mænd i de andre grave deromkring[2]. Et andet sagn fra samme egn knytter sig til Bollershöj i Agerskov sogn; her blev Boller, der havde hjemme i Bollerslev, slået ihjel af bønderne og begraven[3]. — På Sælland er der mange

i sin ungdom havde »en gammel vise« derom. Denne vise melder han intet om i sin ældre beretning (i Resens Atlas), skönt den måtte have været den bedste kilde. Der opstår da mistanke om, at den 74årige mand har husket fejl. Vi kan endog påpege, hvilken vise han kan have forvekslet med den: Samtidig med at Dyrskøt meddelte Resen remsen om Alger og Balder, nedskrev han til ham brudstykker af en vise om et vendsysselsk sagn om kampen ved Åsted mellem kong Siver og Dankongen; denne vise havde han i sin ungdom haft en opskrift af, men den var gået tabt under Svenskekrigen. Hvad derimod Hr. Nils Juels »kiempevise« kan have indeholdt, skal være usagt; ti den har hverken P. Dyrskøt eller jeg nogensinde set. — Navneformerne Balder, Alger og Ostmar har Dyrskøt lånt fra Sakse, og Sigfred snarest fra Syvs kæmpeviser. De folkelige former har vel været Båller (med muljeret l), Ålger ell. Åller (jf. Ålborg) og Siver. Hvorledes han er kommen til »Ostmar«, ved jeg ikke.

1 Den har tillige fået træk fra ballerunelegen (»Balder slog Rune«) og fra Holgerdanskevisen (»stærke kong Didrik«); de »Gielder helte« må være lånt fra Sakse. Den hele remse har vel tjænt til balleruneleg i juletiden og er en af stedsagnet påvirket form af balleruneremsen.

2 Antiqu. tidsskrift 1849 s. 53; Rask, Morskabslæsning f. den danske almue 1839 s. 504—520. Allerede Helvaderus (1634) i sin Encolpodium nævner Bollerslev som Balders bosted.

3 Rask, Morskabslæsning 1840 s. 510; og en utrykt optegnelse ved S. Høgsbro i S. Grundtvigs samling. Den sidste kalder Boller en kæmpe (den förste betegner ham ikke nærmere). At han egenlig er konge, ses både af sammenhængen med Bollerslev, og af at han blev dræbt af bønderne: man har

flere stedfæstelser af Baldersagnet: til Baldersbrönd, Ballerup, Tune (med en Baldershöj) og Hårlev; men disse sagn (med den uorganiske form Balder for Boller) viser hen til Sakse som deres kilde og skyldes for de flestes vedkommende nye folketymologier[1]. Det samme gælder for resten det vestjyske sagn om en Bohöj, en Ryssehöj og en Kongenshöj (hvor Hoder ligger); netop den store overensstemmelse med Sakse gör sagnet mistænkeligt. De först fremførte nörre- og sønderjyske sagn har derimod intet, der tyder på lån fra Sakse, og deres egen simpelhed taler for, at vi står for gamle stedlige overleveringer. Fælles for Kongsted- og Bollerslevsagnet er, at de beretter om en småkonge (»sysselkonge«) Boller, som har boet der på stedet, har ført krig med nabokongen, er falden i krigen og er höjlagt her. Når to ved sted så langt fra hinanden fjærnede sagn om Balder drejer sig om de samme hovedpunkter, er det rimeligt at vi har en ret gammel form af sagnet; og disse jyske småkongesagn kan da kaste lys over de sællandske sagn, vi har hos Sakse og i andre middelalderlige skrifter. Först er der Runekrøniken, forfattet i Skåne i slutningen af 13de årh.: den nævner Balder som *kunung af Sialande,* opfatter ham altså som småkonge på samme måde som de jyske sagn. Dernæst har vi Rimkrøniken, digtet af en Sorømunk i 15de årh.; her fortælles, at Balder var Sællandsfarernes konge og at han blev overvunden i kamp ved Baldersbrund nærved Roskilde. Disse efterretninger findes ikke i forfatterens kilder (Gesta Danorum, Ryårbøgerne og Sakse); men vi behøver ikke derfor at antage dem for en grov forvanskning af Sakses

altså overført på ham det sagn, der i Bollerslev fortaltes om »en konges« drab på tinge af bønderne (Erik emuns fald på Urnehoved).

[1] Sagnet om Hoders kongsgård i Hårlev kan følges tilbage til för Tryggevælde-runestenens flytning (Lyschander, Stephanius); Ballerupsagnet til 17de årh. (Resen); Tune-stedfæstelsen kun til 18de (D. Atlas).

fortælling: Balders sællandske småkongeværdighed kendes også i Runekrøniken, sagnets bygning stemmer med de jyske folkesagn, og stedfæstelsen til Baldersbrönd var allerede til på Sakses tid. Dog selv om de her fremdragne middelalderlige beretninger (hvad jeg ikke tror) skulde være blotte skrivergalskaber, byder Sakse os dog et pålideligt sællandsk sagnmateriale, der betegner en med den jyske ligestillet overlevering.

Sakse har to sællandske stedsagn om Balder, det ene knyttet til Baldersbrönden, det andet til hans gravhöj. Bægge har helt præg af danske folkesagn af samme art som de hundreder, der endnu lever på folkemunde; navnlig gælder det udgravningen af Baldershöj, der helt er i stil med de nyere skattegraversagn, endogså deri, at det der driver gravrøverne bort ikke er en virkelig vandflod, men et blændværk hvormed höjens vætter (*dii loci illius præsides*) værger om deres skat. Selve det, at höjens udgravning skildres levende, medens sagnet om dens tilblivelse indskrænker sig til en efterretning om at her er Balder begraven og en formodning om at der er skatte skjult, virker som om man hørte det af en bondes mund den dag idag. Denne slående — vi kan gærne sige skuffende — lighed med de nuværende folkesagn er os af stort værd; vi véd nu på hvad grund vi står, og i tillid til efterretningernes rene folkesagnskarakter tör vi kaste hele Sakses politiske situation over bord, ikke blot Hoders arvefordringer efter sin (af Sakse opfundne) oldefader, men også det fællesdanske kongevalg på Isøreting og de to kongsæmners bejlen til den danske krone. I steden derfor bygger vi af folkesagnenes faste træk en sammenhæng, der ser således ud: Balder og Hoder er to konger, der længe kæmper med hinanden; Hoder bor i Horsens, der har sit navn efter ham; Balder har hjemme, der hvor Baldersbrönd og Baldershöj minder om ham, han må vel tænkes som småkonge eller sysselkonge over Sælland; i krigen falder Balder for Hoder og lægges i höj (Baldershöj); forud for det har sagnet be-

rettet om et slag (vel heldigt for Balder), hvorefter han skabte kilden for at læske sine mænds törst. Muligvis har sagnet også fortalt, at Balder blev hævnet af Bo, der er begravet i Bohöj; men måske har sagnet om Bohöj slet ikke indeholdt andet end at her var kong Bo begravet[1].

Således giver Sakses efterretninger, løste op i deres enkelte sagntræk, et ganske lignende billede af småkongers kampe, som de nye jyske Baldersagn gav. Måske vil man indvende, at dette billede er vidt fjærnet fra Sakses fremstilling. Men ved nærmere eftertanke ser man, hvor naturlig den kunde fremkomme af disse forudsætninger. Den norröne saga om Hoder Hodbroddsön måtte han sætte i forbindelse med den kong Hodbrodd, som Helge dræbte[2]. Men Balders

---

[1] Nomine ejus insignem exstruens collem, S. 132. — Fortællingen om Bos hævn har Sakse ikke fået nedskrevet rigtig: han springer fra det punkt, da Odin har hentet sin sön til sig og opfordret ham til at hævne Balder, lige hen til det tidspunkt, da Bo er vendt tilbage, har samlet en hær og allerede er rykket ind i Danmark. Måske skyldes denne fejl blot Sakses tankeløshed; men en anden mulighed er det, at han har opsat at skrive afsnittet, fordi han ikke huskede det tydelig, eller fordi dette sted frembød en vanskelighed, da han går over fra blot at gengive Hodersagaen til også at tage hensyn til danske sagn. Som Bos hævntog nu fremtræder, er det så fattigt som et fattigt stedsagn. Den eneste mærkelige enkelthed er, at i det slag, hvor Hoder falder, bliver Bo såret og dør af sit sår. Dette træk kan være fremkommet ved Sakses forsøg på at lempe forskellige beretninger efter hinanden (jf. § 8 og 16 om Eriks og Sivards lignende skæbner; S. 243. 441).

[2] Også S. Bugge (Studier I 165) ser anledningen til, at Hodersagaen er indlemmet i Skjoldungsagnene, deri at han er gjort til sön af den svenske kong Hodbrodd, som Helge fældede. På Runekrønikens og andre sene danske kongerækkers avtoritet vil han göre denne tilknytning ældre end Sakse. Jeg antager, at Hoder allerede för tilknytningen har været sön af en Hodbrodd; ti ellers vilde han mangle fader i sagaen.

og Hoders kamp kendte han tillige af danske sagn, som gjorde Sælland til dens skueplads. Rigtignok lod folkesagnet dem være småkonger; men dette stred mod Sakses almindedelige opfattelse, og de ophöjedes da til den fælles danske trone; de kunde så passende udfylde den tomme plads efter Rolvs død. Nu var der kun én dansk trone at sætte dem på, altså måtte de være medbejlere; naturligvis var det da den ædle helt Hoder, som först vandt kongenavn (»blev valgt på Isøreting«), og Balder kom da bagefter som den slette medbejler. Dette er Sakses nydannelser. Og det må huskes, at intet sagnstof er så vagt og föjeligt som den række småsagn om trolde, konger, kæmper og røvere, hvori folket i et land eller en egn har nedlagt sine forestillinger om landets ældste historie; også i det foregående (s. 40 anm. 3) er fremført træk af, hvorledes de glider over i hinanden.

Skönt Baldermytens oprindelse ikke er æmne for nærværende undersøgelse, skal jeg dog antyde, hvorledes de nu omtalte danske stedsagn forholder sig til den ældre myte. Såvel Sakses danske stedsagn som de yngre sagnopskrifter indeholder kun de i småkongesagn sædvanlige træk. En undtagelse herfra gör alene Baldersbrönden; den har et vist mytisk præg, ligesom de i nordiske stednavne mødende Odinskilder og Thorsbrönde eller Forsetes hellige kilde på Helgoland. Også i gåseurtens nordiske navn Baldersbrå, der bl. a. kendes i Jylland og Skåne, har vi et vidnesbyrd om, at Balder også i dansk folketro har været en guddom. Denne danske myte må da mindst have indeholdt følgende træk: Balder er lysgud (Baldersbrå) og gör vel mod mennesker (B-brönd), han fældes af en modstander, der senere i småkongesagnet enten hedder kong Hoder i Horsens eller bærer andre navne med stedlig tilknytning, og som — ifølge ligheden med islandsk overlevering — også i gudeverdenen har haft navnet Hoder. Hoders grund til kamp med Balder nævnes ikke i den nu kendte danske overlevering, heller ikke det våben der fælder guden. Såvel småkongesagnet som den bagved det liggende gudemyte har rimeligvis nævnet en Bo som Balders hævner.

Således er adskillelsen gennemført mellem Sakses to kilder, en norrön saga og danske sagn. Det eneste punkt, hvor ikke bestemt resultat er nået, er Bos navn og den korte

skildring af hans hævntog mod Hoder. Flere muligheder frembyder sig; men vi må helst lade spörsmålet stå uløst, indtil en af dem viser sig som den, der kan sætte alt på sin rette plads. — Resultatet er for Hodersagaens vedkommende blevet, at den hverken kender Hoder eller Balder som dansk konge. Tydelig at tegne sagaens skueplads er vanskeligt; Sakse har interesseret sig så lidt for stedforholdene, han har således aldrig ofret en tanke på spörsmålet, hvor Balder havde hjemme. Klart træder kun de norske forhold frem: kong Kuse i Finmarken, kong Helge på Hålogaland, kong Gevars rige med Baldersvåg. Den rette sammenhæng med asernes indvandring til Upsal og Ulleraker, der sker i løbet af sagaen, får vi vanskelig frem af Sakses tekst; Hoders svenske rige svæver temmelig i det uvisse, især når Helgesagnets Svenskekonge Hodbrodd skilles fra ham. En mulighed er det, at Hoder Hodbroddsön hænger sammen med de norske sagn om Hoder og Hodbrodd som de ældste fortidskonger på Hadeland (Flateyjarbók I 24) eller med kong Hodbrodd i Háleygjatal (Corp. poet. II 522).

Sakses Hodersaga adskiller sig fra den på Island overleverede digtning om Balder især deri, 1) at kampen foregår i menneskeverdenen, 2) at guderne deltager i menneskelige kampe og netop som modstandere af sagnets helt, og at de overvindes, 3) at Hoder er sagnets helt i stedet for Balder, 4) at handlingens drivfjeder er kampen om besiddelsen af Nanna. Dette har for S. Bugge været grund til at opstille en særlig kilde for Sakses Baldersagn; det skal være en omplantning af det græske Akillessagn. Jeg har søgt at godtgöre, at den forskydning, hvorved guderne kommer til at optræde som modstandere af sagnets helt, (i sig selv en naturlig følge af kristendommens indførelse) også forekommer i andre fornaldarsagadigtninger både hos Sakse og i norrön literatur. Denne forskydning af gudernes stilling har da for Baldersagnet gjort, at Hoder blev sagnets helt i stedet for Balder. At Hoders kamp for at vinde Nanna strækker sig

gennem hele sagaen, er ganske i stil med fornaldarsagaernes fremskyden af et over hele sagaen spændende elskovsforhold med lykkelig udgang; hendes helt passive kærlighed er ikke i olddigtningens stil, men i fornaldarsagaernes. — Den store mængde enkeltheder, der af Bugge forklares som lån fra det græske sagn, er for största delen sådanne træk, som enhver sagamand havde til sin rådighed; andre må henføres til danske sagn eller til Sakses egen udmaling eller komposition.

---

§ 4. *Frode den frøkne.*

(IV S. 175—77.)

Frode den frøknes storværker — at fælde ti norske jarler i slag og endelig i tvekamp kong Frøger, den usårlige sön af Odin, — foregår alle i Norge. Tvekampen udfører Frode »på den ø, der har navn efter ham«, altså en norsk Fróðaey, hvis tilværelse sikkert har været ukendt for dansk overlevering eller digtning. Ligesom disse udenrigske prøver på personlig tapperhed er i ægte fornaldarsagastil, er også skildringen af den usårlige Odinssön Frøger, der minder om Framar i Ketil hængs saga (I 32), men vel har sit nærmeste forbillede i Hodersagaens fremstilling af Balder som den usårlige jordiske gudesön.

Frodeøens plads kan ikke fastslås med sikkerhed. Nærmest ligger det — ifølge velvillig meddelelse fra professor O. Rygh — at tænke på Frooerne (i folkesproget Frōan; -an er endelsen i flertal med bestemt kendeord), nogle småholme ud for Trondhjemsfjorden (Kraft, Beskr. ov. Norge V 689). Muligvis kunde det også være Fröjen, en större ø syd for Frooerne (skrives Fræy 1359, Dipl. Norv. II 288), eller Fröj i Nordfjord (Bremangers præstegæld); eller Fröjna (-na er bestemt kendeord i enkelttal) inderst i Søndeløvsfjord ved Risør, Kristianssand stift. Fjærnere ligger Froungen, en lille holme syd for Tønsberg. (jf. Fróðung i indsøen Tyrifjord; Håkon Håkonssöns saga). [Frodø hos Suhm, Crit. historie af Danm. II 492 og P. E. Müller, S. 176, er en misforståelse af den velkendte Fredø.]

---

§ 5. *Fridlev den hvate.*
(IV S. 178—80.)

Fridlev-sagnet har forkærligheden for Norge som skueplads fælles med det lige foran gående sagn om Frode den frøkne og med flere af Sakses norsk-islandske sagaer; en særlig norsk gæst er også skjoldmøen Rusila (I 53. 24); opregningen af Hvirvils kæmper taler også mod sagnets danskhed (I 21); af deres navne synes Bild, Brodd og Buge at være en art lån fra Arngrimssönnerne Bildr, Broddr og Bági (§ 9). Fridlevs særk, som jærn ikke bider på, hører til fornaldarsagaernes fællesgods; sidst forekom den i Frode den frøknes saga og i Baldersagnet, der var stedfæstede i Norge. Kæmper, der — som Gunnolmr her — kan døve sværd, er endnu almindeligere i islandsk sagadigtning. Efter sit indhold hører fortællingen til vikingsagnene; bl. a. indeholder den en beretning om, hvorledes Dublin blev indtagen ved at binde ild til svalernes haler, — ganske en efterligning af Haddings erobring af Dyna[1]. Man må formode, at denne Fridlevsaga stammer fra samme hjemmelsmand som den følgende store Frodesaga; ti et af versene i denne (S. 231) nævner Frode som Fridlevs sön, medens vor Fridlev ellers er ukendt.

Mod alle disse norröne forbindelser står den danske stedfæstelse: hovedslaget skal have stået i en havn på Sællands sydkyst, og den skal have fået navn efter den faldne vikingehövding Hvirvil; altså er det Hurrildshavn mellem

[1] Krigspuds er i det hele et yndlingsæmne for Sakses norröne sagn (Haddings saga S. 41; Frodes saga S. 63—79; Hoders saga S. 115; Erik målspages saga S. 213). Kun en eneste krigslist forekommer i hans danske kilder, Amleds list med at rejse de faldne krigere op, så det ser ud som hans hær intet tab har lidt; dette forekommer også i Fridlevs saga. Da Amledsagnets sidste del ser meget nyopfunden ud, er dette træk måske lånt lige fra Fridlevs saga (jf. dog § 25).

Glenø og Sælland (D. Atlas I 7). Denne sydsællandske stedfæstelse synes fuldstændig at kuldkaste antagelsen om Sakses norröne kilder; ti der er næppe en eneste af hans fortællinger, der i den grad som Fridlevsagaen lader sig opløse i gængse fornaldarsaga-motiver, — og den viser nu det sikreste kendemærke på dansk oprindelse! Vanskeligheden er dog ikke så uløselig, når vi følger et vink, som Sakse selv giver, om hvorledes historiske fortællinger blev kendte i den kreds, han tilhørte. Han fortæller om Absalons skib, der ligger ved Sydvestsællands kyst og hvorpå sagamanden Arnald Islænding, Absalons hengivne følgesvend, var om bord, og om hvor yndede hans fortællinger var af danske tilhørere (S. 812). Når der da er digtet en fortælling i sagastil om en havn på Sydsællands kyst, er ingen nærmere til at være dens hjemmelsmand end samme Arnald Islænding. Om han nærmere har udmalet et dansk stedsagn eller lokaliseret en norrön saga eller selv opfundet en »lyvesaga« blot ledet af navnets lighed med søkongen Hvirvil, behøver vi ikke at granske nærmere; disse forskellige muligheder viser, at der var nok af måder, hvorpå en sagamand kunde skaffe en fortælling, der måtte have særlig interesse for danske tilhørere.

---

§ 6. *Erik den målspages saga.*
(V S. 181—222.)

Frode den fredgodes historie fylder hele Sakses femte bog; og största delen af den skyldes rimeligvis en enkelt fortæller; navnlig gælder dette alle afsnit, hvor Erik den målspage optræder. Denne omfattende Frodesaga falder i to afdelinger; den förste drejer sig om, hvorledes Nordmanden Erik vækker kong Frode til selv at gribe sit riges töjler og hvorledes Erik samtidig vinder kongens søster til brud; sagaens anden afdeling er Frodes hærtog, hvor Erik ledsager ham som rådgiver og hærfører. Modsat hærtogenes løst

sammenhængende optrin danner förste afdeling en tæt knyttet handling; og vi vil her behandle den som en egen saga, Erik den målspages saga.

Grundæmnet i Erikssagaen er et lignende som i digtningen om Starkad og Ingjald: kæmpen, der vækker den lade unge konge til at vrage sine usle rådgivere, forskyde en uværdig hustru og leve et liv i stordåd; heri er indskudt et erotisk motiv, at den frelsende helt vinder sig kongens søster, — et motiv, der alt mere udvikles under sagaens overlevering. Forskellen fra Starkaddigtningen er, at denne er fremstillet i et enkelt kvad med stærk dramatisk kraft og rig lyrisk flugt, Erikssagnet er derimod udviklet i sagaform med mange optrin og törre, træffende replikker med et overtal af ordsprog. Det er let at kende en med islandsk sagastil beslægtet kunst i hele sagnets digteriske udførelse; således ved siden af den verdenskloge Erik en yngre, troskyldig og lidt naragtig broder, Roller: sådant et broderpar, af hvem den yngre, hjemmefødningen, skildres med elskværdig humor, er ypperligt islandsk sagaæmne. Også de löndomstaler, hvori Eriks ordsprogstil går over, minder om sagaoptrin; navnlig findes der nære sidestykker til hans skjulte drabstillysning (Cederskjöld, Kalfdråpet s. 22—3). Endvidere vil man let kende ligheden med sagatiden i tvekampe og skændescener (jf. I 77), i den onde bersærk og hans tryllekyndige moder, trolddommen med »nidstang« osv. Et udtrykkeligt bevis for, at sagaen ikke er dansk, giver sprogformen Gunvara (ɔ: Gunnvǫr) for dansk Gunnur, Gunner (I 80).

Alt dette gælder sagaens hovedhandling. Dens begyndelse og slutning, der foregår i Norge, har endnu langt flere norröne mærker. Har sagamanden ikke nævnt et eneste sællandsk stednavn, kender han des bedre til den sydlige del af Norges vestkyst: Rennesø, Eriks hjemsted, ligger i mundingen af Stavangerfjord, og ud for fjorden ligger øen Aumar, nu Eima (i stedlig udtale Eime); ligesom den her

tjæner som nødhavn for kong Gøtar, gjorde den samme gavn i middelalderen; også sagamanden synes at have været der, da han kender höjene over kong Gøtars for hungersnød dræbte krigere[1]. Så at sige hvert træk i Eriks forhistorie viser sin norröne oprindelse, især den samtale, hvor kong Gøtar giver ham tilnavnet »den målspage« (disertus) og Erik kræver en gave i »navnefæste« (I 63); den gave, han da får, er dragen Skrauti, berömt som Halvdan Branefostres og Sorle den stærkes skib (I 68). Eriks fostermoder Kråkas tryllekunster minder dels om Sakses norröne Hodersaga (de tre edderdryppende visdomsorme), dels om fostermoderpåkaldelsen i Sorle den stærkes saga (I 42). Hele det sidste afsnit af Erikssagaen er en elskovsnovelle af samme art som flere i yngre islandske fornaldarsagaer: Erik kommer hjem med sin danske brud, men her tvinger kong Gøtar ham til at give sig Gunvar og i stedet at få kongens egen datter; men under dobbeltbryllupet får de elskende lejlighed til at nå til hinanden gennem en åbning i bræddevæggen, og kongen narres, idet Gunvar snart forestiller sig selv, snart sin søster; og til sidst flygter de elskende ned til Eriks skib. Her møder vi altså på nordisk grund samme intrigemotiv, hvorover Plautus har bygget sin »Stortalende soldat«. Ellers minder brudebortførelsen om et optrin i Herrøds og Boses saga (Fas III 220—24); den af Herrød befriede søster til kong Gudmund er ranet bort fra ham og skal have bryllup med en af Gudmunds mænd; men Herrød og hans fostbrødre får under almindelig forvirring bruden lukket ind i en harpes sangbund, firet ud gennem röghullet i taget (!) og bragt til skibene. Det sikreste kendemærke på fortællingens karakter af fornaldarsaga er dog de tre bryllupper, som sagaens slut-

[1] Renneseo S. 206 (eo betegner i 12te årh. ofte lyden ø), Rensø 230; jf. Rennisey, Fas III 30. Ømi S. 222; Håkon den gamle søger ind i havnen Aumar under storm, Fms IX 387, Flt III 85, Konungasögur 318. Eime er den nordøstligste (ɔ: nærmest sejlvejen liggende) af småøerne omkring Hvitingsø.

ning indeholder: Erik redder sig bort med sin fæstemø; Gøtars datter Alvild, som Erik skulde have været gift med, indvilliger gærne i hellere at tage Frode, og Roller får — efter en ikke usædvanlig praksis i Sakses fornaldarsagaer — Frodes forskudte dronning (I 47).

Sakses Erikssaga er da af norrön byrd; dens tilknytninger til Jæder- eller Rogalandskysten viser sikkert dens hjemsted. I danske kilder er Erik »den veltalende« ukendt. Derimod findes i et islandsk ættetal, vistnok over Rogalands konger, *Eirikr hinn målspaki* (Skilfinga ætt, Flt I 26). Snorra Edda I 522 henfører ham derimod til en Ylfinga-ætt og synes at have kendt saga eller sagn om ham, da kun de navnkundigste helte nævnes i dens ætteoptælling. Denne saga må snart være trådt i baggrunden for sagaer af mere overnaturligt eller æventyrligt indhold; ti den findes ikke nedskreven af Islændinge, heller ikke har Arngrim Jonssons Skjoldungsaga nogen omtale af Erik den målspage.

---

§ 7. *Frodes erobringer.*

(V S. 222—255.)

Nogen fyldigere fortælling om Frode findes hverken i danske eller islandske kilder, de kender ham kun som den fredgode konge. Sakses saga om hans vældige erobringer kan vi derfor kun værdsætte efter fortællingens eget indhold.

Frodes erobringskrige er følgende: 1) kamp mod Venderne, 2) kamp mod Hunerne, hvorunder også en del andre lande undertvinges af udsendte søkonger, 3) Eriks tog mod Sverig, 4) Frodes tog til Norge, 5) Arngrims kampe i Finmarken og Bjarmeland, 6) Frodes tog til England og Irland. Desuden er sagnet om Hiden og Hogne indflettet blandt søkongeerobringerne, og lejlighedsvis fortælles Hjalmars og Orvarodds holmgang på Samsø med Arngrimssönnerne, skönt den egenlig ikke tilhører Frodes historie; disse sagn og lige-

4*

ledes Frodes lovgivning og død skal vi siden få lejlighed til til at undersøge (§ 9. 28—30). — Alle erobringssagnene har Sakse sikkert fra samme kilde; ti kun som led i det store erobringsriges dannelse får de ret betydning. Foruden ved selve Frode sammenknyttes de også ved Erik målspages optræden, han spiller hovedrollen på de tre förste tog og nævnes ved de tre andre; denne omtale kunde dog på to af stederne muligvis være Sakses eget værk. Selve erobringsriget peger mod den islandske sagaverden (I 126), og endnu tydeligere viser den måde, hvorpå de forskellige optrin er kædede i hinanden, hen til en sagamand af faget (P. E. Müller s. 56—57). En nærmere undersøgelse vil stadfæste dette resultat.

Fortællingen om Hunekampen grundes væsenlig på et gammelt kvad, der gennemgående stemmer, til dels ordret, med kvadet om Angartyrs Hunekamp i Hervararsaga. Dette optrin må altså være gammelt i Erik målspages saga; det danner jo også en naturlig afslutning på beretningen om, hvorledes han vækker Frode til stordåd. Fra en nyere sagamand må dog skrive sig det træk, at der fra Hunehæren kommer »spåmanden Yggr (Uggerus vates), så gammel, at ingen vidste hans alder, og höjere end jordiske mennesker«, som åbenbarer Frode fjendernes planer. Ti et gammelt sagn vilde ikke lade Odin komme ved kampens slutning, men forud for det afgörende optrin; ikke heller plejer han at optræde blandt mennesker under navnet Yggr, der særlig er knyttet til hans åbenbarelse i guddomsvælde[1]. Den nyere sagamand, der benyttede dette Odinsnavn, må dog have kendt en del til de gamle gudeforestillinger. — De i Hunekampen indflettede søkongeerobringer er derimod en slet og ret udpyntning med personnavne og stednavne, uden ét eneste træk af den art, at det kan leve på folke-

[1] Grímnismál 53—54; Hýmiskviða 2[6]; Vafþrúðnismál 5; Fáfnismál 43.

munde. Blandt Frodes lydkonger finder vi Rævil og Mævil, som en islandsk sagamand kunde kende fra Fundinn Nóregr eller fra remserne; den undertvungne konge i Jæmteland og Helsingland, Tore den lange, er den samme som Þórir helsingr, der i en fjærn fortid ryddede sig bygd i Helsingland (I 65). At en dansk sagafortæller næppe kunde kende disse norske sagnfigurer, behøver ej at fremhæves.

Eriks og Alriks strid er sikkert et gammelt svensk kongesagn, men först for nylig sat i forbindelse med Frodes historie. Blandt spor af den sidste sagamands fremstilling er vistnok Skalk Skåning, der i dette sagn optræder som stum person og siden møder op på ny blot for at slås ihjel af Arngrim. Sagamanden har vel lånt hans navn fra Bråvallakvadet (S. 377), og han har indflettet det i kraft af Islændingenes sædvanlige lyst til at have mange personer på sagaens skueplads. Kong Guntjovs höj i Vermeland eller Solør knytter sagnet til Norges og Sverigs grænseegne. Den nærmere redegörelse for sagnet vil vi — på grund af dets mærkelige indhold — gemme til en følgende paragraf.

I Frodes Norgestog indflettes sagnet om Asmund, der er höjsat hos sin døde fostbroder. Sakse har det i renere skikkelse end den sene islandske ævertyrsaga; bl. a. findes her en lausavísa, som Asmund kvæder i höjen, med linjegentagelse ligesom en dødningetale (I 67. 77). I øvrigt består fortællingen af to norske stedsagn, det ene knyttet til stendynger, som Frodes og modstandernes hære har opkastet på Helgelandstoget, det andet til en »Frodesten«, hvor kong Frode ophængte en guldring, medens han hængte en anden et steds i Viken[1]. Dette er sikkert virkelige

[1] Altså ligger Sakses Frodesten (Frothonis petra) ikke i Viken og er da ikke Frodås ved Tunsberg, som Munch tror (Nordm. ældste gude- og heltesagn s. 145). På øen Frobjærget ved Helgelands kyst (lidt syd for Tjotta) tör vi heller ikke tænke. Da Frodestenen snarest skal ligge syd for Helgeland, var det rimeligst at søge den i Trondhjemsegnen.

folkesagn; derimod hører skjoldmøen Ruslas flugt hjemme i sagamandens udstyrslager (§ 14 og I 53).

Fortællingen om Arngrims bedrifter er et træffende eksempel på en nylavet fornaldarsaga (en »lyvesaga«), hvor elskovsforholdet danner ramme om en række af kampe; hvad der I 11 udtaltes med Romund Gripsöns saga for öje, passer endnu klarere her. Gangen i fortællingen er denne: Arngrim, en svensk kæmpe, fælder i tvekamp Skalk Skåning, der har frataget ham hans skib; stolt af sin sejr bejler han til kong Frodes datter, men efter Erik målspages råd søger han först at vinde kongens gunst ved kamp mod Egder Bjarmekonge og Thengil Finnekonge; efter flere forsøg får han bugt med Finnernes trolddomskunster og fælder ligeledes Bjarmekongen i tvekamp, hvert af folkene må derefter yde en bestemt skat af skind; med rigt bytte vender Arngrim tilbage til Danmark og får kongens datter. Sagaen er udsmykket med en skildring af Finnernes levevis og kampmåde; det kan passe godt til en islandsk sagamand. Også den nærmere beskrivelse af Finneskatten viser, indenfor hvilke interessers område fortælleren har hjemme. At bruge Þengill (»konge«) som personnavn har sit sidestykke i »Hversu Nóregr bygðisk«, der gör Þengill til sön af Halvdan den gamle; til at göre ham til finsk hersker behøves kun lidt dristighed mere. Endnu nemmere kan sagamanden være kommen til Bjarmekongen Egder, der af fortællingens helt fældes i tvekamp; det hele optrin synes lånt fra Haldan bjærggrams saga (S. 328).

Frodes tog til England og Irland omfatter to begivenheder, at Englænderne svigefuldt søger at indebrænde kong Frode og hans mænd, og at han i slag fælder den irske konge Kervil. Dette er et virkeligt keltisk navn, det samme som er velkendt hos Islændingene i formen Kjarval. Da sagnet efter sit magre indhold ikke er overleveret på folkemunde, og da danske vanskelig kunde kende dette irske

kongenavn — dertil lå Irland for fjærnt, — skyldes vel også det en islandsk sagamand; formen Kervillus kan svare til Sakses danske udtale (*Kjærvæl) af Islændingenes Kjarval. — Skildringen af Irernes kampmåde hører til islandsk sagastil og kan da navnlig skyldes samme sagamand som Finnebeskrivelsen i forrige afsnit.

Frodes historie slutter med den efterretning, at den af kong Frode skabte fredstid falder sammen med Jesu Kristi fødselstid. Heri er Islændingene enige med ham[1], medens de danske kilder, som er ældre end Sakse, intet kender hertil. — Det forudgående stykke om Frodefreden og om den på en jysk korsvej henlagte guldring kan enten stamme fra dansk eller islandsk overlevering: Skjoldungasaga osv. lader Frode henlægge en guldring på Jællinghede; ifølge Ryårbøgerne henlægges tre guldringe, ved Skanør, Vordingborg og Ejderen. Måske Sakse har valgt den mere vage betegnelse for ikke at göre nogen af de stridende overleveringer uret.

§ 8. *Erik og Alrik.*

(V S. 242—43.)

Om Eriks og Alriks kamp om den svenske trone har Sakse følgende fortælling: Sveakongen Alrik kommer i krig med Gøtekongen Gestiblinde; denne sidste søger hjælp hos kong Frode og får med sig Skalk Skåning og Erik målspage med en hær. Erik råder nu til »i storm at søge den nærmeste strand« og först fælde Alriks sön Gunthjov, der råder for Vermeland og Solør (Gunthionum, Wermis ac Solongis præfectum), ti »sjælden grönnes rodhuggen bul.« Gunthjov dræbes der, hvor »en höj endnu bærer hans navn«. Nu

[1] Arngrim k. 3; Sn. Edda I 376; SRD II 35.

møder Alrik dem. Först har han enetale med Erik, hvor han beder ham for det fædrene venskabs skyld (recensitis patrum suorum fœderibus) at opgive Gestiblindes sag. Da Erik ikke vil det, udæsker Alrik Gestiblinde; men Erik møder i hans sted, da Gestiblinde for alders skyld ikke længer er våbenfør. I tvekampen falder Alrik, og Erik såres hårdt, så han först sent helbredes. Frode har fået falsk tidende om, at Erik skulde være falden i kampen, men bliver glædelig overrasket, da Erik kommer tilbage og underlægger ham Sverig, Vermeland og Solør; Frode gör ham da til konge over Sverig og omliggende lande.

Selv om vi ikke havde andre kilder end Sakse, kunde vi dog let se, at hans form af sagnet ikke er den oprindelige; der findes nemlig flere træk, som i den nuværende sammenhæng er betydningsløse. Det gamle venskab, som Alrik minder Erik om, kender vi ikke noget til, og vi har ingen grund til at tro, at den norske bondeslægt skulde stået i et særlig hjærteligt forhold til Upsalakongerne. Hele Alriks opfordring til forsoning falder derved til jorden; ti sagaens tilhørere har ingen grund til særlig gærne at se de to forsonede mere end hvilkesomhelst andre modstandere. Det andet påfaldende træk er den falske tidende om Eriks død, som når Frode. Den griber ikke det mindste ind i handlingens gang, og dens fremkomst er helt uforklarlig, hvis den ikke står som levning af en ældre form af sagnet.

Bægge disse steder forklares, når vi agter på den anden beretning, vi har om kampen. Tjodolv fra Hvin fortæller i Ynglingatal, at Upsalakongerne Erik og Alrik dræbte hinanden med hestebidsler. Denne sidste omstændighed stemmer ikke med Sakses fortælling, men selve det væsenlige forhold, at striden er mellem to brødre, og at de bliver hinandens bane, forklarer os de to dunkle punkter: hvad det er for et gammelt venskabsforhold, der brydes, og hvorledes tanken om Eriks død i samme kamp kunde dukke op. Ret mærke-

ligt er det for resten, at samme omdannelse af sagnet, som Sakse meddeler os, også er foretaget af en islandsk sagamand i 14de årh., nedskriveren af Gautreks saga; han kender sagnet fra Snorres Ynglingasaga, men gör den ændring, at Erik fælder Alrik med hestebidsel og så selv er konge i Sverig, — for at han kan være den kong Erik, med hvem Rolv Gøtriksön siden får at göre[1]. På lignende måde bærer Sakse sig ad i begyndelsen af niende bog (S. 441), hvor han har benyttet Adam af Bremens efterretning, at Sigfred og Annulo bægge faldt i slaget; men for at det skal passe bedre med hans Regnersaga, lader han kun »Ring« falde, men »Sivard« blive hårdt såret og dø nogle dage efter. Dog tør vi ikke heraf lade os lede til at skylde Sakse for sagnets omdannelse og tilknytning til Frodes saga. Det er nemlig sket med större vilkårlighed, end vi kan tilskrive vor historiker, og med mere sans for at fastholde Eriks karakter som den »målspage« gennem ordsprog og snilde råd; det må være den sagamands værk, der har »sammensat« sagaen.

Om den statistrolle, sagaen lader Skalk Skåning spille, er tidligere talt (s. 53). Mere interesse frembyder den person, som sætter handlingen i gang, *Gestiblindus Gothorum rex.* Han er den samme som *Gestumblindi ríkr maðr á Reiðgotalandi*, under hvis navn Odin optræder hos kong Heidrek (Hervarar-

[1] Eirekr konungr bróðir hans sló hann í hel með beizli, er þeir hǫfðu riðit at temja hesta sína. Eptir þat réð einn Eirekr konungr Svíþjóðu lengi síðan, sem enn mun síðar sagt í þessi sǫgu af samskiptum þeirra Hrólfs konungs Gautrekssonar (Fas III 38 jf. 67 ff.). — Fortællingen hos Sakse er ikke tidligere bleven sammenstillet med Ynglingesagnene om Erik og Alrik, undtagen af F. Detter i Paul u. Braune, Beiträge XVIII (1893) s. 83. Nærværende arbejde er nedskrevet för denne afhandlings fremkomst; jeg kan ikke slutte mig til D.s opfattelse, at Gautrekssaga skulde have en renere sagnform end Tjodolvs digt, der er et halvt tusend år ældre, — så lidt som til forf.s andre bemærkninger om sagnet.

saga s. 233⁶. 332¹⁴). Når vi nu véd, at den Gestiblinde, der opægger Erik til kamp mod Alrik, ikke er nogen anden end Odin, så kan vi — efter Odins vanlige måde at gribe ind i helteætternes skæbne på — ikke være i tvivl om, hvorledes gangen i Eriks og Alriks strid er: Gestiblinde optræder som en gammel mand og som Eriks ven; måske vi også skal tænke os ham som Eriks fosterfader, ligesom senere i Ynglingeslægten Ingjald ildråde har fosterfaderen Svipdag den blinde, der opægger ham til frændedrab. Også hans stilling som »Gøternes konge« svarer til Svipdags kongenavn[1]. — Hele denne opfattelse af Gestiblindes ydre stilling meddeles dog kun som gætning. Sagnets handling kender vi först fra det öjeblik af, da Erik på hans opfordring og i følge med ham drager mod Alrik. Her ser vi da, at sagamanden har ombyttet rollerne, så det er Erik, der giver det grumme råd at fælde sönnen först; selvfølgelig skal den gamle Gestiblinde være rådets ophavsmand og Erik dådens udøver. Så følger sagnets mægtigste optrin; Alrik, der er draget ud at hævne sin söns drab, byder drabsmanden — sin egen broder — fred, byder fred som kun den kan göre, der storsindet ser forvildelsen og ikke brøden i den skete udåd, — ligeså höjsindet som da Hogne bød sin fostbroder Hedin fred efter Hildes rov; men ligesom Hedin, opægget til raseri ved Fröjas fortryllelse, afslår ethvert fredstilbud, der hindrer ham i at blive den ypperste, således lader Erik sig rive hen af det frændehad, Gestiblinde har optændt; nys kommen fra sönnens drab törster han efter faderens blod. Alrik ser, hvor det hele afsind har sin rod, og han udæsker Gestiblinde til tvekamp. Men den uovervindelige guddom ræddes ikke; vi ser Odin smile, ti hans mål et nået: *eggmóðan val nú mun Yggr hafa;* han er sikker nok, Erik

---

[1] Vel gör sagaen Svipdag til konge i en del af Upland; men hans sön Gautvid synes snarere at pege på Gøtland som hjemsted (Ynglingasaga k. 38. 42).

træder frem til kamp i hans sted, og brødrene mødes i det sidste blodige skifte:

Fell Alrekr.
þars Eiríki
bróður vápn
at bana urðu.

Denne lille fortælling, knap en side stor, er et af Sakses ypperste bidrag til kundskab om de heltesagn, der på Island var glemte eller ikke i tide blev optegnede. Ti Ynglingesagnenes ledende tanke, som Snorre Sturlesön, Erik Geijer og Svend Grundtvig efterhånden har draget frem af Tjodolvs törre slægtregister, den bryder frem med en ikke för kendt kraft i Eriks vanvittige higen efter Alriks død. Og for förste gang i Ynglingeætten møder vi det, vi kender fra andre oldsagn, at den, der sætter splid mellem kongerne, er Valhals herre, som vil øge striden på jord.

Det er næppe på Island, at denne mærkelige form af Erik-Alrik-sagnet har holdt sig; ti hverken Snorre eller Gautrekssaga kender mere dertil, end hvad Tjodolv fortæller. Et vink om sagnets hjemsted giver derimod kong Gunthjov i Vermeland og Solør og navnlig den Gunthjovshöj, der nævnes som hans grav. Hvorledes dette sagn fandt vej til den sagamand, der sammensatte den store Frodesaga, véd vi ikke; men også i en anden af Sakses sagaer finder vi tilknytning til grænsen af Vermeland og Norge (§ 11).

---

§ 9. *Holmgangen på Samsø.*

(V S. 250—51.)

Sakses lille fortælling om Hjalmars og Orvarodds kamp med Arngrimssönnerne er i sig selv ganske interessant, og desuden har vi et ret fyldigt stof til sammenligning i Hervararsaga, Orvaroddssaga og en fællesnordisk folkevise (dansk, svensk og færøsk, DgF nr. 19) samt Hyndluljóðs optælling

af bersærkernes navne. Den fortegnelse ovet Arngrims sönner, som Sakse giver, stemmer til dels med den islandske:

Sakse, S. 250.	*Islændingene*
Brander, Biarbi,	Búi ok Brámi,
Brodder, Hiarrandi,	Barri ok Reifnir[1],
Tander, Tiruingar,	Tindr ok Tyrfingr[2],
duo Haddingi,	tveir Haddingjar,
Hiorthuar, Hiarthuuar,	Hervarðr, Hjǫrvarðr,
Rani, Angantir.	Hrani, Angantýr.

Selve navnerækkens forekomst er et vidnesbyrd om norsk-islandsk oprindelse (I 21), og i de enkelte af Sakses navne finder vi desuden sproglige forhold, der tyder på det samme: Aruaroddus har bevaret ejeformsmærket usvækket, Hiorthuar har bevaret sin u-omlyd, Hjarrandi skulde i dansk form sikkert hedde Hjarne. Omvendt findes her også en del danskheder: Angantir i stedet for norsk-isl. Angantýr (= Anganturus, I 81), Hiarthuuar for Hervarðr (sammenblandet med Hjǫrvarðr), og både Hiorthuar og Hiarthuuar har th-lyden puttet ind i ordet ligesom andensteds hos Sakse. Dette kan vistnok bedst forklares ved, at en dansk mand har gengivet en norsk eller islandsk sagamands fortælling for Sakse (I 84).

Alle de tre islandske opregninger af bersærkerne stemmer nærmere med hinanden indbyrdes end med Sakse. En anden forskel er, at efter de islandske kilder fælder Hjalmar Angantyr, og Odd hans elve brødre[3], Sakse har derimod skudt Odd endnu mere frem som fortællingens helt og lader alle tolv Arngrimssönner falde for hans køllehug. Herved er Orvarodd gjort til hovedperson i kampen, medens kvadet giver Hjalmar denne plads; digtningen om Samsøkampen er

---

[1] Så *Hyndl.* og *Herv.*; Bildr ok Bági, Barri ok Reifnir *Orv.*

[2] Så *Hyndl.* og *Orv.*; Sæmingr *Herv.*

[3] Således Hervararsaga; efter Orvaroddssaga fælder han kun syv og Hjalmar fem.

omformet til fornaldarsaga med Orvarodd som helt. I dette sagntræk stemmer Sakse med folkevisen, der lader Odd fælde Angantyr. Denne vise er rimeligvis af norsk oprindelse da navnet Angelfyr peger mod norsk Angantýr, ikke mod de hos Sakse forekommende danske former Angantír og Anga(n)tér. Alt dette hjælper til nöjere at bestemme fortællingens hjemsted; den er hverken islandsk eller dansk, men norsk.

Stilen i fortælliugen er jævn og ligner ikke den øvrige Frodesagas, hvor sagamanden gærne vil indflette interessante skildringer; her får vi ikke så meget som en linje om bersærkernes raseri. En islandsk sagamand vilde næppe heller göre den vilde kæmpe Arngrim til Frodes svigersön[1]; lige så lidt vilde han på dette sted meddele en begivenhed, der slet ikke hørte til Frodes historie. Snarere har da Sakse selv sat disse forskellige sagn i forbindelse med hinanden; det lå nær nok, når han havde én fortælling om Arngrim, der ægtede Frodes datter, og en anden om sönnerne af Arngrim og Øfura, at opfatte det som samme Arngrim.

Det kunde være ganske morsomt at vide, om Sakse har slået de to personer sammen för han skrev dette afsnit af sit værk, eller först under udarbejdelsen. Jeg mener, at det sidste er tilfældet, og at hele holmgangssagnet er et senere indskud fra Sakses hånd. Det slutter nemlig med følgende ord: »Således var alle krigsstorme stilnede; kun verdenshavet var endnu ikke forladt af vikinger«; den sidste sætning danner indledning til Frodes Englandstog, den förste indeholder en hentydning til Arngrims erobringer i Bjarmeland og Finmarken (ikke til at kongens dattersönner dræbes), og disse begivenheder må da være gåede lige forud. Hvor løst det er hængt på, ses også af, at kongedatteren, hele Arngrims historie igennem, kun nævnes som »Frodes datter«,

---

[1] Arngrimssönnernes jætteagtige byrd fremhæves i alle kilder: Hervararsaga, Orvaroddssaga, Hyndluljóð og folkevisen.

aldrig som Øfura; den eneste gang dette navn forekommer i, hvad der virkelig tilhører Frodes historie, er efterretningen om Øfuras fødsel[1]; men heller ikke denne er på sin rette plads som overgang til stykket om hendes giftermål: »I de dage kom Arngrim ...«, og enten ordene »og datteren Øfura« eller hele sætningen må opfattes som Sakses tilföjelse under den senere sammenarbejdelse af hans tekst.

---

§ 10. *Fridlevs saga.*

(VI S. 259—272.)

Fridlevs historie består dels af en enkelt begivenhed, der foregår i Danmark, nemlig kampen med Hjarne, som er stedfæstet til Hjarnø i Horsens fjord, dels af en række i hinanden kædede begivenheder, der alle foregår i Norge. med disse har Hjarnesagnet ingen forbindelse; vi vil derfor gemme det og betragte Fridlevs øvrige historie som en fortælling for sig.

Der gives næppe blandt de på Island optegnede sagaer nogen, der i den grad som Sakses Fridlevsaga er en prøve på alle de yngre fornaldarsagaers ejendommeligheder. Den består af en række bedrifter og interessante optrin, der ikke forenes ved en fælles væsenlig handling, men som kædes sammen, ved at personerne fra det ene optrin spiller en större eller mindre rolle i det følgende. Skuepladsen er fra först til sidst Norge, skönt sagaen handler om en dansk konge; flere norske stedsnavne nævnes, Addarnes, og Frøcasund. Den lange opramsning af navne og senere de tre lausavísur er mærker på sagastilen; dertil hører også det store tal af overnaturlige foreteelser, såsom at havet bliver helt blodigt, hvor der siden står søslag, at der kommer svaner og synger et kvad, som de dernæst meddeler Fridlev

---

[1] Ibidem septennio jucundissimum otii tempus emensus, filium Alvonem filiamque Øfuram nomine procreavit; S. 248.

opskrevet på et bælte[1], at nornerne forkynder det nyfødte barns skæbne, at Fridlev træffer en jætte, fra hvem han udfrir et ranet kongebarn, og at denne jætte ror i båd ligesom i norske folkeviser og islandske sagaer[2]. Fridlevs tre kampe (mod røverne på Vermelands grænse, mod jætten og mod kong Åmund for at få hans datter) er alle godt nok i fornaldarsagastil; og så meget mer gælder det om hans hjælpere og deres bedrifter. Först er der hunden, som ved sin kampdygtighed er et værdigt sidestykke til Snate i Bård Snefjældsas' saga og til Vige hos Olav Tryggvasön. Så er der hans kæmper: af dem får han Bjørn på den sædvanlige fostbroderskabsmåde, at han overvinder ham og skænker ham livet; derimod da Ån bueskytte skal have plads i hans hird, sker det ved benyttelse af den anden art fostbroderskabssituation: at lige stærke modstandere sværger hinanden venskab; dog da det er under kongens værdighed ikke at sejre, er det hans kæmpe Bjørn, der må kæmpe med Ån. Denne »Ån bueskytte« kan det ellers undre os at se blandt Dannerkongens mænd, da han ikke er nogen anden, end den norske sagnhelt Án bogsveigir, der er flyttet ind i sagaen med samt sin bue og måske tillige med sin modstander Bjørn. — Fridlevs saga ender, som det sig hør og bør i en retskaffen fornaldarsaga, med tre giftermål: selv får han kong Åmunds datter Frøgerd efter at have fældet faderen; på hjemréjsen gennem Sverig giver han kong Haldan den kongedatter, han har befriet fra jætten; og sin tro man Ån forsörger han med sin forrige frille. Flere af disse træk har jeg nærmere oplyst I 21. 22. 46—49. 60. 66. 72. 75; om røverkampen findes nærmere i næste §.

Et enkelt afsnit af sagaen er der anledning til at dvæle

---

1 Lignende udslag af Islændingenes skrivelyst findes i Egilssaga k. 78 og i sidste kapitel af Orvaroddssaga. Jf. et vers ristet med runer på et afbrudt åreblad; Flóamannasaga s. 177.

2 Fas II 231; Landn. 78; Landstad, N. folkeviser s. 26.

lidt nærmere ved, fordi vanskelighederne ved dets forståelse lettes ved at sammenligne det med lignende optrin i islandske fornaldarsagaer. Fridlevs jættekamp på den norske kyst (S. 266 f.) har voldet fortolkerne store vanskeligheder: Telemarkskongens barn, som Fridlev frir fra jætten, er S. 266—8 en ungersvend, men S. 272 en datter, der bliver gift med Svenskekongen Haldan; endvidere bruges navnet Heðinn (Hythin) först som navn på kongesönnen, dernæst på jætten og endelig på kongen. Den sidste vanskelighed løses simpelt (skönt man hidtil ikke har hittet derpå) idet navnet Heðinn tildeles kongesönnen, ti således står der i verset; på næste sted skal da ordene »gigas Hythin nomine« omsættes til »Hythin nomine, gigas« — og på det sidste sted har da Sakse husket fejl af, hvem navnet tidligere var tillagt, har skrevet »Hedins datter« i steden for »Hedins søster«. Vanskeligere synes det at finde grunden til kongedatterens uventede optræden i sagaens slutning, når den hele tiden kun har haft med kongesönnen at göre. Handlingens gang er følgende: Fridlev, der om natten er gået i land at spejde, træffer jætten og den fangne kongesön, kvæder hurtig et nidvers mod jætten og hugger i det samme arm og ben af ham, går til hans hule i fjældet, bærer hans guld ned i sin båd og ror sammen med den udfriede kongesön tilbage til sit skib. Senere omtales den ved jættens drab udfriede kongedatter, der må have spillet en meget passiv rolle under jættekampen! Lad os sammenstille dette med et optrin i den islandske saga om Halvdan Branefostre (k. 4—5, Fas III 568—71): den danske kongesön Halvdan drives af storm til Helluland, han vandrer op i fjældet for at få lejlighed til jagt, kommer til en hule, hvor han ser en jætte og jættekone, som lige skal til at slagte to ungersvende; Halvdan løber til og hugger uventet hovedet af jætten, så brydes han med jættekvinden og sejrer til sidst. Nu går han dybere ind i hulen og finder i en sidehule en ung kvinde siddende bunden til stolen med fødderne i det kolde jøkelvand; han

løser hende og får at vide, at ungersvendene er hendes brødre, de hedder Sigmund og Sigurd, hun selv Hild, de er børn af jarlen Angantyr i Skotland, jætten havde villet tvinge hende til at gifte sig med ham; hun hjælper nu sin redningsmand at bringe brødrene til live igen, og efter at de er komne til kræfter, kan de alle bære jættens guld fra hulen ned til Halvdans skib. — Der er her afvigelser fra Fridlęvs kamp; således de menneskeædende jætter, der er så fremtrædende i yngre islandsk folkedigtning; og selve skildringens brug som indledning til en saga om »jættekvindens fostersön« (se I 41) har fremkaldt nogen forskel (jætte og jættekvinde dræbte i deres egen hule). Desuagtet er lighederne kendelige nok: den fangne kongesön (ell. -sönner), der giver anledning til det pludselige angreb på jætten, og kongedatteren, der först findes efter kampen: vi tör sikkert efter sagaen udfylde det manglende led i Sakses fortælling: da Fridlev efter kampen kommer ind i jættehulen, finder han den fangne kongedatter og udfrir hende; siden vandrer de alle med jættens guld ned til båden. — Denne kongedatter i jættehulen, bunden med armene til stolen, er for resten et oftere opdukkende træk i fornaldarsagaerne (I 71); men hverken i Halvdan Branefostres eller i Fridlevs saga hører hun oprindelig hjemme, siden hun kun bliver gift med en »för tillfället« opfunden biperson (i den bedste tekst af Halvdanssaga véd sagamanden slet ikke, hvad han skal göre af hende), og versene i Fridlevs saga kender ikke hendes tilværelse. Sakse har víst en ubevidst takt ved at udskyde hende af jættekampshistorien, ti hun vilde unægtelig have været ubelejlig her, den gang Fridlev kvæder om Frøgerd, den fjærne kongedatter, der skal spörge den dristige dåd, og hvis hu da skal mildnes imod ham.

Endnu et optrin i jættekampen må omtales, fordi Islændingene har mærkelige sidestykker. Kongesönnen Hedin råder Fridlev til »först at udskælde jætten, ti han var lettere at overvinde, når man havde kvædet nidvers imod ham«;

Fridlev kvæder straks et vers til jætten om, at hans uhyre störrelse og korte sværd ikke skal hjælpe ham, da hans hjærte skælver af rædsel. Hermed kan sammenlignes det sted i Ketil hængs saga[1], hvor et trold står ved kilden og skræmmer smådrengen Grim fra at hente vand, og Ketil da kvæder et nidvers imod det, »og troldet forsvandt«. Öjensynlig opfattes nidverset som en maning, der bryder troldets magt.

Når man ser, hvorledes hvert træk i Fridlevs saga tilhører den meget unge fornaldarstil, kunde man gærne tro, at den helt var opfunden af Sakses sagamand. Det forholder sig dog næppe således. Ikke blot vides det, at Ragnvald jarl midt i 12te årh. har kendt beretninger om Fridlevs bedrifter (Háttalykill v. 16); men i den islandske Skjoldungsaga (Arngrim k. 8) har vi nærmere meddelelser, der kan retlede os i spörsmålet: Fridlev havde ved sin gavmildhed samlet en flok af de ypperste kæmper om sig og deriblandt Starkad; ingensteds i sit rige tålte han blót eller trolddom, men satte hele sin lid til egen styrke og våben; han hærtog fra Norge Uplandskongen Åles datter Hilde og ægtede hende, hun fødte ham sönnen Åle, medens han med en anden hustru havde Frode. Her genfindes altså sagaens to hovedæmner: den til kongen knyttede kreds af kæmper og ligeledes den hærtagne norske kongedatter, som føder ham den ene af de to halvbrødre Åle (Olav) og Frode. Men vi finder disse sagnæmner i en oprindeligere skikkelse: det er mere tilladeligt at göre Starkad til Fridlevs kæmpe, skönt alle andre kilder först lader ham optræde hos Fridlevs sönner, end at indføre den rent norske konge-sagnhelt Ån bueskytte i Skjoldungætten; ligeledes har den islandske saga ret, når den lader den hærtagne norske kongedatter ikke være moder til Frode, men til frillesönnen Åle; derved slipper vi

[1] Fas II 125; jf. en lignende scene i Hálfssaga k. 5.

også for optrinet med bondedatteren (I 48) der særlig her i heltedigtningn må være anstødeligt.

Som overlevering af Skjoldungsagn er der noget vanslægtet ved Fridlevs saga. Sönnen Olavs (Åles) moder er sunken langt under heltedigtningens sædvanlige mål, og hans fosterfader Ån er kun en ussel affødning af sit rette jeg, den egenlige »Ån buespænder«-skikkelse, denne trodsige Tell-type, der ikke böjer sig for nogen herskers magt; hans rolle som kongesönnens fosterfader er jo heller ikke hans egen, den er plagiat efter Starkad som Ingilds fosterfader. Her er de gamle idealer sunkne; i stedet træder en fortælling, hvis vigtigste mål er det interessante i personers og handlingers kunstige sammenslyngning. Og dog har den sagamand, der har skabt oldsagnet om, en egen digtergave, noget af en H. C. Andersens kunst i at gribe de rige poetiske enkeltheder. Karakteristisk nok kommer denne ævne fuldest til udfoldelse i det optrin, der mindst af alle har at göre med oldtidens sagn: jættekampen. Der er en rask tegning og poetisk farvepragt over hver scene, lige fra der hvor Fridlev om natten står på stranden og hører svanerne synge i luften over sit hoved; hvor jætten og kongesönnen kommer i båden; hvor helten kvæder nidvers mod jætten og i samme öjeblik, modstanderen står rådvild, straks hugger hånd og fod af ham; så hvor de i nattens mörke går til jættens hule i forbjærget og bærer guldet ned i båden; og endelig hjemfærden, kongesönnen ror båden og Fridlev sidder i bagstavnen og kvæder sin sejrsstemning ud: han har rødnet sværd i jætteblod, medens endnu kong Åmund lå sænket i sövn, nu styrer han guldlastet skude tilbage, förend sol hæver sig over havet, kongens datter skal spörge om hans dåd og den vundne skat, da vil hun se med mildere blik på sin bejler. —

Af sagaens stednavne er Addarnes, skuepladsen for Bjørns og Åns kamp, ikke genfundet; derimod synes Frøkasund lettere at genkende. Sakse fortæller först, at et af

Fridlevs sendebud Frøke druknede undervejs og at havet blev blodrødt: dette opfattede kong Åmunds datter som varsel om Nordmændenes nederlag. Fridlev drager nu til Norge og sejrer i et søslag i Frøkasund. Sakse har öjensynlig glemt at fortælle, at stedet hvor Frøke druknede, er det samme som slagpladsen Frøkasund, og at sundet altså har fået navn efter ham. Dette sund, der ligger både på sendebudenes og på hærenes vej, må søges i det store sejlløb langs Norges kyst; sikkert tænkes der på Frekeyjarsund lige nord for forbjærget Stad mellem Frekey (nu Frekø el. Frøk) og fastlandet. Dette vigtige farvand, der ofte omtales i Norges historie, passer udmærket hertil; at rette Frøkasund til Frecasund er næppe nødvendigt, måske den nuværende udtale Frøk allerede er forekommen i så tidlig tid som 12te årh.

---

§ 11. *Ole den frøknes saga.*

(VI S. 272; VII S. 367—74; VIII S. 392—93.)

Slutningen af Fridlevs saga danner begyndelsen til en saga om hans sön Olav. Ikke blot fortælles om, hvorledes bondedatteren bliver moder til ham, men vi hører også at han tre år gammel gives Ån og Bjørn til opfostring, og at faderen spörger nornerne om hans fremtid, den ene giver ham da skönhed og ynde blandt mennesker, den anden gavmildhed, men den tredje gav ham karrighed, og følgelig vandt han sig siden hen tilnavn på en gang af den gavmilde og den karrige. Herved standser Sakses fortælling, og der høres ikke et ord mere om denne Olav, for hvis fremtid der har vist sig så store varsler. Vi vilde slet ikke vide noget om hans senere skæbne, hvis det ikke af hans fødsel var klart, at han er den samme som Islændingenes *Áli enn frœkni* (Arngrim Jónsson k. 9; Ynglingasaga k. 29), der også kaldes *Óli* (Háttalykill); Óláfr og Óli er sikkert opfattede som to former af samme navn (jf. at Olav Trygg-

vasön kalder sig Óli). Den islandske overlevering går ud på, at af Fridlevs to sönner lader Frode — efter sine jarlers råd — sin halvbroder Åle den frøkne myrde ved hjælp af kæmpen Starkad.

Denne Åle eller Ole den frøkne forekommer også hos Sakse i 7de og 8de bog; han hedder der Olo med tilnavn vegetus (ɔ: frøkne), og han bliver ligesom i den islandske overlevering dræbt i badet af Starkad. Desuden lader Sakse ham dels kæmpe med i Bråvallaslaget som hövding under kong Ring, dels har han en længere fortælling om Ole den frøknes selvstændige bedrifter (S. 367—74, 392—93).

At Sakses beretning om Olav udgör den naturlige indledning til hans Ole-den-frøknes-saga, har allerede N. M. Petersen indset, efter at Schøning og Suhm havde banet vejen[1]. Men hvorledes denne spaltning kunde finde sted, har endnu ingen søgt at oprede; det skal forsøges her. Siden helten i den ene fortælling kaldes Olav, i den anden Ole, lå det nær at tro, at vi havde at göre med vidt adskilte overleveringer af samme grundsagn. Men denne opfattelse omstyrtes, så snart vi kommer i lag med fortællingernes indhold og lægger mærke til, at den ene tager fat, netop hvor den anden slipper. Fridlevs saga meddeler, at Olav tre år gammel gives den norske kæmpe Ån til opfostring; Ole den frøknes saga begynder med hans ungdom i Norge: »Da han var femten vintre gammel, udmærkede han sig ved legems og sjæls ævner og havde dertil så grumt et blik, at det tjænte ham som våben mod fjender, og han kunde skræmme selv den kækkeste ved sit hvasse öjekast. Da han hørte, at den telemarkske herse Gunne og hans sön Grim drev røverfærd i Edeskoven, bad han om våben samt hest og hund ...« (S. 368). Således kan ingen fortælling på

[1] N. M. Petersen, Danmarks historie i hedenold I[2] 193. Det er dog en hukommelsesfejl, når han taler om »Olavs død for Stærkodders hånd«.

naturlig måde begynde; der må i forvejen være fortalt, ikke blot at han var »sön af [en] Sivard og Harald hildetands [unavngivne] søster«, men der må også være gjort nöjere rede for hans opvækst. Dette manglende udfyldes netop af beretningen om Olav.

Efter dette skal sagaerne om Fridlev (med Olav) og om Ole den frøkne skyldes samme sagamand. Dette forhold kan også göres sandsynligt på anden måde. Både Ole den frøknes og Fridlevs förste bedrift er at fælde røvere ude i skoven, og selv de nærmere forhold er ens: røverborgen ligger omgivet af vand, men den unge helt sporer sin hest til spring over grav ellar vold, kommer ind i borgen og fælder røverne. Denne måde, hvorpå de to beretninger er støbt i samme form, tyder på, at de er udgåede fra samme værksted. Sådanne gentagelser af et og samme æmne findes oftere i Sakses större sagaer; her skal peges på en enkelt: Fridlevs dragekamp (S. 271) genfindes med alle sine træk f. eks. også den øde ø og stemmen eller synet, der byder ham at dække sig mod dragen med oksehuder, — alt det genfindes i den förste kong Frodes saga (S. 61). Heri ser jeg et vidnesbyrd om, at Fridlevs saga har samme forfatter som Frodes saga og måske flere af Sakses fornaldarsagaer.

Grundene til at overskære den oprindelige Ole-den-frøknes-saga og at forene dens hovedstykke med Harald hildetands saga må være en hensyntagen til Starkads og kong Oles optræden i Bråvallaslaget; ti ellers færdes Ole den frøkne fuldstændig uafhængig af Harald hildetand. Vi kan let følge fortællerens tanke ved disse sammenknytninger: han har antaget den i Bråvallakvadet optrædende kong Ole for at være Skjoldungen Ole den frøkne (også Sǫgubrot giver *Áli* i Bråvallakvadet tilnavnet *hinn frækni*); og desuden er han gået ud fra, at når Starkad optræder i Bråvallaslaget, kan han ikke adskillige menneskealdre tidligere have dræbt Ole den frøkne; ti Oles fald ligger kun én menneskealder för Starkad selv dræbes af Hader Hlennesön.

Har Sakse eller en tidligere sagamand skilt Ole den frøknes saga fra dens gamle sammenhæng og knyttet den til Harald hildetand? Hvis adskillelsen er gjort så tro mod overleveringen som mulig, må den tilskrives Sakse, hvis den er gjort med mere dristig omdannelse af digteriske motiver, må den hidrøre fra en mand, der var vant til at sammensætte fortællinger, altså af sagamanden. Först må vi lægge mærke til navneforskellen, Olav og Ole, og ligeledes forskellen i tilnavnene »den gavmilde og karrige« og »den frøkne«, som næppe kan være fremkommen ved en misforståelse, men snarere skyldes en vilkårlig adskillelse af sagnpersonen i to. Dernæst er der nornernes tre gaver eller spådomme: Den förste, skönhedsgaven, passer godt nok til, hvad der senere berettes i sagaen, at alle i Vermelandskongens hal studser ved Ole den frøknes favre åsyn. Den anden gave, gavmildhed, er både kongelig og stemmer med sagaens efterretning, at udmærkede kæmper træder i hans tjæneste; dette er et væsenligt punkt i sagaen, da det siden er den ypperste af hans egne mænd, som fælder ham. Den tredje nornegave, karrighed, stemmer derimod slet ikke med Ole den frøknes senere liv, og desuden er sådan en småsvaghed som at være karrig i nogle stykker og gavmild i andre noget alt for uvæsenlig til at være nornens vuggegave. Slutningsbemærkningen »således gik det til at Olav på en gang fik tilnavn af den gavmilde og den karrige«[1] viser os, hvor det hele træk stammer fra: det er efterligning af Ynglingesagaens ***Halfdan hinn mildi ok hinn matarilli.*** Hvad har da den tredje nornespådom været? Ja derom kan man næppe være i tvivl, når i Ole den frøknes saga det ene optrin efter det andet slutter med henvisning til, at han en gang skal dræbes af en af sine egne mænd. Selvfølgelig kan dette forhold langt mindre være uomtalt i nornernes

---

[1] Ita . . . accidit, ut Olavo pro gemina munerum ratione permixta liberalitati parcitas tribueret cognomentum, S. 272.

spådom; og vi kan da temmelig sikkert sige, hvad nornernes tre gaver oprindelig er: den förste giver skönhed og ynde hos mennesker, den anden gavmildhed og at de bedste mænd skal tjæne ham, den tredje knytter dertil forbandelsen, at han skal sviges af den tjæner, han tror bedst.

Også i selve fremstillingen af Ole den frøknes død gör vistnok sagamandens omarbejdelse sig gældende. Således forklares bedst afvigelsen fra den islandske fortælling; denne (Arngrim k. 9) beretter: Efter Fridlevs død fik hans ægte sön Frode det danske rige; han holdt mange kæmper i sin hird, Starkad var formand for dem, dertil havde Frode tolv jarler under sig og fik da tilnavn den fræge (berömte). Frillesönnen Åle drog i viking og vandt tilnavnet den frøkne (raske), siden underlagde han sig Sverig. Men Frodes jarler æggede da deres herre til at rydde Åle af vejen, for at han ikke skulde støde Frode fra tronen; og han købte for 120 mark sølv Starkad til at dræbe ham. Starkad blev vel modtagen af kong Åle; men da han havde vundet kongens fulde tiltro og skulde våge over hans liv, mens han var i badet, stødte han ham sit sværd i brystet. Da mælte Åle: »Dette volder Frode, min broder», og døde leende. Greben af anger vil Starkad ikke vende tilbage til Frodes hird, han dræber rådets ophavsmænd og vandrer ud på fjærne tog. Hævnen rammer Frode, da han om natten — ved gudeblót — dræbes af sin egen jarl Sverting. — For en ikke ringe Del genfindes denne beretning hos Sakse, ikke blot er selve drabsscenen omtrent den samme, men også enkeltheder som jarlernes tal tolv og de 120 mark (guld) som lön findes bægge steder. Derimod mangler i Sakses fortælling Frodes svig mod sin broder, der giver drabet sin rette plads blandt Skjoldungsagnene, og som ligeledes forklarer, hvorfor Frode selv falder for svig; endelig er hos Sakse Starkads trolöshed mod hans herre så ufattelig stor, medens den islandske overlevering dog giver en situation, hvor Starkads dåd bliver tænkelig. Og rent bortset fra den

islandske fremstilling er der noget galt ved Sakses fortælling: Ole den frøknes helt abstrakt skildrede grusomhed kan ikke være skyld i jarlernes sammensværgelse; og hvad vil disse jarler? de forsvinder straks igen fra scenen, medens Oles sön uden modstand fra deres side bestiger tronen, og han ikke så meget som gör sig den ulejlighed at hævne faderens død på dem. Alt dette han forklares derved, at den sagamand, der flyttede Ole den frøknes saga fra Fridlevs og Frodes tid hen til Bråvallaslagets, har måttet fjærne kong Frodes deltagelse, og derfor har han i stedet skudt Frodes rådgivere, de tolv jarler, frem; han har endog givet flere af dem navne. Hvor poetisk uskikkede de tolv var til at bære ansvar for den enkelte dåd, faldt ham ikke ind; det passer ganske godt sammen med den meget större dumhed, han gjorde, da han klippede nornespådommen bort fra Ole den frøknes saga og prøvede på at lave en historie deraf om »Olav den milde og den madkarrige«[1].

Når vi bortser fra de af overarbejderen indbragte træk, danner Ole den frøknes saga en vel sammenhængende fortælling. Hvad der hæver den til en af de ypperste pladser blandt Sakses oldsagn, er först og fremmest den livfulde opfattelse, hvormed sagaens to hovedoptrin er formede: det ene, da kongedatteren om aftenen i Vermelandskongens hal går rundt med lys i hånden for at lægge mærke til hver af gæsternes udseende, og hun da farer tilbage for den unge helt med det hvasse öjekast under bondehætten; det andet optrin, da Starkad vil dræbe Ole

[1] Ovenfor har jeg fremstillet den løsning af spörsmålet, som forekommer mig sandsynligst. Dog tror jeg at turde påpege, at selv om man i øvrig deler min opfattelse af forholdet mellem Fridlevs og Ole den frøknes sagaer, er man ikke tvungen til at se en overarbejdelse på det sidste punkt; der bliver nemlig altid en mulighed tilbage for, at Frodes deltagelse i Ole den frøknes drab allerede tidligere er skudt til side.

den frøkne, men ikke kan komme ham nær for det samme skarpe blik, indtil kongen selv godtroende dækker sit hoved og kalder ham til sig. — Hvad der dernæst holder sagaen oppe, er den sikkerhed, hvormed hans personlige ejendommeligheder og hans livsgang straks påpeges i nornespådommen, og hans sidste skæbne haves for öje under enhver af de forudgående begivenheder. Ole den frøknes saga åbenbarer ævnen til klar ordning og til at lade tilhøreren skue frem mod handlingens endemål, der er en af de islandske sagamænds bedste egenskaber.

Fæster vi vort blik på sagaens enkeltheder, møder vi straks meget, der hører til de islandske sagaers stil eller yndlingsæmner: de indflettede lejlighedsvers, optællingen af de danske jarler, de norske stedfæstelser, bersærkerne som truende bejlere, fra hvem helten befrier kongedatteren; alt det er her tidligere gjort rede for. Også er påpeget, at det ene af hovedoptrinenes anskuelighed netop for en stor del skyldes den for sagamændene ejendommelige ævne til at skildre en persons ydre fremtræden og skildre den netop på det rette punkt i sagaen (I 69). I nogle af de mindre begivenheder finder vi æmner, der kendes fra islandske fornaldarsagaer. Brødrene Hiallus og Scatus, der fældes af Ole den frøkne og begraves i den höj, der bærer navn efter dem (Hjälleskata i Vermland) svarer til Hjaldr og Snjallr, om hvem Islændingene ikke har udførlige sagn, men næppe véd mere end, at de bægge blev begravne i samme höj (i »brødrehöj« et sted på Hordeland eller i en höj ved Glumsten i Halland[1]). De egnede sig da ligesom skjaldedigtningens søkonger (I 65) til at göre til bipersoner i de unge overarbejdelser af gamle fornaldarsagastoffer. — Kampen med røverne i Edeskoven (Ethascoug) på grænsen af Sverig og Norge har ligeledes sidestykker i den islandske literatur, der ligger allernærmest til sammenligning: i Hrólfs saga Gau-

[1] Hálfssaga k. 4; Landnáma 327.

trekssonar (Fas III 252) træffer sagaens helt i en bolig ude i Eiðaskógr en røver, som han fælder; men langt större lighed har beretningen i den islandske folkevise om Torgeir stjakarhovde[1], om hvorledes Torgeir med en Hårek rider til Hålogaland og der i Heiðarskógr finder et røverbol, de jager røvernes heste ud og sætter deres egne ind og kommer dernæst i kamp med røverne, de to brødre Raud og Svart og deres ti svende; til sidst er der ikke andre i live end Svart og Torgeir; Torgeir hugger foden fra Svart, denne fortæller nu, at han er sön af jarl Ævnar på Hålogaland, lover Torgeir sin søster Æsa til viv og beder ham hugge hans hoved af, at han ikke skal leve som krøbling; det sker. Torgeirskvædet indeholder först og fremmest motivet med den höjbårne røver, der døende tilgiver sin drabsmand og lover ham sin søster til ægte om han vil bringe dødstidenden til forældrene (jf. Vatsdølasaga k. 3); men fortællingen har også lånt træk fra andre røverkampe, og for disses vedkommende danner den en mellemform mellem Ole den frøknes kamp med røverne i Edeskoven og hans fader Fridlevs kamp med røverne på grænsen af Sverig og Norge; med den förste har den stednavnet fælles og det træk med hestene, der jages ud, endvidere at der kun er to betydeligere modstandere, at de er af norsk hövdingeæt, og at de bægge falder, den ene efter at have antydet drabsmanden hans fremtidsskæbne; med Fridlevssaga stemmer derimod røvernes antal af tolv og at den sidste tilbagelevende af dem forsones med sin overvinder. Nogen förstehånds sammenhæng mellem Sakses sagaer og det vistnok islandske digt fra 14de—15de årh. behøver vi ikke derfor at antage; en bedrift som denne røverkamp lod sig let nok knytte til

[1] *þorgeirs rímur stjakarhöfða* er et kvæde, ikke i den sædvanlige rímurform, men i verseform og udtryk meget nær stemmende med de færøske kvæder. Efter opskrift af mundtlig overlevering fra omtr. 1700 er det trykt i det det islandske hæfteskrift Huld I (1890) s. 19—31.

en hvilkensomhelst sagnhelt, og den kan godt have haft plads i mange andre fornaldarsagaer end de to, hvor vi nu kender den.

---

§ 12. *Starkads ungdom.*

(VI S. 273—281.)

Om Starkads liv, för han kom i nogen dansk konges tjæneste, har Sakse meget at fortælle. Det er en række spredte sagn, som kun holdes sammen ved oplysningen om, hvilke vikinger der med Starkad har deltaget i hver række af kampe. Dette — sagnhistorisk temmelig svage — bånd kan ikke skyldes Sakse; men han må have en enkelt hjemmelsmand for hele sagnrækken.

Beretningen falder naturlig i tre afsnit: det förste er ungdomsoplevelserne indtil kong Vikars død, det svarer til Víkarsbalkr og den dertil hørende prosafortælling i Gautrekssaga (Fas III); det andet er kampen mod kong Huglek, svarende til Ynglingasaga k. 25; det tredje er kampene i østerled, hvortil der vel ikke haves nogen tilsvarende samlet beretning i islandsk literatur, men dog flere tilknytninger. Fortællingen om Vikars død svarer træk for træk til den islandske overlevering; som led af fortællingen findes endogså bægge steder Odins tre skæbnegaver til Starkad: tapperhed, skjaldskab og trende mandsaldre (med et niddingsværk i hver); i den islandske overlevering øget med endnu flere gaver og alle Tors tilsvarende forbandelser. Vikarsbalkens efterretninger om Starkads barndom og hans forfædre er derimod kun svagt repræsenterede i Sakse: Starkads fader hedder også her Storværk, og om Starkads barndom siges der, at han havde seks arme, indtil guden Tor rev de to par af ham; dette er en ret barnlig omdannelse af sagnet om hans farfader, jætten Starkad[1]. Helt afvigende fra

---

[1] Denne omdannelse ligger nær: hvem der kun kendte sagnet fra Vikarsbalken eller et lignende kvad, måtte naturlig få denne opfattelse.

islandsk overlevering er kun den enlige efterretning, at Starkad er født i landene øst for Østersøen; dette er ifølge Müllenhoff (Dt. altert. V 308) en levning fra Starkadsagnets ældre, förnorske tilværelse; om Sakse har den fra samme kilde som Starkads ungdomsliv med den norske konge Vikar, er da uvist. — Kampen mod kong Huglek stemmer med Ynglingasaga; alle personerne og det meste af handlingen er fælles; kun fremhæver Sakse stærkere Starkads deltagelse. Han henviser bl. a. til et kvad, der er lagt Starkad i munden, og hvori han nævner det hug i hovedet, kæmpen Gegad gav ham, som det værste sår han har fået; dette kvad røber slægtskab med en af kampskildringerne i Vikarsbalken[1]. Den eneste lidt större afvigelse fra Ynglingasaga er, at efter Sakse foregår kampen ikke ved Upsal, men ved Dublin; Sverigstoget synes at være bleven sammenblandet med Starkads plyndring af Dublin (i Starkads dødskvad, S. 404), måske fordi navnet Huglek for et nordisk øre lød som irsk. — En efterretning, som ikke findes i Ynglingasaga, er selve begyndelsen på Sakses fortælling, at Starkad forlader Upsal af lede ved blotfesterne; den findes derimod i Skjoldungasaga[2].

Alle de hidtil nævnte optrin i Starkads liv genfindes altså, endog temmelig nöje, i islandsk overlevering. Til efterretningerne om Starkads storværker i østerleding kan have svaret Skjoldungsagaens fortælling om hans »færd til Italien, Rusland og Ungarn, der sammen med anden stordåd har vundet ham et evigt manddomsminde«; ligesom

[1] Både Gegads kamp med Hake og med Starkad genfindes i Víkarsbalkr som udmaling af Starkads kamp med Sisar (Fas III 24). Derimod er der ingen sikker sammenhæng med et Starkadskvad i Sn. Edda II 104 (3. gram. afh. 11, 19; jf. Bj. M. Olsens udg. s. 177).

[2] Arngrim k. 9: Igitur paulisper in Russia postea in Svetia septennio peregrinatus, tandem Svecorum idolatriam perosus ad Frothonem reverti coactus est; (jf. Sakse S. 278).

hos Sakse foregår disse tog i hans ungdom, för han træder i nogen dansk konges tjæneste (Arngrim k. 8). Mere bestemte ligheder med Sakses Starkadtog findes andensteds i den islandske literatur. Næsten alle de af Starkad overvundne konger og kæmper møder op i de yngste islandske fornaldarsagaer: Russerkongen Floccus er Flóki Finnakonungr i Halvdan Eysteinssöns saga (Fas III 540—49), den tryllekyndige kæmpe Visinnus på Anafial i Rusland svarer til Blakmannalands-kæmpen Vísinn i Egils og Asmunds saga (Fas III 377), kæmpen Wasce eller Vaza er jætten Vazi i Gangerrolvs saga (Fas III 259). Disse sagaer, som ikke er ældre end 14de årh., må have lånt navnene fra tidligere digtninger, og deres kilder er sikkert ikke andre end Starkadsagnene. Kun én af Starkads modstandere findes ikke i fornaldarsagaerne; men der er en anden tilknytning til islandske forestillinger, idet han siges at bo »ved Byzantium«; dette er Sakses udtryk for Asgård og peger hen på de islandske sagn om gudevandringen (I 39); selve hans navn Tana (rett.: Tani?) tyder måske på, at Asgård ligesom hos Snorre har været henlagt til Tanakvísl (floden Don)[1]. — I indhold er denne fortælling om Starkads ungdom beslægtet med hvad dødskvadet (S. 402—4) fortæller om hans østerkampe; hvor dette kvad har hjemme, skal vi senere søge at afgöre. Også i Danmark kendes sagn om Starkads vandringer og kampe (Ryårb. SRD I 155), men de har ingen særlige berøringspunkter med Sakses fortællinger; oplevelserne i Sverig og Norge er ukendte.

Foruden disse ydre vidnesbyrd for Sakses Starkadsaga er der også indre grunde til at göre den til norsk-islandsk. I Starkads ungdom spiller Tors og Odins indgriben en stor rolle; senere viser han fornaldarsagaheltenes sædvanlige had

---

[1] Om Starkads kampe og modstandere i østen se min afhandling »Nogle personnavne i Starkaddigtningen« i festskriftet til prof. Vilhelm Thomsen (1894).

til det hedenske blotvæsen. Ved dette sidste punkt er der det mærkelige, at Sakse — som oftere, hvor der er tale om hedenske skikke — har lagt noget nyt ind i sagnet; han lader det ikke være ofringerne i Upsal, der forarger Starkad, men »han ledtes under offertiderne i Upsal ved legernes kælne legemsbevægelser og blødagtige strængespil«. Sakse har her lagt sin sædvanlige (danske) opfattelse af Starkad som samfundsrevseren ind i beretningen, fordi han ikke forstod sin hjemmelsmands skildring af en sagnhelt, der i tro til egen styrke hadede Valhalsguderne. Endnu et berøringspunkt med sagaernes fortællinger skal nævnes: at kæmpen Visin døver sværd blot ved sit blik. — Starkads storværker i østerleding opregnes også i hans dødskvad hos Sakse; til dels nævnes de selvsamme modstandere. En forskel på de to kilder er det, at i kvadet kæmper han næsten altid alene, medens prosafortællingen giver ham en vekslende række af vikinger til ledsagere. Vi fejler næppe ved i dette sidste forhold at se udslag af fornaldarsagaernes lyst til at give deres helte fostbrødre og ledsagere med; så meget mere som disse vikingenavne smager lidt af den samme måde at lave fortællinger på som Frodes og Ole den frøknes søkonger: Beimuni (Bemonus) kendes fra skjaldesproget og remsen af søkongenavne; Frakki (Fraccus) kan være opstået ved at göre frakki, en kriger, til egennavn. Dådløse er disse vikinger; det eneste sagntræk, der knyttes til en af dem, er at Starkad i Bemunes følge lægger af at drikke stærk drik (i Ingildskvadet henføres dog samme træk til hans ophold hos den danske søkonge Hake).

Sakse siger os selv, at på et enkelt punkt har hans kilde været et kvad, hvor Starkad tilbageskuende beretter bl. a. om sin kamp med Gegad. Men kaster vi blikket ud over hele Starkads vikingeliv, gör det et indtryk, som om det gennemgående grundede sig på et kvad, enten nu Sakse selv har kendt dette, eller allerede hans hjemmelsmand har omsat det meste af det i prosaform. Kun Vikars død og

Hugleks-toget synes helt eller delvis at være formet i prosa; alt det øvrige minder i sin plan og sit udvalg af stof om den islandske Víkarsbalkr. Hermed stemmer indholdets slægtskabsforhold: de to fremhævede prosastykker slutter sig til beretninger i Heimskringla og Gautrekssaga; det øvrige røber intet slægtskab med nogen islandsk eller dansk prosaoverlevering om Starkad, men kun med poetiske behandlinger af Starkads liv (Vikarsbalken, dødskvadet og kvadet hos Ingild). Fortællingens almindelige lighed med fornaldarsagaer modsiger ikke, at den egenlig er et digt; ti de tilbageskuende kvad må som en tidlig form for samlet fremstilling af en persons liv nødvendig gå med ind som et led i fornaldarsagaens udvikling og vise mange af dens karaktermærker. På ét punkt adskiller Starkads vikingetog sig dog fra sagastilen. De ender med, at han skibbruden kastes ene i land, mens alle følgesvendene drukner; der tager Frode vel imod ham, gör ham til sin hirdmand og giver ham et herligt skib. Denne slutning vilde være meget fattig i en prosafortælling, når den ikke dannede indledning til nye bedrifter. Derimod egner den sig ypperlig til slutning på et kvad, der gör et mere afgrænset tidsrum til æmne for sin fremstilling; Starkads roligere ophold hos Frode danner et hvilepunkt i hans liv, hvorfra han kan skue tilbage på ungdomsbedrifterne. Således ender også Vikarsbalken med at han slår sig til ro i Upsal hos Ynglingeætten, hvortil han kommer »vankende ad de vilde stier«, lige så tilfældig, som skæbnen her hos Sakse kaster ham op på Danmarks kyst. I Upsala er han dog skumpelskud, medens han i Danmark finder venlig modtagelse; denne forskel svarer til den forskellige stemning, hvormed digterne af de to kvad lader Starkad skue tilbage på sit tidligere liv.

§ 13. *Haldan bjærggrams saga.*
(VII S. 319—29.)

Sakses fortælling om Haldan bjærggram omfatter dels en beretning om, hvorledes Haldan og hans broder Harald kommer på tronen ved at hævne deres faders død på farbroderen Frode, dels består den af en række bedrifter der ikke blot i det hele og store har fornaldarsagaernes stil, men også fremfører flere af deres yndlingsæmner, som bersærksgang og kæmper der kan døve sværd (I 56—8). Oplysende for sagaens hjemstavn er det, at Haldan ingen børn har i Danmark, men i Norge får sig en hustru og der efterlader sig sönnen Asmund, fra hvem de senere norske konger stammer. Denne kong Asmund, har jeg stræbt at vise, er den i de islandske fornaldarsagaer berömte Gnoðar-Asmund (I 67). Derimod er Finnekongen Egder ejendommelig for Sakses fornaldarsagaer; han genfindes i alt fald i hans store Frodesaga. Et stilistisk kendemærke på norrön byrd er en lausavísa, som Haldan kvæder under en af kampene; et sprogligt mærke har vi i Vitolfus, der efter danske lydregler skulde hedde Vitulfus (jf. I 80).

Med de foregående kongers historie har Haldans saga ingen forbindelse, ti kong Olavs testamente om rigets deling mellem hans sönner — at de skal skiftes til at være land- og søkonger — hører til Sakses sædvanlige ritråde og ikke til sagnets faste vævning. Med den påfølgende fortælling, begyndelsen af Siklingsagnene, kædes den derimod sammen ved hjælp af sagnet om at kong Haldan befrier Gøterkongen Yngun fra at gifte sin datter med en viking Ebbe. Undersøgelsen af denne lille fortælling vil vi opsætte til redegörelsen for Siklingsagnene (§ 36). Kun *det* skal påpeges straks, at Sakse ikke har haft nogen ægte beretning om, hvorledes kronen gik fra Haldan til den ny kongeæt, ti så havde han ikke behøvet at lade Haldan uden ydre anledning »testamentere« den gøtske konge sit rige. De to »kongelige

testamenter«, hvormed Haldansagaen åbnes og sluttes, står som vidnesbyrd om at Sakse selv har måttet knytte den til de forudgående og efterfølgende sagn.

For at klare os sagaens plads i Skjoldungrækken, må vi se nærmere på dens to afsnit, faderhævnen og erobringskampene, og sammenstille dem med beslægtede overleveringer. I danske sagn møder intet, der ligner Haldans ungdomshistorie; derimod svarer den træk for træk, i stort og småt, til Skjoldungen Helges liv, således som det fortælles i den islandske Rolv-krakes-saga og tildels også hos Arngrim. En af Helges barndomsoplevelser (da han skjules af bonden på Vifilsø) svarer til et træk i Haldans senere historie: Vitolv i Helsingland dølger ham ved tryllekunst fra forfølgerne. Af lighedspunkterne skal jeg ellers kun nævne et eneste: også ifølge Arngrim skiftes Helge og Hroar til at sidde hjemme og at være søkonger; dette træk hører altså til i sagnet, selv hvor det ikke begrundes med »kong Olavs testamente«. Helges og Haldans ungdomsæventyr dækker altså fuldstændig hinanden. Af de til Skjoldungen Helge knyttede sagn kender da Sakse to fremstillinger, den ene (i 2. bog) stemmer væsenlig med danske kilder, den anden (den norröne Haldansaga i 7. bog) slutter sig i hele sin handling til islandsk overlevering. Forholdet mellem Helge og Haldan er sikkert det, at Helges ungdomshistorie etsteds hos den norröne folkestamme er overført til en *Halfdan hinn bjargrami* (Haldan den klippestærke), hvis egne storværker må søges i sidste halvdel af Sakses Haldansaga.

Den anden halvdel af Haldan bjærggrams saga, hans krigsbedrifter, bevæger sig med påfaldende stor selvgentagelse indenfor en snæver kreds af fornaldarsagaernes yndlingsæmner. Det eneste, som hæver dem over at være blotte aftryk i de éngang udslidte former, er — med undtagelse af hans norske giftermål — deres forholdsvis bestemte skueplads, Sverig, og en enhed i æmnet, idet fortællingens förste del drejer sig om, hvorledes han vinder herredömmet i dette

land. I dette afsnit kan man også finde noget ejendommeligt i de enkelte optrin, således når den fangne kong Erik ikke vil tage mod fred af kong Haldan og da bliver bunden til et træ ude i skoven til føde for de vilde dyr; (jf. kong Volsungs død og flere af Regnar lodbroks sönner, der ikke vil tage mod livet af nogen fjende). Alt dette viser, at kærnen i sagnet er Haldans erobring af den svenske kongetrone.

Også i islandsk overlevering kendes en Skjoldung Halvdan på den svenske kongestol. Hjemmelsmanden er Snorre Sturleson, der lader en Halvdan, Frode den fredsommes ældste sön, fordrive kong Aun fra Upsala og herske i Svearike i 25 år og blive sotdød der (Yngl. k. 29). Beretningen udfyldes af Arngrim k. 7: Frodesönnernes moder er kong Auns datter Inga, ligesom Haldan bjærggram knyttes til Sverig ved sin moder, kongedatteren Signe. Olddigtningen har næppe oprindelig ladet to forskellige Skjoldunger af navnet Halvdan erobre den svenske trone, hvortil han havde en slags arveret på mødrene side; Sverigserobringen må fra först af tilhøre kun én Halvdan. Af de to Halvdan'er, som denne Sverigserobring tillægges, mangler den islandske i höj grad indholdssammenhæng med sine frænder og samtidige, og han mangler overhovedet sagnpoetisk indhold lige fra sin uklare fremkomst og til han bliver »sotdød i Upsal«. Jeg antager, at hans henlæggelse til dette tidspunkt skyldes en islandsk tidsregner, der fandt, at i kong Auns lange levetid kunde der blive plads både til hans og til Åle den frøknes svenske kongemagt. I Sakses fortælling har vi da sagnets mere folkelige form, naturligvis stærkt udviklet i fornaldarsagastil.

Ved siden af Sverigserobringen indeholder Haldansagaen også andre æmner, der tilhører konger af navnet Haldan enten i eller udenfor Skjoldungætten. Som stamfader til de norske konger er Haldan = Halvdan den gamle, der nævnes i Hyndluljóð og synes at have været en ringerigsk

sagnkonge. Som den stærke kølleførende kæmpe svarer vor norröne Haldan bjargrami derimod til danske sagn om Haldan, Harald hildetands fader (§ 36). Også til de islandske overleveringer om Harald hildetands forfædre peger Haldansagaen hen ved sine personnavne: en Halvdan, der følger efter en Frode, er Hildetands farfader; en Halvdan, sön af Harald, er Ivar vidfadmes fader Halvdan den snjalle. Med sagnet om denne sidste (Yngl. k. 43) har vor Haldansaga kendelig lighed: ligesom Harald myrdes af sin broder Frode (der er opægget af sin svenske dronning Ulvild), således bliver også Halvdan snjalle dræbt af sin broder Gudrød, opægget af sin svenske dronning Åsa; hvad der hos Islændingene er Halvdans egen skæbne, er i Haldansagaen gjort til hans faders, for at Haldan selv kan overtage den rette helterolle som den unge faderhævner. — Kilderne tilsteder dog ikke at gå mere til bunds i spörsmålet: Der foreligger om Harald hildetands forfædre så usammenhængende og indbyrdes afvigende efterretninger (hos Islændingene, i Sakses danske sagn, i Lundeårbøgerne og her i Haldansagaen), at ingen af dem kan indeholde sagnets hovedstamme, hvoraf de andre må være forgreninger. Snarere er forholdet det, at nogle få navne og sagntræk i de forskellige egne er blevne udarbejdede til sammenhængende sagaer: på Island med Ivar vidfadme som hovedperson, et sted i Norge med Haldan bjærggram, i Danmark ligeså med en Haldan. Således har Islændingene taget den kloge hövding til hovedperson, ligesom i deres egne sagaer; det danske sagn har valgt sig Haldan, den stærke kæmpe, men har lånt de vigtigste træk af hans liv fra en anden kreds af heltedigtning (Hildebrandsagnet; § 36); den norske saga har derimod fortalt hans livsløb i stil med de andre fornaldarsagaer. Således lader overleveringernes uhyre forskel sig forklare; men det vil være såre vanskeligt at oprede disse sagns oprindelige tråde fra den yngre, brogede islæt.

---

§ 14. *Harald hildetands saga.*
(VII—VIII S. 360—91.)

Hvad Sakse har at fortælle om Harald hildetand, er 1) hans fødsel ved gudernes hjælp, 2) Odins omsorg for ham, 3) hans faders fald for en viking, hans moders flugt med ham og Haralds senere hævn, 4) Harald samler atter Danmark, 5) sejrer over udenlandske hövdinger, 6) Bråvallaslaget. Da nogle af disse optrin viser tilknytninger til dansk, andre til islandsk overlevering, må hvert enkelt afsnit undersøges for sig. Vi kan dele dem i den gruppe, hvor Odin optræder (nr. 1, 2, 5, 6), og den, hvor han ikke optræder (3, 4).

1. Haralds fødsel fortælles således: Hans forældre har længe ingen börn; da drager hans fader til Upsala helligdom at rådspörge guderne; han får til svar, at når han har höjlagt sin broder, skal hans hustru føde en sön. Dette går i opfyldelse, og sönnen kaldes Harald. — De barnløse forældres henvendelse til guderne har flere sidestykker i islandsk literatur. I den store Olav-Tryggvesönssaga fortælles, at kong Olav vil tvinge Helgelændingen Eyvind kinnriva til dåben, men han nægter det og giver som grund følgende saga om sin fødsel: hans forældre fik aldrig börn, de henvendte sig da til nogle tryllekyndige Finner og fik til svar at de skulde love det förste barn til Tor og Odin til at tjæne dem i hele sit liv; »siden fik de barn, det var mig, og skænkede mig til Odin, og da jeg kom til sköns år gentog jeg mit løfte, og siden har jeg tjænt Odin med fuld hengivenhed og er derved bleven en mægtig hövding« (Fms. II 167; Flt. I 385). Også i heltesagaer findes lignende. Kong Rere og hans hustru påkalder Odin og Frig og de sender valkyrjen Hljod med et æble, der gör dronningen frugtsommelig, og hun føder sönnen Volsung, der siden ægter valkyrjen Hljod. Denne gudspåkaldelses betydning synes at være, at det således fødte

afkom tros at tilhøre Odin; om Eyvind i Olavssaga siges dette med så klare ord som muligt; og ved Volsungs vidunderfødsel vier Odin ikke blot ham, men hele Volsungætten til at tilhøre sig; i overensstemmelse dermed kommer han også selv og henter enkelte af dens ypperste medlemmer (Sigmund, Sinfjotle) ved døden. Et andet sagn om indvielse til Odin af det ufødte barn er, da kong Vikars moder lover sönnen bort (Hálfssaga k. 1); også ham henter Odin siden til sig på særlig vis. Også i Sakses Hildetandsaga danner denne gudepåkaldte fødsel indledning til et helteliv, der i særlig grad er viet til Odin: ligefra barndommen har han Odins yndest og hjælp i særlig grad, og til sidst fælder Odin ham selv ligesom han fældte Sigmund. Sakse ved også, at det er Odin, som Harald hildetand skylder sin fødsel; men han fortæller det först bagefter og i temmelig svævende udtryk (Othini, cujus oraculo editus fuerat); vor historieskriver har som sædvanlig krympet sig lidt ved at tro på disse tryllekunster. Omvendt vil vi let være tvivlende overfor et andet motiv: det, at Haralds fader först skal jorde sin broder. Det svækker betydningen af Odins forhold til fødselen, og er kun digtet for at knytte Haralds historie sammen med Haldans. Men som det senere skal vises (§ 36) har vi her med forskellige overleveringer at göre.

Sagaens interesse for Upsalahelligdommen genfindes i flere af Sakses norröne sagaer. Spådommen fra templet har sit sidestykke i Sakses Fridlevsaga (S. 272) ligesom i henvendelser til Torgerd holgabrud [1].

2. Odin skænker Harald allerede som barn, at ingen våben skal kunne bide på ham; og til lön lover Harald ham alle sjælene af dem, han fældte. Hertil svarer fortællingen (i Sǫgubrot s. 374), at da Harald i så ung alder blev

[1] Keyser, Samlede afhandl. 313; Ísl. sögur II 59. Herved rettes min udtalelse I 64.

konge og han havde mange fjender, »blev der holdt en stor sejd, og det blev sejdet på kong Harald, at jærn ikke skulde bide på ham; siden bar han aldrig værn i kampen, dog uden at våben fæstede sig på ham«. Den islandske sagamand har altså samme motiv i rationalistisk omdannelse (ligesom ved vort afsnit 6). — Hildetands usårlighed, skænket af Odin, har tilsvarende hos Frøger i Fridlevsagaen, Balder i Hodersagaen og Framar i den islandske Ketil-hængs-saga (I 32); men er her, på ægte hedensk vis, knyttet til sagnets helt, i de andre sagaer er den overført på hans modstander.

5. Haralds udenrigstog består til dels af en række småberetninger om konger og hövdinger, der bliver Haralds undergivne og siden kæmper på hans side i Bråvallaslaget. Disses navne findes i det Starkad tillagte kvad om slaget og bör betragtes sammen med dette. Uafhængige af kvadet er de tre förste udenlandstog, som Harald gör; disse skal nu undersøges lidt nærmere. Indholdet er: *a*) kong Asmund i Viken er stødt fra tronen af sin ældre søster; Harald kommer ham til hjælp med ét skib, han går i kamp med skarlagens kjortel og med guldsyet hue, og dog bider våben ikke på ham, alle viger for ham, kongesøsteren fældes og Asmund sættes atter på tronen. *b*) Kong Inge i Sverig ypper krig med Harald; Odin kommer til ham som enöjet höj gubbe og lærer ham at fylke i svinefylking; han kaster sig over Svenskerne, för de får tid at angribe ham, og fælder Inge og hans broder Olav; den tredje broder Ingeld får fred for sin (foregivne) sygdoms skyld; siden raner Ingeld dog Haralds søster, og en langvarig kamp opstår, indtil de endelig slutter venskab. *c*) Olav Trøndekonge er ved at trænges fra riget af to skjoldmøer, Rusla og Stikla; Harald kommer da til ham ene og skjulende sine lange tænder; han fælder de to møer, efter hvem to havne bliver opkaldte.

Dette sidste sagn indeholder altså to norske stedfæstelser, én ved havnen Ruslar i indsejlingen til Sognefjord, den anden sikkert knyttet til et Stikla på Karmøen udfor Sta-

vangerfjord[1]. Skönt sagnet om skjoldmøerne ser ud som et plagiat efter Haralds kamp med kong Asmunds søster i Viken, er det dog selv stamfader for en hel række af sagn eller rettere af opdigtede fortællinger hos Sakse: Under Frode den fredgodes Norgestog fortæller han, at da Nordmændene for at undgå Frode flygter nordpå til Helgeland, unddrager også møen Stikla sig ved flugt (S. 244). Rusla (eller Rusila) forekommer oftere: på kong Fridlev den hvates tid fældede hövdingen Hvirvil en skjoldmø Rusila i Norge (S. 178); og i Ømunds saga (S. 394—95) møder vi samlede alle de ellers spredte træk: kampen om herredömmet med hendes broder (her hedder han ikke Olav Trøndekonge

---

[1] Ruslar, hvor kong Sverre lå med sin flåde 1183, er gården Rutle på den søndre side af Sognefjordens indløb, (Sverres saga k. 72, Konungasögur 85 jf. 526). En anden gård Rutle med en lille fjord ved findes lige nord for Sognefjord (Øn sogn, Hyllestad præstegæld); desuden et Rutlin oppe i Sognedal, og et Rusle inde i landet i Jarlsberg. Stikla findes et par steder som gårdnavn, men inde i landet. Det eneste sted, som kan være den i sagaen omtalte havn, er følgende: Ud for Stavangerfjorden ligger den store ø Karmø, adskilt fra fastlandet og fra Bukkenø ved et sund Karmsund; på Karmøens lange østside findes en enkelt havneplads, der bærer navnet Tømmervig og ovenfor Tømmervig en lille indsø, Stikla-vandet. Sikkert er da Stikla det gamle navn for vigen eller den der liggende gård. — De andre navne Stikla er følgende; 1) gården Stikla i Smålenene tæt ved den svenske grænse (Ødemark sogn; i Stikklu, Røde-bog 153; i Styklaffærdunge 1434. Dipl. Norv X 124); 2) en anden gård Stikle i Smålenene nævnes i 16de årh. (Bårstad sogn, Trygstad præstegæld; på østsiden af indsøen Öjeren); 3) et blindt skær Skær-Stikla i Bjørnør nord for Trondhjemsfjordens munding; 4 og 5) Stiklastaðir, det berömte i Værdalen og et andet i Strinden ved Trondhjems by. (Efter velvillig meddelelse af prof. O. Rygh. Prof. G. Storm gör mig opmærksom på at »Velent af Stikl[an]« Dipl. Norv. III 70 sikkert er fejl for »Vilhjalmr af Stiklastöðum«, jf. hans afhandl. om lendermændene i (norsk) Historisk Tidsskrift, 2 R IV 183.)

men ligefrem kong Trond), hendes flugt for de danske og hendes endelige fald, hvorved broderen kommer på tronen — det hele nærmere udmalet i sagastil, men uden nogetsomhelst indholdsrigt optrin, der kunde være et virkeligt oldsagn. At skjoldmøen Rusla således kan slås ihjel tre gange, synes noget groft; men — hun er nu éngang en sådan teaterperson, der lever op igen når stykket er ude. Og den sagamand, der indfører hende, er ikke en godtroende gengiver af gamle sagn, men en teaterarrangør, der med en vis øvelse kan bringe en person i et netop forhåndenværende kostyme ind på scenen. Vi må her yde ham vor anerkendelse for den afveksling, hvormed han kan benytte samme figur: Grundformen, den ubearbejdede fremstilling af de to skjoldmøers optræden, har vi i Harald hildetands historie, her får vi også at vide, hvilke stednavne der har givet anledning til disse personnavnes dannelse; at sagnet kommer til verden i Harald hildetands saga, kan ikke undre os, det er Bråvallaslagets skjoldmøer, der drager de andre efter sig. Den nærmere poetiske udmaling får æmnet i Ømundssagaen; ti denne er i sig selv så fattig, at den ved lån og lang udarbejdelse må øges med nye æmner. Omvendt har Fridlevs og Frodes sagaer hovedpersoner og optrin i tilstrækkelig mængde; men de trænger til bedre iscenesættelse og til at få livligere baggrund: da må Rusla skjoldmø ind med at göre statisttjæneste, må deltage i Nordmændenes flugt for kong Frode. En lignende sent tilbleven rolle er hendes deltagelse i Fridlevs saga; hovedindholdet af denne saga er, at han fælder hövdingen Hvirvil; men da nu denne for större anseelses skyld skal have øvet en stórdåd för, så lader man ham begynde med at overvinde Rusla i Norge. Hermed er vi udenfor den mere naive heltedigtning, der kun bryder sig om sine hovedpersoners stordåd og ikke om, hvad deres modstandere har udrettet, når det ikke kommer hovedhandlingen ved; först da den islandske sagadigtning

har udviklet fortællekunsten til en mere objektiv fremstilling, bliver interessen for andenrangs personer mere levende.

Som man ser, er disse norske skjoldmøer meget ejendommelige kendemærker både på hjemsteder og stil for flere af Sakses fortællinger. Og foruden disse formelle bestemmelser peger selve indholdet af fortællingerne om skjoldmøerne og om den herskesyge kongesøster i Viken på den hos Islændingene rådende opfattelse af kvindens stilling i samfundet; dette er der tidligere gjort rede for så udførlig, at jeg ikke skal gentage det her; der er nok af andre træk, som viser fortællingens norröne oprindelse.

Harald hildetands förste udenlandstog, det mod kong Asmunds søster, svarer efter sit indhold til den krig, som i det islandske Sǫgnbrot er hans förste, den gang da Hild vil støde sin broder Hilder fra Reidgotlands trone. Er navnene end forskellige, stemmer handlingens gang dog overens, så vidt vi kan se af den afbrudte beretning i Sǫgubrot; at også kampskildringen har været temmelig ens, kan vi slutte af sagaens lige forudgående efterretning, at Harald var tryllet usårlig og aldrig bar dækvåben. Og om de islandske skrifter ikke bar vidne om ligheden, viser selve Sakses skildring af Haralds dragt sig som karakteristisk sagastil (I 69). De derpå følgende begivenheder hos Sakse kan vi ikke direkte sammenligne med islandsk kilde, da de tilsvarende blade mangler i Sǫgubrot; kun det véd vi, at de har ligesom hos Sakse indeholdt en beretning om, hvorledes Odin lærte Harald at fylke svinefylking. Fortællingen bærer ellers tilstrækkelig vidne om sin oprindelse i Odins måde at komme til stede ved kampen, i de mange navngivne persòner, der dukker op og straks igen forsvinder, og i den slutning, at da Ingeld og Harald ikke kan overvinde hinanden, bliver de gode venner (»fostbroderskabssituation», jf. I 60).

6. Fra disse sagn går vi over til hovedpunktet i Haralds saga, Bråvallakampen. Kvadet hvori denne skildres røber både ved indhold og ved sprog sin norröne oprindelse

(§ 41). Hvor meget af fortællingen om Haralds og Rings kamp Sakse har hørt i prosaform, er ikke helt sikkert; måske har det kun været selve indledningen til kampen (S. 374—75). Denne indledning indeholder to forskellige beretninger om grunden til krigen; den ene meddeler — ligesom Sǫgubrot — at Harald frivillig begynder kampen for ikke at dø strådød; den anden lader det være Odin, som i Brunes skikkelse ægger ham op dertil. Denne sidste beretning har også været kendt på Island og i Norge, ti der hentydes til den i et vers, som Snorre Sturlesön har digtet ved Skule jarls hof (Fms. IX 455). Også i sig selv viser denne form for Odins indgriben hen til norsk-islandsk overlevering. Endvidere ses det let, at de forudgående erobringssagns beretninger om Odins gaver (usårlighed, svinefylking) kommer til anvendelse i Bråvallakampen; altså må denne sidste have samme kilde som de förste.

Bråvallakvadet danner, som antydet, grundlaget for beretningerne om Hildebrands sidste sejre; deres indhold er kun en række navne, lånte ud af Bråvallakvadet; den eneste, ved hvis undertvingelse der er lidt mærkeligt, er Ubbe den frisske: han bliver overmandet; men selv dette er en slags genklang af kvadets beretning om hans død. Sammen med alt dette findes en enkelt lille efterretning fra den norröne sagaverden: at ingen søkonger turde færdes på havet for ham (I 127). — Derimod vil jeg ikke rose den islandske sagamand for det morsomme træk, at hver kæmpe, der blinkede ved at få öjenbrynet hugget af, blev dreven af kongens gård, — för jeg véd, om det ikke er et enligt træk af dansk overlevering, der er smuttet ind.

I modsætning til alle disse kampe, der er gennemvævede med Odins indflydelse, står afsnittene 3 og 4, Haralds kampe i Danmark. Disse optrin, der er fast indkædede i det forudgående Haldansagn og som for en stor del stemmer med andre danske overleveringer om Harald hildetand, men stærkt strider mod Islændingenes og de norske oldkvads

beretning om Haralds ungdom, tilhører utvivlsomt den danske sagnoverlevering (nærmere herom i § 37). Helt let er det dog ikke at adskille de to overleveringer; ti vikingen Wesetus ɔ: Véseti i afsnit 3 viser en norsk-islandsk sprogform (I 80). Måske ikke Sakse, men en sagamand har indarbejdet disse overleveringer i den större norröne Hildetandsaga; — eller måske Sakses norröne overlevering har kendt ikke denne Haldan men Haldan bjærggram som Haralds fader?

Når vi til den egenlig Odins-prægede saga om Harald hildetand föjer de danske optrin og tillige Ole den frøknes saga, der af sagamanden er indflettet i Harald hildetands, udgör det hele en ret omfangsrig fornaldarsaga (mindst S. 360—391), vel med noget spredt handling men med enkelte af de livligste skildringer hos Sakse (eks. beskrivelserne af Ole den frøknes og af Harald hildetands udseende), og fremfor den på Island nedskrevne saga udmærker den sig ved at have fastholdt Odins gennemgående indflydelse på Haralds skæbne. — Måske har sagaen nået ned i tiden og ikke blot omfattet Ole den frøknes død, men også beretningen om at han först blev konge i Skåne og dernæst fratog skjoldmøen Hede øerne og gjorde hende skatskyldig for Jyllands vedkommende; dog her kunde også danske sagn og Sakses egne sammenknytninger göre sig gældende.

---

§ 15. *Ømunds saga.*

(VIII S. 393—96.)

Ømund kendes ellers slet ikke som dansk konge, og hans bedrifter har lige så lidt sammenhæng med hans »faders«, Ole den frøknes, som med hans »söns«, kong Sivards. Hans kampe foregår i Norge; Danmark nævnes kun en enkelt gang, da en norsk modstander slås tilbage fra Halland. Hans bedrifter indeholder ikke et eneste træk

af den art, at det huskes gennem århundreder. Personerne er lånte forskellige steder fra. Hvor den krigerske mø Rusla har hjemme, er lige bleven påvist under Harald-hildetand-sagnet. Kong Odd på Jæderen er sagnhelten Orvarodd (I 66). Kong Ring som norsk fylkekonge (aliquantæ Normannorum genti præerat) i det søndenfjældske Norge er måske kong Ring i Ringerige, der optræder i Fritjofssaga og i slægtregistre [1]. Kong Trond, som er konge et sted nord for Dovrefjæld, svarer til kong Trond i Trondhjem i Erik vidförles og Halvdan Eysteinssöns sagaer og i slægtregistrene [2]; som man ser, er det kun unge fornaldarsagaer, der lader de navngivende stamfædre optræde som personer i sagaerne. Ømundssagaens indhold er en sammenhobning af fornaldarsagaernes tro mænd, hjælpsomme fremmede konger og ædelmodige sejrherrer; sagaens förste afsnit ender med et dobbeltgiftermål (Ømund med kong Rings datter Æsa og hans styrmand Ømod med hendes unævnte søster), og slutningen på det andet er, at Ømund skænker sin sårede modstander Tore livet og gör ham til jarl i Norge.

Denne Ømundssaga har ikke det mindste gammeltoverleverede ved sig. Den er så rent og skært et eksempel på en 12te århundredes »lyvesaga«, som vel kan tænkes. Endogså dens umiddelbare forbilleder falder det let at påvise. Den förste del er en efterligning af Fridlevs saga: Ømund kriger med en norsk konge som han til sidst får fældet, og da ægter han datteren, og han har hjælp dertil

---

[1] Jfr. også kong Ring i Updalene, Bodvar Bjarkes stamfader (Fas I 47).

[2] At Ømundsagaens kong Trond hører hjemme i Trondhjem, tör måske også sluttes af, at han er plagiat efter kong Olav Trøndekonge i Harald hildetands saga. — En Trånd den trøndske nævnes allerede i Bråvallakvadet blandt Rings kæmper, i Eyvind skaldaspilders Háleygjatal er han stegen til jarl (Cop. Poet. II 523[6]); först hos Fundinn Nóregr og i sene fornaldarsagaer bliver han konge. Jf. S. Grundtvig, Heroisk digtning s. 78.

af nogle tro mænd, som han i fortællingens slutning forsörger med giftermål; ligesom den norske sagnhelt Ån bueskytte indføres i Fridlevssaga, giver Orvarodd gæsterolle i Ømunds. Det andet afsnit, kampen mod Rusla, er efterligning af Harald hildetands kamp i Viken og i Trondhjem; og det indeholder det bestemteste vink om, hvilken sagamand der har »sat sagaen sammen«, ti vi kan næppe være i tvivl om, at den der har varieret skjoldmøerne Ruslas og Stiklas optræden i de forskellige sagaer, er selve Sakses hjemmelsmand.

---

§ 16 a. *Danske og norröne efterretninger om Regner lodbrok.*

For undersøgelsen af Regnersagnets udvikling er der skabt et nyt grundlag ved Steenstrups sammenligning mellem Sakse og de fremmede kilder (Normannerne I), og væsenlig med dette som udgangspunkt har Storm søgt at fremstille Regnerdigtningens historie (Kritiske bidrag til vikingetidens historie). Men det vundne udgangspunkt må ægge til at vinde nye resultater og til at berigtige de gamle; og dette nås sikkert bedst ved en kildekritik ikke blot af Sakses beretning men af alle de nordiske kilder.

Den ældste danske kilde, der omtaler Regner eller hans sönner, er *Roskildekrøniken* fra omtrent 1140 (SRD I 374), som nævner Lodbrokssönnerne »vikingekongen Ivar benløs og hans brødre Ingvar, Ubi, Byorn og Ulf, der herskede over de nordiske folk«. Af disse stammer Ingvar fra krønikens kilde, Adam af Bremen (og er egenlig den samme som Ivar!); de andre må skyldes dansk overlevering. Også *Lundeårbøgerne* (SRD I 228) har benyttet og forvansket Adams fremstilling; men deraf lader sig med lethed udskille en række folkelig danske Lodbrokssönner (filii Lothbrochi): Sighafrith, Ulf, Byorn, Ywar, Ubbi. *Sven Ågesön* (SRD I 48) fortæller, at »Siwardus, filius Regneri Lothbroki«, erobrer

Danmark, fælder kongen og ægter hans datter. Endnu et dansk vidnesbyrd haves i navnet Bjørn jærnside (SRD I 58; Knytlinga k. 82), hvormed en af Harald Kesjas sönner († 1135) er opkaldt efter Regners sön Bjørn. Formen Lothbroki genfindes i alle danske kongerækker efter Sakse (kun Pariserudgaven har Lothbrog, rimeligvis en vilkårlig rettelse af Kr. Pedersen); navnet har altså i dansk været et svagtböjet hankönsord [1]. Langt mærkeligere er det, at ingen af de danske forfattere för Sakse kender Regner lodbrok som konge i Danmark.

I den islandske literatur hentydes der til sagnene om Ragnars sönner i et kvad af Sigvat Tordsön (o. 1036) og i Are den frodes Islændingebog (o. 1130). Noget udførligere efterretninger findes hos jarlen *Rognvald* på Orknøerne, der i sin *Háttalykill* fra omtr. 1150 har en række vers om Ragnar og hans sönner Erik, Agnar, Bjørn, Sigurd, Hvitserk (Storm s. 93). Da Rognvald lader Ragnar og hans sönner komme som umiddelbar fortsættelse af Volsungætten og selv foran Skjoldungerne, må han have kendt det islandske sagn, hvorefter Ragnars hustru Aslaug var datter af Brynhild. — Den udførligste fremstilling af sagnet har vi i Volsungasaga, hvis sidste halvdel handler om Ragnar og i udgaver göres til en egen saga, Ragnarssaga; den er forfattet i 13de årh.s anden halvdel. Lidt ældre er den fremstilling, som vi har i to former: *þáttr af Ragnarssonum* i Hauksbók fra o. 1300 (Fas I 343—60) og Arngrim Jonsson (Ad catalogum regum Sveciæ annotanda k. 27); skönt bægge har benyttet Ragnarssaga, er de dog væsenlig udtog af den tabte Skjoldungasaga. Endvidere er på Island optegnet et digt Krá-

---

[1] Den oprindelige form er vel Loðbrók; men i dansk har man i 12te årh.s sprogform sagt *Lothbroka-syner (for Lothbrokar-), og deraf er dannet ny nævneform Lothbroki. (På samme måde har i Færøsk ejef. Sjúrðar [oldn. Sigurðar] fremkaldt en svagt böjet form Sjúrða i genstf., hf. og ejef.)

kumál, hvori Ragnar i ormegården synger om sine storværker.

Flere nordiske folkeviser besynger Regner lodbroks liv. Om hans ormekamp handler en dansk-norsk folkevise (DgF. 24, Landstad nr. 11) og förste del af den færøske *Ragnarståttur*, der i indhold ligger den islandske Ragnarssaga nær. Sagnet om Kråka fortælles i den færøske *Gestsrima* overensstemmende med den islandske saga; det samme gælder störste delen af *Ragnarståttur*. Dens slutning er derimod nær beslægtet med to danske folkeviser »Karl og Kragelil« (DgF. 23) og »Regnfred og Kragelil« (DgF. 22)[1]. Mærkeligst er det fællesvers, hvoraf vi ser, at alle tre folkeviser udgår fra en og den samme grundform af visen, og at denne — ligesom den islandske overlevering — har ladet Kråka være datter af Sigurd Fåvnesbane[2]. — En tabt norsk folkevise fortæller, at Kråka er kongedatter og kommer svømmende i en harpe. Samme sagnform hentydes der til i de færøske Sigurdskvad, og sandsynligvis har en vise af dette indhold været sungen som en »tått« af Sigurdsrimerne (DgF. I 328—29). Dette er altså en sagnform, der er beslægtet med den islandske saga, men ikke sluttende sig helt nær til den; den er stedfæstet ved Norges sydspids.

---

[1] F. eks.:

Ragnarståttur 84.	*DgF 22 A 11 B 16.*
Haki kall er faðir að mær,	Gammel-mand er min fader,
kvönn dag goymi eg geit;	han genner de geder af mose;
Kráka eri eg kallað sjålv,	selv da hedder jeg Kragelil,
tað er til navns að leita.	min byrd vil jeg ej rose.

Også i »Karl og Kragelil« genfindes »Haki karl« som »hr. Karl«.

[2] Ragnarståttur 91 = DgF 22 A 13 B 18 = DgF 23 A 21 B 20. Mærk især den linje, der hentyder til hendes faders ormekamp: »hann stóð i ormsins blóði«, »han rører i kæmper deres blod«, »han døde i ormegård«.

Endnu en kilde kan fremdrages, som man hidtil ikke har betragtet for sig, men som dog er den ældste udførlige behandling, vi har af Ragnars historie; jeg tænker på de kvad, som i sagaen lægges Ragnar, Aslaug og deres sönner i munden. Allerede forfatteren af Skaldatal kendte dem og anså dem for virkelig forfattede af Ragnar og hans slægt (Sn. Edda III 251). Disse vers har på nogle punkter været sagaens eneste kilde, på andre steder afviger de fra den eller viser sig i alt fald ved sammenligning med Sakse at udgå fra en anden overlevering; derfor bör de undersøges nöje, og vi må se at finde noget spor af deres frænder eller hjemstavn. Der frembyder sig nu ganske mærkelig lighed mellem Ragnarssagaens vers og Krákumál:

Ragnarssaga k. 25.

Orrostur hefk áttar,
þærs ǫ́gætar þóttu,
(gerðak mǫrgum mǫnnum
mein) *fimm tygi ok eina*;
eigi hugðumk orma
at aldrlagi mínu;
þat verðr mjǫk mǫrgu sinni,
es minst varir sjalfan.

Krákumál v. 28. 24.

Hjuggum vér með hjǫrvi.
Hefk fimm tygum sinna
folkorrostur framðar,
fléinþings boði! *ok eina;*
minst hugða ek manna,
at mér vesa skyldi
(ungr namk odd at rjóða)
annarr konungr frægri.

Eigi hugðak Ellu
at aldrlagi mínu,
þás borðvali bræddak
ok borð á lǫg keyrðak.

Her synes Krákumál at være en bredere omarbejdelse af Ragnarsverset, hvorfra det dog optager et par verselinjer ordret; helt udelukket er det dog ikke, at bægge kvad kan være omdigtninger af en ældre strofe.

Ikke alle versene i Ragnarssaga kan skyldes samme forfatter; Ragnars nys anførte vers i ormegården om, at han ikke havde ventet sin død af ormene, modsiges på det bestemteste af et vers i k. 2, hvor Ragnar efter at have vundet Tora borgarhjort aner, at ligesom han har vundet

sin förste sejr i ormekamp, skal han også dø for ormebid. Også i versenes stil kan man kende forskel: de fleste er af rent lyrisk art og må være overleverede sammen med den prosafortælling, de findes i; de har altså lausavisernes almindelige karakter; et mindre antal vers er af fortællende indhold, nemlig:

s. 254 slaget ved Hvítabœr,

s. 293 to vers om Hvitsærks død.

Om disse begivenheder har sagaen ingen ægte overlevering. Hvitsærks død skildres helt efter verset, det eneste selvstændige træk er, at det er på et hærjetog, Hvitsærk fanges, — og dette er en forvanskning (Steenstrup I 120, Storm 109). Om Hvítabœr fortæller sagaen, at det var en borg, Ragnarssönnerne indtog; men verset lader der blot være et slag, der står *fyr Hvítabœ útan*; for resten gentager sagaskriveren hele historien om troldkoen og Ivar benløs, hvad der ikke taler for hans pålidelighed. I bægge disse beretninger kan vi kun se mindre heldige forsøg på at udfylde versenes efterretninger, som den islandske Ragnardigtning ikke har noget til støtte for, men som har deres rod i en anden, rigere overlevering [1]. — Af de fortællende vers lægges det

---

[1] Endnu et vers, som beretter om en begivenhed, sagamanden ikke kender, er verset om Rognvalds død (Fas I 265):

Kaga létu mik mínir
(mávangs) synir lǫngum
(ér eruð heim af heiman
húsgafs meðalfœrir);
Rǫgnvaldr tók at rjóða
rǫnd í gumna blóði,
hann kom yngstr til Óðins
ógndjarfr sona minna.

Derimod véd Krákumál (v. 15) bedre besked om hvorledes Rognvald fulgte sin fader i vesterviking og faldt i slaget mod kong Hertjov på Syderøerne. Sidste halvvers minder mig i tone om Krákumál og de nysnævnte vers i sagaen,

förste Björn, de to andre Aslaug i munden; men intet af dem indeholder noget for disse personer ejendommeligt, så de kunde gærne lægges Ragnar i munden, og i deres hele stil minder de så stærkt om Krákumál, at denne mulighed bliver til sandsynlighed. Når vi fra den islandske prosafortælling og dens lausavísur udskiller alle de vers, som ikke hænger sammen dermed, samler disse fraskilte dele sig til at være levningerne af et kvad, hvor Ragnar först skildrede hver enkelt af sine tidligere kampe, dernæst skuede tilbage på hele rækken af storværker for at sammenligne det med den kval, han lider i Ellas ormegård. — Vi skal snart tage denne tanke op på ny i forbindelse med Sakses omtale af Ragnars dødskvad.

Om *Krákumál* giver Storm s. 196—200 er undersøgelse, gående ud på, at det er en islandsk omarbejdelse af et dansk kvad. Hans opfattelse er modsagt af flere forskere (Bugge i Paul u. Braune, Beiträge XII 364 anm, og Årb. f. n. oldk. 1889 18 ; Bj. Olsen i Årb. 1888 46); men da bestemmelsen af Krákumáls hjemsted har ret stor betydning for min undersøgelse, skal jeg give en samlet imødegåelse af den. Som grund til denne formodning giver han ét sprogligt forhold og tre metriske iagttagelser. Den sproglige grund er, at **h** — som det ses af rimstavene — er bortfaldet foran **l**, **n** og **r** (kun 12^2 og 13^7 findes det). Men vi behøver ikke at gå så langt om land eller at antage forskellige redaktioner for at forklare dette forhold; tager vi Runerimet (Wimmer, Runenschrift s. 276) for os, har vi et norsk digt, hvor **h** er bortfaldet på samme steder, men i et norsk vers fra 1183 (Konungasǫgur 73) har vi eksempel på **hl** i stavrim, da det ikke mere tilhørte det levende sprog. Storms metriske grunde er følgende: »1) den förste linje kommer igen i hvert vers som omkvæd; 2) hvert vers har ti linjer, medens det regelrette drottkvæde kun har 8, og dette findes virkelig i v. 23 og v. 29; 3) versemålet mangler *hendingar* (stavelse-rim), som et

---

og det kan gærne have været lagt Ragnar i munden; förste halvvers (hvoraf jeg ikke forstår de indklamrede ord) ligner mere sagaens lausavísur og synes afgjort at være lagt Aslaug i munden. Måske skyldes denne halvstrofe den sagamand, der indarbejdede versene i sin prosafortælling.

drottkvædet vers skal have, undtagen i 9de og 10de linje i de fleste vers.« En af disse grunde, den at et islandsk drottkvædet vers ikke kan have ti linjer, har ellers ingen været værre ved end Storm selv, når han lige efter udtaler, at kvadet i sin danske skikkelse har haft otte linjer i verset og först på Island har fået ti! For resten: Islændingene ikke blot kendte strofens udvidelse med et linjepar, men havde også et eget kunstudtryk derfor (drag, Háttatal udg. Möbius II 9^{24}; Morkinskinna 69^{33}). Også kvad, hvor begyndelseslinien gentages som omkvæd, kendes på Island. Det kaldes, at det er kvædet *langlokum* (Háttalykill); eksempler forekommer Bjarnar saga Hítdœlakappa k. 23 og 28, Kormaks saga v. 30 og 70—71, Örvarodds saga (Fas II 273—76) og Gǫnguhrólfs saga (Fas III 332—34) foruden i Asbjørn prudes dødskvad (Flt I 528), der vel ligefrem er efterligning af Krákumál. Heller ikke rimløsheden er fremmed for Islændingene; den hedder *háttlausa* og findes især i fornaldarsagaers vers (Möbius 130). I øvrig gælder ikke den af Storm opstillede regel for rimenes brug så fuldt nöjagtig; undtagelsernes tal er fem og tredve. Der må da vistnok kunne findes en opfattelse af rimenes forekomst, der bedre end Storms forklarer rimenes brug. Når man læser digtet igennem, vil man snart se, at forfatteren fortrinsvis bruger rim i lige linjer; og de fordeler sig saledes, at i de förste to tredjedele af kvadet (v. 1—18) er lidt over halvdelen af de lige linjer rimede; i den sidste halve snes vers forekommer rimene derimod meget sparsomt, grunden er rimeligvis, at digtets stærkt bevægede stemning har revet digteren med, så at han agtede mindre på den ydre form. Det er så langt fra, at rimløsheden gör digtet til ikke-islandsk; det er tværtimod de tilfældig indflettede rim, som vækker formodning om, at dets forfatter har andetsteds hjemme. Atter ledes tanken på de mere formligegyldige vers i Sverressaga (Konungasǫgur 50, 110, 161) og på Norge som hjemsted. Men hvad skal tyde på en særlig dansk hjemstavn? Tanken svæver rent i luften. Vi véd slet ikke, om man i Danmark nogensinde har brugt de af skjaldene yndede seksstavelses verselinier; kun det véd vi, at Danmark havde ikke noget, der svarede til den norsk-islandske skjaldedigtning. Og flytter jeg med Storm Ragnars dødskvad hen til Danmark i 12te årh., er kvadet med sin valhalsbegejstring mig en fuldstændig gåde. — Helt bortset fra spörsmålet om hjemsted er Storms gætning om tildigtede linjepar så helt unyttig; ti den fjærner ikke de vanskeligheder, for hvis skyld den er dannet (hr, hl i v. 12 og 12), og den vil ikke kunne gennemføres uden at skære en del af navnene bort (v. 16. 19, 29) eller kraftige og gode verselinjer (v. 22. 26), ikke heller skiller den os ved de af Storm

mistænkte fremmedord[1]. Jeg tror nok, at vi kan lade både den ældre og yngre bearbejdelse og ligeledes kvadets danske oprindelse synke i sin grav. Som resultat beholder vi da Krákumáls norskhed. Dets alder tör jeg ikke bestemme så nöje, som Storm gör (13de århs anden halvdel); dog tænker jeg, der vil opnås enighed om at sætte det til 12te eller snarere 13de århundrede. —

En lille vejledning i tidsbestemmelsen kan vi måske få i nogle af Krákumáls stednavne. Ragnar sejrer på *Ongulsey* (Krák. 21), ligesom Magnus barfod i året 1098 fældte jarlen Huge i Ongulseyjarsund. Ragnar kom den gang fra sejr over kong Ørn i *Ílasund*, stedet ligger efter sammenhængen i Irlandshavet; Magnus havde för Ongulsey-slaget hærjet Íl (Ila, en af Hebriderne). Ragnars tidligere sejr ved *Skarpasker* (Krák. 6) havde derimod sit sidestykke i en af kong Eysteins bedrifter på hans vestertog 1153. Eystein kom da lige fra kampen ved *Hvítabýr* i Nordengland; også der havde Ragnar kæmpet för ham (verset i Ragnarssaga; også Sakse kender slaget ved Whiteby, men henlægger det til Skåne). Ragnar har altså måttet indvi en række af slagpladser, der i 12te årh. skulde være berömte af norske kongers sejre; eller — som vi vil udtrykke os i mere historisk-videnskabelig form: disse Ragnars bedrifter er opdigtede af den samtid eller nære eftertid, som beundrede Magnus' og Eysteins tog[2]. Ved den tid er bedrifterne opfundne; men Krákumál er ikke digtet ved samme lejlighed; ti dette digts forfatter røber sin mangel på fortrolighed med æmnet ved at lægge Skarpasker et sted ved Østersøen. Det er da snarere en eller et par menneskealdre yngre end 1153.

---

[1] Således *hrækyndill* v. 7[7]; s. 197 tilskrives *kyndill* kvadets islandske overarbejder, og nogle få linjer længer henne tilhører *hræ* kvadets ældste form.

[2] Muligvis er dog ikke beundring drivfjederen for denne sagndigtning; men en skjald, der digtede et Ragnarskvæde, kan rent på må og få have taget disse navne af Bjørn krepphendes og Einar Skulasöns lovkvad. Bevæggrunden bliver en anden, men tidsbestemmelsen rokkes ikke deraf. — Andre digte end Krákumál røber ikke disse historiske påvirkninger; alene på Grund af det ene navn Hvítabýr kan vi nemlig ikke antage hentydning til Eysteins tog; snarere har dette nordhumberske navn allerede tidligere haft plads i Ragnardigtningen og har draget de andre efter sig.

Hermed er der ikke blot givet en aldersbestemmelse for Krákumál, men også en stedsbestemmelse. Der er fremfört til overflod en grund mere mod den Stormske opfattelse af Krákumál som dansk. I én henseende rammer Storms opfattelse dog sikkert det rette: han har peget på sammenhængen mellem Krákumáls og Sakses fremstilling af Ragnars bedrifter; derved har han ikke blot selv kastet lys over Ragnardigtningen, men også givet et brugbart synspunkt for senere undersøgelser.

---

§ 16 b. *Regner lodbroks saga.*

(IX S. 439—63.)

Sakses fortælling om Regner afviger på væsenlige punkter fra andre danske kilder: Regner er konge i Danmark, flere af hans sönner spiller stor rolle, som ikke kendes hos danske forfattere, men vel hos de norsk-islandske. For grundigere at undersøge forholdet tager jeg hvert afsnit i Sakses fortælling frem til særskilt prøvelse.

I. *Regners opvækst.* (S. 439—41). Adam af Bremens efterretninger om kong Reginfridus danner til dels grundlaget for Sakses fremstilling; men ved siden deraf stikker en folkelig beretning om Regner lodbrok frem gennem den. — Regner er sön af Sivardus Ring; her finder vi Sigurðr hringr, Regners fader efter alle islandske kilder (i danske kilder navngives han ikke). Efter Islændingene er Regners fader den samme som Harald hildetands modstander; hos Sakse er Sigurd Ring konge over Sælland og Skåne og er sön af en norsk småkonge (rex, regulus) Sigurd. Denne kong Sigurd tilhører den mundtlige saga, da Regner siden gör et tog til Norge for at hævne hans død; derimod er hans hustru, en unavngiven »datter af kong Gøtrik«, medtagen for at tilfredsstille Adams efterretning af »Sigfridus« var dattersön af »Godfrid«. Hvem det er, der har givet Regner denne norske stamtavle, ligger nær at gætte: en norsk sagamand.

Om Regners barndom fortæller Sakse: Sivard Rings modstander (der som oversættelse af Adams Anulo hedder Ringo) kommer i hans fraværelse til Sælland med krigsmagt. Den unge Regner træder da op på tinge og siger de vaklende Sællandsfarer hvad der skal göres. »Korte buer skyder snarest«, tager han til orde, derfor må han, en ung fyr, være den förste til at træffe afgörelse; han råder til at underkaste sig Ring på skrömt, »i snare skal ulv fanges«. Regners fader vender imidlertid hjem og fælder sin modstander i et slag, men dør selv af sine sår (måske for at følge Adams beretning, der lader både Sigfridus og Anulo falde). — Denne fortælling kendes ellers ikke; men dens billed af den tidlig udviklede helt passer godt nok til Regner, ordsprogene minder om »grynte ville grisene«. Det hele stykke har ikke oldsagnets eller blot folkesagnets udprægede optrin; men som indledning, der er forfattet af en sagamand, er det ganske godt og falder vel i tråd med den følgende saga[1].

II. *Frø, konge i Sverig* (S. 441), fælder Norgeskongen Sivard og hærtager kvinderne af kongeslægten[2]. Regner,

---

[1] Anderledes Storm s. 107, der overhovedet nægter at Sakse har haft anden kilde end den boglige: »Når undtages at bægge konger omkom, som de efter de skrevne kilder skulde, og at Sivards halvvoksne sön Regnar holder en længere (af Sakse komponeret) tale, har vi i beretningen om Sivard og Ring i et og alt en gentagelse af, hvad der skete i Danmark år 1147 . . .« Storms opfattelse grundes på, at i hans vurdering af fortællingen den almindelige (ɔ: historiske) situation i Danmark er det væsenlige (og den har ganske rigtig taget form efter 12te årh.s forhold), medens jeg vurderer först og fremmest efter den personlige (poetiske) situation, og den er, at kong Sigurd er draget bort i fem år »mod udenrigsfjender« (ɔ: på vikingetog), riget angribes af fjender men hjælpes ud af vanskeligheden af hans unge sön Regner, — og den situation ligger meget langt borte fra Sven, Knud og Valdemar.

[2] De udtryk, hvori Sakse skildrer de fangne kvinders skæbne (conjuges necessariorum ejus prostibulo reli-

der nu er bleven konge, iler til Norge og fælder sin bedstefaders banemand i et slag. Også Krákumál kender et slag, hvori kong Fröj falder, men henlægger det til Flamland *(áðr Freyr konungr felli í Flæmingjalandi,* v. 10). Her har Sakse den samme beretning i renere skikkelse, ti kong Fröj hører til i Upsal. Den måde, hvorpå en af aserne göres til jordisk hersker, er allerede tidligere udførlig omtalt og henvist til norsk-islandsk overlevering (I 34). Når det der påpegedes, at asernes menneskelige tilværelse træder stærkere frem i de ikke-islandske digtninge (f. eks. på Færøerne), så passer det ganske med, at sagnet om Regners kamp med kong Fröj ikke genfindes i nogen islandsk kilde, men i det norske Krákumál.

III. *Ladgerd* (S. 442—54). Fortællingen om slaget med kong Frø er hos Sakse udførligere end hidtil gengivet: Flere kvinder flygter fra kong Frø og deltager i slaget; under kampen går i spidsen Lathgertha, en kampvant mø, med udslået hår over skuldrene, så alle kender at det er en kvinde og studser ved hendes raskhed; Regner selv må tilstå, at den ene kvindes tapperhed har skaffet ham sejren. Regner sender sine folk at bejle til hende; hun lader ikke uvillig. Da vandrer han ene til hendes bolig i Gølerdal (Gaulardalr, Guldalen syd for Trondhjemsfjord), en bjørn og en hund er bundne for indgangen, han støder den ene ned og flænger gabet på den anden. Så går han ind og får møen »til lön for den overstandne fare« (altså har dyrenes drab været vilkår for at vinde hende, ligesom ved Tora borgarhjort). Han bliver hos hende i tre år, hun føder ham sönnen Fridlev og tvende døtre; — så får han lyst at ægte Tora Herrodsdatter. Efter at han har vundet hende og hun har født ham seks sönner, som Sakse nævner med navn, kommer

---

gatas public constuprandas exhibuit) ser ikke meget gammelnordiske ud, men skyldes vist Sakses egen fantasi og hans latinske læsning.

han i fare til at trænge til Ladgerd og sender bud til hende. Hun kommer ham til hjælp med 120 skibe. I slaget på Ulleraker er Regner nær ved at lide et nederlag, da Ladgerd med fyrighed angriber fjenden i ryggen og får krigslykken til at vende sig.

Om denne fortælling bemærker Storm s. 98: »Navnet Lathgertha (hlað-Gerðr) er ikke egennavn, men kun en poetisk betegnelse for kvinde... Allerede dette antyder, at vi har for os prosaiske levninger af en vise, og denne vise har ikke indeholdt andet, end hvad der fortælles om Tora, træk for træk, men i formindsket målestok.« Ved at læse efter i Fornaldarsögur vil man dog finde, at Hlaðgerðr virkelig er et egennavn (og naturligvis er et lige så godt kvindenavn som Hlaðguðr). Men hvortil skal denne viseteori nytte os? Hvis der — som også Storm formoder — i denne vise er fortalt om Regners kamp mod en hund og en bjørn for at vinde møen, så er der jo dannet et nyt sagn ved udspaltning fra det ældre sagn om ormekampen, — og så behøver vi jo ikke at tage vor tilflugt til at antage, at ordet hlaðgerðr er misforstået som egennavn. Når endda Sakses fortælling kun viste sig som »prosaiske levninger af en vise«! men Storm antager desuden at et folkesagn har henført denne kamp til Trondhjemsegnen. Hvad skal vi da med viseteorien, når den ikke gör forklaringen simplere? Der synes mig al grund til et advare mod nogle forfatteres forkærlighed for at finde prosaopløsninger af digte alle vegne; de giver kun løs grund at træde på, og ofte går det som her, at de kun fylder op på vejen i steden for at lægge bro over uføret. — For atter at få de virkelige efterretningers faste grund under fødderne, vil vi vende os til den islandske overlevering om Ladgerd: I Halvdan Branefostres saga (Fas III 578. 588) fortælles, at Halvdan er hos jættekvinden Brana til han er 17 år, så rejser han ud i verden; det förste sted, han kommer til, er Hlaðeyjar; der råder Hlaðgerðr; hos hende bliver han en tid og giver hende store

gaver, hun beder ham søge til hende om han er i trang *(en hon bað hann sín vitja, ef hann þyrfti lítils við)*; så sejler han til England. Senere kommer han til Hlaðeyjar fra England med 20 skibe, Hlaðgerðr giver ham andre 20; han sejler til Danmark og sejrer over vikinger. — Det er ikke blot navnet, der er fælles for den islandske saga og Sakses Regnersaga, Ladgerd er både for Regner og for Halvdan en mægtig kvinde, som helten besøger i sin tidligste ungdom og som siden hjælper ham i krig; og ligheden går endogså til den grad af enkeltheder, at hjælpen består i et vist antal skibe. I Halvdans saga er sammenhængen mellem Ladgerds deltagelse og de andre begivenheder kun løs; i Regners saga griber hun ganske anderledes ind i heltens liv. Den simpleste løsning af Ladgerds optræden på de to forskellige steder er, af en islandsk sagamand har overflyttet hende til sin Halvdansaga fra en Regner lodbroks saga, der lignede Sakses.

Ladgerds forhold til Regner er ikke det samme som de forskellige jættekvinders til Halvdan Branefostre, Illuge Gridarfostre, Harald hårfager eller Sakses kong Hadding. Der er intet jætteagtigt i hendes væsen; heller ikke er Hlaðgerðr et jættekvindenavn, men et menneskeligt kvindenavn; hun har ikke noget af en fostermoders stilling som hine jættekvinder, hun er elskerinde og hjælperske. Snarere kan hun sammenlignes med den mø, Sigurd Fåvnesbane gæster, för han finder den kvinde, hvis kærlighedsforhold er bestemmende for hele hans liv, — den mø der i oldkvadene nævnes Sigrdriva, i færøske kvæder Åsla eller Aldiruna og i dansk folkevise »stolt Sølverlad« (DgF 29). Ladgerds skjoldmøfærd svarer da til Sigrdrivas valkyrjenatur og til valkyrjerne i Helgesagnene. — I det hele har sagamanden fremstillet Ladgerds karakter klart; om det er ham eller Sakse, der har gjort slutningsbemærkningen om Ladgerds skilsmisse så forvirret, som den er, skal jeg ikke kunne sige. Han har taget lidt groft på forholdet mellem hende og Regner ved

at opregne deres börn (det er da heller ikke stort, han får ud af den opregning); — men deri har han da ikke handlet nær så slemt som den ættetæller, der först lod Brynhild og Sigurd have datteren Aslaug.

Da Ladgerd ikke har at göre med Regnersagaens historiske grundlag eller griber ind i dens betydeligste begivenheder, må hun være opstået ved en art påvirkning andenstedsfra. Det er nu en iagttagelse, at af to rodbeslægtede sagn eller blot af to sagn, der ligner hinanden, vil det ene suge til sig af det andet, ikke blot ved et enkelt lån, men lidt efter lidt i tidens løb; således har den norske Bendiksvise mættet sig — mer eller mindre i de forskellige optegnelser — med Hagborvisen, der er dansk fremstilling af samme sagn; stedsagn om Hagbor har nærmet sig Hero-sagnet; Genselinsvisen om jættebryllupet har taget af Torsvisen og Torsvisens yngste optegnelse af Genselinsvisen o. s. v. (DgF III 795, I 267, IV 580). Regners død i ormegården havde så megen lighed med Volsungesagnene, at den kunde drage ormekampen efter sig; den danske vise om Regners ormekamp (DgF 24) har endvidere draget det træk med sig fra Sigurdsagnet, at Regner gör grave til ormens blod at løbe i; og således som Regnersagnet fremtræder hos Sakse, har det draget over til sig den lærende og hjælpende Sigrdriva, men forandret efter tidens lejlighed, ikke den alvorlige Odinsmø, men en æventyrlysten skjoldmø, der kunde passe i en fornaldarsagas vekslende handling.

For hendes hele optræden som Regners hjælpende skjoldmø, som hans jordiske valkyrje, træder sådant et rent plagierende træk i skygge, som at han skaffer sig adgang til Ladgerds bur ved at fælde de dyr, der vogter dets indgang. Det kan have været der fra först af, det er snarere en yngre tildigtning; mindre væsenligt bliver det i hvert fald for digtet.

IV. *Fridlev.* Sammen med Ladgerd må sönnen Fridlev nævnes. Han er hendes og Regners eneste sön; han vokser

op hos sin moder i Guldalen; senere følger han sin fader til Sverig og deltager i kampen mod Skarde; Regner giver ham Norge og Orknøerne at styre, medens Sivard og Rådbard får Skotland, Petland og Syderøerne (S. 448). Siden giver Regner atter Fridlev plads i sit følge, — for at Bjørn kan få Norge at råde for.

Intet af disse træk kan være virkelig gammelt i sagaen. Ladgerd er selv en ung tildigtning til Regnersagnet; og at hun har børn med ham er det alleryngste af digtningen om hende. Fridlevs kamp i Sverig er en opdigtelse i fornaldarsagastil uden noget for Regnersagnet ejendommeligt; men hans norske kongedömme står på endnu langt svagere fødder, da han endnu i levende live må give det fra sig til en anden bedre kendt sön af Regner. Hans storværker er derfor ikke meget værd, og det mest ejendommelige ved ham er hans stærke tilknytning til Norge; altså har hans norskhed skænket ham livet. Ved sit hjemsted tilhører han endvidere en enkelt del af Norge, Trøndelagen. Da denne egn ellers aldrig spiller nogen rolle i Regners historie, er det först gennem opfindelsen af Ladgerd og Fridlev, at den får del med i Regners liv. Ladgerd må som den mest udformede skikkelse være ældst, skyldes en art af trøndsk stedsagn, ligesom Kråka hører hjemme på Norges sydspids. Senere end denne poetiske tilknytning kommer den historiske, der giver Regner et norsk rige og norske forfædre og ætmænd. Af disse er Regners morfader kun en person udenfor scenen; Regners sön Fridlev færdes vel på sagaens egen skueplads, men virkeligt liv savnes der i denne sildefødning. Både kong Sigurd og Fridlev er sikkert ikke ældre end 12te århundred; måske også Ladgerds tilværelse heller ikke rækker ud over dette tidsrum. — Fra hele denne gruppe af begivenheder, der særlig knytter Regner til Norge, og som kun findes i Saksers Regnersaga, vender vi os til de optrin, der også andensteds kendes som led i Lodbroksagnet.

V. *Ormekampen og giftermålet med Tora* (S. 444). Et sprogligt vidnesbyrd om dette afsnits norröne oprindelse har vi måske i navnet på en af Regners og Toras sönner Dunvattus; i dansk form skulde han snarere hedde Dunvantus (I 82). I indhold stemmer Sakses fortælling temmelig nöje overens med de islandske kilder; f. eks. svarer Toras fader Herothus, konge i Sverig, til Herrauðr jarl i Gautland. Kampen med to orme er ejendommelig for Sakse; det minom hans forudgående fortælling, at Regner foran Ladgerds bur fælder to dyr, en bjørn og en hund. At det er fostermoderen, der giver Regner den lodne dragt, genfindes dermod ikke i andre kilder end det nordhumberske sagn om ormekampen (DgF I 346[4]).

VI. *Slaget på Ullar-akr* (Campus laneus S. 445) nævnes ikke i sagaen, men i Krákumál (v. 7: *áðr enn á Ullarakri Eysteinn konungr felli).* Krákumál tænker herved på det sagnkendte Ulleråker ved Upsala og den svenske kong Eystein; Sakse henlægger sit Ulleraker til Skåne (af hvilke grunde, vides nu ikke[1]). Regners modkonge Harald synes at stamme fra Adam af Bremens beretning om strid mellem Harald og Regnfred; sammenstøbning af den boglig kendte kong Harald og den folkelige fortællings konge, der faldt på Ulleraker, skyldes vel selve Sakse. Beretningen, at Regners sön Sigurd bliver såret, og at den syvårige Ivar kæmper drabelig med i slaget, er ikke et folkesagnstræk, men en sagamands bevidste udmaling. Om Ladgerds deltagelse er allerede talt.

VII. *Sivard orm-i-öje* (S. 446). Til slaget på Ullarakr knyttes fortællingen om oprindelsen til Sivards tilnavn. Da Sivard ligger såret efter slaget, kommer en usædvanlig höj gubbe, der kalder sig Rostar (= Hroptr ɔ: Odin), han helbreder ham og drysser et støv i hans öjne, hvorved der

[1] Noget skånsk Ulleraker kendes ikke i Falkmann, Ortnamnen i Skåne (Lund 1877).

dannedes billedet af en orm i dem, derved betegnes hans mod og grumhed. — I denne Odinsskikkelse, som Sakse ikke selv forstår, har vi et vidnesbyrd mod sagnets danske oprindelse. Navnet Rostarus genfindes i Sakses Balderssagn som Rosterus og peger ved sin fra isl. Hroptr afvigende form på en af islandsk uafhængig norrön overlevering (I 30). Ifølge sammenhængen er Sakses hjemmelsmand den samme som for slaget på Ullarakr, Ladgerd o. s. v.

VIII. *Sverigstoget* (S. 450). Efter Herrøds død tiltager Sorlus (ɔ: Sǫrli) sig magten i Sverig. Regner drager ind i Sverig, og i en kamp foran hærens rækker fælder han — hjulpen af sine tre sönner, Bjørn, Fridlev og Rådbard, — den svenske kæmpe Scarthus og hans syv sönner. Bjørn får Sverig at styre. — Fortællingen kendes ellers ikke, og den er af det almindelige nylavede fornaldarsagastof; om dens hjemsted vidner Regners sön Fridlev, som kun kendes hos Sakse, og som knytter denne fortælling til Ladgerdsagnet og dermed til det nordlige Norge.

IX. *Erik og Agnar*. Sakse fortæller (S. 458), at Regner satte sin sön Erik Væderhat til at styre Sverig. Senere hedder det (S. 464) — uden særlig sammenhæng med andre begivenheder — at Erik blev dræbt »ved ondskab« af en der hed Østen, Agnar kom til Sverig at hævne sin broder, men faldt imod samme fjende. — Fraregnet tilnavnet »Væderhat« (ventosus pileus), der måske beror på Sakses egen sammenstilling, svarer sagnet væsenlig til den islandske beretning: Erik og Agnar, Regners to sönner med Tora, drog mod kong Öjstein i Sverig, Agnar faldt i slaget, Erik blev fangen, og da han ikke vilde modtage fred af sejrherren og ægte hans datter, kastet i spyd. Skildringen af Eriks død ligger så nær ved fortællingen om Hvitsærk (hos Sakse), at de ikke har kunnet forliges i samme overlevering: hos Sakse er Erik og Agnar trådte i baggrunden for Hvitsærk, i islandsk er Erik-og-Agnar-sagnet udviklet rigt, men Hvitsærks oplevelser glemte. — Noget bestemt mærke af sin

hjemstavn bærer Sakses korte og løsrevne beretning ikke. Det er muligt, at vi har et dansk Regnersagn, selv om Erik og Agnar ikke nævnes blandt Lodbroksönnerne i danske kilder. Jeg foretrækker dog at føre sagnet derhen, hvor der er holdepunkter; selv om det skulde forholde sig omvendt, vil det næppe i mærkelig grad forandre den opfattelse af Regnersagnene, som jeg ellers har fremsat.

X. *Svanlog.* Sakse har glemt at fortælle, hvorledes Regner får Svanlog til hustru; förste gang hun nævnes (S. 450), forudsættes hun at være kendt af læseren. Vi kan derfor ikke vide i enkeltheder, hvad Sakses hjemmelsmand har fortalt herom; men vi kan dog med temmelig stor sikkerhed nævne Svanlogsagnets indhold og dets hjemsted. — Sakse kan ikke kende Svanlog fra dansk fortælling, da ikke en eneste af hendes sönner (Regnaldus, Witsercus og Ericus) forekommer i danske kilder. Heller ikke skyldes hun islandsk overlevering; Islændingene kalder Regners hustru efter Tora med navnet Aslaug, og de fordeler (lige fra Háttalykill) sönnerne anderledes imellem hans to hustruer. Derimod stemmer navnet Svanlog med Svanelil i folkevisen om »Regnfred og Kragelille« (DgF 22 A; Sølverlad B). Denne vise, der kun haves i danske opskrifter fra 16de og 17de årh., peger ligesom de andre nordiske viser tilbage til en ikke-islandsk, men dog norrön fremstilling af Kråkasagnet. Vi tör da slutte, at den manglende begyndelse på Svanlogs historie er den, at Regner et sted på Norges kyst finder »Kragelille« og i hende genkender den forsvundne kongedatter Svanlog, Svanelil, og fører hende bort fra plejefaderen og tager hende til hustru. Denne fortælling var det da, Sakse skulde have indskudt, ikke lige foran det sted, hvor Svanlogs sönner nævnes, men lidt tidligere, f. eks. under hans vikingetog i Nordsøen; men her glemte han det i sin iver for de politiske forhold.

XI. *Regner og bondedatteren* (S. 450—51). Allerede i förste del af dette værk fremdroges dette sagn, for at vise

hvor nær det lå motiverne for folkevisedigtningen (I 49); og lejlighedsvis er der også mindet om, at sagnets unavngivne hovedperson ikke kan skyldes norsk-islandsk overlevering (I 20). Som et tredje mærke på sagnets oprindelse kan endnu påpeges dets slutning, at sönnen Ubbe roser sin moder, der har vundet ham en kongebåren fader, men dadler sin fader, der har skaffet ham så ussel en moder. I denne stærkt tilspidsede ytring af fødselsstolthed kender vi den samme adelsfølelse, som spiller så stor en rolle i Sakses danske sagn. Bondedattersagnet træder også frem som modstykke til det norske Kråkasagn: de ligner hinanden for stærkt til at de kan have levet indenfor samme overlevering. Det håndgribeligste bevis for bondedatterens danske hjemstavn har vi dog i sönnen Ubbe, som ingen uden den danske overlevering kendes ved.

XII. *Ubbe* indtager en egen plads mellem Regners sönner. Som Sakse selv fremhæver, er han ikke med på sine brødres tog; derimod haves der en egen fortælling om ham (S. 454—56): Ubbes morfader Esbern får ham til at göre oprør mod sin fader; Bjørn samt de svenske jarler Kelther og Torkil vil ikke være med hertil, Ivar forlader Jylland for ikke at deltåge i frændekrig. Regner kommer, fælder Esbern i Grönsund og sætter hans hoved på sin skibsstavn, så overvinder han Ubbe på Sælland; Ubbe bliver efter at have lagt en hel vold af lig omkring sig endelig fangen, han sønderbryder dog sine bånd, men falder så våbenløs. Ivar vender tilbage.

Navnet Ubbe bæres ikke af nogen sön af Regner efter norröne kilder; men både Roskildekrøniken og Lundeårbøgerne nævner ham som Lodbrokssön. Hans morfaders navn Hesbernus har en form, som Sakse ofte bruger om danske, derimod findes en Esbiorn i hans Fridlevsaga som navn på en norsk røver. Skuepladsen er, ganske mod Regnersagaens vis, i Danmark og tilmed et sted der er så lidet kendt af Islændinge og Nordmænd som Grönsund (viridus

sinus). I norrön overlevering findes derimod i stedet for Regners sön Ubbe en Ubbi fríski i Bråvallaslaget, der ligesom sin navne falder, mens kan kæmper ene mod fjendens hele skare. Af det historiske grundlag for sagnfiguren — Ubbe Lodbrokssön »Frisernes jarl« (Storm s. 81) — har den danske overlevering altså fastholdt tidssammenhæng og slægtskab, medens Bråvallakvadet har mindedes hans ophold i Frisland. Fælles for bægge er Ubbes tapre død kæmpende ene mod fjendehæren og til sidst gennemboret af en mængde våben; ved dette dødsmod er det, han har vundet sig plads i sagndigtningen. At sige os, hvor og under hvilke politiske forhold dette virkelig skete, vil den historiske forskning dog næppe være i stand til.

XIII. *Bjarmefærden* (S. 452—54). Det er godtgjort af Steenstrup (Norm. I 97—104), at der i Bjarmernes trolddomskunster skjuler sig en historisk begivenhed, hændt en virkelig vikingehövding Ragner i året 845. — Storm tager Sakses kilde for dansk; det synes ikke at være faldet ham ind, at når *Matullus Finmarchiæ dux* er »den norske sagnfigur Mǫttull Finnakonungr« (Storm s. 109), kunde sagnet snarere være norsk. Hvor skulde en dansk sagnforfatter kende dette navn? og om han kendte det, hvad interesse havde hans tilhørere for det? Blandt Nordmænd og Islændinge var kong Mottul velkendt fra fornaldarsagaer og historiske beretninger. Det lå heller ikke nær for danske sagnfortællere, der flyttede sagnet fra Seinens bred til mere kendte egne, at henlægge det til Bjarmeland, som aldrig spillede nogen rolle for dem. For Nordmænd eller Islændinge lå det nærmere at lade disse trolddomskunster foregå i Finners eller Bjarmers land; ti således skildres de netop ofte i fornaldarsagaerne. Men foruden disse literaturhistoriske grunde har vi en sproglig at holde os til: navnet Mattul er en norsk-islandsk form og skulde i virkelig dansk form hedde Mantul (I 82).

XIV. *Hvitsærks død* (S. 451—52, 456—58). Sakses fortælling lyder således: Regner drager med sine sönner mod »Hellespontiernes« konge Dian, som han overvinder i flere slag og til sidst fælder. Sönnerne Dian og Daxon møder ham nu med hjælpetropper fra deres svigerfader, den russiske konge, og fra »Skyterne«, som var Daxons mødrene frænder; men Regner overvinder dem ved at føre kobberheste med ruller og hjul under frem i slaget, Dian falder og Daxon flyr. Skyternes land underlægges Hvitsærk; Russerkongen unddrager sig ved flugt. Efter at Regner er draget bort slutter Daxon på skrömt fred med Hvitsærk og lader så sine mænd skjulte på købmandsvogne bringe til Hvitsærks gård og overfalde ham. Efter at have lagt et bjærg af lig omkring sig, bliver Hvitsærk endelig håndtagen sammen med tolv af sine svende. Daxon tilbyder ham fred samt sin datter til ægte og det halve rige; men Hvitsærk foretrækker døden og beder kun om selv at måtte vælge, hvad død han vil have. Han vælger at brændes på bål sammen med sine svende, der frivillig følger ham i døden. Da Regner fik denne tidende, lagde han sig sorgfuld hen, men hans hustru ægger ham op til hævn. Han sejler til Rusland, griber Daxon og »sender ham i lænker til Utgård«; siden tages han til nåde, men må love årlig at bringe Regner skat barfodet og med tolv barfodede hövdinge i følge.

Hvitsærk nævnes ikke i vore danske kilder; og et vink om, at Sakses fortælling næppe er dansk, har vi i den efterretning straks i begyndelsen, at Regner »tog Toras sönner med, men ikke Ubbe«; ti Ubbe er den for dansk overlevering ejendommelige sön og spiller der en stor rolle. Alle de islandske kilder kender derimod hans navn, om end kun en enkelt véd noget nærmere om ham, nemlig de i Ragnarssaga s. 293 meddelte vers. Sagaens prosa er kun en omskrivning af versene; dens eneste originale efterretning er, at Hvitsærk falder på et hærjetog, og det er en forvanskning af sagnet, eller rettere en uheldig udtydning af hvad

versene ikke omtalte. Þáttr af Ragnarssonum giver ham et rige »i Reidgoteland (Jylland) og Vendland«, men kender intet til hans rejse i østerled eller til hans død. Sagaverset oplyser os ikke om, hvad dets forfatter har vidst om forudgående begivenheder eller om hævnen efter Hvitsærk (kun at det foregår *í Austrvegi)*; men i selve hovedoptrinet stemmer den med Sakse i beundring for Hvitsærks frivillige død på bålet (den lader dog ikke de levende stridsmænd, men den slagne val lægges på bål med ham). Selvfølgelig har versenes forfatter kendt en fuldstændigere fremstilling af sagnet, og denne kan godt have ligget Sakses beretning meget nær.

Således fandt vi indenfor norrön overlevering den nærmeste tilknytning til Sakses fortælling; vi skal nu søge også at bestemme denne efter indre grunde. Hele den förste beretning om Regners Ruslandstog er ikke et egenligt folkesagn, ti den mængde kampe, personer og lande vil ikke kunne overleveres pålidelig på folkemunde; et folkesagn vilde kræve få og bestemte optrin, her ligner alle kampe hinanden (det eneste ejendommelige er Regners rulleheste, som jeg snart skal tale nærmere om). Nævnes kan det også at det slaviske navn Daxon findes i en anden norrön overlevering: som Venderhövdingen Dixon i Olav Tryggvasöns saga (Odd munk 79, Heimskringla 142). I fornaldarsagaernes stil passer derimod fuldstændig disse skildringer af kamp efter kamp med mange ubetydelige personer og med angivelse af deres (handlingen temmelig ligegyldige) slægtskabsforhold. — En enkelt ganske mærkelig misforståelse viser os også på spor. Som Storm snildt har påpeget, skjuler der sig i Sakses ord, at Regner sendte kong Daxon til Udgård (apud Utgarthiam relegavit), det omskrivende udtryk *færði hann við útgarða* ɔ: tog ham af dage[1]). Dette findes i flere af

---

[1]) Krit. bidrag s. 109. Hvad Storm mener med at kalde det »et digterisk udtryk«, er mig ikke helt klart. Jeg vilde

de islandske sagaer; at det også har været brugt på dansk, vides ikke noget om; og hvis udtrykket var dansk, er der ikke stor sandsynlighed for, at Sakse eller en dansk fortæller skulde have misforstået det; ti den slags afdæmpede eller forblommede udtryk bruges kun, så længe de er fælleseje for en videre kreds, eller fortælleren ved sin mimik kan göre betydningen klar. Der fås en meget simplere forklaring, når vi holder fast ved udgangspunktet, at på islandsk udtrykket *at færa við útgarða* betyder »at tage af dage«. Ti da melder sig uvilkårlig den forklaring, at det er en Islænding (eller Nordmand), som har talt for danske tilhørere og i talens løb er kommen til at bruge et udtryk, som han var vant til, men som de ikke kendte og derfor misforstod. — Storm opstiller meget rigtig fire standpunkter i sagnets udvikling: 1) Daxon bliver *færðr við útgarða* ɔ: dræbt, 2) »senere er udtrykket opfattet, som om Ragnar forviste ham til Utgard«, 3) »og da måtte denne ædelmodighed senere krones med en endnu större, den fuldstændige tilgivelse«, 4) »hvortil passende knnde knyttes en betingelse, som blev den russiske nation til skam, den danske nation til ære.« Hele denne udvikling kan ikke have fundet sted medens sagnet fra en islandsk sagamand gik lige over til Sakse; men det vil heller ikke passe at fordele den på et længere tidsrum som sagnets egen naturlige vækst. Ti denne vækst er i höj grad unaturlig for sagnet; når Hvitsærks smertefulde død er den mest opsigtsvækkende begivenhed, har Regner ingen grund til at vise ædelmod overfor hans drabsmand, og allermindst har han grund dertil, når sagnet (hvad det slet ikke behøvede) lader ham fange Hvitsærk ved svig. Regners ædelmod er altså ikke spiret frem af selve sagnet men må skyldes en indpodning udefra. Selve sagnet om

---

snarere kalde det et dagligtales-udtryk, for så vidt det er en afdæmpende omskrivning af at dræbe »at sende ham til de fjærne boliger«.

Russerkongen og hans mænd, der barfodede må frembære Regner skatten, minder slet ikke om nogetsomhelst træk i fornaldarsagaer; der er helten enten ædelmodig eller stræng, og denne ydmygelse af den overvundne fjende kender de intet til. Derimod finder vi hos Sakse og ellers i dansk overlevering nok af sagn om det fjendtlige folks ydmygelse ved hånende skattepålæg og lignende. Selve denne lille efterretning om, hvorledes Russerkongen gav Regner skat, er nok til at udgöre et dansk folkesagn; og tillige er det den simpleste måde, hvorpå mindet om de nordiske rigers stiftelse i Rusland kunde holde sig i dansk folkeoverlevering. Tager vi dette til udgangspunkt ved bestemmelse af sagnet, får vi tre motiver: 1) en norsk-islandsk saga: Russerkongen Daxon blev *færðr við útgarða* ɔ: dræbt, 2) et dansk sagn: Russerkongen måtte give Regner skat, 3) Sakses kombination af de to beretninger: Regner benåder Russerkongen og lader ham give skat. Ganske betegnende for Sakses opfattelse af oldtiden er hans tilsætning et ganske overordenligt indskud af ædelmod; for ham er jo oldheltene forbilleder i de ridderlige dyder. Ret mærkeligt er det, at ligesom ved Gunnilds trofaste kærlighed i Haddings saga (I 64) er det en norrön saga, Sakse har misforstået og lagt sin egen höjsindede opfattelse ind i.

Endnu findes der i Sakses fortælling et mærkeligt træk, der måske også kan tjæne til at bestemme Sakses kilde. Det hedder, at Regner i slaget mod Dian og Daxon »lod kobberheste med bevægelige ruller og hjul under, drive hurtig frem mod fjenderne; derved brødes deres fylking, idet den svære masse knuste alt, hvad den stødte på.« Steenstrup (Norm. I 110) har heri villet se et historisk minde om Normannernes krigskunst. Men hvorledes skulde denne efterretning i tre-fire hundrede år have holdt sig på folkemunde, uden at være omdannet til noget mere bestemt, i alt fald til en enkelt kobberhest, eller til en krigslist eller en over-

naturlig magt, og uden at være knyttet til en betydeligere handling, end den her er? Efter alt hvad jeg kender til folkelig overlevering af historiske begivenheder og allermest af vikingetidens, må jeg anse det for en umulighed. Spörsmålet løses, om vi antager, at Sakses kilde slet og ret har udsagt, at Regner ved hjælp af »rulleheste« overvandt Daxon (eller: overvandt det folk, som Sakse med et lærd navn kalder Hellespontiere). Ti »rullehest« *(hlunnfákr, hlunngoti, hlunnjór* o. s. v.) er et almindeligt digterudtryk for »skib«; og Sakses kilde har da på dette punkt været et skjaldevers om Regners bedrifter i østerled. At Hellespontierne bliver overvundne i et søslag passer godt nok til, at man hos Sakse altid kommer sejlende til deres land.

XV. *Regners død og sönnernes hævn* hos Sakse (S. 460—63) stemmer med de islandske beretninger, ikke blot i det hele og store, men også i de rigt udformede enkeltheder: Regners kvad i ormegården og hans sidste ord »grynte vil grisene«; den scene, hvor sönnerne modtager tidende om deres faders død; listen med dyrehuden; og endelig at der ristes blodørn på Ellas ryg. Det eneste træk i den islandske overlevering, som helt savnes, er Aslogs deltagelse (silkekjortlen); ti i Sakses fortælling er hun endnu ikke vokset op til at være en af sagaens hovedpersoner. — Selv om ingen andre kilder hjalp til at oplyse Sakses fortælling, kunde vi næppe være i tvivl om dens oprindelse; den indgående skildring af Regnersönnernes forskellige måde at ytre deres sindsbevægelse ved budskabet om faderens død viser os så bestemt hen til den del af Norden, hvor sagafortællingen modtog sin kunstneriske udvikling (jf. I 70).

XVI. *Regners dødskvad i ormegården*, S. 460. »Medens ormene gnavede hans lever og satte sig fast i hans hjærte, opregnede han med mandig røst hele rækken af sine storværker, og föjede til sin fremstilling disse slutningsord, at om grisene kendte galtens nød, vilde de bryde ud af stien

og ile hid at løse ham af pine[1]«. Her må Sakse have kendt et »Regners dødskvad«, hvor han optalte sine storværker, der efter sin art lignede Krákumál og versene i Ragnarssaga. Den sætning, han omtaler som den sidste, genfindes i det sidste vers i sagaen: *Gnyðja mundu grísar, ef galtar hag vissu.* Måske det også fortjæner at nævnes, at »cujus adeso pecinore« minder om *hafa mik sogit ormar,* og det følgende »cum cor ipsum coluber obsideret« svarer endnu mere ordret til Krákumáls *góinn byggvir sal hjarta.*

Rimeligvis har Sakse ikke blot hørt slutningen på dette Regnerskvad, men hele kvadet; og vi bör se, om det ikke kan spores i hans beretning om Regners liv. Ovenfor har jeg søgt at vise, at Sakses skildring af, hvorledes Regner overvandt Hellespontierne ved hjælp af rulleheste, er gengivelse af et skjaldevers. At denne strofe har tilhørt et kvad, hvori Regner optalte sine bedrifter, er dog ikke bevist dermed. Derfor vil vi vende vort blik også til andre dele af Sakses Regnerssaga, for at se om den indeholder en lignende række korte skildringer som Krákumál og nogle af sagaversene.

Sådanne kort fortalte kampe forekommer i række efter hinanden et par steder hos Sakse: Regner slår de oprørske Skåninger ved Whiteby og de oprørske Jyder i Limfjorden, samt »i et tredje og fjærde slag Skåninger og Hallandsfarere« (S. 443). Og ligeledes senere: Regner hærjer Orknøerne og fælder dernæst den skotske Murial i et tredages slag, hvor også to af hans egne sønner, Dunvat og Rådbard, lader livet. Kort efter drager han ud med Ivar, overvinder Ella og hans valske krigere ved York [Steenstrups rettelse

---

[1] Cujus adeso jecinore, cum cor ipsum funesti carnificis loco coluber obsideret, omnem operum suorum cursum animosa voce recensuit, superiori rerum contextui hanc adjiciens clausulam: si succulæ verris supplicium scirent, haud dubio irruptis haris afflictum absolvere properarent.

for Norvicus], derefter fælder han Irerkongen Melbrik og indtager Dublin, endelig drager han sejrrig over Middelhavet til »Hellespont«.

Disse begivenheder kan ikke skyldes gammel prosa-overlevering; dertil er deres handling altfor lidt udformet. Vilkårlig opfundne af Sakses hjemmelsmand kan de heller ikke være bl. a. på grund af deres overensstemmelse med sagaversene og Krákumál. Derimod passer det hele stof fortrinlig til at være gengivelse af et skjaldekvad i stil med Krákumál. En sådan tanke har da allerede tidligere været fremsat af Steenstrup, men med en anden begrundelse, for så vidt han søger at udfinde de poetiske udtryk (Norm. I 108); for mig er indholdets poetiske fattigdom mere afgörende. Et udtryk som »fugæ amantem effecit» kan være nok så poetisk og kan nok så meget ligne det oldnordiske *er þeim flýja kendi,* — hvad nytter det mig, når det alligevel gærne kan være Sakses egen stilistiske vending? Det, jeg vil vide, er, om Sakses fortælling kun indeholder så få og almene træk, at de kan tilhøre skjaldedigtningens stadig tilbagevendende forestillingskreds; og dette gælder netop om alle beskrivelser af de enkelte slag. F. eks. kan et linjepar af samme indhold som Krákumál v. 19 *fra blóð í ægi ærit fell um skæru* have givet anledning til sætningen »eaque res creberrimo Anglorum, rarissimo Danorum sanguine constitit«. Ligeledes kan vel »Gallerne« i Ellas hær føres tilbage til, at et kvad har ladet Regner kæmpe med Valer (ɔ: Vallisere); måske har kampen mod Valerne og den mod Ella været omtalte i forskellige halvvers, og da har först Sakse gjort dem til én begivenhed.

Ind imellem de forskellige kampe er indskudt småefterretninger som forklare eller udfylde krigsbegivenhederne (Lodbrokssönnernes riger, Ivar fordrevet af Ella) eller som bringe afveksling i dem (Svanlogs død og Regners uvirksomme sorg derved, — et oftere forekommende træk både i Ragnarssaga og andre fornaldarsagaer —). Disse småtræk

røber mere vilkårlighed og mere kompositionsævne, end Sakse plejer at vise; derimod ligner de i höj grad de islandske sagamænds frie måde at udfylde på, hvor deres kilde kun var en række magre skjaldevers. — På Sakses kappe kommer vist kun et par geografiske bestemmelser. Et eller andet stednavn i østerled gengiver han ved Hellespont og lader ifølge sin klassisk-geografiske viden Regner komme dertil ad Middelhavet; men til Sakses »Hellespont« sejler man ellers altid over Østersøen. Var Sakses kilde et skjaldevers, har det næppe oplyst, hvorledes Regner kom dertil. Ligeledes er det vist Sakses egen forklaring at henlægge slaget ved Whiteby til Skåne (ɔ: opfatte det som landsbyen Hvitaby en mil ind i landet nord for Cimbrishamn); thi Hvitaby kendes også af et vers i den islandske overlevering, men — som søslag.

Der findes nemlig i Ragnarssaga — blandt de vers, der blev udpegede som muligvis tilhørende et tabt Regnerskvæde, følgende strofe (Fas I 254), der netop kun udsiger det samme, som Sakses kilde skal indeholde:

Upp hrundum vér ópi,
ór bitu meir enn þeirra,
(satt munk til þess segja)
sverð í Gnipafirði;
knátti hverr er vildi
fyr Hvítabœ útan
(né sitt spari sveinar
sverð) mannsbani verða.

Når versets förste halvdel taler om slaget i Gnipafjord, så er det næppe uden forbindelse med Sakses beretning, der lader et slag i Limafjord gå lige forud for slaget ved Hvitaby. Måske Sakse har kendt samme eller en lignende halvstrofe, hvor blot navnet var afvigende: í Limafirði? eller skulde han have forstået Gnipafjǫrðr som et andet navn for Limfjorden?

De tre strofer, vi udskilte af Ragnarssaga som uvedkommende dens prosafremstilling, svarer altså nöje til Sakses

overlevering, verset om Hvitaby-slaget indeholder det samme som Sakses kortfattede (ɔ: poetiske) fremstilling af slaget, og versene om Hvitsærks død forudsætter den fortælling om ham, som vi har i Sakses udførlige prosafremstilling. Deraf fremgår det, at de vers, der var rodløse i den islandske saga, er voksede op af den overlevering, som Sakse øser af. Men sammenhængen kan være langt nærmere endnu; ti alle de vers, som jeg regnede for brudstykker af en nu tabt »Regners dødskvad« stemmer så nöje med Sakses fremstilling, at det godt kan være selve dette Regnerskvad, han har kendt. Nærmere tror jeg ikke, at man han komme dette spörsmål; ti af et så yndet æmne som Regners død har der måske været ikke få poetiske behandlinger, der lignede hinanden en del.

Sammenligningen mellem Sakses fremstilling og Krákumál er for så vidt betydningsfuldere, som dette er det eneste fuldstændige Regnerskvad vi kender. Her kan da iagttages den allerede af Storm fremhævede lighed i planen. Sakse fremfører först alle nordiske hærtog (S. 441—450), dernæst østerledstogene (S. 451—58; heri indskyder Sakse efter danske kilder Ubbes oprør) og endelig Englandstogene (S. 458—61, den eneste afvigelse er, at toget mod Ellas fader Hame — selvfølgelig — berettes tidligere, S. 448). Krákumál lader ligeledes de nordiske og russiske kampe, som den blander sammen, gå som sluttet flok foran vesterhavstogene. Den nærmere ordning af Regners vestertog stemmer endnu nöjere; bægge kilder begynder med et angreb på Nordhumberland, derefter følger hærjninger på de skotske øer og Irland, og endelig kommer hans anden og sidste kamp mod Ella. — Af enkelte beretninger hos Sakse er et par til at genfinde i Krákumál (kong Freyr og slaget på Ullarakr); men större interesse har overensstemmelserne med det stykke hos Sakse, der alene synes at gengive et Regnerskvad. Vi genfinder det tre dages slag, dog ikke mod kong Murial i Skotland, men ved Englanes mod Valtjov. Men

en sådan gennemgående overensstemmelse som mellem Sakse og brudstykkerne i Ragnarssaga findes ikke; så godt som overalt, hvor lighederne findes, møder de i en fremmed forbindelse; og da er det vel snarest Krákumál, der har forvansket det oprindelige (f. eks. kong Freyr i Flæmingjaland; jf. hvad der ovenfor s. 101 blev sagt om slaget ved Skarpaskers urette plads). At Krákumál kun gennem mellemled kan være i slægt med Sakses Regnerskvad, fremgår af det, jeg tidligere har påvist, at det ikke er selve Krákumáls digter, som har opfunden de vesterlandske bedrifter i Magnus barfods og kong Eysteins fodspor.

Hermed er gennemgangen af de enkelte stykker i Sakses fortælling til ende. Den gamle opfattelse, hvorefter der fandtes en i det væsenlige fællesnordisk Regnersaga, hvis danske form trådte frem i Sakse, i folkeviserne og måske i Krákumál, og hvis norröne form var bevaret af Islændingene, — fra denne opfattelse mener jeg, at jeg både har borttaget hovedstøtten (Sakse) og flere af sidestøtterne. Det, vi beholder som danske Regnerssagn, er efterretningen om Regner og hans sönner Bjørn, Sigurd, Ivar, Ulv og Ubbe. De to sidste af hans sönner kendes ikke i norrön overlevering; og da Ubbe er den eneste, vi nu kender de danske sagn om, véd vi egenlig slet ikke, om noget eneste afsnit har været fælles for danske og norske sagn om Regner. Dog er det rimeligt, at Ivars hævn over Ella har været fælles, siden den islandske skjald Sighvat Tordsön (omtr. 1036) kunde kvæde derom for danske tilhørere.

Det meste af Sakses fortælling danner en sammenhængende norrön fornaldarsaga, hvor Regners krigsbedrifter er hovedæmnet, og hvor andre motiver f. eks. hans kærlighedsforhold indgår som underordnede momenter. Nærmest beslægtet er den med Krákumál og med kvadstumperne i Ragnarssaga, som også lader alt samle sig om Regners

krigerliv. Fjærnere står de nordiske folkeviser, for så vidt det er Regners kærlighedsforhold, som kommer i forgrunden; fjærnest står den islandske overlevering, hvor Regner træder en del i skygge for sine sönner og sin hustru. Det ligger nær for en historiker at holde den islandske overlevering for at ligge nærmest ved sagaens oprindelige skikkelse; ti her hører vi jo stadig om, at Lodbrokssönnerne drager på vikingetog sammen, ligesom de virkelige Lodbrokssönner Ivar og Ubbe gjorde; og da sönnerne spiller langt större rolle i historien, end deres fader, så var det jo rimeligst, at de også först gav æmne for sagaer. Men allerede i historisk henseende er denne antagelse mislig; ti den islandske overlevering aner ikke det mindste om Ubbe, der spiller så stor en rolle i historien; og i det hele véd Islændingene meget mindre om de virkelige begivenheder end Sakses Regnersaga (Bjarmernes kunster kender de slet ikke, og om Hvitsærks død ved de ikke mere, end hvad sagaverset fortæller). Men i literaturhistorisk henseende er det endnu meget voveligere; ti når vi går ud fra, at Regners død og hævn tidlig har været hovedpunktet i digtningen, er med det samme Regner dens hovedperson. Lad os en gang se nærmere på, hvad for en række begivenheder det er, hvori Regners og Aslaugs sönner optræder uafhængig af deres fader; ti sagnet kan ikke fastholde en historisk situation i sin rene almindelighed, det kan kun mindes den som led af en bestemt handling. 1) slaget ved Hvítabœr, 2) Rognvalds død, 3) hævn over kong Eystein i Sverig for Eriks og Agnars død, 4) indtagelse af Vífilsborg, 5) stodderen fra Romaborg, 6) Hvitsærks død, 7) Sigurds død. Nr. 1, 2 og 6 findes kun i Ragnarssaga; og sagaforfatteren har ikke anden kilde end versene; men disse vers hører hjemme i en helt anden overlevering, hvor slaget ved Hvitaby er Regners eget slag (Sakse), hvor det er på et af Regners egne tog, at Rognvald falder (Krákumál), og hvor også Hvitsærks død kendes som led af Regners egen historie (Sakse). Nr. 4 nævnes

allerede i midten af 12te årh.; men der er ingen tvivl om, at sagnet först er opstået på den tid, Islændingene gjorde pilgrimsvandringer til Rom, og rimeligvis er det opdigtet af selve vor hjemmelsmand, abbed Nicolaus. Nr. 5 har været meget yndet på Island, da det foruden i vore sædvanlige kilder også meddeles i Nornagestsþáttr; den ældste fremstilling er Arngrims, her hedder det, at den gamle stodder, som narrede Lodbrokssönnerne fra at gæste Romaborg, var ingen anden end St. Peter. Dette lille træk træffer hovedet på sömmet, ti fortællingen står jo på Roms side imod vikingerne; den skyldes altså en tid, der lavede hedenske sagn om til kristelig tendens, og dermed er dens alder også givet. Nr. 7 (kun i þáttr af Ragnarssonum) er bedre vokset af sagaens egen rod end nogen af de hidtil nævnte. Dens korte efterretning om Sigurds fald i slaget mod kejser Arnulf og Aslaugs klagevers over sönnen røber sig som et förste forsøg på at drage mere, der vedkommer Lodbrokssönnerne, ind med i sagaen; men forsøget er spædt og svagt, og det nåede aldrig almindelig udbredelse. Således er af syv begivenheder på Lodbrokssönnernes tog de seks nye opdigtelser fra 12te og 13de årh., og dermed er det slået fast, at deres deltagelse er et motiv, som netop på den tid trænger sig mere i forgrunden. Den eneste begivenhed, der har dybere rod i selve sagaen, er hævnen for Erik og Agnar; men selv den kan ikke følges ud over den islandske overlevering, i Krákumál er det Regner, der selv fælder kong Eystein. Her står altså overlevering mod overlevering; at den islandske er langt rigere udformet, beviser ikke, at den er ældst. Også overfor hele den islandske opfattelse, at sönnerne både för og efter Regners død drager på tog uafhængig af deres fader, — overfor den står den modsatte overlevering, at de altid er under hans ledelse, hos Sakse (og i Krákumál). Således indeholder den islandske overlevering trods sin store forkærlighed for Lodbrokssönnerne kun en eneste bedrift, der måske lige fra först af har været uafhængig af deres faders

foretagender. Dette er rigtignok et andet resultat end den sædvanlige mening; ti endnu Storm udtaler sin fulde agtelse for den islandske overlevering, som har fastholdt det oprindelige forhold, at Lodbrokssönnerne spillede hovedrollen, og deres fader trådte i skygge; og Steenstrup, der dog selv har slået fast, at Sakse er den bedste kilde, vil ved hjælp af en irsk krønike påpege sagaens historiske pålidelighed endogså i kronologiske forhold, såsom at Regner falder, mens sönnerne er på deres middelhavstog, og den nærmere udmaling deraf, at de er urolige for deres faders skæbne. Sagen er, at når man ikke har höjere målestok end lighed eller ulighed med »de samtidige årbøger«, skal man blive narret hver gang en sagamand opdigter et vikingetog; ti det må jo altid gå til et land, hvor de virkelige Regnersönner har været; de har nemlig hjemsøgt hele Vestevropa. Men fejlsynet ligger ikke blot deri; det ligger overhovedet i, at at man tager Regnersönnerne for hovedpersoner i den islandske overlevering; men hovedpersonen er deres moder Aslaug, og med hende står og falder den islandske overlevering. Dog snart mere derom.

Overfor den islandske overlevering står den norske, sådan som den foreligger for os i Sakse, Krákumál og brudstykkerne af kvad. Regners skikkelse er den alt beherskende, og hans bedrifter er hovedæmne. I denne overlevering spiller de historiske sagn den mest fremtrædende rolle: 1) »Ragner's« uheld på Seine 845 (»Bjarmernes trolddom«), 2) »Raghnalls« død omkr. 865, 3) Ivars og hans brødres sejr over Ella 867, og 4) indtagelsen af Kijev 882 (»Hvitsærks død«). Eriks og Agnars fald i Sverig er vist også en historisk begivenhed selv om det ikke nu lader sig eftervise. Hermed har vi vist også udtömt den norröne sagas historiske grundlag. Men jævnsides med sagaen går den poetiske behandling af Regners liv, og blandt de mange begivenheder, som omtales der, kan måske enkelte tilhøre den virkelige Regners liv. Jeg skal søge at udpege en. I Krákumál v. 15 fortælles,

at på Syderøerne bliver Regner slagen af kong Hertjov, og Regners sön Rognvald falder; Rognvalds død omtales også i et af sagaversene: »han kom yngst af mine sönner til Odin«. Den samme eller en lignende begivenhed skildrer Sakse (S. 458): Regner hærjer först Orknøerne og sejrer dernæst over skottekongen Murial i et tre dages slag, hvori Regners sönner Dunvatt og Rådbard finder døden; Rognvald kender Sakse også (»Regnaldus«, S. 550) som en af Regners yngste sönner; men han (eller hans hjemmelsmand) har glemt at fortælle nærmere om ham. Med disse nordiske efterretninger må man sammenstille, hvad der berettes i den irske krønike »Three fragments«, som for dette tidsafsnit grunder sig på samtidige kilder (Steenstrup I 91—3): fordrevet fra sit rige af sine brødre kommer »Raghnall« til Orknøerne med sine sönner; der bliver han med sin yngste sön, medens de to ældste drager på vikingetog til Frankrig, Spanien og Afrika og först vender hjem, da den ene af dem i et drömmesyn får at vide, at den sön, der blev hos faderen, var dræbt, og at en anden sön var falden i et slag og faderen måske heller ikke sluppen levende derfra. Denne samtidige optegnelse viser allerede en begyndende sagndigtning med Raghnallsönnerne som midtpunkt; men om dens historiske pålidelighed i hovedtrækkene bör der ikke være tvivl. Og når vi hermed sammenholder de nordiske Regnerkvads efterretninger, at en eller flere af Regners yngste sönner er faldne i kampene ved Skotland eller de skotske øer, så kan vi næppe forklare det anderledes end som en virkelig begivenhed, hvorom mindet har holdt sig overordenlig tro helt ned i 13de årh. At beretningen kunde holde sig så enkel og knyttet til den rigtige egn, har sin grund i, at den er overleveret fra det ene Regnerskvad til det andet uden — så vidt vi ved — at udformes i prosafortælling. Dette forhold er mærkeligt i to henseender, for det förste hæves Regnerskvadene til langt större betydning som overlevering af de oprindelige Regnersagn, dernæst bliver

sönnernes hærtog sammen med deres fader et af sagaens alleræeldste træk. Når denne deres deltagelse i faderens kampe træder stærkt frem i Sakse, medens den helt er glemt i den islandske overlevering, får vi et vidnesbyrd til om at Sakses Regnersaga er en mere historisk beretning end Islændingenes.

Af dette historiske grundlag bliver Regnersagaen til, idet de enkelte optrin knyttes nærmere til hovedpersonen, umærkelig omdannes til hans ros og fremstillet med klarere træk. Om Regner virkelig er falden i Nordhumberland, synes mig meget tvivlsomt; bl. a. kan jeg ikke godt tænke mig, at »Three fragments« vilde berettet det hele således, hvis angrebet på York var et umiddelbart hævntog. Den irske kilde tænker sig ham snarere falden i en strid i de skotske egne, måske i en så ubetydelig kamp, at allerede Regners samtidige ikke ret vidste rede på den. Sagaens förste udviklingstrin er da, at Lodbrokssönnernes störste kamp, slaget mod Ella, opfattes som faderhævn, og at Regner altså tænkes dræbt af Ella. På hvad måde Regner har måttet lade livet (måske en pinlig død i fangenskab) kan sagaen ikke oplyse os om, ti den har ombyttet det med det poetiske træk, at han lægges i ormegård. Hele denne udvikling forudsættes sikkert i vor ældste kilde for Regnersagnet, Sighvat Tordsöns Knútsdrápa fra omtr. 1036; han fortæller der, at »Ivar, som sad i Jorvik, lod riste ørn på Ellas ryg«. Her er ikke blot Ellas død forandret fra, at han faldt i slaget, til den mere pinefulde dødsmåde; men deraf fremgår det også, at toget opfattedes som faderhævn, ti blodørnsristning øves i den ældre digtning alene på faderens banemand[1]). Disse to momenter, Regners død og

---

[1] Reginsmål v. 26 og det Torv-einar tillagte kvad i Heimskringla. I en saga fra 14de årh. (Flat. I 531) rister Orm Storulvsön blodørn på jætten Bruses ryg til hævn for sin fosterbroder Asbjørns kvalfulde død; men dette træk findes ikke i de

hævnen, udformes nu nærmere i digtning, det förste i poetisk form, således at Regners dødskvad drager alle hans livsbegivenheder ind under dette ene hovedoptrin: hans lidelser i ormegården; det andet udvikles i prosaform og frembringer et af den norsk-islandske sagadigtnings kraftigst tegnede optrin; og netop dette optrin (budskabet om faderens død) knytter sönnernes tog endnu langt nærmere til Regners eget liv.

Således er en af sönnernes bedrifter poetisk bleven indarbejdet i faderens liv; men efterhånden som sagaen fortælles videre, må alle sådanne optrin enten föje sig efter hovedæmnet, — eller også tabes de af mindet. Sagnet om Hvitsærks død har sit historiske grundlag i indtagelsen af Kijev omtrent en halv menneskealder efter Regners død (dog er måske også en virkelig Regnersöns død på bålet dets historiske forudsætning), men det flyttes hen til Regners levetid og han göres til sin söns hævner; sagaen er endogså gået videre, den lader Regner vinde Hvitsærk det rige i Rusland, hvor han hersker. En lignende udvikling finder sted med Erik-og-Agnar-sagnet; ti efter norsk overlevering (Krákumál) hævner Regner deres død på kong Eystein. Alt imens formes de forskellige optrin i lighed med Regners død i ormegården: hans lidenskabelige selvovervindelse og foragt for lidelser er det, som har præget sönnernes optræden i den berömte budskabsscene, og endnu mere umiddelbart giver den genklang i Eriks og i Hvitsærks dødsforagt. Samtidig gör der sig et udvalg gældende i forhold til traditionen; Rognvalds død (bevaret i Regnerskvæderne) og Ubbes fald (bevaret i danske sagn) skydes således til side, fordi de ikke stemmer tilstrækkelig nöje med sagaens hovedstemning. Hermed er sagaens tilblivelse fuldbyrdet, »Regners vikingesaga«

nordiske folkeviser om samme æmne (Hammershaimb II 11—12; Arwidson 8—9), og blodørnsristning anvendes ellers aldrig på jætter.

kan vi kalde den. Både i kvæder og i fortælling øges den med nye kampe (f. eks. Regners Sverigstog hos Sakse); men intet af disse optrin er så betydeligt som de oprindelige. Regnersagaens udviklingsmuligheder ligger nu ikke mere i vikingelivet, men i de erotiske forhold.

Sagnet om Tora, der vindes ved ormens drab findes temmelig ens i alle de norröne optegnelser. Det synes gammelt, vel egenlig opstået ved lån fra Volsungsagnene og som forklaring på tilnavnet Lodbrok. Efter at det en gang er blevet til, er det lidet modtageligt for nærmere udvikling; Islændingenes og folkevisernes forskellige forsøg på at meddele ormens forhistorie (jf. Storm 97—98) har aldrig kunnet bringe dette optrin i nærmere forbindelse med sagaen. Selve optrinets mangel på forbindelse med de andre Regnersagn henviser det til en tid, da Regnersagaens form næppe endnu havde fæstnet sig, og da den hele sagadigtning endnu var i sin vorden.

Ladgerd findes kun i en enkelt optegnelse af Regnersagaen, Sakses, og hendes tilværelse synes helt indskrænket til overlevering i det nordlige Norge, vel snarest Trondhjemsegnen. Hendes optræden i digtningen er vistnok temmelig ung, som det tidligere er udviklet; og den kompositionsævne, hvormed sagamanden lader hende gribe ind i forskellige af Regners kampe, viser en ret udviklet sagakunst. Når Ladgerd ikke har gjort större lykke i verden, er grunden sikkert, at hun mangler den sande poetiske livskraft. Et udslag heraf er det, at hun altid kun træder i forhold til sagaens småbegivenheder og ikke til dens store optrin.

At den virkelige Regner har taget sig en bondepige til viv, er ret rimeligt, siden der haves helt forskellige danske og norröne sagn derom. Men således som hun fremtræder i sagaen som Kråka, er hun vokset ud over dette mål: hun er en skjult kongedatter. I islandsk-færøsk overlevering er hendes møde med Regner udmalt nærmere ved lån fra et

udbredt folkeæventyr (»den kloge bondedatter«)[1]; men ellers er sagnet udvidet ved at hendes forudgående og efterfølgende liv skildres. Hvorledes hun er kommen sejlende i en kiste eller er funden i den vandrende spillemands harpe, kender alle sagnene; og i alt fald en del af dem véd, hvis datter hun er: Brynhilds og Sigurd Fåvnesbanes. Hvilken sagafortæller og hvilken egn vi skal tilskrive skammen for denne rå omdannelse af oldsagnet, vides nu ikke (næppe har det været en Islænding, ti de var gennemgående bedst hjemme i de gamle sagn); der er ellers nok af medskyldige, som har udbredt den videre: ikke blot nævnes Aslaugs afstamning i en hel række islandske skrifter, men også alle de nordiske folkeviser taler om den, ja vi har overhovedet ikke nogen fuldstændig fremstilling af Kråkasagnet, hvori den ikke findes. Tidligst møder Aslaugs volsungebyrd i Ragnvald jarls digt fra omtr. 1150; altså er den opstået ikke senere end 12te årh.s förste halvdel. Det motiv, at Kråka er den dulgte kongedatter, har ellers Islændingene udviklet ind i Regners saga: kongen vil forskyde sin bondefødte viv og ægte Upsalkongens datter, men en lille fugl åbenbarer Kråka det, og hun meddeler ham nu sin rette byrd, og til tegn på sandheden af hendes ord lover hun ham, at den sön, hun føder ham, i sit öje skal bære mærke af den orm, hans morfader Sigurd Fåvnesbane har dræbt, og derfor skal han opkaldes efter ham. Således omdannes et gammelt træk i sagaen til at passe ind i en ny sammenhæng. — Også som Regners hustru og Lodbrokssönnernes moder gör Kråka sig gældende i sagaen. Det förste udviklingstrin heraf har vi i Sakses fortælling: da Regner fik bud om Hvitsærks død, kastede han sig jamrende på sit leje, men hans hustru æggede ham til heller at hævne sönnen end at græde for

[1] DgF IV 758. Foruden i de der nævnte optegnelser haves æventyret også i Aug. Bondeson, Svenska folksagor (1882) nr. 71.

ham. Dette optrin findes fyldigere udviklet i den begivenhed, der hos Islændingene nærmest svarer til Hvitsærks død og hævnen derfor, nemlig i Eriks og Agnars fald; endvidere har den islandske overlevering — på forskellig måde i de to optegnelser — fremstillet hende som sörgende, hver gang en af sönnerne er falden. Ja de har endogså indført hende i sagaens hovedbegivenhed, Regners død, idet hun til afsked giver ham den uigennemtrængelige silkekjortel, der længe redder hans liv fra ormene. Men her i kærnen af sagnet møder hendes fremtrængen modstand. Det optrin, der indleder hævnen for Regners død, er allerede formet så fast, at det ikke tillader vilkårlige omdannelser. Hvor meget end Aslaug stræber at blive hovedperson, står dette optrin som klart udtryk for, at hun er den senere tilkomne. Dog, hvad hun ikke når her, nås ad andre veje. Sagaen skyder sönnerne mere frem i forgrunden, så Regner ikke længer er den eneste hovedperson. Men i disse optrin gör de enkelte Lodbrokssönner sig kun lidet gældende; den som træder personlig frem, er deres moder. Fyldigst fremtræder dette motiv i hævnen for hendes stesönner Erik og Agnar; det er hende, som modtager tidenden om deres død, hun ægger de nølende sönner op til hævn og hun følger selv med på Sverigstoget. Men i denne begivenhed, der i den islandske saga er et hovedoptrin, er også indlagt et elskovsmotiv: Eriks dulgte kærlighed til hans stemoder, som han i døden tilstår ved den guldring han sender hende i afskedsgave; da falder hendes tårer »hårde som hagl og som blod at se til«; derfor ægger hun sine sönner så stærkt til hævn. Dette er det sidste træk i Aslaugs *poetiske* livsudvikling, en af de skönneste blomster, den islandske sagadigtning kar udfoldet. Men det er et rent middelalderligt-romantisk motiv i Fritjofssagas stil.

Således har vi set Regnersagaen gennemløbe hele sin bane og udfolde sine mange digteriske muligheder. I dette livsløb indtager Sakses Regnersaga en mærkelig plads i

vendepunktet, hvor digtningen, fra at være en blot vikingesaga, gennem elskovsmotiver arbejder sig frem til en ny sammenhæng og nye hovedpersoner.

---

§ 17. *Torkel adelfars saga.*

(VIII S. 420—433.)

Kong Gorm havde af Islændingene hørt om Geirrøds gård og havde da lyst til selv at prøve sandheden deraf. — Denne hentydning til islandske sagamænd stammer måske til dels fra Sakse selv, der let kunde tro, at alle æventyr om guder og jætter stammede fra Islændingene; dog skulde det være sært, om hans udtalelse ikke havde særligt holdepunkt i denne saga. Til islandsk eller norrön kilde henføres den også ved sin forkærlighed for det overnaturlige og sine hentydninger til gude- og jættesagn, som netop er dem vi kender i den islandske overlevering (Utgårdsloke, Tors besøg hos Geirrød). Torkelsagaens plads kan vi bestemme nærmere: ikke blandt de egentlige fornaldarsagaer; men den historisk kendte kong Gorm og kristendommens indgriben giver den plads i den literaturgruppe, der står fornaldarsagaerne allernærmest, nemlig den store række æventyrlige fortællinger fra kristningstiden, der især samler sig omkring kong Olav, og hvoraf vi har en mængde i islandske *þættir* og *rímur*, i færøske kvæder og i norske folkeviser. Menneskers optræden overfor jætter er et af denne literaturs yndlingsæmner, og i Torkel adelfars saga finder vi ikke blot i sin almindelighed dette æmne, men de enkelte træk har let genkendelige sidestykker: jætterne Gudmund og Geirrød er naboer som i Þórsteins saga bœjarmagns, Gudmunds forføreriske døtre lokke mennesker til sig som i Helga þáttr Þórissonar; de tre sandsagn, hvormed der købes ild af troldene, genfindes derimod i den æventyrlige fornaldarsaga

om Illuge Gridarfostre[1]. Betydningsfuldere er dog ligheden med hele den flok af »þættir«, der omhandler hedningers kristning, först og fremmest med sådanne fortællinger som Bárðar saga Snæfellsáss, Þorsteins þáttr uxafóts og det færøske Brúsajökilskvæði, hvor helten netop reddes ud af jættekampen ved at påkalde de kristnes gud, og dernæst alle de andre, hvor kristningen sker ved en slags styrkeprøve mellem hedenskabs og kristendoms forkæmpere (Eindride ilbreid; Torvald Tasalde; Sven og Finn; o. s. v. Flateyjarbók I). Selve handlingens hovedpunkt minder særlig om sagaerne: da jætterne er nær ved at få magt med dem, »så, medens de andre forgæves påkaldte deres guder, vendte Torkel sig til hele verdens gud (universitatis deus).« I dette sidste udtryk skjuler sig vist den betegnelse, som stadig forekommer i omvendelsessagaerne: »Da kaldte han på den gud, der havde skabt himlen og jorden« eller »ham, der har skabt solen og dannet verden«. Allerede Vedel har set, at dette også var Sakses mening: »Da vende Thorkild sin bøn til den som haffuer skafft Himmelen og Jorden.« I Torkel adelfars saga danner denne påkaldelse dog kun indledning til hans fuldstændige kristning: »Derfra drog han til Tyskland, der da var kristnet, og der indførtes han i kristendommen.« Således går det også Finn Svensön: allerede hjemme i Trøndelagen har han vedkendt sig, at han kun holder den for ret gud »der fra först af har dannet bjærge og hav og al verden«, siden, da han er draget ud for at tjæne den ypperste konge, kommer han til Danmark, bliver undervist i kristendom og lader sig døbe. Forestillingen om den ikke kristnede tro på én gud lader sig forfølge videre i den norsk-islandske literatur; men det er ikke nødvendigt på dette sted[2].

---

[1] Også i den tilsvarende norske vise. De tre sandsagn i jættehulen forekommer andensteds i anden forbindelse, f. eks. SRD I 226.

[2] Flt. I 388. 259. 260, Bårðarsaga k. 20, Fagrskinna s. 11[5] (sikkert norsk, ikke islandsk), jf. Landnáma s. 38.

Sagaens helt Torkel adelfar (*aðalfari ɔ: den der fortrinlig lader sig bruge til færd) nævnes ikke i noget islandsk skrift, og en hentydning til ham i den norske folkevise om Åsmund fregdegævar er af tvivlsom ægthed[1]. Det er også noget enestående, at jætternes lande henlægges til egnene længst i Nord; dette stemmer ikke så meget med de islandske fornaldarsagaer, som med de norske og færøske viser, hvor heltenes dristige tog ofte gælder »Trollebotten«, »í Botnar norð«. Hos Islændingene er navnene Tröllbotnar, Hafsbotnar, mere knyttede til geografiske forestillinger om et land bag Grönland; fornaldarsagaernes Risaland, Helluland og Jǫtunheimar henlægges gærne i nordøst til egnene hinsides Bjarmeland[2].

På alle disse punkter står altså Torkel adelfars saga sammen med större eller mindre grupper af beslægtede digterværker i norsk og islandsk litteratur. Skulde vi søge dybere ind i dens eget indhold, måtte vi tage udgangspunktet i kong Gorms attrå efter at finde udødelighedslandet, og følge den til to sider, den ene i dens forhold til den tidlige middelalders opdagelsesrejser i det nordlige ishav, og den anden, den mytologiske side: kong Gudmund og hans udødelighedsland, samt de andre forestillinger om vandring i den hinsidige verden. På opklaringen af disse forhold håber jeg en anden gang at kunne komme nærmere ind.

Sagaen slutter med, at dens helt Torkel adelfar bliver kristen, medens kong Gorm dør af harme ved at høre, hvor

---

1 Åsmund sprang på Olafs båt,
som dei kalla Ormin lange;
dei rópa på Torkild Adelfar:
»Lat no skipi koma til gange!«

(Landstad, nr. 1 v. 11), Professor Moltke Moe har meddelt mig, at dette vers vistnok tilhører en omarbejdelse, som denne vise er bleven underkastet i en telemarkisk præstegård tidlig i dette århundrede.

2 Jf. Grönlands hist. mindesmærker III 516—28.

ussel en gud han har dyrket; han dør altså som hedning, men som overvunden hedning. Ved kong Gorm har sagaen da tænkt på den sidste hedenske konge i Danmark, Gorm den gamle, dronning Tyres husbond og Harald blåtands fader. For Sakse er dog Torkelsagaens konge ikke denne Gorm, men en tidligere dansk konge, som kommer ham meget tilpas til at udfylde i tidsrummet mellem Langobardudvandringen og kong Godfred. Men netop det træk, som for Sakse måtte være det sikreste tegn på, at det ikke var samme kong Gorm, (hans ejendommelige dødsmåde), netop det er for sagnforskeren vidnesbyrd om afstamning fra den kong Gorm, der døde af sorg over Knud Danaasts død. Motivet kan ikke være overført til Torkels saga uden med bevidsthed om, at det blev frit omdannet.

Når kong Gorm nævnes som Haralds sön, så afviger det rigtignok fra hele den islandske overlevering, der kalder hans fader Knud. Men det kan forklares af, at sagaens forfatter ikke har kendt denne overlevering og da tildigtede Gorm en fader af samme navn som Gorms sön; måske forfatteren ikke havde hjemme på Island. En anden vanskelighek er det, at Torkel adelfar nævnes som en af de Islændinge der gæster kongen. Selv om det hjælper lidt på urimeligheden at göre sagaens kong Gorm til Gorm den gamle, så er det tidsforvirring alligevel: i landnamstiden at tænke sig Islændingene som samlet folk og at de er kendte gæster i Dannerkongens gård. Derfor vil vi heller gå løs på vanskeligheden, ikke blot her, men også ved de andre Islændinge, nemlig Ræv (se næste §) og Islændingene i Bråvallakvadet; enten vi med Sakse vil lade Ræv komme til en dansk konge Gøtrik (= Godfred) eller vi, som rettere er, opfatter ham som den fjærne oldkonge, så ligger det tilbage i sagntiden; og end mindre kan Bråvallaslaget være holdt efter Islands bebyggelse. Hvilke forstyrrelser islandske sagaforfattere end kan tillade sig, ét står altid klart for dem: når Island blev bebygget. Ingen Islænding kan have hittet

på at gøre Torkel, Ræv og Bråvallakæmperne til til sine landsmænd; men i norsk sagadigtning kunde man lettere göre sådan en fejl i tidsregningen. Herpå tyder også, om end i svagere grad, den støtte, Torkelsagaen har i norsk-færøske folkeviser.

---

§ 18. *Gave-Rævs saga.*

(VIII S. 433—35.)

Fortællingen om Ræv, der også haves på islandsk som Gjafa-Refs saga (en del af Gautreks saga, Fas III 30—31, 39—53), hører til den gruppe af islandske småfortællinger (þættir), der handler om Islændinge, som gör lykke hos kongerne ved en naiv tillidsfuldhed og elskværdighed. Denne karakter fremtræder med flere afskygninger; som dens yderpunkter møder vi Audun den vestfjordske (hos Sven Estridsön) og Roar den heimske (hos Magnus den gode). Audun hører til småkarsfolk, han er beskeden og taknemlig; Roar er af god æt, men går som skumpelskud hjemme, ude hos folk gör han sin lykke ved en godlidende nysgærrighed og påtrængenhed. Det er mærkeligt at se den islandske Gjafarefssaga; i Rævs handlinger viser sig nærmest den beskedne småmand, lige fra förste gang han kommer trækkende med sin okse og giver jarlen den, og senere hen, da han stadig når frem ved at give bort hvad han har; her ligner han Audun, men gör i endnu höjere grad sin lykke ved at følge jarlens råd. Men siden er karakteren omarbejdet i retning af godtroende frækhed og udmalt med kendelige askepottræk; sagaen gör sig endog umage for at give ham en lidt fornem byrd, da han skal giftes med kongedatteren! ti netop på sagaens nedskrivningstid svinger den ejendommelig islandske form af askepotskikkelsen sig op til en væsenlig plads i den islandske literatur (Grette, Ån buespænder o. s. v.). I Sakses fortælling er karakteren ikke

så bestemt udformet, Ræv udmærker sig nærmest ved en skikkelig uforskammethed; men det morsomme ligger mindre i personen end i de situationer, der knytter sig til ham eller til hans navn. »Gave-Rævs saga« hos Sakse viser os altså et udviklingstrin i fortællingen, hvor karakterskildring endnu ikke er bleven så væsenlig en side af sådan digtning, som i den lidt senere nedskrevne islandske literatur.

Ligesom den almindelige udvikling er forskellig i Sakses Rævsaga og den yngre islandske tekst, således viser forskellen i de enkelte sagntræk, at vi har med langt adskilte former af sagaen at göre. Selv det optrin, der ligger nærmest, det hvor Ræv kommer til kong Gøtrik og får en guldring af ham, motiveres höjst forskellig; i mærkelig grad har overleveringen herimod fastholdt det ydre træk: kongen har ladet sin kongestol flytte ud på åben mark (hvad enten det er for at uddele sold eller for at lege med sin høg). Sammenhængen findes også, der hvor ligheden ikke straks falder i öje, således med den drilske hofmand (»Ulv« eller »Rævenæb«), der til sidst fældes af Ræv. Selv slutningsberetningen hos Sakse, at Ræv på sin færd til Sverig bliver knust under en møllesten, og hver Svensker må da i bøde give en øre guld, der kaldes ref-gjǫld (vulpeculæ pensionem vocant, et ordspil med nefgjǫld, næseskat) — selv den skjuler sig måske bag sagaens jævne ord »Ræv styrede dette jarlerige men blev ingen gammel mand«. I disse sidste ord kan ligge en antydning af, at sagamanden har kendt en beretning om hans død, som han så ikke har meddelt, fordi sagaen taler med en vis ærbødighed om Ræv efter hans ophöjelse i jarlestanden; dertil vilde jo dette skæmtesagn dårlig passe.

Begyndelsen på Sakses saga, at to Islændinge, Bjørn og Ræv, kom til den norske konge, røber den ikke som islandsk, men er tværtimod et tegn på norsk oprindelse (se slutn. af forrige §). Dette kan så meget mere forklare ulighederne med den islandske Gjafarefssaga.

DANSKE SAGN.

§ 19. *Dan.*

(I S. 21—23.)

Blandt Sakses betragtninger over oprindelsen til navnet Daner gemmer sig den efterretning at Dan var en hövding der »for krigerske fortjænesters skyld« blev valgt til folkets styrer. Sagnet herom fortælles fyldigere i Lundeårbøgerne (SRD I 224): Dan var fra först af kun konge over Videslev ɔ: Sælland og småøerne, men da Jyderne blev angrebne af kejser Augustus, kaldte de ham til hjælp, og efter sejren blev han på stenen »Danærugh« tagen til konge (vel på valgstedet ved Viborg). Hertil knytter så krøniken det sagn, at Dan sammenkalder hövdingerne for at rådslå om rigets navn, og de svarer ham: »Du er Dan, dit rige skal hedde Danmark, og det navn skal vare mens verden står«.

Sakses grunde til alene at antyde dette sagn om Danmarks samling er vel först og fremmest den, at sagnet fortalte om noget i tid og i sted så umuligt som kejser Augusts angreb på Danmark inden landet endnu var blevet til en stat, da han ad andre veje vidste at Augustus var samtidig med Frode fredegod (se s. 55). Men han har vel også haft en anden grund til at udelade denne beskrivelse, nemlig selve det at den fandtes i den korte krønike i Lundeårbøgerne, som han ikke ønskede at gentage, mindst her som værkets begyndelse. På tilsvarende måde udelader han ved kong Snjo Lundekrønikens fortælling om hundekongen, men antyder at der gives flere sagn der knytter sig til ham (S. 420). — Sakse kunde dog let

have rettet Lundekrønikens fejl, om han havde kendt den sønderjyske form af samme sagn, hvor det er en tysk konge, hvis angreb Dan afviser ved landegrænsen (Ryårb.). Og for resten synes dette sagn at genfindes hos Sakse ved den kong Dan, der tolv år gammel standser Sakserkongens angreb, går over Elben på en bro af skibe og tvinger Sakserne til at give skat.

I steden for disse fire danske kilders sagn om Dans sejr over Tyskerne lader Islændingene (Arngrim k. 4) en konge Dan mikilláti sejre over den sidste Lejrekonge af Frodes ætmænd Áleifr lítilláti. Disse to konger forekommer i fjærde bog som Olavus mansvetus og hans eftermand Dan superbus (S. 174—5) uden nærmere oplysninger, sikkert efter norsk-islandsk kilde.

Dette sagn om rigets samling må betragtes som det egenlige Dansagn. Men hos Sakse er det stærkt overgroet med efterretninger om de mindre personer. Sakse nævner som Dans broder Angul, der har givet navn til landskabet Angel og Anglerne. En ganske tilsvarende dannelse har Lundeårbøgerne, der giver ham to brødre, Nore i Norge og Østen i Sverrig. Sådanne sagn dannes efter hver tidsalders eller fortællers blik for folkestammers slægtskab. — Sakse må have stor forkærlighed for denne Anglernes og Englændernes stamfader, siden han — i vage udtryk — lader Angul dele Dans krigerære og herskerværdighed i Danmark. Man kunde ved denne Angul tænke på fortællinger af den engelske skriver Lucas (S. 851); ti Englænderne holdt altid stærkt på deres slægtskab med Danerne (Notæ uberiores 39. 46), medens Nordboerne ikke satte nogen pris på landsmandskabet med dem. Når Sakse tildeler Dan og Angul et fælles herredömme, er det dog vel snarest i kraft af hans ulyst mod småkongedömmer indenfor Danmarks grænser.

Endelig har vi en anden gruppe af personer knyttet til Dan; hans tyske hustru Gride, hans fader Humble og

hans sönner Humble og Loder. Alt hvad Sakse har tilbage af sagn om disse personer, er at Loder stødte sin broder fra tronen, men blev dræbt af egne undersåtter. Vi ser heraf, at det er en ringe levning af den store kamp mellem Huner og Goter, hvor Hlǫðr med hjælp af sin morfader (ikke farfader) Humli og hans Hunefolk vil støde sin broder Angantýr fra Gotefolkets trone, men selv falder[1]. Loders moder Gride, den tyske kongedatter, svarer da til Gotesagnets Sifka, Hunekongens hærtagne datter, hvis hjemsendelse lægger grunden til folkekampen. Som tysk kongedatter knytter hun sikkert Lodersagnet sammen med Dans store folkekamp mod Tyskerne.

---

§ 20. *Skjold.*

(I S. 23—25.)

Når Islændingene kun omtaler Skjold som den til Lejrekonge indsatte Odinssön, når Beovulfskvadet lader ham komme sejlende som barn på den ukendte snekke, »sendt af Gud, folket til trøst«, da kender de ham ene som den gudebårne og gudesendte stammehelt. Når derimod Sakses sagn kun tillægger ham rent menneskelige storværker, står vi overfor de danske krønikers ulyst mod guddommelige magters indgriben (I 27).

Alle Skjolds gerninger — bjørnekamp, Tyskerstrid og lovgivning — har præg af korte danske folkesagn. Lovsagnet kan efter sin æmne ikke have interesseret andre end Danske; og Tyskerkampen skylder dansk nationalfølelse sin tilblivelse. Skjold kæmper i den danske og den tyske hærs påsyn mod Tyskerkæmpen Skat, og derved vinder han den fagre Alvild; senere fælder han en anden tysk

---

[1] Heinzel, Über die Hervararsaga, s. 46 (= Wiener Akad. Sitzungsber. CXIV, 2 s. 460).

kæmpe »Attalus« (Atle? Attill?). Det er altså et sagn af Uffe-typen dog med ejendommelig afvigelse (I 23). Både Tyskersejren og det mærkeligste af Skjolds lovbud, ophævelse af trælles frigivelse, peger snarere mod middelalderlige forhold end mod oldtiden. Skjolds brydetag med bjørnen er et mere særpræget sagn, der snarere turde være gammelt.

---

§ 21. *Helge.*

(II S. 80—83.)

Sakses fortælling om Helges familie- og elskovsforhold genfindes træk for træk i danske kilder, Sven og Lundeårbøgerne: Det er kong Haldan, der dræber sin broder el. brødre (ikke omvendt), derfor kommer Helge og Ro (isl. Hroar) på tronen uden at skulle dræbe nogen farbroder; Ro grunder Roskilde, og Helge har elskovsforhold til Thora på Thorø, der føder ham datteren Yrsa som han selv ægter. Indholdet af disse kortfattede, stedfæstede sagn afviger altså stærkt fra den fyldige islandske fortælling om Helges og Hroars faderhævn og Helges elskovsæventyr med dronning Olov (Hrólfs saga kraka, Arngrim og Ynglingasaga). Helges død, at han i fortvivlelse over sin blodskam gennemborer sig selv, svarer til Ryårbøgernes efterretning, at han hængte sig. Ved siden heraf har Sakse den efterretning, at han forlod sit fædreland og drog i østerviking, hvor han faldt; hermed stemmer islandsk overlevering (Helgi konungr fell í hernaði, Yngl., Arngr.), men ligheden er for lille til derpå at grunde en nærmere sammenhæng.

Ligesom i de andre danske kilder deler brødrene riget, således at Helge bliver søkonge ɔ: skal stadig kæmpe mod Danmarks fjender (I 127). Hans enkelte krigstog mod Vender, Sakser og Svenske nævnes ikke uden hos Sakse,

men de er nærmere udførelse af hvad Sven Ågesön antyder at Helge »ved sine vikingetog undertvang alle omliggende riger«. — Disse tog er følgende: 1) Helge fælder Venderkongen Skalk og underlægger sig Venden. 2) Han overvinder Sakserkongens Siriks sön Hunding i et slag ved Stade og fælder ham dernæst i tvekamp og får navnet Hundingsbane, sætter så jarlerne »Hesca«, Eyr og Ler til at tage vare på det fra Sakserne udfriede Jylland; i Saksland giver han den lov, at mandebod skal være ens for fribårne og løsgivne, »for klart at vise, at alle Tyske var i samme trældom«. 3) Kong Hodbrod i Sverig vinder först sejre i østerleding, derfra drager han mod Danmark og holder tre slag med kong Ro, som falder i det sidste; Helge gemmer sin sön Rolv i Lejreborg, lader de af Hodbrod indsatte ombudsmænd tage af dage og fælder selve kong Hodbrod i et søslag; han kaldes nu »Hundings og Hodbrods bane«; Svenskerne giver han en lignende ydmygende lov som Sakserne: den sædvanlige straf for voldeligt overfald bliver ophævet; de stilles altså på dette punkt lige med trælle.

Kun den sidste af disse kampe griber ind i Skjoldungættens historie, og den er tillige den eneste, hvis indhold kan påvises i andre overleveringer. I Hrólfssaga fortælles, at Hroars søstersön Hrok den svarte, misundelig over ikke at have fået rige at råde for, kommer uventet mod kong Hroar og fælder ham i slag; Helge kaldes til hjælp af Hroars enke, som drabsmanden vil ægte; han overvinder og fanger Hrok i slag og lader ham lemlæste (Fas I 25—27). Her svarer Hrok til Sakses Hodbrod.

I krigssagnenes øvrige indhold møder vi den danske overleverings almindelige træk: sejre over Danmarks sædvanlige modstandere og dertil svarende ydmygende pålæg for de overvundne fjender (sidestykker til Frodes skat af Sakserne, S. 273. 282, og Gøtriks skat af Svenske og Friser, S. 435. 437). Sakserkongens sön, der falder i tvekamp,

er en gentagelse af Uffe-motivet; slaget ved Stade svarer til slaget ved Hannover, hvor Frode fælder Hånæv og underlægger sig Sakserne (S. 282). Disse nordtyske bynavne ser meget unge ud i sagnet (jf. § 50); i det hele peger intet træk mod oldtiden, og intet hævder sin betydning for Skjoldungætten.

Blandt navnene møder vi Eyr og Ler, Sakses udtale af de gamle navne Ægir og Hlér. Disse havjætter kan næppe för et stykke ned i middelalderen have glemt deres jættevæsen og ladet sig göre til jyske jarler. — Helges tilnavn som »Hundings og Hodbrods bane« genfinder vi hos en sagnkonge Helge i Eddakvadene. Nogle lærde har da formodet, at denne oldkvadenes Helge oprindelig har haft plads i Skjoldungætten og været Rolvs fader. Men der findes ingen overensstemmelse uden navnet, og en sagnlig enhed af Olovs og Yrsas elsker med Sigruns bejler var umulighed. Når man taler om den danske overlevering, der giver Skjoldungen Helge dette tilnavn, glemmer man, at vi har to andre jævnbyrdige danske kilder, som ikke kender ham som »Hundings og Hodbrods bane«, og den ene giver ham »tilnavnet søkonge« (rex maris est cognominatus). Det blotte navn af »Hundings og Hodbrods bane« er da lånt til en digtning, hvis indhold var et enkelt Skjoldungsagn og ellers fællesmotiver for danske kongesagn; lånet må være sket på en tid, da Sigruns elsker Helge ikke hævdede sig selvstændig plads i dansk heltedigtning. — Omkring navnelevninger fra forskellige oldtidssagn er altså den middelalderlige digtning om Danmarks storhed støbt sammen.

Erobringerne er det mærkeligste ved Sakses Helgesagn; men også enkelte andre punkter fortjæner opmærksomhed. Sagnets hovedpersoner indføres ved en meget kortfattet karakteristik: »Ro var liden af vækst, men Helge velvoksen«. Sammenligner vi dette med en islandsk sagas mere kunstige skildring, f. eks. sammenligningen mellem

Hroar og Helge i Hrólfssaga k. 3, vil vi heri kende en simplere fremstillingsmåde der minder om folkesagn og viser. — Når Helge i sin fortvivlelse »styrter sig i sit dragne sværd«, svarer han til mangen ridder i folkevisen, der sætter sit sværd mod sorten jord og lader odden »røre hans hjærterod«. I den gamle heltedigtning øves selvmord ikke af nogen helt, men vel af kvinder (Brynhild, Signy, Ogn i Herv. k. 1); selv det gamle trøndske sagn véd, at kong Herse i Numedal »ingen hjemmel kunde finde for at en konge havde taget sig af dage« og at han derfor »væltede sig ud af kongedommen«, för han hængte sig af sorg over sin hustrus død.[1] Vi ser nu, hvilken forskel der er mellem de islandske Helgesagn, der lader helten falde på hærtog, og de danske overleveringer, der lader ham tage sig selv af dage; det ene er oldtid, det andet middelalder.

Denne tilnærmelse til folkeviserne får os til at spörge, om ikke noget lignende skulde gælde for sagnets hovedoptrin, Helges forhold til Yrsa. Efter Islændingenes fremstilling fører Helge Yrsa hjem til sit rige og fejrer der sit bryllup med hende; först da de har levet flere år sammen og hun har født ham sönnen Rolv, kommer dronning Olov og åbenbarer deres slægtskab, som hun forhen har fortiet af hævnlyst. Hos Sakse er situationen kommen til at ligne et i folkeviserne almindeligt motiv: Helge kommer sejlende til Torø og møder straks Yrsa, som Tora har sendt ned til stranden for at lokke Helge; hun bliver straks hans viv, men sagnet melder intet om at hun senere lever sammen med Helge som hans ægtefælle; (Sakse fører dog selv bevis mod denne sagnforms oprindelighed, idet også han kender Rolv som værende i Lejre lige fra sin spæde barndom). Således begynder sagnet, i den skikkelse, hvori Sakse kender

---

[1] Ágrip 29. Selvmord øves i sagaerne af lavere personer (bersærken Hake, Heimskr. 45, og bondefamilien i Gautrekssaga) og af fostbrødre (I 61).

det, på flere punkter en lignende fremstilling af sit æmne som i folkevisedigtningen; men endnu binder stærke bånd det til olddigtningen, navnlig Toras hævn. Når dette bånd brister, vil æmnet helt være opfattet som i mange folkeviser: den hensynsløse sanselige kærlighed rammes ikke ved ydre magt, men ved skæbnens gengældelse; ved en tilsyneladende tilfældighed voldtager den vellystige søkonge sin egen datter og dræber sig så i fortvivlelse. Dette udviklingstrin af Helgesagnet, det folkeviselignende, har vi i Lunde- og især i Ryårbøgernes korte beretninger; og ganske lignende forhold er behandlet i folkeviserne om »Broder og søster« og »Hr. Troels' døtre«[1]. Ikke blot de enkelte optrin, men også den måde, hvorpå de så hurtigt følger efter hinanden lige til Helges selvmord, giver det hele et folkevisepræg. Derfor er det dog ikke nødvendigt, at krønikeskriveren har hørt en vise om dette æmne; også uden det kan samme tid frembringe samme opfattelse.

---

§ 22. *Rolv krake.*

Rolv krake fremtræder i danske krøniker (Sven og Lundeårbøgerne) som den konge, hvis navn mere end nogen andens er knyttet til Lejre; men de omtaler kun hans fald, en enkelt tillige hævnen, men i en fra alle andre kilder afvigende form, der sikkert er lånt fra sagnene om kong Sigar. Derimod findes en fyldig islandsk overlevering om Rolv og hans kæmpeflok; bedst kendt er denne i *Hrólfs saga kraka*, en i sig selv god kilde, der ved middelalderens slutning er bleven underkastet en noget grov omarbejdelse og udvidelse. Renest foreligger da de islandske sagn i udtogene af Skjǫld-

---

[1] DgF V 2 s. 2; og Abrahamson 164, Afzelius 98 (^{2}84), Arwidson 166, Ísl. fornkv. 15, Child 14.

ungasaga (Arngrim k. 12; Ynglingasaga k. 33—34 og Snorra Edda I 392—98).

I den islandske overlevering genfindes alle optrin fra Sakses fortælling; de större sagn om Rolv (Upsalsfærden og hans fald på Lejre) stemmer i alle hovedtræk; og ligheden er endnu fuldstændigere i alle bersærkeoptrinene, både i de mange der knytter sig til Bjarke og Hjalte, og i Vigges troskabsløfte. — Hvor nær end Sakses Rolvsagn i det hele og store slutter sig til islandsk overlevering, tör vi dog ikke henføre fortællingen til nogen islandsk eller norsk hjemmelsmand; ti ved nærmere eftersyn findes der gennemgående uligheder, foruden mangfoldige mindre afvigelser. Hos Sakse findes således ikke et eneste træk der knytter sagnet til Norge: hverken at Rolvs ypperste kæmpe Bødvar Bjarke er Nordmand, eller den lange fortælling om hans forældre og brødre, heller ikke møder vi kong Åle den uplandske som Adilses modstander. Endnu mere falder det i öjnene, at Sakses fortælling intet kender til overnaturlige magters indgriben i menneskelivet, medens den islandske overlevering er helt gennemvævet dermed; det bliver skæbnesvangert for Rolv, at han ikke har kendt Odin i den bonde Hrane, han gæstede hos, Rolv tör fra da af ikke indlade sig i kampe og Hjarvard får håb om at kunne sejre over ham; endvidere tryllemotiverne fra Rolvs sidste kamp: Bjarkes bjørnenatur og Skulds trolddom til at vække døde krigere til live, foruden sagnet om Skulds fødsel (Helges elskov til ellekvinden) m. m., ikke at tale om alle de æventyrmotiver, som den overarbejdede Rolvssaga har knyttet til Bjarke; dette mylr af trolddom danner en grel modsætning til ædruheden i Sakses fremstilling. Også kulturtræk afviger fra sagastilen: Rolv får sit tilnavn og han giver Vigge gaven, men uden kendskab til nogen »navnefæste«-skik (I 63). Vi møder den stærkeste af bersærkerne ikke som Bødvar bjarke, men blot som Bjarke; navneformer som Hjarthvar og Vigge peger

mod Danmark[1]. Föjer vi dertil sammenhængen med Sakses danske Helgesagn, Rolvsagnets mærkelige mangel på krige i fremmede lande, dets rolige dvælen ved samme skueplads og dets ulyst til at skildre de enkelte personers opvækst, — da har vi til overflod kendemærker på at hvert afsnit i fortællingen er af dansk og ikke af norrön byrd.

Rolv krakes historie er den förste fyldigere danske overlevering, vi møder hos Sakse. Det er af interesse at se, hvorledes et sådant större stof udfolder sig i dansk prosafortælling. Jeg har allerede tidligere fremdraget et af dens optrin som eksempel på hvad man kan kalde folkesagnsstilen i dansk fortælling: Bjarke der med foden støttet på træbullen hugger Agnar den unge tværs igennem i et eneste hug. Her er folkesagnets klare fremstilling af et optrin, dets dvælen i det, og dets greb paa den malende enkelthed. Det er den samme folkesagnsagtige sindighed, der holder handlingen fast i Rolvs hal eller i alt fald i den hal, hvor Rolv og hans kæmper optræder; og hele stoffet, disse mange enkeltbedrifter uden stærkere sammenhæng indbyrdes, egner sig for den simplere fremstilling. Det er morsomt her at se Danske kappes med det berömte sagafolk i fremstilling af samme æmne. Et lille træk som det, at Vigge viser den smykkede hånd frem og gemmer den anden på ryggen, er uovertræffeligt; denne barnlige sjæl kan vi tro det til, at han straks bryder ud at han vil hævne kongen; og når den ringløse hånd giver Rolv lejlighed til en ny gavmildhed, har vi også den ydre situation, hvor ungersvendens store løfte kan komme frem. I stedet for dette optrin har Islændingene den ordsprogsagtige replik »Lidet kan göre Vögg glad!«, og de har en kulturerindring (navnefæstet); bægge dele ere gode og tilhører sagnet. Men i

---

[1] Jf. I 80 og 92. Overfor Aðils står også Sakses Athislus (= Lund.; jf. Adhisl i den svenske kongekrønike; Klemming, Småstycken på Fornsvenska 271[26]).

digterisk rigdom bærer den danske fortælling prisen; vi har her sagnet med sin malende enkelthed, det danske folkesagn ikke i knappest form, men i sin fylde og sin finhed; indenfor sit lille optrin fatter det de to skikkelsers hele sjælsejendommelighed.

Foruden de mindre optrin indeholder Rolvsagnet to længere fortællinger, Adisltoget og Bjarkes kampe. Disse lidt fyldigere prosadigtninger er det, der særlig fanger vor interesse; vi vil vide, om de i denne form er overleverede fra gammel tid eller nylig flettede sammen. Allerede P. E. Müller har godtgjort, at flere af de enkelte træk »har en simpelhed, der tyder på höj ælde«; men vi vil vide rede på hele fortællingen. Det förste træk, der møder, er at Yrsa lokker sin sön Rolv til sig til Upsal. Hendes intrige er noget kunstig; og det gör hendes opfindsomhed liden ære, at hun for selv at slippe bort bringer sin sön i så stor fare. Hermed står det i forbindelse, at Adisls gerrighed, som er grunden til at hun forlader ham, slet ikke træder frem i sagnet; tværtimod, han roser gavmildhed som den ypperste dyd og viser den selv, da der kræves prøve af ham. Endelig er det et led i Yrsas intrige at hun følger Rolv på flugten og bortfører Adisls skatte på vogne for at have guld (»andre sige forgyldt kobber«) til at strø på vejen; men i sagnets digteriske husholdning er dette spildt umage: Rolv har allerede (af Adisl) fået det guld, han skal strø på Fyresvoldene. — Kaster vi Yrsas intrige bort, træder sagnet frem med simpelhed i bevæggrunde, sammenhæng mellem enkelthederne og lighed med andre oldsagn: Rolv indbydes af sin svigefulde måg Adisl (jf. Volsungasaga og Halvssaga); moderen viser påfaldende kølighed mod sin sön af förste ægteskab, men revses med retfærdig daddel: »Når har moder nægtet sönnen mad, eller søster at sy for broder!« (ligesom Amled overfor sin moder); af kapsamtalen i kongehallen (et morsomt sidestykke til den scene, hvor kong Olav og hans mænd »tager sig idrætter«, Flt. II 295) udvikler sig naturlig Rolvs tålmods-

prøve og Adisls gave; Rolv står prøven ud, idet han reddes fra ilden ikke ved egen dåd — ti da var tålmodet bristet — men ved at tærnen tager tappen af ølkarret, så øllet (dette var vel den »drik« eller »vædske«, man havde stående i hallen) løber ud og slukker ilden. Vi mindes her om kong Hjörleiv, der hænger bunden i Hreidars hal imellem to ilde, og Hilde redder ham med at øse mungåt i ilden (Halvssaga k. 8). Med urette, mener jeg, har P. E. Müller kaldt dette sidste træk ubetydeligt og forvansket; selve den islandske overlevering, med sit storartede optrin af Rolv der springer over bålet, måtte snarere kaldes således, da den kender ilden som Rolvs tålmodsprøve, men ikke den nærmere anledning hvorved prøven fremkommer. Snarest må man slutte, at Sakses fremstilling er den ældre, ti sådant et optrin som det, at Rolv kaster sit skjold paa ilden og springer over, vil ikke let gå i glemme, når det engang er skabt.

Bedst ser vi dog Sakses og den islandske beretnings stilling til hinanden ved at agte på det for bægge fælles motiv, at Rolv får hornet fuldt af guld. Hos Sakse har Adisl rost gavmildhed som den egenskab han satte höjest, og da Rolv har udstået tålmodsprøven, beder alle Adisl nu at vise sin gavmildhed; han giver da sin måg guld i mængde og lægger til sidst en vægtig guldring ovenpå de andre skatte; (sikkert vil enhver, der kender lidt til sagaer, tænke sig at han drog den af sin egen arm). Hos Islændingene er det Yrsa, der skænker Rolv af Adilses skatte, et horn fuldt af guld og desuden ringen Sviagris[1]. Men en tyvagtig dronning er ellers ukendt i oldsagn; og skulde den gerrige kong Adils ikke gemme sine skatte bedre? også synes det mod oldtidens brug, at Adils ikke selv bærer sit bedste smykke. Endelig fattes den islandske overlevering, der siden lader Adils opsøge

---

[1] Edda og Hrólfssaga; hos Arngrim et horn fuldt af guld, som skal være bersærkernes lön for kampen mod Åle, og desuden kong Åles hjælm, brynje og hest.

sit stjålne gods, det danske sagns komik: »Da lo Rolv over Adisl, der smed sig på jorden efter sine egne gaver og ragede efter hvad han så könt havde givet bort.« — Adisls gerrighed er drivfjedren i hele den islandske fremstilling, men er næppe oprindelig i sagnet. Den modsiges af det danske sagn om hans gavmildhedsprøve, og ligeså af den omstændighed, at Rolvdigtningen allerede ejer modstykket til Lejrekongens gavmildhed i den gerrige kong Rørik (Bjarkemål, S. 97); först efterhånden som Rørik gik i glemme, kunde Adisls gerrighed opstå.

Når Adilses gerrighed er en nydannelse i den islandske overlevering, må der også foreligge omdannelse af sagnet i den begivenhed, der hos Islændingene danner grunden til Rolvs Upsalsfærd, at han vil hente lönnen for sine bersærkers deltagelse i Adils' kamp mod kong Åle. Dette stadfæstes af andre forhold; Beovulfskvadet kender også Adilses sejr over Åle ved fremmedes hjælp, men kampen har intet med Rolv at göre, det er Geatekongerne Hardreds og siden Beovulfs mænd. I danske Rolvsagn kendes Åles og Adilses kamp ikke, og vi har ikke noget der tyder på, at den nogensinde har været kendt. Derimod kan vi i norrön literatur følge dette optrin tilbage til o. 900 (Kalfsvísa, Háleygjatal, Ynglingatal) som del af Ynglingesagnene, og uden at det vides, om Rolvs bersærker da havde med sagnet at göre. Som trin i heltesagnenes udvikling må den islandske overlevering være yngre; vi ser her bersærkerne optræde som flok og sejrende i slaget uden den konge, for hvis skyld hele denne kæmpeskare er til.

Her står da Sakses danske sagn med den ældre og simplere sammenhæng, at Adisl selv byder sin måg til Upsal, og med en fortælling, hvis enkelte træk og poetiske helhed fuldt har sin rod i oldtiden; fortællingens folkesagnsagtige simpelhed, dens ulyst til at skifte skueplads er da ejendommeligheder som den danske overlevering har taget i arv fra fjærne forfædre. Det eneste nye motiv er Yrsas intrige, at

byde Rolv til Upsal og at give ham guld at strø på vejen. Men bægge disse motiver findes forud i sagnet: Adisls indbydelse og Adisls gave af guld; hverken disse træk eller det dermed sammenhængende, Adisls gerrighed, kan då være udviklede i dansk overlevering; de må være lånte udefra, fra en sagnform, der har ligget den islandske nær. Således har en ranke af fremmed frø vundet sig om sagnets gamle stamme; men det er först ned mod optegningstiden, at dette forsøg på intrigedigtning slynges om det simpelt byggede sagn. —

Det förste vi hører om Bjarke i Sakses fortælling, er at han sidder i kongehallen, ved Agnar Ingjaldsöns bryllup med Rolvs søster Hrut, og sender et ben, der var kastet efter hans sidemand Hjalte, tilbage i panden på den kæmpe, der havde kastet det. Det samme optrin findes i den islandske saga; der er det knyttet til den förste aften, hvor Bjarke kommer til Lejrekongens gård, og dette er rimeligvis den oprindelige sammenhæng. Men Sakses danske sagn sætter sig slet ikke ind i en tid hvor Bjarke ikke var blandt Rolvs kæmper; han sidder lige så sikkert på bænken i kongehallen, som Starkad i Sakses förste danske sagn om ham er den grånede kæmpe, der allerede i mange år har været Frodes tro mand; Rolv kan ikke optræde uden sine bersærker, og bersærkerne ikke uden deres drot, kongehallen er stadig skueplads. Dette er den stærkeste modsætning til den islandske overlevering, der begynder bersærkernes livsløb langt borte fra Lejrekongen og efterhånden følger hver enkelt ind i sagaens hovedhandling. Mærkeligt er det at se, hvorledes det danske sagn holder over skuepladsens og tidens umiddelbare enhed, den henlægger denne kamp til Agnars bryllup, og den knytter Bjarkes förste dåd sammen dermed ved at brudgommen æsker gildefredens bryder til tvekamp, men fældes af Bjarke; derved er også givet anledning til at Bjarke selv får Hrut til hustru.

Inden vi dvæler nærmere ved denne sammenknytnings art, vil vi se på selve Agnars bryllup og den der opståede

tvekamp. Der er rigdom og kraft i Sakses fremstilling, som langt overskygger Islændingenes slet bevarede efterretninger om Agnartvekampen. Selve det træk, at Bjarke fælder Agnar og derved vinder hans brud, bærer et eget kæmpeagtigt oldtidspræg; og sagnets handling svarer ypperlig til alle personernes karakterer, således som vi lærer dem at kende i Bjarkemål. Men dette præg af kæmpeoldtid har fortællingen gennemført i et omfang som ikke kan være oprindeligt. Når det hedder at Bjarke »for at føre des vældigere et hug satte foden på en bul og da med æggen skar Agnar over i midjen«, så er dette optrin endnu mere kæmpeagtigt end det tilsvarende i Bjarkemål; men dét melder sig selv som blevet til i en tid der beundrende så tilbage på oldtidslivet: »ti i gamle dage galdt det ikke i kampen at give hug igen så fluks som mulig, men der var ophold imellem og bestemt orden; i få men svære hug afgjordes kampen«. I samme lidt overdrivende stil hedder det, at »de fremstormende kæmper [hvor mange?] fandt også deres død for Bjarkes hånd«. Også sammenknytningen mellem Bjarkes to kampe, at brudgommen Agnar udæsker den kæmpe der bryder gildefreden, viser dette altfor-djærve kæmpevæsen. Skönt jeg ikke her har lejlighed til at undersøge Agnar Ingjaldssöns sagnhistoriske stilling, tror jeg dog at kunne udtale, at först da Agnars plads i Rolvsagnet og dermed grunden til Bjarkes kamp med ham var glemt, er denne brudgomsharme opstået. Opstået som forsøg på af de to folkesagn at skabe en fyldigere og rigere fortælling; og forsøget er ret vellykket, digtningen giver et levende billed af dette bryllupsgilde med benkast og brudne pander, med tvekamp og med kongesøsteren Hrut der gives til den sejrende Bjarke.

Vi ser endvidere denne danske digtning, med sin forkærlighed for at dvæle ved samme helt, digte Bjarkes storværker videre: han slår Adisl ihjel til hævn for svigen i Upsal. Men motivet er ungt og uformet, og er så lidt trængt ind endog i Sakses bevidsthed, at han i næste bog

omtaler Adisl som Sverigs konge, der dør af drik, da han med overgiven jubel holder Rolvs gravøl (S. 121).

---

§ 23. *Rørik.*

(III S. 132—35).

Efter Rolvs fald lader Sakse Hoder komme på den ledige trone; men han bör sikkert udgå af Skjoldungrækken og tilhører i alt fald norrön overlevering, så vi skal ikke dvæle ved ham her. Så følger Hoders »sön« Rørik. Han bærer tilnavnet slanganbøgi[1] (slenganbøgi, ringslængeren), ligesom den tilsvarende konge hos Sven Ågesön; Islændingene lader Hrœrekr hnøggvanbaugi (den ringkarrige) følge efter Rolv, og först hans sönnesön er Hrœrekr sløngvanbaugi. Sakse, ligesom Sven, gör Rørik til fællesdansk konge; Islændingene lader ham være en småkonge, sön af Ingjald, kæmpende med Valdar den gavmilde, Hroars sön, indtil Rørik beholder Sælland, Valdar Skåne. Sakses kong Rørik kæmper, efter dansk skik, kun mod ydre fjender: Venderne.

Det er kun et enkelt sagn, der knyttes til Rørik som en forklaring af hans tilnavn. Venderne river sig løs og vælger en egen konge, Rørik drager imod dem, en tryllekyndig vendisk kæmpe udæsker en af Danehæren til at stride med ham: sejrer Venderkæmpen, skal hans folk være frit for skat. Den danske kriger, der går imod ham, fældes ved förste hug; Rørik sörgede over Danernes ydmygelse, da kæmpen Ubbe — både stærk og tryllekyndig — meldte sig som Venderens modstander; han bad om forlods at modtage

---

[1] slanggenbøghi **a**, slaganbogi **b**, slange- (slænge-) borræ **h**; slagenback, Sven (bægge hskr.); Ps slyngebond kan först være opstået i 15—16de årh. og er sikkert lavet af Kr. Pedersen. — Da et udsagnsord »at slange« ikke kendes, er slanganbøgi vel afskriverfejl for slenganbøgi (jf. Tatar for Tetar ɔ: Teitr, S. 377).

lönnen, kongen kastede da fra sit skib de seks sammenkædede ringe, men de sank i søen; Rørik fik derved tilnavn af ringslænger. I den påfølgende tvekamp dræbtes bægge kæmper, og Venderne faldt derpå til föje. — Her har vi altså en af de i dansk folkeoverlevering yndede krige, hvor en dansk kæmpe strider med en fremmed om det ene folks overherredömme over det andet. Stamfaderen til dem alle er sikkert Uffesagnet; men det har et ret talrigt afkom (I 23). Ogsaa Røriksagnet hører til denne efterslægt; sin ungdom røber det ved at indeholde forklaring af tilnavnet »ringslænger«, efter at man havde glemt dette ords poetiske betydning: den konge der uddeler guldringe.

Mærkeligt er det at bægge kæmper falder i slaget; også dette synes at være yngre, måske fra en tid, hvor Danmarks kampe med Venderne endnu stod uafgjorte. Mere bestemt henføres vi til 12te årh.s Venderkampe af det sammenstød, hvormed Røriks Venderkrig åbnes: Venderne lader Rørik se deres hovedstyrke, men lægger to flokke (manipuli) i baghold til at angribe de Danske, når skibene kommer paa grund; Rørik aner dog uråd, han skynder sig at føre sine skibe gennem indløbet til lavvandsstrækningen, lokker så det vendiske baghold frem, omringer og tilintetgör det. — Dette optrin mangler fuldstændig folkedigtningens få og klare omrids. Men vi kunde ombytte Røriks navn med Absalons, og det hele kunde gå for at være en virkelig begivenhed fra Valdemars Vendertog! Sagnets tilblivelse kan vi da sætte efter 1158; endnu nærmere kunde tiden fastsættes, dersom det godtgjordes at Absalons tog til Odermundingen var det bestemte forbillede, men også andre tog frembyder ligheder (S. 860—63 jf. 749, 848). I hvert fald står vi overfor et forsøg på at tillægge oldkongerne bedrifter, der helt er efterligning af kampe i Sakses egen tid.

§ 24. *Ørvendel.*

(III S. 135—38).

Sakses beretning om Ørvendel og Fenge danner indledning til Amledsagnet; derfor fremstilles dens begivenheder mere skitselignende. Udførlig skildres kun et enkelt optrin, der ikke vedkommer Amleds historie og derfor må betragtes som et selvstændigt sagn. Ørvendel følger efter sin fader Gervendel som jarl eller konge i Jylland; han drager i tre år om på vikingetog og vinder stort ry. Den norske konge Koller drager da ud med sin flåde for at opsøge ham og overvinde ham. »En ø lå midt i havet; den kom vikingeflåderne til, hver fra sin side. Dens yndige kyst indbød hövdingerne til landgang; og strandens skönhed lokkede til også at kikke ind i de forårsfriske lunde, at trænge over skovbakkerne og gennemstrejfe den mörke tykning«. Her træffer Ørvendel på Koller og opfordrer ham til at udføre deres styrkeprøve som tvekamp. Koller tager glad mod ungersvendens bud, men knytter dertil denne kamplov, at den faldne skal jordes af sejrherren, men den, der bliver såret, have ti mark guld i bod. Straks yppes striden; Ørvendel kaster skjoldet, og med bægge hænder om sværdet kløver han Kollers skjold og hugger hans fod af. Siden opkaster han en statelig höj. Kollers søster Sæla, der også drev vikingfærd, indhentede han senere og fældte hende.

Hvis vi af denne beretning vil udslette alt, som strider mod oldtidens forhold, bliver den adskillig fattigere. Ikke blot, at jærnalderens sværd ikke således som middelalderens lod sig føre med to hænder[1]; men heller ikke kan det ventes, at naturfølelse har øvet en særlig indflydelse på oldtidsheltenes handlinger; og Kollers hensynsfulde holmgangslov er en misforståelse af den gamle retssædvane »at løse sig af

---

[1] Det er ellers en fejl, som også de islandske sagaer gör sig skyldige i, at lade oldtidens krigere *tvíhenda* deres sværd.

holm« når man blev såret i tvekamp (I 58). Men des stærkere udtaler disse optrin Valdemartidens tanker; Sakse lader Koller udvikle for Ørvendel, at »selv om sjælen er fuld af had, der skal dog være et venskab, som også en gang får lov til at indtage grumhedens plads«; ridderligheden i sin ædleste form, vel endnu mere frigjort end den levede i Esbern snare og de andre samtidige helte, taler her gennem oldtidens søkonge. Naturstemningen fra den forårsfriske skovø ude i havet er dog allermest påfaldende. Allerede P. E. Müller lagde mærke til, at en sådan skildring var fremmed for den islandske sagastil; og vi kan föje til: heller ikke hørte hjemme i olddigtningen. At give Sakse skyld for hele billedet nytter ikke; det er ikke en blot udmaling af begivenhedernes baggrund, men hører med til handlingens udvikling. Og Sakse er da ikke ene i sin tid om at glæde sig ved naturen. En opfattelse, helt forskellig fra den, da Gudrun Gjukedatter ude i skoven hørte ravne skrige og ørne gælle over Sigurds lig, holdt sit indtog med en ny digtning, hvor den grönne lund gemte på alle livsstemninger, og da — som her hos Sakse — ikke ydre vilkår, men trangen til naturglæde fører mennesket ud, hvor linden løves og fuglen synger:

Jomfru tager over sig kåbe blå,
udi den lund så monne hun gå.
Imod så blid en sommer.

Hun skuede eg, og hun skuede bøg,
alt stod linden så grön som en løg.
Imod så blid en sommer.

(»Jomfruen i linden« DgF 66).

Ofte tager folkeviserne udgangspunkt fra selve handlingens naturbaggrund: linden på lindebjærg, den grönne eng eller rosenslunden, netop ligesom i Ørvendelsagnet hos Sakse.

—

§ 25. *Amled.*

(III—IV S. 138—61).

Når vi vil trænge ind i Amledsagnet, er vi næsten alene henviste til Sakses tekst; ti han er den eneste, der giver en fremstilling af sagnet. I et vers af skjalden Snæbjørn (10de el. 11te årh.) nævnes havet som »Amlodes kværn«, og således viser han kendskab til et af Amleds vittige svar. Derimod synes Snorre, der meddeler verset (Edda I 328), ikke at kende sammenhængen, og i hele den middelalderlige literatur fra Island findes ikke mindste spor af kendskab til Amledsagnet. Fra 17de årh. haves vel tre islandske behandlinger (Ambales saga, Amlóðasaga og Brjámssaga); men af disse er Amlóðasaga en genfortælling af Sakse, og de to andre synes mig at være to, eller rettere én, fri digtning over samme grundtekst. I Danmark findes der ikke andre spor af Amledsagn end, at hans navn i »Gesta Danorum på danske« skrives Amblothe og i Kongetallet Ambluþe; dette må da være navnets skånske form i 13de årh. Når Ryårbøgerne kalder Amleds farbroder Fæggi og vil vide, at Amled også har hersket i Sverig og at han faldt i et slag i Øresund mod den »norske« konge Viglek, så er det måske kun en urigtig gengivelse af Sakses fremstilling. Fra sagnet er Amlodes navn sikkert gået over i de nordiske sprog i betydningen »en gæk« (nyisl. amlóði, nynorsk amlo, gl. svensk amblodhe).

Sakses lange beretning om Amleds forskellige oplevelser er efter P. E. Müllers opfattelse en islandsk sagamands digtning på grundlag af danske folkesagn. Dette, mener han, fremgår af dens hele æventyrlige karakter og derhos navnlig af, at Ódáinsakr, de islandske romantiske sagaers æventyrland, genfindes i Sakses Undensakre. Men for at dette sidste skal være rigtigt, behøver vi to eller rettere tre tekstrettelser for at göre den overleverede form af navnet om til *Udansaker, som er den form, hvori Sakse regelmæssig

skulde gengive Ódáinsakr. Men tekstrettelsen kan vi spare os, da det foreliggende giver meget god mening. Sakses Undensakre forudsætter et *Undornsakrar (»de sydøstlige vange«) og dette navn passer godt nok til det fjærne land »ukendt af vore folk«: ligesom den islandske »udødeligheds-vang« (Ódáinsakr) synes den at betyde et rige for de afdøde; Ódáinsakr og Undensakre er da dobbeltformer af samme mytologiske navn (jf. Ragnarǫk og Ragnarøkr, Bilrǫst og Bifrǫst).

Er denne opfattelse af Undensakre rigtig, har vi allerede her bevis mod den islandske oprindelse; men ad mange andre veje kan vi komme ind på spörsmålet, bl. a. yder en sproglig undersøgelse særdeles gode bidrag. Den oprindelige form af heltens navn har vi i islandsk Amlóði[1]; i skånsk Amblothe eller i alt fald i Ambluþe er ó forkortet, og i Sakses Amlethus (ɔ: Amlæðæ eller Amlæð) er den korte lyd svækket til e-lyd, så navnet må tilhøre en vestdansk sprogform. En lignende overgang har vi i det nysnævnte Undensakre for *Undornsakrar. Også Gerrutha, navnet på Amleds moder, byder os en fra isl. Geirþrúðr afvigende form.

Endnu skal fremhæves et ydre kendemærke. Sakse fortæller til slut at »en hede i Jylland ejer hans grav og bærer hans navn«. Denne *Amlæðæ-heðæ genfindes i Ammelhede, navn på en landsby ved Randersfjords sydlige side; til en bestemt höj dér har sagnet altså været knyttet, og endnu lever der på egnen sagn om en småkonge Ammel, der er höjlagt ved Ammelhede[2]. Naturligvis er der også andre egne af Jylland, hvor man for en eller anden höj på en eller anden hede gör fordring på at eje »Amlets grav« (Suhm,

---

[1] At det har langt o fremgår af fællesnavnet Amlóði, Amblodhe (∾ stodhe),

[2] E. T. Kristensen, Jyske folkeminder VIII nr. 152. Dette sagn behøver dog ikke at gå tilbage til Sakses tid, da småkongesagn af lignende ubetydeligt indhold også opstår i nyere tid som folkelige forsøg på tolkning af stedsnavne.

Critisk historie II 348); men ingen anden hede »bærer Amleds navn« i folkelig form.

Ejendommelige træk af dansk natur hentydes der til i flere af Amleds mærkelige svar. Således kommer Amled og hans ledsagere til strandens sandbanker, og de siger, at der er meget mel; »det er en stor kværn, der har malet det«, svarer Amled. Her kender alle de jyske klitter. En anden slags dansk natur hører vi om, da Amled fortæller, at han lå nede ved mosen og havde til leje hestehov, hanekam og hustag; »ti for ikke at lyve« — forklarer Sakse — »havde han taget noget af alle disse ting med sig«. Behøvede Amled da at hale strå eller rør ud af taget? Var der ikke nok deraf nede ved mosen? Men har rørene vokset der, har det andet vel også; ti »hestehov« er navnet på en dansk plante som vokser på våd leret grund, og »hanekam« eller skjaller trives frodig på enge[1].

Endnu et enkelt træk skal nævnes, hvori man har villet se særlig overensstemmelse med en norsk-islandsk skik. Amled drager til Skotland med sine bedrifter afmalede i sit skjold; dette har man sammenstillet med Brage den gamles, Einar skålaglams og Egils skjolde, hvor oldsagn var fremstillede. Men dermed stemmer det netop ikke, at Amled bruger dette middel til at kundgöre sine egne bedrifter; det er ukendt i hele sagaliteraturen og findes kun i oldkvadet om Hildebrand, der både haves på islandsk og hos Sakse

[1] »Hestehov« [»ungulum jumenti«] er det i Danmark, Sverig og Norge almindelige navn for planteslægten tussilago (Jensen Tusch, Nordiske plantenavne 249—50, 347); planten findes ikke paa Island; i det sydlige Norge bruges hestehov undertiden som navn på koblomme, caltha palustris, eller søblomme, nymphæa. Hanekam [»crista galli«] er det danske navn på Rhinantus crista galli; det fællesnordiske navn er skjaller, skjelle, sujallubjalla; det islandske navn er Lokasjóðr (ikke hanakambr, som J. Tusch siger; se hans kilder, Haldorson s. 136 og Hjaltalín s. 230), Undtagelsesvis bruges hanekam i dansk om døvnælde, kællingetand og kodriver.

(Fas II 485 og S. 357). Derimod findes tilsvarende i en dansk folkevise »Kong Diderik og hans kæmper«:

Der skinner i den elfte skjold,
der skinner i ørnen hin brune;
den fører hin unge hr. Rådengård,
han kan så vel de runer.

Der skinner i den trettende skjold,
der skinner i en kølve;
den fører han Munk Alsing,
de kæmper lyster hannem at følge.

Disse skjoldmærker hentyder til bedrifter, som fortælles i et par andre viser, hvorledes Rådengård binder den vilde ørn med runer, og hvorledes munk Alsing med sin kølle værger klostret mod røvere. De andre skjoldmærker i Diderikisvisen ere tagne fra tyske kilder og er af almindeligt symbolsk indhold; men runerne i Rådengårds skjold bærer selv vidne om dets danske oprindelse. I disse to eneste originale danske skjoldmærker møder vi fremstillingen af egne bedrifter, som også længer ned i tiden gærne kom frem i adelens forestillinger[1]. Mon Amleds skjold da skyldes en islandsk sagamand?

Disse indledende undersøgelser skulde skaffe os fast grund under fødderne; både sprog, natur og kultur har vist os en så ren dansk digtning som nogen. Ud fra dette standpunkt skal vi nu granske Amledsagnet både for dets egen skyld og som Sakses störste danske prosafortælling. Det falder straks i öjnene, at sagnet indeholder to forskellige afsnit: det ene er Amleds foregivne vanvid, der ender med hævnen over farbroderen Fenge (slutn. af Sakses 3. bog),

[1] »Hærue hand var dend første, som førde Troller nafn og vaaben, huilchet de gamle skriver at vere kommet af, at hand brøddes med en trold og fich overhaand«. Sofie Belovs slægtebog, begyndt 1634 (K. Brahes samling i Odense, 1638 bl. 2*; 1637 s. 15). Jf. Lyschander, Danske kongers slægtebog s. IX; Thiele, Folkesagn [2]I 127. — DgF. I 73. 78.

det andet er hans Skotlandstog og andre mærkelige oplevelser (förste del af 4. bog). Af disse danner hævnen en afsluttet digtning, hvortil det andet er föjet som uvedkommende tillæg; alt det må være yngre tildigtning. I modsætning til det senere afsnits spændende overgange i handlingen og stadige flytten fra sted til sted, har faderhævnssagnet en mærkelig mangel på ydre virkningsmidler, en slåen sig til ro i kongehallen og den omgivende jyske natur, en langsom, vi kan sige jydeagtig dvælen i den givne situation: Amleds foregivne vanvid og hans langvarige stræben efter faderhævn. Medens handlingen skrider knap et hanefjed ad gangen frem mod målet, udfolder sig alle disse sære optrin af kongesönnens tilsyneladende galskab og virkelige dybsind. Hvert enkelt af disse indfald er et blik ind snart i Nordboernes gådetale og naturopfattelse, snart i heltedigtning og samfundsforhold: deraf denne ødsle rigdom af tanker og dog lødigheden af hvert nyt billed der formes. Disse enkelte billeder kan efter deres natur dannes af enhver fortæller, som hitter på noget morsommere end hans formænd; men de synes i det hele at være gamle. Et af de svar, der mindst er knyttet til handlingen, ligger således til grund for skjalden Snæbjørns udtryk om havet »Amlodes kværn«. Et andet med et vist oldtidspræg er Amleds ord dengang følgesvendene viser ham en ulv og siger, at det er en lille hest: »Af den slags heste«, svarer han, »er der nok ikke mange i Fenges hær!« hvormed — siger Sakse — han stiklede på Fenges fejhed[1]; hans farbroder var ingen hövding, der skaffede ulv og ravn føde ved krigstog. Af andre optrin minder Amleds samtale med moderen om Rolv og Yrsa (s. 149).

Hovedtrækkene af Amleds vanvid og faderhævn genfindes i Skjoldungslægten, henført til Hroar og Helge (Harald og Haldan, S. 322), endogså et sådant enkelt træk som at

---

[1] S. 140; læs: patrui vitia (for: divitias) insequutus.

kongesönnen sætter sig baglæns på hesten. Den ene af digtningerne må have lånt fra den anden; sikkert er Amled grundtype af den forstilt-vanvittige faderhævner, og Skjoldung-sagnet en afsvækkende gentagelse[1]. Amledsagnet er da den ældre og oprindeligere digtning, hvis prosaform af gådetaler og småoptrin naar tilbage til fjærn fortid. — Til denne gamle kærne i Sakses længere fortælling hører da også Englandsfærden, for så vidt det er en ægte Amled-streg, at han skriver runestaven om, så han selv slipper og ledsagerne bliver hængte; og det passer ligeledes godt til hans andre indfald at komme hjem med pengeboden for ledsagerne skjult i to stave og vise dem frem som sine to følgesvende. I denne hans hjemkomst er der den samme geniale særhed, som da han ligger i asken og danner trækroge som »spyd til at hævne sin faders død med«. Her møder vi, så klart son noget sted, sagnets grundpræg: det skæmtende optrin, hvor den ramme alvor lurer bagved.

Til Amleds ophold hos den engelske konge henlægges dog også følgende historie, som ikke har præg fælles med det øvrige Amledsagn, idet hans foregivne vanvid slet ikke gör sig gældende, men vi alene hører et æventyr om hans snildhed. — Englandskongen modtager de danske udsendinge med et stort gæstebud; men under måltidet vil Amled hverken røre mad eller drikke; ingen véd grunden

---

[1] Således udviklet af F. Detter i en interessant afhandling »Die Hamletsage« (Zeitschr. f. deutsch. altertum 36, 1892, 1—26). Han opfatter her sagnet som opstået ved overførelse af det romerske Brutus-sagn, og selve navnet Amlóði som oversættelse af Brutus (= tåbe). Herimod er dog rejst indvendinger (Elton & York Powell, The first nine books of Saxo Grammaticus s. 398—411). [Denne bog — Publications of the Folklore Society XXXIII — udkom först efter at de förste otte ark af nærværende arbejde var trykte.] Jeg håber ved en anden lejlighed at tage spörsmålet op med benyttelse af et fyldigere materiale, end der her vilde være plads til.

til det. Da man er gået til sengs, sender kongen en spejder, som skal lytte efter de fremmedes samtaler; spejderen hører nu de andre spörge Amled ud, hvad der var i vejen med kongens gode mad. Han svarer, at brødet smagte af blod og flæsket af lig, men drikken af rust, og — föjede han til — »så er det hos en konge, der har trælleöjne, og en dronning med trælkvindevaner«. De andre dadlede hans dårlige tale om så gæv en konge; men da spejderen meldte sin herre disse svar, lod kongen undersøge, hvorfra fødevarerne skrev sig. Det kom da op, at brødkornet var vokset på en slagmark, at svinene have ædt en røvers lig, og at der i brönden var fundet gamle jærnsværd (eller, at mjøden var brygget af honning fra bier, der havde ædt af en død mands indvolde). Da Amleds tale havde vist sig rigtig på disse punkter, lod kongen sin moder kalde og truede hende til at tilstå, at ikke den forrige konge, men en træl var hans virkelige fader. Det om dronningens trælkvindevaner kunde kongen ikke oprede; så dem måtte Amled sige: hun tog på tjænestepigevis sit slag op over hovedet og skörtede op, når hun gik ud; og hun spiste det, hun stangede af tænderne.

Man vil let kende at denne fortælling har et vist præg af æventyr eller skæmtesagn. Og dens indhold er oftere bleven sammenstillet med middelaldersdigtninger og folkeæventyr, fyldigst i min afhandling »Märchen in Saxo Grammaticus« (Zeitschrift des vereins für volkskunde II, 1892, s. 119—23), hvoraf jeg her skal give et begrænset udvalg. Det ligger os nærmest at begynde med selve det danske folkeæventyr, som E. T. Kristensen for få år siden har optegnet efter en kone på Jyllands vestkyst (Jyske folkeminder VII nr. 20): »De kloge studenter«. Tre studenter, der hver havde sin ævne til at kende mad, drik eller mennesker, gæstede en herremand; ved aftensbordet vilde den ene ikke have noget af stegen, den anden lod vinen stå helt urørt og den tredje vilde ikke være med at drikke herremandens skål;

ved at lure udenfor deres dör får herremanden grunden at vide af deres samtaler: den ene vilde ikke æde hundekød, den anden ikke vin, der smagte af lig, den tredje ikke drikke skål med en horeunge; herremanden fik nu sandheden pillet ud af sine piger og tjæneren, og sin moder fik han ved list til at røbe hemmeligheden ved hans fødsel; studenterne drog videre med gode gaver. — I en anden dansk egn (på Fyn) har man fortalt et lignende æventyr, hvor der bl. a. forekom kvindemælk i brødet. (Dette er mig velvillig meddelt af kand. mag. Ida Falbe-Hansen, der i sin barndom har hørt æventyret af en tjænestepige fra Odenseegnen, men nu ikke mindes mere end dette ene træk.)

Af lignende fra andre lande i Europa skal jeg her kun nævne et rask, men lidt indviklet magyarisk æventyr om en ungersvend der afværger Tatarernes overfald. Her forekommer bl. a. det optrin, at helten sammen med elve andre unge Magyarer, klædte som han selv, gæster Tatarkongen; om natten lurer kongens moder i deres sovekammer, förste nat hører hun en sige: der er mandeblod i vinen, anden nat: der er kvindemælk i brødet, tredje nat: kongen er en horeunge; hver gang sætter hun et mærke på den der har talt snildeordet, — og hver morgen møder alle tolv med samme mærke.

Hyppigst og rigest forekommer æventyret dog i Arabien. En af dets former er 1001-nats historie om »Sultanen og de tre skælmer«: tre skælmer, der hver har sin særlige indsigt, gæster sultanen; den ene erklærer hans bedste ædelsten for uægte, den anden hans hest for bastard af hest og okse, den tredje hans yndlingshustru for datter af en danserinde, og ham selv for sön af en kok. De åbenbarer da kendetegnene: en plet i stenen, en særform af hestens hov, hustruens mörke öjne og buskede bryn, og hans egen forkærlighed for kød og brød. Den anden form af æventyret er en del af »Sultanen af Yemens tre sönner«, der drager ud i verden at få deres arv skiftet (1001-nat o. fl.). Her lurer sultanen på de tre

kloge ynglinges samtale ved bordet; den ene siger, at gedekøddet er ammet af en hund; den anden, at vinen er vokset på en grav (eller at brødet er æltet af en syg kvinde); den tredje, at sultanen er uægte født. I nær slægt med dette arabiske æventyr er et kirgisisk; andre former kan vi lade ude af betragtning. Fra disse østerlandske former stammer flere digtninge, der i middelalder og nyere tid optræder i Europa; således er »de tre skælmers« kløgt overført på en enkelt helt, snart digteren Vergil, snart kejser Eraclius (helten i en græsk roman og et tysk epos), ikke at tale om en halvt literær overførelse som af folkebogen om »Kong Serendippos sönner«. (Denne indvandring foregår dels over Konstantinopel, dels gennem Italiens handelsforbindelser, men når först med det 18de årh. til Danmark).

Folkeæventyrenes og Amledsagnets enkelte træk genfindes stadig i de østerlandske former, medens de dog viser en endnu nærmere lighed indbyrdes. Amleds samtale om aftenen med sine rejsefæller, medens kongen lader lure, genfindes i det jyske og især i det magyariske æventyr; lidt fjærnere står det arabiske, hvor han lurer ved måltidet. I de enkelte retter gælder lignende forhold (Amled: mjød med liglugt, jysk: vin med lig i, magy.: vin med blod i, arab.: vin vokset på kirkegård; — fynsk og magy.: brød æltet med kvindemælk, arab.: brød æltet af syg kvinde); enkelte træk genfindes alene i den kirgisiske form (Amleds korn der er vokset på døde ben, det jyske æventyrs hundekød). Kongens uægte fødsel er fælles for alle overleveringer; bemærkningen om dronningens fødsel findes derimod alene i Amledsagnet og i det arabiske æventyr om de tre skelnemærker; bægge steder er kendetegnene de samme: den enes blik og den andens lavbyrdige vaner.

Æventyrets hjemsted er sikkert østerlandene. Dér foreligger det fyldigst og med mening i: den overraskende viden viser sig altid at være grundet på fin iagttagelse af de synlige træk. Heri stemmer de med andre østerlandske

klogskabsfortællinger. Derimod tillægger de europæiske æventyr deres helte sanser og viden af rent uforklaret art; og i de tilfælde, hvor forklaringen gives, — er det ingen anden end den arabiske.

I de arabiske former, hvis indre slægtskab er kendeligt, må vi da se stamfædre til vidt forgrenede europæiske former af sagnæmnet. Amledsagnet hører med til denne store familie gennem en æventyr-gruppe, der strækker sig fra Danmark til det sydøstlige Europa (Magyarer og Sydslaver) og som ad flere veje på én gang (Kirgiser og Araber) er udgået fra en sydasiatisk stamform. Det eneste middel til at tidsfæste denne vandring er selve Sakses Amledsagn; æventyret er altså för år 1200 nået til Danmark i forskellige østerlandske former, som undervejs blandes med hinanden. Formodenlig er det i den ældre middelalder vandret gennem Rusland og vel tillige ad den græske halvø til Donaudalen.

Dette afsnit af Amleds historie er altså et ligefrem folkeæventyr, den ældste danske æventyropskrift vi ejer. Som sådan har den vor största interesse. Skönt Sakses fortælling sikkert har levet meget kortere tid på folkemunde i Danmark end det ny jyske æventyr har, er det dog i langt höjere grad omdannet til et billede af sin tid og sit folk, idet de enkelte træk er udvalgte eller tillempede med dette for öje. Af de enkelte gætninger finder vi kun én uforandret: at brødkornet er vokset på en slagmark; og dette træk er fordoblet ved at flæsket smager af lig: således fik man en af den tids vigtigste retter taget med. I stedet for vin med ligsmag optræder enten drik med smag af jærnsværd, eller som »andre siger« mjød af ligblandet honning; dette sidste er et forsøg på at hjemliggöre æventyrmotivet, medens det förste er en ren nydannelse for at tilfredsstille danske tilhørere. Som modsætning til den arabiske yndlingshustru af lav stand, møder vi det danske sagns dronning, der er datter af en hærtagen kvinde; og når sagnet har ombyttet kongens og dronningens kendetegn på lav byrd, er det med til-

knytning til nordiske forestillinger: tærnen, der røber sine trælkvindevaner (Volsungasaga k. 12 og nordiske og tyske opskrifter af hundebruds-æventyret), og ligeledes det at man igennem öjet tyder sjælens træk (trælleöjne, tyveöjne o. l.). — Hvor meget der end er gjort for at hjemliggöre æventyret, er det dog ikke smeltet sammen med det ældre Amledsagn; dets handling virker kun, at Amled får kongedatteren (som han allerede efter runebrevet skulde haft); og af Amledkarakteren ser vi intet: hans snilde bemærkninger og deres lidt smålige begrundelse ligner ikke de gamle Amled-svar, hvor det sære udtryk altid gemmer på dybere mening.

Det er en interessant brydning i dansk literatur, Amledsagnet fører os ind i. Nyindkomne østerlandske æventyr arbejder man på at göre hjemlige, dels ved dansk lokalfarve, dels ved at knytte dem til danske sagn. Men oldsagnet kan ikke assimilere dette ny stof; det slæber æventyret med som en byrde, og sprænges selv af den. Men i det sønderbrudte oldsagns sted vokser æventyrdigtningen op, ikke knyttet til folket som minde om dets egen fortid, men med den digtede verdens ubestemte »der var engang«.

Hele Amledsagnets sidste del (S. 154—61) danner en egen novelle. — Efter at have ladet sine bedrifter fremstille på sit skjold drager helten igen til England; kongen vil hævne sin ven Fenges død, men tör ikke göre det åbenlyst; han sender ham da med bejlebrev fra kongen til Skottedronningen Hermuthrud, der plejer at lade alle sine bejlere dræbe. Medens han er undervejs, stjæler en skotsk kriger hans skjold og brev og bringer dronningen det; ved at se alle hans bedrifter fremstillede på skjoldet bliver hun indtaget af den unge helt, hun skriver brevet om, så det er Amled, ikke kongen, der bejler til hende, og lader det atter bringe på sin gamle plads. Han kommer for dronningen; hun fortæller ham, at Englandskongens datter, som han har ægtet, i virkeligheden er et trællebarn; og så bejler hun til

ham, og bryllupet holdes. Så drager de sammen til England, hans förste hustru kommer ham i møde og advarer ham for sin fader; ved at bære brynje under kjortlen sikrer han sig mod kongens spyd; i den nu påfølgende åbne kamp falder en stor del af Amleds krigere, men han fylker næste dag hæren på ny og lader de døde stå på deres pladser; Englandskongen drager da bort, rædd for Amleds talrige hær. — Amled drager nu hjem til Danmark med sine tvende hustruer. Kong Viglek, der som Lejrekonge gör fordring på hele riget og har frataget hans moder kongsgodset, forsoner han med gaver, og da Viglek er tryg, fordriver han ham med våbenmagt; også den skånske jarl Fjaller driver Amled fra hans land, »han skal da være draget til Undensakre, et land, som er ukendt for vore folk«. Viglek samler en ny hær i Skåne og Sælland, sætter over til Jylland og æsker Amled til slag; bange for udfaldet indlader han sig derpå og falder. Hermuthrud, der på hans spörsmål, hvem hun vil ægte efter hans død, har svaret, at hun vil følge ham i døden, — bliver sejrherrens bytte. Amled lægges i höj på Ammelhede.

Det er ikke ved sin digteriske værd, at denne fortælling har interesse for os; der er ingen sammenhæng i handlingen, intet mål; den digteriske retfærdighed er ikke til, krigslykke og kærlighed er i lige grad tilfældighedernes spil. Amleds snildhed skal være den personlige drivkraft; men hovedbegivenheden, hans bryllup med Hermuthrud, sker ved den rene slumpelykke (skönt fortælleren til en vis grad lader den forberedes af Amled, idet han fremstiller sine bedrifter på sit skjold). Personlige fortrin har forfatteren ikke tillagt Amled; han adskiller sig således fra alle fornaldarsagahelte ved at mangle mod og våbenfærdighed; han er snedig, troløs og fej. Fortællingens eneste hensigt er at more ved mærkelige optrin og uventede overgange.

Vi skal nu se at udfinde, hvor digteren har hentet de poetiske æmner til sin fortælling; særlig de to hovedforhold:

det omskrevne brev, der skaffer ham Skottedronningens hånd i steden for døden, og dernæst Amleds dobbeltægteskab. Det förste træk må synes et plagiat efter selve Amleds Englandsfærd, hvor han skærer runestavene om, så at han i stedet for at dræbes får den engelske kongedatter til hustru. Dette kan dog ikke være tilfældet, idet der gives endnu nærmere forbilleder.

Det omskrevne brev, der skaffer kongedatterens hånd i stedet for døden, er i sig selv hovedæmne for et æventyr, der spiller en stor rolle i middelaldersliteratur og folkedigtning. Over det er bygget et æventyr om den uafvendelige skæbne, der foreligger i to hovedformer, en vesteuropæisk og en østeuropæisk[1]. Den vesteuropæiske form foreligger renest i et gammelt fransk digt om kejser Konstantius (Le dit de l'empereur Coustant, i hskr. fra 13de årh.): Kejser Florien får at vide af en kristen stjærnetyder, at det barn, som den kristnes hustru lige har født, skal blive gift med kejserens datter og selv blive kejser i Bysants. Harmfuld byder kejseren at kaste barnet i havet; men en hofmand lægger det hemmelig på tærskelen til et kloster, hvor drengen så opdrages og får navnet Konstant. Der finder kongen ham femten år senere og får sammenhængen at vide; han sender ham med et forseglet brev til sin borgfoged; i brevet står, at fogden skal dræbe overbringeren. Konstant når borgen ved middagstid og vil ikke gå ind straks for ikke at forstyrre måltidet, men tøver ude, stadig uden at ane ondt.

Bag borgens port en have lå.
I æblehaven ind han tren,
og ledte der sin ganger ind.
Han under abild lagde sig,
ti træt han var af lange vej;

[1] Hele denne æventyrfamilie er ypperlig gransket af A. Wesselofsky i Romania VI (1877) 161—98; jf. Köhler i Zs. f. roman. phil. II 180—2; Krauss, Sagen und märchen der Südslaven II 179—80.

og under abild sov han ind,
(för måtte sorg omspændt hans sind!).
Han sov, mens solen lavt kun stod,
da kongens datter. mild og god,
snild i tanke. en høvisk mår, ...
tren også i den æblegård.
Hun under abild Konstant så
og skuede med undren på
hans kind så rød, hans åsyns lyst,
hans favre vækst, hans ædle bryst ....
Prinsessen følte glæde stor
og ved sig selv hun tog til ord:
»O du min Gud! hvad rigt klenod!
langt mer' end guld så er han god,
heller med ham jeg leve vil,
end om al verden bødes til;
ti intet har naturen glemt!«
Da så hun bag hans belte gemt
en pung, var syet med silke væn,
den frøken tog den, løste den;
sin faders brev deri hun så,
og hurtig brød hun seglet frå ...

Hun fortvivler; omskriver dernæst brevet til, at Konstant straks skal ægte hende. Dette sker, inden kejseren kommer til stede; han tilgiver dem, og Konstant arver riget efter ham.

Foruden i dette digt haves Konstantsagnet i form af en fransk novelle, også fra 13de årh. og i indhold nær i slægt med digtet; endvidere i mere historisk form hos en italiensk historieskriver i 13de årh. og dernæst i et italiensk digt fra 14de årh.; endelig i mere folkelig afændrede former i en italiensk folkebog fra 1555 og et siciliansk æventyr fra vore dage. Selve sagnets æmne peger dog tilbage til Konstantinopel som sit hjemsted; og det er i slægt med flere andre skæbneæventyr om den græske kejserstads grundlægger.

Sagnets østeuropæiske form er folkeæventyret om »Rige Per kræmmer«, der vil lade den fattige mands sön dræbe for at han ikke skal ægte kræmmerens datter. Æventyret er så velkendt og ligger så nær ved Konstantsagnet, at jeg

ikke her skal genfortælle dets indhold; jeg minder blot om, at når ynglingen sendes med det skæbnesvangre brev, lægger han sig undervejs at sove ude i skoven, en gammel mand (præst) finder ham der og skriver brevet om. Dette æventyr kan følges hos mange slaviske folk samt Magyarerne, endvidere i Tyskland og Norden; et sideskud findes hos Grækerne. Det har i Rusland indgået forbindelse med et andet æventyr (norsk »Tussen i Norddalen«; hos Sakse: Torkel adelfars rejse til Udgårdsloke) og har på sin færd vestpå og nordpå stedse fastholdt denne form[1]. Der kan nemlig — ifølge afændringernes art og steder — ikke være tvivl om, at æventyrets udgangspunkt er i det sydøstlige hjörne af Europa. Også den østeuropæiske form af æventyret er tidlig nået til de europæiske kulturlande; ti den forefindes omdannet til et sagn om hvorledes Henrik III (1024—56) blev kejser i Tyskland, foreliggende i mange skrifter fra 13de og 14de årh. Henriksagnet slutter sig (ved præsten der læser og omskriver brevet) nærmest til den østeuropæiske form; men dets historiske tilknytning er muligvis en hjemliggörelse af det vesteuropæiske Konstantsagn.

Det er åbenbart, at Amleds giftermål med Ermutrud er en ny udgave af skæbneæventyrets sidste halvdel. Det er ligeså klart, at vi henvises til den vesteuropæiske form, hvor kongedatteren finder helten sovende, forelsker sig i ham og selv omskriver brevet. Særlig minder enkelthederne om det franske digt: da Amled kom nær til Ermutruds gård, slap han de trætte heste løs i en eng ved

---

[1] S. Grundtvig, Danske folkeæventyr I nr. 12 Drömmene; samme Gl. danske minder I 214 Rige Per møller, I. 215 Riber kræmmer; utr. æv. 68; Folkeæv. opt. af folkemindesamf. nr. 21 Den rige Per kræmmer; Kamp, Danske folkeminder nr. 973 Man skal aldrig sige aldrig; Bondeson, Sv. folksagor nr. 42 Rike-Pär krämare; Asbjørnsen og Moe I nr. 5; Moltke Moe i (Letterstedske) Nordisk tidskrift 1879, 265—7.

vejen, lagde sig selv til hvile og slumrede ind ved en bæks rislen; dronningen sender sine svende at udspejde den sovende, de bringer hende skjoldet, hvorved hun forelsker sig i heltens storværker, og skriver brevet om så hun får ham til ægte. — Selve afvigelserne stadfæster ligheden; ti den danske fortælling indeholder en række træk, der røber sig som lidet lykkede forbedringer af æventyrets handling. For en helt som Amled, konge i Danmark og Englandskongens svigersön, vilde det jo ikke passe at rejse ene, således som æventyrets helt gör; han har derfor fået svende med, men desuagtet kan dronningens spejder »liste sig forbi vagtposterne« ikke mindre tre gange. Måden hvorpå Ermutrud forelsker sig i Amled, er ved at se hans bedrifter; heri kender vi en omdannelse stemmende med danske forestillinger om hvad kærlighed der sömmede sig for en dronning; man kunde jo ikke lade hende blive indtaget i en sovende ungersvend (jf. min redegörelse for elskovsforestillingerne i Sakses oldsagn I 49—51). Men denne ændring har været meget dyr for sagnets økonomi: Amled har måttet forfærdige dette billedskjold, der dog ikke efter hans eget forsæt kommer til at spille rolle i sagnet; og nu må han sove så stærkt og længe, at man både kan liste skjoldet bort under hovedet på ham og brevet ud af pungen, og bringe det igen; nej, sidste gang lader han kun som han sover, og får derved fanget budbringeren, — rigtignok ikke til gavn for sagnets handling, ti den bliver ganske som om buddet ikke var blevet fanget. Hele dette store apparat sættes altså i gang for at få brevets indhold ændret; unægtelig tager den hele intrige sig bedre ud i æventyrets hurtigskridende handling, eller i et galant digt hvor kongedatterens indtryk af den sovende yngling kan fremstilles i hele sin erotiske friskhed. Men det er netop ulykken: Amleddigteren har af pænhed eller tilvanthed trampet den poetiske sjæl ihjel, og har kun beholdt intrigens døde

dukke tilbage, som et tungt maskineri, han forgæves prøver at styre.

Det andet mærkelige ved Amleds giftermål med Skottedronningen, er hans dobbelte ægteskab. Sammenhængen er denne: han opholder sig i England, hvor han er gift med kongens datter, udsendes så til Skotland, hvor dronningen bliver indtagen i ham og de holder bryllup; så følger hun ham tilbage til England, hvor den förste de træffer, er hans kone nr. 1, Englandskongens datter, hun tager vel imod den nye medbejlerske og advarer sin mand mod hendes faders harme. Sakse lader kongedatteren udtrykke sin stilling i en længere tale: hun vil ikke sætte skinsyge over sin kærlighed, for sit barns skyld være faderen huld osv. — I Sakses tid var spörsmålet om dobbeltægteskab på moden i Europa. Det værk, der havde bragt det på bane, var Maria af Frankrigs digt »Eliduc« omtrent i århundredets midte, det efterfulgtes straks af Gautier af Arras rimede roman »Ille et Galeron« 1167; efterhånden kom andre digtninger, således et fransk digt om ridder Gilles af Hainaut, der atter fremkaldte det tyringske sagn om greven af Gleichen; en lille aflægger af dette æmne har vi på dansk i romanvisen om Malfred og Magnus. Maria af Frankrigs digt er som sagt den literære stamfader til denne digtgruppe; indholdet deraf er: Ridder Eliduc i Bretagne er i sin konges unåde, han siger sin kære hustru farvel og drager udenlands, kommer til Exeter i England og hjælper kongen mod alle de bejlere, som han har nægtet sin datters hånd; der vågner nu kærlighed mellem ham og kongedatteren, Guilliadun; han fører sin elskede hjem med sig, hun besvimer og ligger længe skindød, indtil Eliducs rette hustru vækker hende til live, og selv går i kloster for at kunne overlade den anden sin ægtefælle, og så går de alle i kloster og

---

[1] Gaston Paris, La légende du mari aux deux femmes, i Comptes rendus de l'Academie des inscript. et belles-lettres 1887, 571—86. DgF 49.

holder meget af hinanden. Digtet grunder sig efter forfatterens eget sigende på et gammelt bretonsk æventyr, hvad indholdet fuldt bekræfter; og en tilsvarende keltisk folkedigtning er for få år siden kommen for dagen i et höjskotsk æventyr, en mærkelig form af Snehvidehistorien. Her bliver »Guld-træ« stukken med sövntorn af sin misundelige moder, kongen gifter sig igen, hans ny dronning slipper engang ind i det værelse, hvor Guldtræ ligger lig, hun drager sövntornen ud af hendes finger, og den døde lever op; da dronningen ser sin husbonds glæde over Guldtræ, vil hun forlade dem, men han siger at han vil beholde dem bægge, »og sådan levede kongen og hans to koner længe i fred og glæde, og dermed er historien ude«. Alfred Nutt har skrevet en afhandling om dette æventyr (Folk-Lore 1892, 26—48); han kommer til det resultat at Snehvideæventyrets grundform foreligger i »Guldtræ«, at æventyret i middelalderen er vandret fra de britiske øer til Europa, og at dobbeltægteskabet og tryllesövnen er æventyragtig tildannelse af en keltisk myte om et menneskes ophold i elververdenen (i de ældste irske heltesagn: Cuchulinns ophold hos elverdronningen Fand); alt dette synes mig særdeles rimeligt. Mere umiddelbar interesse for os har følgende af Nutts bemærkninger: overalt hvor sagnet kommer udenfor den keltiske verden trænges dobbeltægteskabet bort af den moralske bevidsthed; Maria af Frankrig er sluppen fra det ved at lade den ene kone gå i kloster (og manden og den anden snart følge efter); den neapolitanske form af Snehvideæventyret, der ellers ligger den keltiske så nær, klarer sagen, idet den af ægtemanden elskede, af hustruen til live vakte skönhed viser sig at være hans egen søster. Under disse forhold henleder Nutt (s. 37 f.) opmærksomheden på den danske Ermutrudnovelle, optegnet netop på den tid, hvor dobbeltægteskabet trængte ind i den europæiske literatur; her hos Sakse møder det ikke afdæmpet, som ellers, men med den samme djærvhed som i det keltiske æventyr; og han formoder, at dette motiv i Ermutrudnovellen

er et lån, ikke fra den franske digtning, men fra den keltiske på de britiske øer. Han søger at støtte dette ved, at Ermutruds barske jomfruelighed skulde vise hen til keltiske skjoldmødigtninger, og at hendes ligegyldighed for den enkelte elskers skæbne skulde tyde på hendes overnaturlige udspring; disse træk synes mig dog ikke stærkt overbevisende, og de stammer i hvert fald ikke med nogen foreliggende form af Guldtræ-æventyret. Men selve hovedsætningen böjer jeg mig for; Amleds dobbelte giftermål er sikkert et indvandret middelalderligt æventyræmne, og der er al rimelighed for at det kommer til os umiddelbart fra de britiske øer. — Over disse to fremmede motiver, det romanske (opr. græske) om kongedatterens pludselige elskov og om det omskrevne brev, og det keltiske med dobbeltægteskabet, er da novellen om Amled og Ermutrud bygget.

Det ændrede brev, der skaffer kongedatteren til ægte, findes ligeledes i Amledsagnets förste (ɔ: ældre) del. Også for dette optrins vedkommende må vi da formode lån fra æventyret, enten i dets vestlige eller østlige form; om end i langt ringere grad end i Ermutrudhistorien, som helt er bygget over dette lån. Men indvirkning fra et rent middelalderligt æventyr på Amledsagnets ældste del er meget påfaldende; og det omskrevne brev lader sig ikke fjærne af handlingen som yngre tilsætning, da det redder Amleds liv og fælder hans ledsagere, hvis død senere spiller rolle i historien; i sig selv synes det gammelt, da det er ristet med runer i en stav, medens brevet til Ermutrud røber sin nye oprindelse: det er skrevet med bogstaver og gemmes i pung. Sagen er sikkert, at vi må holde ude fra hinanden to ting som brevet drejer sig om: Den ene er at hænge ledsagerne og ikke Amled; dette motiv griber ind i sagnets følgende handling, da han bringer guldstavene med sig hjem; til dette motiv hører da runestavene; og en tilsvarende ændring i runeristning kender vi i Atlamál, hvor dødsbuddet ændres til velkomsthilsen. Det andet motiv er, at han skal ægte

kongens datter; det passer dårlig for den hævntörstende Amled, der forstiller sig som vanvittig; og i hele sagnets ældre afsnit er hun kun stum person. Först i anden del af Amleds liv får hun lejlighed til at optræde; derfor må hun som sagnperson være født ikke i faderhævnen men i Ermutrudnovellen.

Den tidligere brevforfalskning i Amledsagnet forklarer os et træk i Ermutruds karakter: hun er grum mod alle bejlere og lader dem dræbe, derfor sender Englandskongen Amled ud at bejle til hende, for at han på den måde kan omkomme. Æventyrets mere simple motiv, hvor brevet blot lød på at dræbe overbringeren, kunde ikke anvendes her, da det altfor stærkt lignede hans rejse til England. Man indskød da et nyt motiv, møen der dræbte sine bejlere; dette forekommer også ellers som bimotiv hos Sakse (Alvild), men har fra gammel tid sin rod i tysk og nordisk digtning og udvikles især rigt i middelalderen (Brynhild i Nibelungenlied; Den farlige jomfru, DgF 184): der var da muligheder nok for at tilføre Amlednovellen dette motiv. — Denne tanke er jo ret almindelig; vi har nylig set en britisk videnskabsmand, der gærne vilde lægge beslag på motivet som keltisk; og hos tyske forfattere er det en yndlingstanke i den bejlegrumme Ermutrud at genkende de engelske oldkvads Thrydo, der först var barsk og grusom, men da Offa (= dansk Uffe) vandt hende til ægte, blev en udmærket kvinde[1]. Denne tanke vil sikkert falde i værdi, når dyrkere af den germanske heltedigtning får öje for, at Ermutrudnovellen som helhed ikke er andet end omplantning af et fremmed æventyr, og når de gör sig klart, at et enkelt karaktertræk hos en af personerne overhovedet ikke kan bestemme en sådan digtnings udspring. Når tyske lærde i navnet Ermutrud søger en betegnelse enten for »den mægtige, uovervindelige Trud«

[1] Suchier i Paul und Braune, Beiträge IV 510; Müllenhoff, Beovulf 81 f.

eller — endnu oprindeligere — en hentydning til hendes »uovervindelige jomfrudom«, da er denne tanke lidet rimelig hos middelalderens Englændere; hos de Danske er den utænkelig. Lad os minde om det simple sproglige forhold, at navnets form viser hen ikke til lån fra engelsk, men fra tysk, og at dette tyske navns brug i en 12te årh.s digtning ikke er mærkeligere end det samme og lignende navnes forekomst i nordiske folkeviser. Til vurdering af sammenhængen mellem Thrydo og Ermutrud må endnu tilföjes, at det kun er Beovulfskvadet fra o. 700, der skildrer Thrydos grumhed; i en med Sakse samtidig kilde (Vita Offæ, ældre end o. 1200) findes en lang fortælling om Offas hustru — ligesom Ermutrudnovellen en genfortælling af et æventyr (»pigen uden hænder«) — men uden grumheden, hun er middelalderens tålmodig og uskyldig lidende heltinde; og de senere sagn om den grusomme dronning Kyneðryð († efter 788), der måske er påvirkede af Offasagnene, kender heller ikke det mindste til den bejlergrumme mø, men kun til den onde hustru. — Det er dog ikke min mening rent at forkaste de tyske lærdes tanke; der er jo en mulighed for dens rigtighed. Og især hvis vi engang finder vidnesbyrd om at Thrydos bejlergrumhed har været kendt ned i middelalderen, vil dette sagn have lige så stor sandsynlighed som flere andre for at have været forbillede for et træk i Ermutrudnovellen.

Til fremmed stof hører måske også Amleds krigslist imod Englandskongen, at opstille de faldne med blandt sine krigere og således skrække Englænderne fra angreb. Vi har dette motiv både i Amleds historie og i den lille Fridlevsaga med den sydsællandske stedfæstelse (s. 47); rimeligvis er det lånt fra den ene til den anden; og hvis Fridlevsagaen först er bleven til indenfor Absalons kreds, kan den snarest være den yngste af de to. Denne krigslist kendes ellers ikke i norrön literatur; derimod møder vi den som slutning på den engelsk-franske heltedigtning om Havelok den danske, under forhold der mærkelig minder om Amleds tog. Den danske

kongesön Havelok, der nylig har vundet sit fædrene rige fra sin faders drabsmand, drager med sin hustru, den engelske kongedatter Argentille, til England for at vinde hendes rige fra hendes morbroder kong Alsi; i det förste slag sker der stort nederlag på Danerne, men da råder kongedatteren ham at stille de døde op og give dem våben i hænderne, inden næste dags kamp; skrækket af denne stridsmagt falder kong Alsi til föje. — Haveloksagnet hører til de digtæmner, der dannede sig blandt Angelsakserne i tiden nærmest efter Normannernes erobring, hvor fordrevne kongesönner udfører storværker og vinder sig en brud i fremmede lande, og til sidst vender hjem, hævner deres faders død og tilegner sig riget; (man mærke sig ligheden med Amled og Ermutrudsagnene!). I literaturen møder vi sagnet tidligst 1142—45 i en rimkrønike (Estorie des Engleis) af den engelske Norman Gaimar; omtrent samtidigt hermed er et selvstændigt digt »Le lai d'Aveloc«, der langt ned i 13de årh. blev frit omarbejdet på engelsk. Den franske digters efterretning, at han oversætter et bretonsk kvad, er af tvivlsom troværdighed; man antager snarere at et normannisk digt fra 12te årh.s begyndelse var hans og krønikens fælles kilde. Sagnet har i hvert fald sin oprindelse fra den undertrykte engelske befolkning i Lincolnshire[1]. Til Danmark kan dette motiv altså enten være nået i engelsk folkeoverlevering eller i normannisk digtning; den förste mulighed er vel den mest nærliggende.

Udpræget nordiske træk forekommer ikke i Ermutrudnovellen ɔ: i Amleds engelske og skotske oplevelser; vi møder ikke en gang et eneste dansk navn. Först med hans tilbagevenden til Danmark optræder et par danske forestillinger: en skånsk jarl Fjaller fordrives til et »ukendt« land

[1] Skeats indledn. til Havelok the Dane (Early english teet society, extra series IV); B. t. Brink, Gesch. d. engl. lit. I 227, 289—92; Morley, Engl. writers III 265—76; Paul, Grundriss II, 1, 644.

»Undensakre«; og Amled bliver siden fældet af kong Viglek og höjlagt på den efter ham opkaldte hede (Ammelhede). Det förste røber sig ved sin indskrumpethed som gammelt folkeminde, måske om en udødeligheds-vang; det andet omfatter dels et jysk stedsagn om en Amledshöj, dels navnet Viglek, som vi fra engelske kilder kender som fader til kong Vermund; rimeligvis har Amleddigteren kendt en dansk (jysk) overlevering, der gjorde ham til Vermunds fader, og har derfor ladet ham fælde Amled og sætte sig selv på tronen. Novelleforfatteren har spundet dette motiv ud med forskellige, lidet folkelige træk, der skal vise Amleds statskløgt; han har endog fået Ermutrud med ind i handlingen: Viglek vinder hende sammen med riget.

Dette danner slutningen på Amleds og Ermutruds novelle. Vi har nu gået denne usædvanlige digtning efter i dens enkelte æmner, og vi har set den mærkelige måde, hvorpå den hager sig fast til det ældre sagn (Amleds faderhævn), der ellers i sig selv er en afsluttet handling. Tillige har vi set, at et enkelt motiv fra för Fenges drab, Amleds giftermål med den engelske kongedatter, ikke tilhørte faderhævnen, men var indledning til Ermutrudnovellen. Dertil kan vi også föje Amleds kloge svar til Englandskongen; fra karakterens side hører de herhen, da de ikke lader ham foregive vanvid; og ligeså fra æmnets side, der også er tillempning af et indvandret æventyrstof. Det er på grund af alle disse optrin, at Sakse ligner Amled ved en Herkules, der har overvundet alle de utroligste vanskeligheder; han fejrer ham som den snilde, aldrig rådløse helt. Det er som et forsøg i mere europæisk stil, Amlednovellen har vor interesse. Af dens enkelte motiver knytter flere sig til Vesteuropa, stærkest til de britiske øer. Det ligger ret nær i den anledning at tænke på den engelske skriver Lukas, der med sine sagn satte liv og mod i de danske krigere (S. 851); mulig er han forfatter til Ermutrudnovellen, men han har næppe været det for alle Amledsagnets yngre udvidelser, da

klogskabssvarene peger mod østlig oprindelse. Og trods sit udenlandske præg er novellen sikkert bleven til i Danmark; Amleds skjold, både dets billeder og måden hvorpå det fremtræder i Ermutruds elskov, synes hjemlig danske; ikke at tale om Amleds sidste kampe i Danmark. Novellen vækker da literaturforskerens interesse, som det förste danske arbejde i en nærmest udenlandsk stil; og om vi ikke kan nyde den som æstetisk mesterværk, giver den et interessant indblik i, hvorledes nye motiver brydes med det gamle. Vi ser således ved siden af den gamle helteelskov også lovprisningen af hustrus fordragelighed mod medbejlerske, som vi også kender fra Sakses omtale af dronning Bodil, og af den ældre (på Island bevarede) Tovevise. Dette motiv synes i særlig grad at tilhøre folkevisens barndom; i den yngre Tovevise er det forsvundet, og tålsomhedstanken bekæmpes i flere af de ejendommeligste viser fra middelalderen (»Frillens hævn«, »Ebbe Skammelsön« osv.); og kun i fremmedartede eller romanagtige viser lister den sig ind (Griseldis-motivet, DgF 257—8; Magnus jarlens-sön med sine to koner, DgF 49). I det hele er det mærkeligt, så meget Ermutrudnovellen stemmer med vor middelalders romanviser, dog næppe så meget fordi de var samtidige, som fordi de har deres forudsætning i samme fremmede literatur.

Det eneste punkt i Amlednovellen, der vil berøre os helt sympatetisk, er naturfølelsen. I det ældre faderhævnssagn ligger den mere ubevidst i Amleds indfald om blomster og om hav og klitter; naturfølelsen træder mere åbenlyst frem i skildringen af den ø, hvor hans fader Ørvendel kæmper, og ligeså da Amled gæster Ermutrud: »Da han var kommen nær til Skottedronningens gård, lod han hestene bede i en eng ved vejen, og opmuntret af stedets skönhed lagde han sig til hvile, en bæks vellydende brusen dyssede ham snart i sövn«. Denne lyst til at skildre naturen, endog til at göre den til drivfjeder for menneskelige handlinger, minder os om, at vi er komne ned i folkevisens tilblivelsestid.

§ 26. *Vermund og Uffe.*

(IV S. 161—74).

På Island er Uffe helt ukendt. En Vermundr vitri nævnes vel blandt de ældre Skjoldunger, men han er sön af en Frode og fader til en Óláfr lítilláti eller til en datter Ólǫf (gift med kong Dan). I dansk overlevering findes Uffesagnet hos Sven Ågesön og i Ryårbøgerne; disse sidste meddeler et sønderjysk stedsagn om Uffes Sakserkamp. Også i Skåne har der været sagn om ham, ti kongetallet nævner ham som »Uffe starke«; det forudsætter kendskab til sagnet og vel navnlig til det træk, at ingen våben kunde holde for ham. Sven har en længere fortælling, der vel ikke kan måle sig med Sakses i anskuelighed, men hvis omrids dog peger på samme overlevering som hans: der hentydes til Kætes og Viges kamp som forudsætning for Uffes, og alle optrinene med Vermund og Uffe genfindes. I et par småtræk er Svens fremstilling fyldigere: for at kende, om det virkelig er hans sön, føler Vermund på Uffes hænder og hans arm, på hans lænd og læg, og udbryder da undrende: »Ja slig var også jeg i de unge dage!«; det andet træk er, at Uffe møder til holmgang med Vermunds sværd i skeden, men et andet i hånden, og at dette ved förste hug springer i stykker mod Sakserkæmpens hjælm. Den gennemgående lighed kunde gærne få os til at tage Svens beretning for en mindre god gengivelse efter netop samme fortæller, som Sakse følger; det kunde måske være forsætlig, at Sakse blot lader Vermund »kende på lemmernes form og førhed, at det er hans sön«. Men jeg tror ikke, at Sakse vilde glemme et træk som det, at Uffe har et andet sværd i hånden og Skræp i skeden; så sandsynligheden taler for, at vi ikke har med én og samme overlevering at göre, men med to, der dog er så nær beslægtede, at vi som digterisk form kan betragte dem som én. Hvorledes Danmark har ydet den

frodige jordbund, hvoraf denne digtning er vokset op til sin blomstring, bör være æmne for vor undersøgelse.

Hovedoptrinet i Uffedigtningen, Sakserkampen om Danmarks frihed, er i slægt med en række andre sagn om Danmarks forsvar og er vel nærmest stamsagnet for de andre. Som så mange andre danske sagn er det stedfæstet, nemlig til Ejderholmen; og til folkesagnsstil hører det ligeledes, når bipersonerne (Sakserkongen, hans sön og den saksiske kæmpe samt også Uffes hustru) ikke navngives. Men ved disse bemærkninger har vi fået fat på de fælles træk, ikke på det for Uffesagnet ejendommelige. Stedfæstelsen til Ejderholmen er så usædvanlig, at det ikke er i sin fremstilling af sagnet, men i en helt anden sammenhæng, Sakse fortæller os, at Uffes Sakserkamp stod på den holm, hvor siden Bjørn Svenssön byggede sin borg (ɔ: Rensborg; S. 604). Dette ved förste blik helt ligegyldige forhold står som et talende udtryk for, at Uffedigtningen ikke deler folkesagnets sædvanlige kår, at huskes for det steds skyld, hvortil begivenhederne knyttes, men tværtimod bryder med denne jordbundne tilværelse og vandrer sine egne digteriske veje.

Dog för vi følger Uffedigtningen i dens videre udvikling, vil vi kaste et blik tilbage mod dens udspring. Oldengelske overleveringer om Offa, Værmunds sön og Vihtlägs sönnesön, lærer os at kende en helt, der ikke blot er navnkundig ved sin ungdomskamp ved Fifeldor (Ejder), der fastsatte Anglernes grænse mod Svaverne, men også ved sin dristige og heldige bejlerfærd til den grumme Thryðo. Af denne heltedigtning har da den danske overlevering alene udvalgt sig Ejderkampen. En yngre engelsk kilde (Vita Offæ, fra 12te årh.) indeholder en fyldigere fremstilling af Offasagnet, i meget overensstemmende med vor danske overlevering: kongesönnen er stum til sit 30te år og svarer da pludselig tronkræveren Rigan og drager dernæst ud mod ham i spidsen for hæren, efter at hans fader har omgjordet ham med sit eget sværd. På ét punkt synes denne engelske overlevering

(der har fået legendeagtigt præg) at ligge nærmere ved gammel heltedigtning end det danske sagn; den nævner en bestemt person som tronkræver, ikke den ubestemte »Sakserkongen« og »Sakserkongens sön«. — Hvad vi för fremhævede som kendetegn på dansk folkesagnsstil (at Uffes eneste dåd er en stedfæstet kamp, og forekomsten af unavngivne personer) er da yngre omdannelse af det gamle folkesagn; dette har fulgt — eller vel rettere: er gået i spidsen for — den almindelig danske overgang fra oldtidens heltesagn til middelalderlige folkesagn[1].

Men denne omdannelse til folkesagn om rigets uafhængighedskamp, hvori andre af Sakses oldsagn har slået sig til ro, har for Uffesagnet kun været et gennemgangsstandpunkt i udviklingen. Og i denne form forefindes det ikke i nogen optegnelse; selv det sønderjyske stedsagn (Ryårbøgerne) siger, at Uffe »ikke vilde tale fra sit 7de til sit 30te år« og viser derved hen til det udvidede Uffesagn, som vi kender det hos Sakse og Sven. Her er Sakserkampen trådt tilbage til at være æmne af anden rang; hovedæmnet er, hvorledes det danske folks ære nedværdiges, da Frøvinssönnerne bryder enekampens lov ved i forening at hævne deres faders død på Adisl, og hvorledes den rejses, da Uffe til bod udæsker tvende modstandere. Oprindelig har de to begivenheder næppe hørt sammen. Frøvin og Vermund tilhører hver sin af oldsagnenes kongeætter; i engelsk overlevering (Angels. chronicle) nævnes Freavin og

---

[1] Ifølge Müllenhoff (Beovulf 80) er det danske Uffesagn indvandret fra England. Herimod min afhandling »Er Uffesagnet indvandret fra England?« Arkiv VIII 368. — Medens det danske Uffesagn gennemgående er helt forskelligt fra den engelske overlevering, findes der i et par af vore kilder en mærkelig overensstemmelse med den i aldersopgivelsen (Uffe talte ikke »indtil sit 30te år«, Sven; »fra sit 7de til sit 30te år«, Ryårb.); her synes at foreligge flygtig påvirkning fra Vita Offæ.

hans sön Vig blandt den vestsaksiske kongeæts stamfædre för udvandringen, medens de merkiske kongers æt begynder med Woden, Witlæg, Wærmund og Offa. Men hvis Frøvinsslægten fra först af har udgjort en egen helteæt, tilhørende en selvstændig folkestamme, må den også i digtningen have været uafhængig; Kætes og Viges faderhævn har da ikke været den mörke baggrund for Uffes dåd, men et selvgyldigt storværk. Men ved middelalderens begyndelse eller så omtrent, da riddertanken arbejdede sig stærkere frem, har man sammenstillet deres faderhævn med Uffes dobbeltkamp; følgen blev, at den ringere af disse to begivenheder måtte underordne sig den mægtigere og Frøvinssönnerne böje sig for Uffes kæmpeskikkelse: de fælder Adisl to sammen for at Uffes kamp kan træde frem som folkets oprejsning efter skammen. Denne digtningens afhængighed drager forandring i personernes ydre forhold med sig: Vermund er kongen og Frøvin må være hans jarl. Men en större omdannelse end det at lempe på de politiske forhold er forandringen i digtningens hele opfattelse: sagnets hovedperson bliver ikke blot den enkelte helt, men selve det danske folks ære; hvem der til enhver tid i digtet har at hævde den, er derved hovedperson. Således hæver sagnet sig til större åndsindhold end heltesagnenes sædvanlige. Der kommer noget mere storartet over dets bygning; det kan slippe de enkelte personer for at følge hele forholdets udvikling. Også bipersoner kommer i forhold til digtningens ledende idé; derfor har fortællingen kunnet optage i sig endnu et tredje sagn: om Folke, der bringer Vermund hærtidende og får et guldbæger til lön, han lover da på valpladsen at tömme et bæger af sit eget blod. Her gennemtrænger æresfølelsen troskabsforholdet til den svorne herre.

Foruden ved det stærke åndspræg udmærker Uffesagnet sig tillige ved sin virkelighedsskildring. Digteren har haft enkeltheder nok til overalt at fastholde personernes karakter, Vermund føles som olding i hver eneste bevægelse

han gör; Uffes ungdom giver sig lige så sikkert til kende, og dog hvor forskellig fra de opblussende Frøvinssönner; Folkes storhed er en tjæners og ikke en herres; Adisl glemmer trods sin pralen ikke at han er konge. Ingen anden dansk fortælling er så rig på enkeltheder, der oplyser os om ledsagende småtræk eller sætter os ind i situationen. Den danske fortælling ligner heri de bedste af de islandske sagaer; men nogen umiddelbar efterligning er der ikke, sådanne skildringer må jo gro op af et lands egen jordbund. Og vi kan let kende forskel fra sagamændenes stil: medens en islandsk saga stykke for stykke aftegner sin helts udrustning til holmgang, får vi her i den fremskridende handlings form — ligesom ellers hos Sakse og i folkeviserne — en endnu mere levende skildring af optrinnet (Uffe i den sprængte brynje og med det uprøvede sværd). Alle oplysninger er meddelte i fortællingens flugt; ingen afmaling standser handlingen i dens fremskriden; dens mængde af personer og optrin giver indtryk af det virkelige livs mangfoldighed, og virker dog aldrig trættende, fordi hver ny handling föjer sig så naturlig ind i det hele.

Digterens sikre herredömme over de enkelte træk viser sig klarest i den måde, hvorpå han har skudt kong Vermunds skikkelse i forgrunden. Der fandtes ikke i sagnene nogen udpræget handling, der lod ham træde frem som helt; men her ser vi netop Uffedigtningens forskel fra det simple folkesagn, idet den overalt lader ham optræde og gribe ind. Selve fortællingens förste begivenhed — efter at Vermund og Uffe er indførte — er at han, for at råde bod på Uffes tåbelighed, får ham gift med jarlen Frøvins datter; her ser vi straks Vermunds kloge forsorg, og med det samme får digteren på en nem måde fremstillet Frøvin og hans sönner, og lader disse kæmper udtrykke Vermunds magt. I det lange afsnit med Adisl-kampene (der fra först af ikke hører Uffesagnet til) er Vermund indført ved optrinnet i Jællinge kongehal, hvor Folke bringer fejdebuddet; her viser Vermunds

gavmildhed sig, men hans hele kongelige storsind anes mest gennem den troskabsprøve, det fremkalder. Det påfølgende slag mod Adisl er Vermunds eneste krigsbedrift; også her virker han mere gennem andre end på egen hånd. Först efter kampen træder han i forgrunden med den mærkelige tale om grunden til at kong Adisl er undsluppen Danernes sværd. I denne tale viser sig tydeligst Vermunds karakter med den sindige, lidt tvivlende klogskab som hovedegenskab og derhos gennemtrængt af djærvhed og ridderlighed; og med dette optrin er Vermund trådt frem i allerforreste række af de handlende, således at han kan beholde forgrundspladsen i resten af digtet. Nu følger nær efter hinanden to af de vigtigste optrin: Frøvinssönnernes drab på Adisl og Uffes tilbud at aftvætte skammen. I dette sidste optrin er ikke Uffes opvågnen stillet i forgrunden, men Vermund bærer hele handlingen på sine skuldre, lige fra der hvor man i hans ord mærker, hvor ydmygende Sakserkongens bud er for Danerne, til der hvor han ikke vil tro, at den der tilbyder sig til at gå i kampen er hans hidtil dådløse sön. I Vermunds stedse stigende græmmelse ved Uffes og de danske hirdmænds tale har digteren nået et objektivt syn på den enkelte persons karakter og optræden, der langt overskrider den egenlige folkedigtnings naive opfattelse: at hvad tilhørerne forstår, det forstår digtningens personer også. — Efter at Uffe förste gang er hørt fra sin plads blandt hirdmændene, træder han först ved slutningen af scenen i kongehallen frem i forgrunden; i de følgende optrin ser vi ham tydeligere: brynjeprøven viser hans kraftige legemsbygning, sværdene der splintres i hånden åbenbarer hans kæmpestyrke; endelig møder han på Ejderholmen i de uvante våbenklæder, hele hans væsen er som anskueliggjort i Skræp, det ypperlige sværd der længe har været gemt og endnu er uprøvet.

Men her viser digterens kunst sig i måden, hvorpå han stadig lader Vermund optræde ved siden af; oldingens tvivlende betænksomhed fremhæver den unge kæmpes kraft. Da

Uffe endnu blusser af fædrelandets harm, tænker Vermund på rustning og våbenøvelse; da selv kongebrynjen brister over Uffes svære legem, er det Vermund der lader den skære op i venstre side og hægte sammen, der hvor skjoldet kan dække åbningen. Stærkest er modsætningen spændt, der hvor Uffe har splintret alle sværdene ved at svinge dem og nu vil prøve den opgravede rustne Skræp; »men Vermund svarede, at om dette brast ved prøven, var der intet sværd som kunde holde til ham«. Dette lille træk er en modsætning til primitiv digtning: den lader helten svinge sit tryllesværd så snart som mulig, og allerhelst prøver den de overnaturlige gaver lige på stedet; men her står vi overfor en fortæller, der opsætter prøven indtil selve det afgörende optrin; i ævne til at fængsle tilhørernes forventning viser han sig som en mester i digtekunst. — Under disse optrin træder Vermunds skikkelse mere tilbage for at vise den unge helts storhed; men ved handlingens vendepunkter kommer han altid i forgrunden: således da Skræp skal findes, og ved selve holmgangen, da Vermund sidder på Ejderbroen rede til at styrte sig i vandet, om hans sön overvindes, og han rykker nærmere vandet, eller fjærnere, efter som kampen går. Selv Nialssagas berömte scene på tinge har ikke træk med det liv og anskuelighed som Vermunds deltagelse for kampen på holmen. Dette dramatiske liv, der overalt rører sig i prosafortællingens form, giver Vermund-Uffedigtningen den ypperste plads blandt danske oldsagn og en af de fremmeligste i hele den gamle nordiske digtning. Skulde vi nærmere betegne det optrin af dansk åndskultur, som Uffedigtningen repræsenterer, kunde vi udtrykke det således: En digtning, der kan måle sig med denne i ævne til at fremstille sin helt, således at vi kender hans ejendommelighed i hver bevægelse, han foretager, og i forhold til hver af de personer, han stilles sammen med, — når den danske literatur ikke för med Holberg.

Vil vi nærmere granske Uffedigtningens kulturtrin, — hvor dens rod er runden, og hvor dens krone grönnes, — kan vi fæste os ved et enkelt optrin: det hvor Uffe rustes til holmgang. Kærnen i det er sværdprøven: såsnart den unge helt svinger sværdene i luften, brister de for hans hånd, det ene efter det andet, indtil endelig hans faders bortgemte sværd bringes frem, og det alene er stærkt nok. Dette motiv i sin overnaturlige kraft tilhører det primitive folks heltedigtning. I nordisk møder vi det her hos Uffe, og i mere afændret skikkelse knyttet til Sigurd Fåvnesbane. I keltisk digtning er det langt almindeligere; i irske og höjskotske overleveringer møder vi det både hos heltene i de to store keltiske sagnkredse, Fin Cumalssön og Cuchulinn, og hos den stærke Manus og tillige i æventyret om fiskersönnen der udfrier kongedatteren fra havjætten. Sværdprøven foregår snart hos smeden, snart hos kongeættens gamle våbenmester; i Finsagnet er den (ligesom ved Sigurd) knyttet sammen med det udbredte keltiske heltesagns-motiv, det sønderbrudte sværd der skal smedes sammen til at udføre faderhævnen med; i Cuchulinn-sagnet kan smeden ikke få så stærk en klinge sat i heltens afbrudte sværdfæste, at den ikke splintres, når han svinger sværdet, da lader han to svende gå ned i stalden og bære det gamle sværd op, som ligger der helt dækket med rust; Cuchulinn tager det, ryster støvet af det, går så udenfor og svinger det, så rusten regner ned som sod omkring ham[1]. Fra disse keltiske digtninger om våbenprøven viser Sigurdsagnene en afvigelse, således som de foreligger i Volsungasaga fra 13de arh. og de lidt ældre telemarkske billeder: sværdet brister, ikke da helten svinger det i luften, men da han prøver dets hårdhed imod ambolten. Således er det dristige overmenneskelige træk blevet afdæmpet, og

---

[1] Curtin, Myths and Folklore of Ireland (Boston 1890) s. 320; jf. Nutt's henvisninger i Mac Innes, Folk and hero tales (Folk-lore society 1889) s. 474.

nærmet til menneskers sædvanlige vilkår. Denne afdæmpning af altfor dristige motiver hører med til den islandske sagastil og dens stræben efter troværdighed; (et oldkvad maler Sigurds harm efter den sidste samtale med Brynhild med at »den jærnvævede særk brast sønder om hans sider«; en saga som Egil Skallegrimssöns lader sin helts tætsluttende kjortel og hoser briste, da han står ved sin söns gravfærd). Den danske digtning har haft mod til at optage det æventyrlige og til at lade sin helt så langt overskride alle dagliglivets grænser. Men samtidig har digtningen sörget for gennem overgange at føre os frem til den æventyrlige stils höjde: Lige forud har været det optrin, hvor den blinde konge först på ungersvendens vældige lemmer kendte, at den talende var hans sön; nu da Vermund byder at han skal føres ud at rustes og øves i våbenbrug, viser Uffes legem sig for vældigt til at passe nogen hærklædning, over hans svære bryst giver brynjeringene efter, og selv faderens brynje revner på ham. Först så bringer digteren det stærkeste træk frem (sværdene der springer sønder i heltens hånd) efter at han allerede har lånt tanken derfra til de bristende brynjer. Således skaber Uffe-digteren sig sin stil, på én gang hævdende de kolossale omrids fra den fjærne olds helteskikkelse, og underbyggende den med alle de personlige træk, hvorved den blev naturlig i den jævne prosafortælling.

---

§ 27. *Huglek.*

(IV S. 175).

»Efter ham [Dan] hersker Huglek, der i søslag skal have fældet de svenske hövdinger Ømod og Øgrim.« Disse to linjer er hele Sakses fortælling om en konge, som ingen anden af vore nordiske kilder vedkender sig. Men i sin nøgenhed gör sagnet ikke indtryk af at være noget ny-

opfundet, men af gammel overlevering. Vi genkender da også den i Bjovulfkvadet oftere omtalte lange søfejde mellem Geatefolket og Sveafolket; Hugleik (Hŷgelâc) optræder der som Geaternes ypperlige konge; til Eymóðr svarer 'derimod Eymundr (Eánmund), den svenske kongesön, der falder mod Geaterne. Sakses korte sagn er da det sidste levende minde fra en folkestammes stordåd, hvis politiske selvstændighed længst var slukt, og hvis digtning nu lå på sotteseng. Sakse har föjet dette minde ind som en beskeden sten i muren på hans fællesdanske kongeborg.

Hvor Sakse har hentet denne overlevering? Selve sagnets korthed og dets ulighed med de norröne overleveringer om Upsalakongerne tyder pä, at vi ikke har med nogen norsk eller islandsk kilde at göre. Sagnet må stamme fra Danmark, må være draget frem fra en eller anden egn, hvis overleveringer ellers mindre gör sig gældende; ti blandt Skjoldungkongerne i Sælland og Skåne er — hverken efter oprindelse eller overlevering — hans plads. Her vises vi hen til Jylland, hvor Sakse har hentet en hel række af ellers ukendte konger i 3. og 4. bog (fra Ørvendel til Uffe), og hvor da også deres eftermand Huglek hører hjemme. Og her hører måske også den straks følgende kong Dan til, ved sin kamp på Danmarks sydgrænse (S. 177, § 19).

---

§ 28. *Hiden og Hogne.*

(V S. 238—42).

Oldsagnet om Hedins og Hognes kamp var på Sakses tid kendt både i dansk og norrön overlevering. Om sagnets danske tilværelse vidner det skånske Kongetal fra 13de årh., som giver Hithin hin høuærskæ med hans hustru Hilde plads i den danske kongerække (se I 105). Fire norsk-islandske fremstillinger haves: Brage den gamles Ragnarsdrápa fra 9de årh., Rognvald jarls Háttalykill fra 12te, Snorra Edda

(I 432—6) fra 13de og Sǫrlaþáttr fra 14de; desuden nævner Brävallakvadet en norsk kæmpe Heðinn mjóvi, der sikkert er Hedinsagnets helt.

Et holdepunkt i undersøgelsen af Sakses beretning har vi i Hidensø (Hithini insula) ved Rygens kyst, som er skueplads for sagnets hovedbegivenhed. Samme kamp henlægges af bægge de islandske sagaer til Håø, en af Orknøerne. Sakses stedfæstelse må i modsætning dertil være opfunden i Danmark, snarest blandt dem der havde mest at göre med den vendiske kyst; under Absalons Vendertog spillede Hidensø netop en stor rolle for de danske krigere.

Flere træk i Fortællingen tyder på, at den er bleven formet i Danmark. Hidens og Hognes afslutning af fostbroderlag kræver ikke som i Sǫrlaþáttr óg de allerfleste fornaldarsagaer en tvekamp eller styrkeprøve (I 62); det er — som i danske folkeviser — blevet til uden nogen mærkelig begivenhed, blot i kraft af interesser og sympati. At den egenlige fostbrodersituations mangel ikke skyldes Sakses glemsomhed, derfor borger det træk, at Hidens fostbroderskab med Hogne foranlediges ved hans trolovelse med datteren Hilde; dette motiv findes også ved Sigurd Fåvnesbanes fostbroderskab med Gunnar og er da rimeligvis gammelt og uafhængigt af den islandske overlevering. — Sagnet giver en kort karakteristik af Hovedpersonerne: »Hogne var stor af vækst og stivsindet, Hiden var velskabt men liden.« Samme simple karakteristik efter storhed og lidenhed findes også i Sakses danske sagn om Helge og Ro, ligeledes i folkeviser og æventyr; i sagaerne mindes jeg ikke nogen karakteristik, hvor dette motiv spiller nogen fremtrædende rolle[1]. — Til Hildes stridsvækkende valkyrjenatur kender sagnet ikke; derimod er elskovsmotivet behandlet mere i lighed med folke-

---

[1] Når Hiden betegnes som velskabt, hænger det måske sammen med hans danske tilnavn hin høværskæ (jf. Heðinn mjóvi i Bråvallakvadet).

viserne: Hiden og Hilde elsker — ligesom det sker i folkeviserne (DgF 70. 74) — »den, de aldrig med öjne så«; da de förste gang mødes, »kunde ingen af dem rive det fasttryllede blik fra den anden«; striden mellem fostbrødrene opstår, da Hogne har Hiden mistænkt for at have lokket hans datter för bryllupet[1].

Sagnets henførelse til dansk overlevering støder dog på en meget bestemt vanskelighed: det er indflettet i Sakses store norröne Frodesaga; og denne sammenknytning sker ikke ved en politisk teori af Sakse, men ved et meget bestemt optrin: Hiden, småkonge i Norge, kommer sejlende til kong Frode med halvandet hundrede skibe; med tolv af dem sejler han helt hen til Frode »med skjold hejst i masten som fredstegn« og tilbyder sin hjælp. Tilknytningen til den norröne Frodesaga sker desuden ved enkeltheder, der har et vist fornaldarsagapræg: fredskjoldet i masten kender vi fra Sakses Hodersaga; opgivelsen af bestemte, temmelig store tal af skibe stemmer med Sakses store Frodesaga og mangfoldige andre af Sakses og de islandske fornaldarsagaer, medens de danske sagn ikke plejer at give sig af dermed (jf. dog § 36 slutn.).

Sammenligner vi Sakses Hidensagn med Kongetallet og med de norröne kilder, viser det sig at slutte sig til de sidste på det eneste punkt, hvor sammenligning er mulig: i Kongetallet er Hiden dansk konge; hos Sakse er Hiden norsk småkonge og Hogne konge i Jylland; den norröne overlevering sætter ligeledes Hiden i Norge og Hogne i Danmark[2]. Dette

---

[1] Dette sidste træk har Sakse måske dog selv tilsat. Hans senere udtryk (patre filiam pertinacius reposcente) viser, at han i alt fald har kendt bortførelsen ligesom den norröne overlevering, skönt han har undladt at fortælle om den.

[2] At Hiden hører hjemme i Norge, siges kun udtrykkelig i Bråvallakvadet (i Viken eller i alt fald i det søndenfjældske); men hans flugts retning passer bedst dertil. Hognes danske hjemsted findes i Sǫrlaþáttr.

resultat indeholder en opfordring til nærmere at undersøge Sakses sagnstof og navnlig at klare dets forhold til de norröne kilder. Den störste afvigelse fra disse er beretningen om Hognes og Hidens tvekamp, som ikke findes uden hos Sakse: Da Hiden har bortført Hilde, og Hogne forfølger ham, lader Frode dem bægge hente for sig og dömmer efter den af Frode givne lov om kvindefred Hiden til at ægte Hilde; men derpå vil Hogne ikke gå ind, og Frode lader dem da afgöre trætten ved tvekamp. Hiden segner hårdt såret til jorden, men Hogne ynkes over den værgeløse, sænker sværdet og lader ham beholde livet; Hiden bæres af sine mænd til skibene. — Henvisningen til Frodeloven synes nærmest at være Sakses eget værk, og hele Frodes optræden er meget svagt grundet i selve sagnet; han får jo kun fostbrødrene til at göre, hvad de også ellers vilde have gjort! Dette træk kan först være opfundet efter at Hidensagnet var optaget i den store Frodesaga. Selve tvekampen og benådningen har vi da tilbage som ældre bestanddele. Men denne begivenhed er ikke kommen på sin rette plads i Sakses beretning, da den bliver helt uden virkning på handlingens udvikling; vi bör se, om den ikke indeholder en mulighed for at gribe ind i handlingen, for at fremkalde en bestemt situation, som sagnet har brug for. Optrinnet svarer til, hvad vi kender fra Sakses Fridlevsaga (Fridlev skænker den sårede Bjørn livet og gör ham til sin fosterbroder) og fra mangfoldige islandske fornaldarsagaer; det er en af de gængse fostbroderlagssituationer. Også den islandske fremstilling af Hidensagnet, Sǫrlaþáttr, har et par lignende optrin: Sörle og Hogne kæmper sammen i søslag, Sörle segner om af møde og sår, Hogne lader ham helbrede og slutter fostbroderlag med ham; det andet motiv er, da Hedin opsøger Hogne og prøver alle idrætter med ham; da de er lige stærke, sværger de hinanden fostbroderlag. Tvekampsoptrinnet i Sakses Hidensagn svarer da til bægge disse optrin i den islandske saga, handlingen er den samme som i det förste, personerne

de samme som i det andet; at man kan ombytte de to motiver, har sin grund i, at de fuldstændig frembringe samme situation: den hvor fostbroderlaget sluttes. Men denne situation kunde Sakses sagn ikke bruge, ti det havde allerede brugt en anden ikke-islandsk fostbroderskabs-anledning (at bekræfte svogerskabet ved at blande blod). — Forud for tvekampen går der i Sakses sagn en anden begivenhed, som heller ingen indflydelse øver på handlingens udvikling: da Hiden er flygtet med Hilde, sejler Hogne efter ham og træffer ham under Vendens kyst, det kommer til slag hvori Hogne bliver overvunden og må vende tilbage til Jylland. Dette træk kan ikke have levet længere tid på folkemunde, dertil indeholder det altfor lidt ejendommeligt; enten er det vilkårlig opdigtet, eller det benytter et motiv, der hører hjemme i en fyldigere sammenhæng. Også dette lader sig henføre til omdannelse af fostbroderoptrinnet; dette optrin begynder sædvanlig med at den ene hövding på vikingetog træffer den anden, de kæmper först en kamp med hele deres stridsmagt, og denne kamp går så — med eller uden særlig aftale — over til en tvekamp, der ender i fostbroderskab. Disse förste afsnit af kampen savnes i Hidens og Hognes tvekamp; men de kan udfyldes herefter, og hvis tvekampen er omdigtede brudstykker af et fostbroderoptrin, må søslaget efter al rimelighed også være det.

Det fostbroderskabsoptrin, der altså skjuler sig bag flere af Hidensagnets begivenheder, er et vidnesbyrd om at sagnet egenlig tilhører norrön overlevering. Her har vi da den saga, som tilknytningen til den norröne Frodesaga gælder. Følgende punkter i Sakses fortælling stemmer med den islandske overlevering og må rimeligvis tilhøre dette norröne sagn: 1) Hiden er en konge i Norge, Hogne i Danmark, 2) fostbroderoptrinnet, 3) Hilde vækker de døde. Overfor disse står følgende andre punkter, som ikke kendes i den islandske overlevering og som for störste delen strider imod den: 1) Hiden og Hilde kan ikke vende öjne fra hinanden

förste gang de ses, 2) fostbroderskabet sluttes til bekræftelse af svogerforholdet, 3) Hiden beskyldes for at have lokket Hilde för bryllupet, 4) kampen, hvor de bægge falder, finder sted på Hidensø. Også ved selve deres indhold røber disse træk sig som danske, således som det för blev pavist. Sakses fortælling er da fremkommet som et forsøg på at sammenarbejde det norröne og det danske sagn. Dette forsøg er måske ikke gjort af Sakse selv; ti fortælleren har mere sat sig til opgave at udnytte de forskellige træk til den fyldigst mulige fortælling end at udfinde den historiske sandhed. Hvis sammenarbejderen er en anden end Sakse, har vor historieskriver ikke hørt den store Frodesaga direkte af en islandsk eller norsk sagamand, men med en dansk mand som mellemled.

---

§ 29. *Kong Frodes love.*

(V S. 225—48).

Ifølge Sakse har kong Frode givet sit rige forskellige love, nemlig: 1) for sin hær efter sejren over Venderne, samt, efter at være kommen hjem, for hele Danmark, navnlig for at skaffe bedre kvindefred, end der havde været i Greps og de andre formynderes tid (S. 225—30); 2) da hans flåde efter søslag med Russerne ikke havde kunnet komme frem for de faldnes lig, gav han de undertvungne folk og særlig Russerne en lov, hvis förste bestemmelse er fastsættelse af gravskikke (S. 234—37); 3) da han har undertvunget Norge, henlægger han som prøve på landefreden to guldringe på forskellige steder og giver en række bestemmelser vedkommende tyveri (S. 247—48). Således knyttes lovene til begivenheder i Frodes saga, der — som för påvist — var af norrön oprindelse (§ 6—7). Men disse love fremgår ikke af begivenhederne på samme måde som f. eks. Jomsborgs love af beretningen om borgens grundlæggelse. Det er kun ganske

enkelte af lovbestemmelserne, der har en direkte sammenhæng med sagaen; og den er tilmed tvungen, som når Frodes vedtægt om gravskikke foranlediges ved, at hans skibe ikke kan komme frem for de i søen drivende lig (som om de var komne hurtigere bort, hvis de först havde fisket alle ligene op!). I virkeligheden falder Frodes love da udenfor Frodesagaen; de er ikke led i en historisk fremstilling, men er en egen retslig overlevering. Men interesse for den nøgne lovoverlevering kan ikke forudsættes hos fremmede sagamænd, men kun hos det folk, som den vedkommer. — Dette stadfæstes af islandske kilder. Som sagnhistorisk træk er Frodes love en nærmere udførelse af sagnet om Frodefreden; men her er Islændingene gået en anden vej i retning af nærmere at udmale den: de skildrer landets frugtbarhed og velstand i Frodes dage (Arngr. k. 3; SRD II 35). Ikke engang som led i historisk fortælling forekommer lovsagn i Islændingenes beretninger om Skjoldungerne; til Sakses sagn om Frodelovene har vi derimod et sidestykke i kong Skjolds love og styrelse, der ligesom hans øvrige sagn om Skjold må være efter dansk overlevering[1].

»Kong Frodes love« er gjorte til genstand for en nærmere undersøgelse af Steenstrup (Normannerne I 311—50). Hans resultater er: 1) Frodes danske lov røber sig selv som en lov for en dansk hær, der har varigt ophold i udlandet; 2) de enkelte lovbestemmelser er dels sådanne, som må antages i almindelighed at være dansk ret ved oldtidens slutning, dels kendes de udtrykkelig som gældende for vikingehærene eller må efter deres indhold have været særlige for dem; 3) Rollos normanniske love stemmer, for så vidt de kendes, med Frodelovene; altså er Frode-

[1] Foruden Frodes og Skjolds love kender Sakse også Regners lov om ledingstjænesten (S. 447) og Helges love for Saksere og Svenske (S. 81. 83). Alle må da sikkert henføres til dansk kilde; Helges love tör dog ikke så meget regnes til lovsagn som til sagn om fjendernes ydmygelse (S. 272. 282. 435. 437. SRD I 153); jf. optællingen hos Elton & Powell, Saxo xl—xlvi, hvis opfattelse af Frodelovene i hovedtrækkene stemmer med nærværende forf.s.

lovene et sagn om Normandiets ældste lovgiver, flyttet til Danmark og knyttet til en dansk sagnkonge.

Dette resultat er i flere henseender påfaldende. Allerede det at huske en hel række af bestemmelser om höjst forskellige ting som tilhørende én lovgivningshandling er noget som sagnet höjst nødig indlader sig på. Hvor langt vanskeligere må det da ikke være for Danske at mindes alt dette, når loven aldrig har gældt i Danmark! Dog ikke alene dette har været klart for overleveringens bevidsthed; den har også haft så klar historisk opfattelse, at den fattede det tvetydige forhold, at loven på en gang var »hærlov« for vikingernes krigersamfund og »Normannerlov« for hertug Rollos fredelige rige; ellers plejer jo den historiske overlevering på folkemunde at foretrække så simple forhold som mulig. Hvilket tidsrum er det da, hvor de fra Danmark fjærnede lovgivninger huskes og de særegne samfundsforhold fastholdes så skarpt? Vikingetiden, der ellers ikke er til for dansk overlevering! og fra hvilken dansk nybygd? Normandiet, der er mest glemt af dem alle! Dette resultat opfordrer til nærmere prøvelse.

Lad os först se nærmere på slutleddet blandt Steenstrups resultater. »identiteten af Rollos og Frodes love«. Normanniske krønikeskrivere meddeler, at Rollo har givet Normandiet love, og de meddeler lejlighedsvis enkelte af Rollo givne påbud. Ved at sammenstille disse bestemmelser med sætninger i Frodes love får Stenstrup ud, at »således kunne da alle de lovbestemmelser, som vitterlig ere givne af den danske erobrer Rollo, genfindes i kong Frodes love«. — Hvad Steenstrup meddeler om Rollos lovgivning, kan opstilles således: § 1 tyve hænges, § 2 ligeså tyvs medhjælper eller medvider, § 3 ingen må af frygt for tyve tage jærnet af sin plov eller sætte hyrde ved sin hest, asen eller okse; Dudos fortælling om den stjålne plov, der meddeles sammen med disse bestemmelser, forudsætter dem og derhos endnu en fjærde: § 4 hertugen erstatter [eller: kan erstatte] det stjålne. Af disse regler går kun § 3 ind på enkeltheder. De andre er rent almindelige forskrifter, om hvis detaljer vi ikke får nærmere oplysning; de genfindes ganske rigtig i Frodes love; men de findes også andre steder i nordisk ret; og når Frodes love tager disse sætninger op, er det netop for at udføre dem med enkeltheder, som udtrykker den strænge straf eller store oprejsning for tyveriet. Således indlader ingen af Frodes love sig på i almindelighed at fastsætte hængning som tyvs straf (ti det var jo allerede de sædvanlige loves standpunkt), men »han bød, at tyven skulde hænges med gennemstungne sener og med en ulv ved siden«; selv kongens erstatningspligt fastsættes nöjere til dobbelt (Frodes danske lov) eller endog tredobbelt værd (Frodes

norske lov) og knyttes stedse til forbuddet mod at have lås for sin ejendom. Det eneste sted, hvor vi får enkeltheder fra Rollos love, er reglerne om markfreden, § 3. Også blandt Frodes love er der regler om markfred (hans norske lov); men om den af Rollo givne regel findes der intet. Hvad beholder vi da tilbage? ingen fællesbestemmelser og én parallelbestemmelse (Rollos forbud mod at tage sin plov fra marken og Frodes forbud mod at sætte lås for sit gods)! — Også i selve Sakses tekst søger Steenstrup en støtte for Frodelovenes nedstamning fra Rollo: når Sakse taler om den lov, Frode gav i Norge, har han misforstået overleveringens Normanner som Nordmænd. Desværre klarer Steenstrup ikke nærmere, hvorledes denne overlevering har set ud, der lod Frode give love i Normandiet. Derimod kommer Normannerteorien frem en gang til, idet Sakses sagn, at Frode som prøve på landefreden henlagde guldringe ikke blot i Danmark men også i Norge, »forklarer sig af, at det normanniske sagn om Rollo er opfattet som norsk«. Jeg skal ikke komme ind på det urimelige i hele denne antagelse; ti selve udgangspunktet er fejl: der behøves slet ingen »forklaring« for så simpel en ting, som at et sagn er stedfæstet på forskellige steder.

Som man ser, står Rollo-teorien ikke på særlig faste fødder. Nu skal vi se nærmere på Frodes lov som vikingesamfundets ret og da först på de steder i Sakses tekst, der røber dens oprindelse. Udtrykkene »når en Dansk raner fra en Dansk« og »når en Dansk dræbes af en fremmed« er hovedbevis for, at loven er given for en dansk hær i udlandet. Af bestemmelserne om giftermål m. m. sluttes der, at hæren også har omfattet et borgerligt samfund: »Saxo har truffet på ordet hær, og i sin ubekendskab med Normannertiden har han ikke vidst, at dette var betegnelsen for en i udlandet stående vikingeskare med alle dens bestanddele af krigere, kvinder, børn og trælle«; »det eneste, som bliver at stryge af Saxos tekst, er da hans bemærkning om at kong Frode gav reglen om kvindernes frie valg af ægtemænd *ubi in Daniam rediit.*« Den svage side ved Steenstrups udvikling er hans altfor gode tro til, at Frodeloven uden videre kan opfattes som en direkte retskilde fra vikingetiden og at man ved at samle alle dens enkelte bestemmelser kan få et billede af en bestemt tids samfund (»vikingeskaren med alle dens bestanddele af krigere, kvinder, børn og trælle«). Det ömmeste punkt er netop det, at han kun forkaster en eneste sætning af Sakses meddelelser. Den oplysning, at nogle lovbestemmelser er givne, da Frode kom hjem til Danmark, skal være lavet af Sakse selv; derimod får den tilsvarende bemærkning, at Frode »besluttede at give sin hær love«, ikke blot tilladelse til at stå urokket; men

dette ord »hær« er netop så væsenligt, det skal jo betegne vikingestaten med dens mængde af kvinder, trælle og gods. Havde det ikke været naturligere at lade bægge de indledende bemærkninger gælde lige meget eller lige lidt? Men som sagt, vikingesamfundet skal ind: endogså det uskyldige forbud mod at gemme sine ejendele under lås må tjæne som bevis for, at det ikke var en hær »på krigsfod«! Kunde man da ikke have nögle til sin skibskiste?

Det skal indrömmes, at Steenstrup virkelig havde gjort et meget mærkeligt fund, dersom kong Frodes love, en sagnoverlevering fra 12te årh., virkelig gav et billede af vikingetidens krigerisk ordnede folkesamfund; ti ellers er netop denne vigtigste form for angreb på Vestevropa fuldstændig forsvundet af al nordisk bevidsthed, Hvor kvægende for historikeren må det ikke være, i sagnenes golde flyvesand af søkongetog og erobringsriger pludselig at træffe en oase af troværdigt historisk stof; den fuldmodne frugt vinker ham til at ile til og plukke! Men om nu det hele var en luftspejling?. — For at komme ud af den blændende dunstkreds vil vi rette vort blik mod, hvad Sakse har ment, da han nedskrev lovbestemmelserne. At han ved loven given »hjemme i Danmark« har tænkt på lov for det danske folk og at han ved loven given på hærtog har tænkt på en lov for det danske riges hær, derom er ingen tvivl. Den for Steenstrup »ganske forunderlige vending« *når en Dansk raner en Dansk* og *når en Dansk dræbes af en fremmed* må han også have ment noget med; ti at han rent tankeløst skulde skrevet det efter sin meddeler, går det ikke an at regne med; ti ellers har Sakse sin tanke — til overflod godt — med ved sine beretninger. Sakse kan nu kun have tænkt én ting derved, den samme som Steenstrup, nemlig at det galdt en dansk hær, der opholdt sig i udlandet. Den eneste vanskelighed, dette støder på, er at Sakse lige foran har talt om bestemmelser, som Frode gav da han kom hjem. Løsningen på denne gåde kan vi få, ved at se hvorledes et tilsvarende stykke, Skjolds lovgivning, er noget forskellig ordnet i værkets klade (Angershåndskriftet) og den færdige tekst; ligeledes lærer vi af denne klade, at ikke alt det historiske stof er optaget i teksten ved förste nedskrivning, men at en del senere er tilföjet i randen. Da Sakses endelige redaktion af teksten mere synes at have været af stilistisk art end historisk behandling, kan bestemmelserne om kvindefreden let være komne ind blandt hærens mere civile bestemmelser i stedet for bag efter dem. Denne min forklaring har i alt fald det fortrin, at den forklarer, hvorledes Sakse er kommen til at udtrykke sig således,

medens Steenstrup lader Sakses egen mening ligge og straks tyr til den efter hans mening tilgrundliggende opfattelse.

Steenstrup godtgör med omhyggelig sammenstilling af Frodelovens enkelte bestemmelser med vikingetidens spredte efterretninger og med de senere retskilder, at »kong Frodes love indeholde ældre dansk ret og den ret, der var gældende i Normannertiden« Det vil vist enhver godkende Men at det var den for de danske udvandrere gældende ret og ikke for deres hjemland, lader sig ikke godtgöre så tydelig. Den eneste bestemmelse, som kan synes særlig at tilhøre de danske nybyggere, er den regel, som genfindes hos Danske i England, at én Dansks død gælder lige med to fremmedes. Men som Amira har víst, hører denne regel hen under den gamle nordiske vedtægt om mindre mandebod for fremmede[1]. Steenstrup har dog ret, for så vidt Sakses tekst ikke kender til den almindelige regel, men sikkert forudsætter en dansk hær, som står i et fremmed land (der tales om blodhævn for en dræbt Dansk, ikke om bøder). Denne hær behøver blot ikke at være vikingehæren. — Med tilsyneladende större ret peger Steenstrup på, at kvindernes fri ret til giftermål vel strider mod dansk ret, men kan tænkes opstået under vikingetogenes senere ophørte samfundsforhold. At den frihed ikke var gammel dansk lov, er vel sikkert nok; men för vi gör den til vikingelov, vil vi se stedet hos Sakse efter i sammenhæng: »Da han kom hjem til Danmark, tilstod han — for at bøde på hvad Greps slette levned havde spildt — kvinderne fri rådighed over deres giftermål, at intet tvunget samleje skulde finde sted. Derfor bød han ved lov (Itaque lege cavit), at de skulde ægte den, hvis viv de allerede var blevne uden faders samtykke; men om en fri kvinde gav sig hen til en træl, fik hun hans kår, mistede sin fri stand og blev træl som han; men mændene foreskrev han at ægte den, de forud havde haft omgang med; horkarle, fastsatte han, skulde lemlæstes af den rette husbonde, på det at dyd ikke skulde fortrænges af skændsel.« Det falder let i öjnene, at selve lovbestemmelserne först begynder med »derfor bød han ved lov«; det forudgående henhører til Sakses »ræsonnementer og motiveringer«, som Steenstrup selv — i stærke ord — fraskriver værdi som kilde (I 316 note 1). Her når Steenstrup da kun til at få en retsregel om kvindernes fri giftermål ud af

[1] Amiras anmeldelse af »Normannerne« i Sybels Historische zeitschrift XXXIX 267. York Powell (Elton & Powell, Saxo Gram. xlii) jævnfører Westsaksernes lov, der kun tilstår Briterne halv mandebod.

Sakses ord ved at forstå *nubendi potestas* og *tori coactio* om det retsgyldige ægteskab, medens *nubere* i næste sætning *(quibus inconsulto patre nupsissent)* netop bruges om det blotte samleje. Hvad Sakse har ment med den *tori coactio*, der skulde afskaffes, oplyser han tydelig nok ved at henvise til Grep og hans brødre, for hvis efterstræbelser hverken mø eller gift kvinde var i sikkerhed. Hele rækken af bestemmelser lige til den om horkarlene er for Sakse led i den almindelige (ɔ: af ham selv tilsatte) regel at sikre kvindernes frihed. — Også en anden bestemmelse, mændenes pligt til at ægte den kvinde, som de — blandt flere — först har stået i forhold til, opfatter Steenstrup som et udslag af vikingetidens forhold; men da han selv véd, at det ikke står i Sakse, men er hans egen tolkning, kræver han næppe noget modbevis.

Hermed er min gennemgang af Steenstrups enkeltheder færdig; og jeg har allerede tidligere peget på den væsenlige grund til den ansete forskers fejlsyn: at benytte de under Frodes navn overleverede lovregler som et enkelt aktstykke. Jeg skal ikke opholde mig ved Steenstrups enkelte ytringer, der i afgörende udtryk taler om en lovtekst (»opfatter man loven som skrevet for denne hær«; »altså er denne paragraf af hærloven overgået i Rollos love«), men vender mig mod hele hans arbejdsplan, hvorefter han søger en tid og et samfund, for hvem alle bestemmelserne kan have været gældende. At et aktstykke skulde kunne bevares så fuldstændigt og ublandet i overlevering på folkemunde, er overmåde lidt sandsynligt. Og allerede af selve Frodelovenes bestemmelser kan der fremdrages træk, som går i modsat retning. Der er Frodes Russerlov, som Steenstrup næsten slet ikke har benyttet til sin undersøgelse. Her finder vi lige ved siden af hinanden følgende to bestemmelser, den ene at »hvem der vil gælde for en gæv kriger skal angribe én modstander, stå mod to, vige for tre og först undløbe for fire«, og dernæst en regel for, hvilke krigere der skal have tre mark sølv og hvem kun to i vinterlön. Den förste tyder paa et lille samfund, der stiller særlige, vi kan gærne sige ideale, fordringer til sine medlemmer (vi skal siden komme tilbage til denne fordring); det andet er noget så dagligdags som en lönningslov.

Det förste spörsmål, der bör rettes til Frodelovene, er om overleveringens karakter. — Skyldes alle tre love samme mand eller samme begrænsede overlevering eller forskellige? Den naturligste løsning synes den, at det er forskellige overleveringer, der af Sakse meddeles som Frodes danske, russiske og norske lov; ti de tjæner til en vis grad som varianter

til hinanden: det er for en stor del de samme bestemmelser om tyveri, der findes i Frodes danske og norske lov, ligeledes er der en vis samstemning mellem de danske og de »russiske« regler om kvindefred. — Mit næste spörsmål er: skyldes lovenes navne efter forskellige nationer overleveringen eller kun Sakse? Jeg mener det sidste; ti Frodes love for Norge og Rusland vilde forudsætte danske sagn om disse erobringer; men Sakses fortællinger om dem skyldes ikke dansk, men norrön overlevering; og vi måtte da forudsætte, at den danske overlevering lod ham erobre netop de samme lande som den norröne saga; og selv om så var, er det påfaldende, at den danske overlevering skulde interessere sig for de enkelte love, han gav på sådanne steder, da sagnene ellers kun kender de love for overvundne fjender, der netop udtaler sejrsstolthed og således kommer Danskerne selv ved. For Sakse derimod, som fra forskellige sider fik love, der til dels var af samme indhold, lå det nær at henlægge dem til forskellige steder i Frodes store erobringsrige (at dette kun kendtes i norröne kilder, var jo for Sakse ikke nogen hindring). Fordelingens plan er let at se. Den störste samling af lovregler gjordes til danske love og tænktes givne dels på tog (de der efter indholdet var krigslove) dels hjemme; her var det heldige, at reglerne for kvindefred passede til de forudgåede begivenheder i (den norröne) Frodesaga. Når loven om mark- og husfred skulde henlægges til et land udenfor Danmark, måtte det være Norge, hvor guldringsagnet tydede på foranstaltninger i samme retning. Altså fik hans tredje erobringsrige, det i østerled, den tredje lovoverlevering; gravskikkene havde jo tilknytning til det store mandefald i søslaget med Russerne, og de talrige underkonger og søkonger, som deltog i Hunekampen, fik deres del: »Han gav også en ny lönningsregel, der skulde følges af de ham underlagte konger«. Denne lovsagnets tilsyneladende hentydning til erobringsriget viser, hvor let de af Sakse indlagte forhold kan forsvinde som dug for solen: her bestemmes det, at de

kongen undergivne hövdinger skal følge samme lov for deres hird som kongen for sin; det er jo ganske som Vederlagsretten, der er for »konung oc andre hethworthe men, ther hirdh skulde hawa«; og den senere Gårdsret nævner sig som givet enten også for kongens råd eller for alle kongens ombudsmænd.

Vi må altså opfatte Frodelovene som större og mindre hobe af retsbestemmelser, hvorom vi foreløbig ikke véd andet end at de er tillagte sagnkongen Frode. I dette sidste punkt (der for Steenstrup slet ingen betydning har haft ved vurderingen af deres indhold) må vi tage vort udgangspunkt; og da byder Frodes »norske« lov sig som det simpleste æmne for undersøgelsen. Den handler nemlig alene om tyveri og tjæner altså helt til nærmere at udføre den side af Frodefreden, som også sagnet om den henlagte guldring vil anskueliggöre. De fleste bestemmelser er gamle danske retsskikke; den eneste, der ikke har støtte i de virkelige love, er forbuddet mod at have lås for sin ejendom. Efter denne bestemmelses art er det heller ikke at vente, at den skulde have været gældende lov noget sted eller nogen tid. Den er et abstrakt-idealt udtryk for Frodefredens ejendomssikkerhed, ligesom Frodefredens livssikkerhed udtrykkes i Grottesangen: »Her skal ingen skade en anden, øve ondt mod ham eller volde bane, og ej hugge med det hvasse sværd, selv om man finder sin broders bane bunden for sig«. Forbuddet mod at gemme under lås står ved sin absolute sikkerhed ved siden af sagntrækket, at kong Frode henlagde en guldring på vejen uden at nogen vovede at røre den. Disse gamle sagntræk må være kærnen i overleveringen, hvorom de positive bestemmelser har samlet sig. Således må det være den på vejen henlagte guldring, der har draget de andre bestemmelser om tilladelige ting og forbrudte ind i sagnet (benyttelsen af de forefundne heste, årer og fødevarer). Her må altså lovens oprindelse søges i selve Frode-

freden, der ved en slags poetisk tyngdekraft har trukket løsdrivende overleveringer til sig.

Ikke så umiddelbart ligger æmnet for Frodes Russerlov for vore öjne; men med lidt lempe kan vi også der finde vej. Gravskikkene og lönningsbestemmelserne er mest i stil med den »danske« lov og er vel kun udskilte fra den på grund af de tidligere nævnte bedrifter af Frode i østerlandene. Tilbage får vi den egenlige Russerlov (de andre bestemmelser lader Sakse gælde for alle undertvungne folk), der lyder således: »Han bød også Russerne at følge dansk krigsskik, og at de ikke måtte ægte nogen kvinde uden ved brudekøb; ti han holdt købeægteskaber for fastere end andre. Endvidere: om nogen voldtog en mø, skulde han miste af sine lemmer eller og bøde 1000 mark i guld. Desuden fastsatte han, at enhver stridsmand, der vilde gælde for kæmpe, skulde angribe én, stå mod to, vige for tre i jævnt skridt og först overfor fire behøvede han ikke at blues for at fly.« Hvilken »dansk krigsskik« Frode påbyder, ses ikke; derimod er de andre bestemmelser tydelige nok: at bruden skal købes med mund (brudegave), straffen for voldtægt, og manddomskravet til den, der vil have navn af en god kæmpe. Hvilket samfund disse lovbestemmelser tilhører, fremgår ikke direkte undtagen for den sidstes vedkommende: den gælder et udvalgt krigersamfund, hvor denne bestemte prøve, först at fly for fire modstandere, er vilkår for at man kan gælde lige med de andre. En noget lignende prøve galdt blandt Harald hildetands hirdmænd: hvem der blinkede, når en anden afhug hans öjenbryn, blev udstødt af laget (S. 367). Dette kan måske bringe os på spor efter selve Frodelovens hjemsted; og ganske rigtig genfinder vi selve denne regel i de vedtægter, som kong Halv og hans kæmper fulgte på deres vikingetog. I et af kvadene i Halvssaga, der lægges Hrok den svarte i munden, opregner denne sin herres bud: han bød, at ingen måtte mæle rædselsord, ingen måtte klage sig for sår eller måtte lade sine sår forbinde för næste dag,

»han bød, ej at volde hærtagen mø gråd eller göre mands kvinde ondt; hver mø bød han at købe med mund, med det favre guld, og efter hendes faders vilje«; de måtte ikke vige for overmagt »selv om en stod mod elleve«. Den sidste bestemmelse svarer til Frodelovens kæmpevilkår, kun med lidt större poetisk overdrivelse i tallet; men mærkeligere er det, at bægge de andre bestemmelser i Frodes »russiske« lov genfindes, både forbuddet mod voldtægt og buddet om at købe enhver hustru med mund; vi får tillige forståelsen af den sidste regel, at den ikke, som Sakse tror, gælder om at »betalte giftermål er de varigste«, men at den i tilslutning til forbuddet mod voldtægt afskaffer enhver frilleforbindelse. Heraf må den slutning udledes, at Frodes russiske lov er identisk med Halvs lov, ɔ: at den række bestemmelser, som i norrön sagndigtning henførtes til kong Halvs kæmper, også i Danmark udgjorde en sammenhængende række og bar navn efter kong Frode. Endvidere må der af Frodeloven selv sluttes, at den tilhører et krigerlag, der både i tapperhed og höjsind stiller höjere fordringer end de almindelige til sine medlemmer; ligheden med Halvsloven bekræfter det og leder nærmest tanken på et vikingesamfund. Lignende samfund, som krævede særlige regler overholdte af sine medlemmer, tilhører jo særlig vikingetiden og vikingelivet; hver vikingeflåde eller hvert skib udgjorde på en måde sådant et samfund. Mest kendte er Jomsborgskæmperne; men deres lov indeholder lidet ud over lydighedsbestemmelser; det eneste optagelsesvilkår er aldersgrænsen (fra 18 til 50 år); andensteds kræves 20 års alder (Flóamannasaga k. 2) eller mellem 20 og 60 år (kæmperne på Ormen lange). Andre vedtægter end disse kendes ikke fra de historiske vikingesamfund: Hvad der ellers i sagaliteraturen betegnes som hermannalǫg eller víkingasiðr, synes ikke at være særlig bindende for nogen bestemt kreds af krigere. I de opdigtede krigersamfund trives vedtægterne des frodigere. Den blotte kæmpeprøve findes ved Harald hildetands hird, men forekommer

oftere sammen med andre regler bl. a. når Halvskæmperne (ifølge Halvssaga) kun må have sværd af én alens længde. Sammen dermed nævnes en hårdførhedsprøve: kong Halvs kæmper måtte aldrig tjælde på skibet; noget lignende hårdførhedsregler synes at have gældt for Rolv krakes bersærker, skönt det ikke siges udtrykkelig (Fas I 78—79. 84, Sn. E. I 396). Endnu bestemtere selvbeherskelse er det, når Starkad og Bemune aldrig lader deres vikingeflok smage stærk drik (S. 277); lignende regler gælder for Hake og hans elleve kæmper, skönt Starkads kvad til Ingild snarere nævner det som vikingevane end som bestemt påbud (S. 311. 316—17). Et stort skridt over mod særlige dydsfordringer gör Halvskvadet og Frodeloven, når de sammen med betingelser som de her nævnte kræver kvindefred overholdt af lagets medlemmer. Endelig føres i en senere digtning, Orvaroddssaga (skreven i 13de årh.) denne udvikling til sin fuldendelse, idet »Hjalmars vikingelov« kun indeholder humane bestemmelser: ikke at æde råt kød, ikke at rane fra fredelige købmænd, fra bondemænd eller fra kvinder, ikke — under livsstraf — at voldtage kvinder. Også på andre punkter dvæler den islandske literatur gærne ved dydige vikinger: Olver barnekarl vil ikke være med at dræbe små børn, Thorvald vidførle løskøber fanger[1].

Også udenfor Norden findes der vedtægter for et frivilligt krigersamfund, der ligner Frodes »Russerlov« så stærkt, at de ikke bör forbigås. Vi finder dem hos Irlands Fíanna: »Dette var de fire vilkår, som skulde overholdes af enhver der blev optaget i Fíanna«: 1) ikke at modtage medgift, men at vælge en kvinde for hendes egen skyld, 2) ikke at krænke kvinder, 3) ikke at ringeagte nogen for smykkers eller fødes skyld, 4) ikke at vende ryg selv for ni kæmper[2].

---

[1] Landnáma 308; Biskupasǫgur I 3. 37. Et udslag af samme tankegang er det, at ordet víkingalǫg bruges om folkeretlige vedtægter af humant indhold (Fas III 351).

[2] O Curry, Manners and customs of the ancient Irish II 381.

Nr. 2 og 4 genfindes blandt kong Frodes og kong Halvs love (kun med andet tal på krigerne, 4 eller 11); og nr. 1 er lige modbestemmelsen mod en af Frodes og Halvs regler (rimeligvis fordi Irerne, lige så lidt som Sakse, har forstået betydningen af mund som stiftende retsgyldigt ægteskab, og de da har lavet en ny mening ved at omdanne påbuddet til et forbud). Altså har de samme tre regler, der er fælles for Frodes og Halvs love, deres sidestykker i Fíanna-loven. Vi kan sige, at alle tre love — for de fleste bestemmelsers vedkommende — er samme lov under forskellige navne hos Daner, Nordmænd og Irer. Og ligesom Frode og Halvskæmperne kun kendes fra digtningens verden, er Fíannaflokken en rent poetisk overlevering, som Irlands ældre krøniker ikke kender til. At udgranske dette krigersamfunds virkelige eller poetiske historie, er ikke nødvendigt for nærværende undersøgelse, heller ikke at fastsætte det ældste hjemsted for krigervedtægterne; det er os nok at vide, at de i tre lande træffes som lov for heltedigtningens ideale krigersamfund.

Hvad vi altså véd om Frodes »Russerlov«, er, at dens forskellige bestemmelser hænger sammen og udgör vedtægterne for et krigersamfund, som vi efter analogi må slutte er et samfund i digtningens verden, ikke i den historiske virkelighed; endvidere véd vi, at disse vedtægter i overleveveringen er tillagte kong Frode; dette sidste passer godt til, at de hører hjemme i poesiens verden. Denne kong Frode, der står i spidsen for krigersamfundet, er næppe den samme, som loven om Frodefreden tillægges, og som i dansk overlevering stedse bærer tilnavnet »den fredgode». Men foruden ham kender danske Skjoldungsagn kun én kong Frode, nemlig ham som hos danske kaldes den gavmilde eller fæmilde og hos Islændingene den fræge eller den frøkne. Af den kreds af kæmper, der har været knyttet til ham, kender vi nu kun én, Starkad. At han har haft en flok af bersærker eller udvalgte kæmper, blandt hvem Starkad var den

ypperste, omtales i den islandske Skjoldungsaga (Arngrim k. 7); og Ingildskvadet lader Starkad tale om den tid, da han fulgte Frode: da sad han i höjsædet midt i kæmpernes række, maden blev båren först for ham blandt alle ædlingerne (S. 304). I danske sagn findes et minde derom, når det hedder at Frode gav sine krigere dobbelt lön (S. 273); af selve hans danske tilnavn, den fæmilde, fremgår det (da oldtiden ved en hövdings gavmildhed först og fremmest tænkte på gavmildheden mod hans egne mænd), at den udmærkede hird har været det for denne kong Frode ejendommelige. Bevidstheden om det mere begrænsede krigersamfund har det danske sagn glemt; også lovsagnet véd kun, at det er »kong Frodes lov«. Samtidig er loven nærmet til de almindelige love, idet der til forbuddet mod voldtægt er knyttet bestemte straffe, tagne af det virkelige liv; Halvskvadet, som ikke har dem, viser her sagnets ældre form.

Hermed vil jeg dog ikke sige, at krigersamfundets love tilhørte kong Halv, för de henførtes til Frode. Tværtimod består Halvsdigtningen af så mange lånemotiver fra Skjoldungkvadene (Bjarke og Starkad; jf. S. Grundtvig, Heroisk digtning), at også dens vikingelove må antages for lån fra Frodes og Starkads ideale krigersamfund. Men det jeg vil fremhæve er, at denne lov foreligger i sin reneste skikkelse, hvor vi har den i form af oldkvad, ganske i overensstemmelse med, at den altid er knyttet til de store helte for episk digtning.

Kong Frodes »danske« lov med de mange bestemmelser, der til dels går meget i enkeltheder, må stå i et nærmere forhold til det virkelige livs retsforhold. At den for de fleste sætningers vedkommende er en hærlov, derom hersker der enighed blandt forskerne; dog bör denne opfattelse ikke hindre den fri vurdering af de enkelte bestemmelser. Jeg skal nu gennemgå dem efter deres æmne, idet jeg nævner dem med de af Steenstrup tilsatte paragraf-

tal[1]. De utvivlsomme hærvedtægter er: § 1 (byttets deling), § 4 (flugt fra slaget), § 11—13 (at bære avindskjold; at sidde hærbud overhørig; forfremmelse for tapperhed); hertil hører måske også buddet om tvekampe som retsligt afgörelsesmiddel (§ 14 b) med dens forskel på »kæmper« (hirdmænd) og »almuesmænd«. Gravskikke og lönningsregler, som Sakse af de tidligere nævnte grunde har henlagt til Frodes tog i østerleding, er efter deres indhold ensartede med de andre hærvedtægter. De bestemmelser, der ikke i og for sig behøver at være særlige for ledingshæren eller hirden, vil jeg efter deres indhold dele i tre grupper: *A* § 2 forbud mod at gemme under lås, § 3 tyvs medvider får tyvs straf; *B* § 5—8 om giftermål; *C* forskellige bestemmelser spredte mellem hærvedtægterne: § 9 »når en Dansk raner en Dansk«, § 10 straf for den der hæler tyvekoster, § 14 a forbud mod væddemål, § 15 »når en Dansk dræbes af en fremmed«. Skönt den förste og sidste af *C*s bestemmelser ikke særlig nævner hærforholdene, er det dog af Stenstrup påpeget, at de gælder for en dansk hær i udlandet. § 10 og 14 a kan efter deres indhold godt tilhøre en hærlov, og de hører rimeligvis til samme overlevering som alle de omgivende paragraffer. Afsnittet *A* hører efter sit æmne sammen med *C*s § 9 og 10. Når det står adskilt derfra, er det næppe en blot tilfældighed, men grunder sig i dette afsnits oprindelse. Det genfindes helt i Frodes »norske« lov, og under omtalen af denne lov pegedes der på, at disse bestemmelser er et idealt udtryk for Frodefreden. En for hæren særlig vedtægt kan det da ikke være oprindelig; når Sakse lader den være udstedt på hærtog og låseforbuddet altså kun gælde under ledingstog, hører det hen under hans egne forklaringer

[1] Norm. I 312. En lille ulempe ved disse tal er det, at § 14 omfatter to helt forskellige bestemmelser, forbud mod væddemål og om brugen af tvekamp til retslig afgörelse. Med St. at tage bægge dele for prosesregler »frembyder ikke få vanskeligheder« (Norm I 325).

og har næppe hjemmel i overleveringen, har i alt fald ikke dybere rod i den. Med hærloven er altså den ideale Frodelov smeltet sammen og derved er Frodes »danske« lov opstået; dette må være sket, dengang hærloven ikke mere var gældende lov. — Afsnittet *B*, giftermålsbestemmelserne, tilhører heller ikke den virkelige verden; den bestemmelse, at kvinden skal være ret ægtefælle for den mand, hun har taget uden faders samtykke (§ 5), og at mændene skal holde bryllup med den, de har haft samleje med (§ 7), står i den værste modstrid med det af de nordiske folk godkendte slegfredforhold og med deres strænge hævden af frændernes bortgiftningsret. Men ligesom de ideale bestemmelser om Frodefred fandtes optagne i hærloven, svarer dens regler om giftermål til bestemmelser i Frodes »russiske« lov ɔ: loven for det ideale vikingesamfund: pligten til retmæssig at ægte den lokkede mø er blot en nærmere udførelse af buddet om at købe hver mø med mund; og den straf, hvormed der voldtægtsmand straffes, anvendes i hærloven på horkarl. Disse to bestemmelser er da lånte fra den ideale vikingelov; men man har glemt, at de angår et og samme forhold og har pindehugget dem i enkeltbestemmelser. Ved samme lejlighed slap den vel allerede da forældede vedtægt ind, at kvinden bliver træl ved at ægte en træl: den passede der for så vidt godt, som den stærke standsfølelse er lovens særpræg. Dette præg, hærloven har, af at være en enkelt stands overlevering, »kæmpernes« eller hirdmændenes, er allerede tidligere blevet påpeget af A. D. Jörgensen i Årb. f. n. oldk. 1876 s. 65 f.; han opfatter Frodes danske lov som gamle hirdvedtægter, der er overleverede indenfor hærmændenes eller vederlagets kreds; denne opfattelse rammer sikkert det rette. At også denne i det virkelige liv hjemmehørende lov er kommen til at bære sagnkongen Frodes navn, forklares af, at den i indhold er blandet med vedtægterne for Frodes ideale vikingesamfund.

Rollos normanniske love er af Steenstrup dragne med ind i undersøgelsen af Frodelovene. Hans opfattelse er den, at det mytiske sagn om Frodes henlagte guldring tidlig er blevet knyttet til Rollo, og at det senere, med sagnet om de virkelig af Rollo givne love i følge, er vendt tilbage til Danmark og har beriget den danske overlevering med Frodelovene. Denne udviklingsgang er kunstig og derfor på forhånd usandsynlig. Jeg har tidligere søgt at påvise det uheldige i den ved at undersøge den danske overlevering; nu skal her prøves en sagnhistorisk kritik af de normanniske kilder for Rollos love. Den eneste selvstændige kilde er Dudo, der skrev sin Normannerkrønike i tiden 996—1015; Vilhelm af Jumiège, et par menneskealdre senere, følger ham for dette afsnits vedkommende næsten sætning for sætning; hans afvigelser i lovbestemmelserne skal snart nærmere gennemgås.

Ser vi da först på Dudos efterretninger om Rollos markfred[1], leder vi forgæves efter de to bestemmelser, at tyv skal hænges, og at tyvs medvider skal have samme straf som han selv. I stedet derfor finde vi, at »Rollo satte ban (ɔ: forbud) mod at nogen måtte være tyv eller røver eller samtykke i slig éns onde forsæt«. Så vagt udtrykker en positiv lovoverlevering sig ikke; disse sætninger er sagnfortællerens indledning til historien om bondekonen der stjal ploven og hendes mand der var medvider. Dudos eneste lovbestemmelse med positivt indhold er forbuddet mod at gemme sit plovjærn og at sætte vagt ved sine husdyr. Förste gang tyvestraffene nævnes, er hos Vilhelm af Jumiège. Vilhelm afskriver Dudos forudgående og efterfølgende beretning med stilistiske ændringer men uden nye historiske oplysninger; iblandt Rollos markfredsbestemmelser udelader han gemmeforbuddet, men giver bestemmelsen om tyv og tyvs medvider en lille tilföjelse: »Blev nogen greben deri, skulde bægge hænges«. Om Vilhelms kilde for disse straffebestemmelser behøver vi ikke at søge længe; de er ligefrem udledte af det efterfølgende plovsagn, hvortil Rollos bestemmelser — hos Vilhelm endnu mere utvivlsomt end hos Dudo — danner indledningen. Når Vilhelm finder det nødvendigt at give særlig lovhjemmel for

[1] Dudo k. 31: Denique in terra suæ ditionis bannum (id est interdictum) misit, quod est prohibitio, ut nullus fur vel latro esset, neque quis assensum malæ voluntatis ei præberet. Denique interdixit ut nullus ferramenta aratri domum reportaret, verum in campo cum aratro relinqueret, et nullus post equum asinumque atque bovem, ne perderet, custodem mitteret.

hængningsstraffen, har det vel sin grund i, at han levede to menneskealdre fjærnere fra Normannernes nordiske ophav. Der var dog en mulighed for, at Vilhelm støttede sig på en mundtlig overlevering af plovsagnet, der gjorde nöjere rede for straffebestemmelserne men udelod forbuddet mod at gemme sin plov. Men med denne gætning når han ikke langt: skönt Vilhelm udelader gemmeforbuddet, kan han dog ikke frigöre sig for det i sin fremstilling af plovsagnet. — Det vi beholder tilbage som den eneste sagnoverleverede Rollo-lov, er altså plovforbuddet hos Dudo, den i historisk henseende mest usandsynlige bestemmelse.

Når Steenstrup vil godtgöre identiteten af Rollos og Frodes love, påviser han först Rollolovenes tilværelse og indhold ved følgende beviser: 1) det er en selvfølge at Rollo har givet love og at disse love væsenlig grunder sig på dansk ret, 2) kilderne vidner at Rollo har givet Normandiet love, 3) vi kender nogle bestemmelser af Rollos love. Jeg tror at spörsmålet til kilderne er stillet galt. Den almindelige grundsætning for historieforskning, at man ikke bör spörge en kilde umiddelbart om enkeltheder, men at man först må gå ind i dens hele opfattelse af begivenheden, — gælder i særlig grad, hvor vor hjemmelsmand er flere menneskealdre yngre end begivenhederne, og han øser af sagn, der let kan have glemt eller omformet de enkelte træk. Der er en endnu vægtigere grund til at göre dette synspunkt gældende: kilden for Frodelovene er jo — efter Steenstrup — ikke selve den retsgyldige Rollolov men den normanniske tradition om den, tilmed först på en tid, da lovtraditionen har fået det Frodefreden tilhørende guldringsagn i følge. Lad os derfor rette spörsmålet til kilderne, ikke: hvorledes var i virkeligheden Rollos retsorden? men: hvorledes forestillede Dudo sig den? Dudo fortæller at Rollo »med sine stormænds råd gav almuen love«. Denne sætning forekommer, uden nærmere oplysning, midt i det kapitel som omhandler Rollos ordning af Normandiets forhold. Ved Rollos og hans stormænds lovgivning tænker Dudo sig öjensynlig stiftelsen af hele Normandiets gældende retsorden, ligesom den i sammenhæng dermed nævnte rebdeling af landet er grundlag for al ejendomsret, og ligesom kirkebygningerne står siden Rollos dage; at Rollos retsorden næppe i virkeligheden har været så frankisk som Richard Is, er en anden sag, det behøver ikke at have stået klart for dekanen fra Picardie. Helt adskilt fra den almindelige lovgivning og bagefter alle meddelelserne om grundlæggelsen af det på Dudos tid virkelig tilværende normanniske samfund, kommer så efterretningen om det »ban«, Rollo lod »udgå« mod tyve og tyves medvidere, og hans forbud mod at gemme sin ejendom på marken. Ved selve deres plads danner disse forbud

en indledning til fortællingen om den stjålne plov; og da denne fortælling bliver meningsløs, når de udelades, tilhører de den allerede på folkemunde. Resultatet heraf er, at blandt Dudos kilder findes ikke nogen lovoverlevering der svarer til Frodeloven (ɔ: en samling af dels forældede dels gældende lovbestemmelser, henførte til en og samme lovgiver), men derimod 1) et sagn om at Rollo er stifter af Normandiets retsorden, 2) plovsagnet med det deri indeholdte gemmeforbud. At Dudo ikke kender Rolloloven, vil sige, at de bedst underrettede kredse et par menneskealdre efter Rollos egen tid ikke kender den; og det er, må jeg tilstå, i höj grad usandsynligt, at under Normannersamfundets stærke omdannelse sagnet skulde have fastholdt et enkelt kortvarigt standpunkt i udviklingen.

Den normanniske tradition, hvorfra Frodeloven skulde være udgået, tror jeg derfor man skal være lidt varsom med at påberåbe sig. Tilbage har vi da spörsmålet om Rollos virkelige retsorden; og det eneste stof til dets besvarelse forefindes i plovsagnet. Sagnet er i sig selv troværdigt; og dets pålidelighed styrkes ved at dets retsforhold — som Steenstrup omhyggelig har påvist — stemmer med virkelig tilværende nordiske retssætninger: bondens hustru bliver hængt som tyv, bonden får som hæler samme straf, hertugen erstatter det stjålne. Denne sidste bestemmelse findes kun i indskrænket form som paragraf i en gældende lov (Abels forordning); men som frivillig pligt fra kongens side nævnes den både i Knytlingasaga og i normanniske kilder (Steenstrup I 336). Den eneste anstødssten for historisk virkelighed er Rollos forbud mod at gemme sit plovjærn o. s. v.; at en hersker skulde udstede et sådant bud, er fuldstændig urimeligt (Amira kalder denne lov *merkwürdig*, Hist. zeitschr. 39, 267); og at en tilsvarende bestemmelse findes i sagndigtningen om kong Frode, må snarest mindske vor tro på at det tilhører det virkelige liv. Behøver vi da, på grund af gemmeforbuddet at kaste vrag på plovsagnets troværdighed? Nej, uden mindste vanskelighed kan forbuddet ombyttes med det i Knytlinga og hos Normannerne forekommende forhold, at kongen bærer ansvar for alt stjålet godses erstatning. Vi får da en fortælling ud, som vel indeholder lidet om Rollos særlige lovgivning, men som viser os en helt nordisk retsorden som gældende. — Plovsagnets forbud mod at gemme sin ejendom er da et lån fra Frodesagnet. Det der har banet vej for gemmeforbuddet, må være den dertil knyttede erstatningspligt for herskeren; dette moment fandtes fra först af i plovsagnet og drog det rent opfundne træk til sig. Rollosagnene har altså lånt fra det Frodesagn, som havde stærkest berøring med det virkelige liv; i denne skikkelse foreligger de

nedskrevne i Dudos krønike omtr. år 1000. Först senere er det mere æventyrlige sagn om den henlagte guldring overført til Rollo; det findes förste gang hos Vilhelm af Jumiège o. 1007. Således er der en jævn overgang fra historiske til mere mytiske sagn om Rollo.

En nærmere undersøgelse af de normanniske overleveringer gör det altså endnu mere usandsynligt, at de skulde være Frodelovenes kilde.

Al kundskabsmeddelelse har enten en praktisk eller en ideal hensigt, og enhver meddelelse der ikke opfylder et af disse krav, er dødsdömt, idet ingen vil tage imod den. Denne sætning gælder også fuldt ud for et folks erindring om forbigangne tiders begivenheder og forhold; for en höjere kultur med mange bøger og mange skoler gælder det vel ikke så umiddelbart, men en simplere kulturs sagnoverlevering viser det med iöjnefaldende klarhed. Det fortidsminde, der skal fortælles fra slægt til slægt, må i höjere grad eller med skarpere omrids end dagliglivet fremstille alt hvad mennesker sætter sig som mål og regner for det höjeste i livet. Kun et lille udvalg af det virkelige livs optrin kommer i så stærkt et forhold til disse tanker, at de derfor huskes; de allerfleste minder dør bort med den menneskeslægt der har oplevet dem. Alt hvad der er nået op til at blive sagn, huskes sålænge dets ledende tanke finder sit bedste udtryk i dette sagnoptrin; dør selve ideerne, følger sagnet dem i graven, men hvis de omsættes til nye synspunkter, må sagnet enten følge udviklingen eller også dø bort. — Ud fra denne tankegang har jeg nægtet, at den sagnhistoriske, ideelle, måde at overlevere en lov på kan tilvejebringe en tekst, der er ligeartet med den til praktisk brug bestemte. Dernæst har jeg søgt at kaste lys over det brogede sammenspil af praktiske retsbestemmelser og ideelle forestillinger indenfor sagnoverleveringen. Et tankelivets foster er det ideale vikingesamfund; vi så det i dets forskellige skikkelser, indtil det med Frodes vikingelov nåede sit höjeste etiske mål. Frodes lov om ejendomsretten ligger fra först af endnu bestemtere udenfor

den gældende retstilstand; men i sin trang til at udføres nærmere optager den forskellige regler, der **har** tilhørt det virkelige liv, og som helt vilde være forsvundne af mindet, hvis ikke den ideale lov havde fylket dem under sit banner. Det modsatte udgangspunkt gælder for hirdloven. Den tilhører fra först af det virkelige liv; båret oppe af en særlig kreds, tilmed de dygtigste i landet, holder den sig længe, selv efter at dens praktiske gyldighed er bleven svag eller tvivlsom; kun få af dens regler er bestemt blevne ugyldige, således dens gravskikke ved indførelsen af kristendommen. Denne tvivlsomme gyldighed — endnu på Sakses tid holdtes »nogle af dem« i hævd — gör at de umærkelig glider over til at være ideal lov; dette kunde de blive, fordi hirdmændenes standsfølelse her havde skaffet sig så tydeligt et udtryk, at det stod som forbillede for den senere tids adel (dette er f. eks. grunden til, at de hedenske gravskikke huskes), og fordi denne lovens adelsfølelse hvilede i anerkendelse af hver enkelt mandig dåd (se lovens forfremmelsesregler), et synspunkt, der har sin gyldighed til enhver tid. Derved indeholder hirdloven så meget idealt, at den kan optage bægge de ideale love i sig og få navn efter den mytiske lovgiver; dens virkelighedspræg af hirdlov er derved tabt og den melder sig som den lov, kong Frode gav sit rige. — Disse lån hjælper til at skelne de ideale loves udviklingshistorie: Frodes sikring af ejendomsretten begynder med almindelige udtryk om afskaffelsen af lås for alle gemmer, holdte i lignende svævende form som Grottesangens skildring, at ingen mand skal hugge med sværd mod en anden, selv om han finder sin broders bane bunden for sig. Först senere kan den have fået form af et kongeligt påbud, ledsaget af kongens erstatningspligt[1]; og denne erstatning er

---

[1] Denne form repræsenteres af Dudos sagn om Rollos lov, som jeg antager for at være det omtr. år 900 udvandrede Frodesagn. Bestemt at fastslå dette standpunkt i sagnets ud-

siden fastsat til dobbelt eller tredobbelt værd, i lighed med det virkelige livs regler for tyveri og ran. Men allerede da ejendomsloven blev optagen i hirdloven, var lovdannelsen gået videre; der var tilkommet en ny bestemmelse, der skildrer retssikkerheden med det traditionelle træk, at nævne strænge straffebestemmelser: medvider straffes som tyv. Nu fortsættes ejendomslovens udvikling på to steder: inde i hirdloven blandt alle de praktiske retsbestemmelser fuldstændiggöres låseforbuddet med en mulkt for overtrædelsen; den fritlevende ejendomslov øges derimod med en skildring af den gamle henrettelsesmåde og med bestemmelser om brugsretten til andres ejendom. Frodes ideale vikinglov har, allerede för den indlemmedes i hirdloven, knyttet det virkelige livs straffebestemmelse til sit forbud mod voldtægt og derved fået et præg af at gælde et större samfund. Idet nu dens ægteskabspåbud optages i hirdloven, tager det særlig sigte på et enkelt punkt, den ikke godkendte forbindelse, slegfredforholdet, som det vil hæve til fuldgyldigt ægteskab. Den vej, som den ideale lov her går, følger snart efter den virkelige retsorden; Jyske lov I 27 lader den slegfred, der i tre år har haft hustrus stilling i hjemmet, blive til »ret hustru og adelkone«. Idealerne, der fra förste af har skabt sig en fredhellig plet i Frodefredens gyldne tid og indenfor de ædle vikingers lag, forlader den for at kaste sig ind i livets kamp; derved blegner deres digtede hjemsted, men i samfundslivet når de hvad de gör krav på, selv lovgivningen formes af dem. Da dør den digtede verden, hvis rolle nu er udspillet.

---

vikling til det nævnte tidspunkt vover jeg dog ikke; Frodeloven kan jo have indeholdt mere, end der optoges i Rollosagnet.

§ 30. *Frodes død.*

(V S. 254—57.)

Vedrørende Frodes død nævner Sakse tre på hinanden følgende begivenheder: 1) at Frode stanges ihjel af en søko, 2) at hans lig i tre år bæres om i landet, 3) at han lægges i höj ved Værebro i Sælland. I islandsk overlevering kendes den förste af disse begivenheder men i en anden skikkelse: Frode blev på jagten stanget ihjel af en hjort (Arngrim k. 7). Denne forskel er ganske mærkelig, idet hjorten på Island og i Norge er et kun af digtningen kendt dyr, ligesom søkoen i Danmark. Sagnet om kongen, hvis død hövdingerne holder skjult i tre år, for at de kan holde riget sammen, genfindes derimod i Ynglingasaga k. 11, der — efter svensk eller norsk kilde — beretter det samme om Fröjs død i Upsal. At Frode blev höjlagt på Sælland, nævnes udtrykkelig af Arngrim; men henførelsen til den ellers ikke videre kendte Værebro kan ikke skyldes andre end en stedlig dansk overlevering; hermed stemmer sagnenes hele karakter af mindre folkesagn, deres særlig stærke dvælen ved Frodefreden og — i begyndelsen af søko-sagnet — hentydningen til Frodes straf over tyve.

Til islandsk eller dog norrön kilde mä vi sikkert henvise den lige foran stående efterretning, at Frodefreden falder sammen med Kristi fødsels tid (s. 55). Hele det forudgående stykke er derimod danske småsagn: at Frodefreden varede i 300 år, at Frode særlig straffede tyve og ransmænd, og at han ophængte en guldring i Jylland. De sidste to af disse sagn kender vi allerede som danske; Frodes höje alder stemmer ret vel med danske sagns halv mytiske forkærlighed for Frodefreden[1].

[1] Når Sven Ågesön nævner ham Frode den gamle (senex), hentyder det dog næppe til andet, end at han er den förste kong Frode (jf. Gorm den gamle i danske krøniker).

§ 31. *Hjarne.*

(VI S. 258—59. 263—65).

Sagnet om Hjarne knyttes til Danmark ved Hjarnø (i Horsens fjord) og ved den Hjarnehöj (rimeligvis i Sælland), hvor han blev begraven. Selve formen Hjarne kendes kun i Danmark; Hjarrandi, som er den tilsvarende norröne form, forekommer andensteds hos Sakse (I 82). I indhold hænger folkesagnene om Hjarne sammen med de danske småsagn om Frodes fred og hvor nødig de Danske vilde skilles fra ham; sagnet om at Frode bares om land besynges i det Hjarne tillagte mindevers om ham.

---

§ 32. *Frode Fridlevsöns Sakserkampe.*

(VI S. 272—73. 281—83).

Sagnene om Frode og hans sön Ingjald danner både hos Sakse og i den islandske Skjoldungsaga en helhed, hvori Starkad er hovedperson; men den nærmere udførelse er ret forskellig: Den nationale kamp, som går gennem Frodes regering, og kulturbrydningen i Ingilds tid er helt fremmede for Islændingene, men danner de ledende tanker i Sakses beretninger. Vi skal nu følge forskellighederne i de enkelte afsnit.

Det er allerede tidligere omtalt (s. 62 f. og I 114), at Frodes norske moder tilhører den norröne saga om Fridlev og Ole den frøkne, men at hans tilnavn af »den gavmilde« grunder sig på dansk overlevering (Frode den fræge eller den frøkne er hans islandske navn, norröne vikingsagn om denne konge findes S. 176). Ligeledes er det sagt, at det, som i den islandske fremstilling er hovedbegivenheden, drabet på hans broder Ole den frøkne, ikke kendes hos Sakse.

Sakses förste fortælling om Frode er, at han tolv år gammel kommer på tronen og straks må værge riget mod Sakser-

kongerne Sverting og Hånæv; Sakserne undertvinges og må betale hovedskat. Her har vi den nationale uafhængigheds-kamp, det i danske sagn stadig tilbagevendende sagnmotiv, i sin allersimpleste form. De to kongers navne er lånte fra de følgende Frodesagn; Sakserkampen straks ved kongens tolvte år genfindes hos kong Dan (s. 140).

For at frigöre sig for det danske herredömme nytter Sakserne lejligheden, mens kæmpen Starkad ikke er hos Frode, og udæsker kongen til at mødes i tvekamp med en af deres kæmper, Hama, hvem de til lön for kampen lovede hans egen vægt i guld. Starkad var imens kommen hjem fra vikingtog og mødte til tvekampen. Hama slog den uanselige gamling med sin næve, så han sank i knæ og slog hagen i jorden; men han fik andet at vide, da Starkad hurtig sprang op og med sit sværd hug ham tværs over. Flere marker og 60 trælle blev den danske kæmpes lön; men Sakserne måtte udrede en årlig »armskat«. — Starkads kamp med Hama har ikke oprindelig været udtryk for strid mellem Danske og Tyske; ti af Starkads dødskvad vides det, at sagnets rette plads er blandt hans bedrifter i østerled[1]; vi ser, her som oftere, det danske folk i senere tid göre olddigtningen til afspejling af sin uafhængighedskamp. — Her har vi da indenfor danske sagn Starkads förste optræden hos Skjoldungkongerne. Mærkeligt er det, at förste gang han viser sig, lader sagnet hans type være fuldt udviklet: den tilsyneladende affældige gråskæg, som de yngre spotter, indtil han rejser sig i sin fulde styrke; hans ungdoms og mandoms tid er for den danske prosadigtning (ɔ: folkesagnet) et mörkt tidsrum; han har, i egenligste forstand, aldrig været

---

[1] Müllenhoff, Deutsche altertumskunde V 312; jf. min afhandl. »Nogle personnavne i Starkaddigtningen« (i Festskrift til Vilh. Thomsen) s. 117. — Når Frodesagnet lader den anden Sakserkæmpe give Hanover navn, har det vel ved Hama tænkt på Hamborg; det synes næsten som en forglemmelse af Sakse, at han ikke omtaler det.

ung. Dette er en overordenlig mærkelig modsætning til den norröne overlevering, der gör sig umage for at klare denne sære karakters udvikling lige fra den tidligste tid (Starkads ungdom hos Sakse og endnu stærkere i Gautrekssaga).

Frodes tredje Sakserkamp, hvor han drager over Elben og fælder kong Hånæv ved den by, som efter ham kaldes Hanover, er atter et af den danske uafhængighedskamps mest uudviklede sagnfostre. (Om byen Hanover og toget over Elben se § 50). — Des ejendommeligere er Frodes fjærde besøg i Saksland, da den undertvungne kong Sverting byder ham til sig og brænder ham inde. Frode griber ham og tvinger ham til at blive med sig i den brændende hal; således hævnede Dankongen selv sin død. Den islandske Skjoldungsaga har en anden beretning: kong Jorund i Sverig og hans jarl Sverting vil frigöre sig fra Frodes overherredömme, Jorund lokker Starkad til Sverig, og imens fældes Frode om natten ved gudeblót af Svertings tolv sönner[1]. I denne islandske fortælling kendes sagamændenes forkærlighed for mange personer og for årsagssammenhæng mellem begivenhederne; men hovedbegivenheden er altfor meget kommen til at ligne de i Islændingesagaer sædvanlige overfald. Sakses fremstilling har på folkesagns vis et enkelt optrin, der danner et tydeligt billede for forestillingen, bestemt adskilt fra hvad literaturen eller hverdagslivet ellers har at byde. Den islandske sagas omtale af hedenske offerskikke findes ikke i danske sagn, ligesom i det hele den danske overlevering sysler lidet med de forestillinger.

---

[1] Arngrim k. 9—10; jf. Laxdœlasaga k. 1: Ingjalds son, Fróða sonar ens frœkna er Svertlingar drápu. — Også i Lundeårb. göres »Swærtlingi filii« (!) til Frodes banemænd; dette udgår dog næppe fra en ægte overlevering om Frodes drab, men er blot lavet efter det mere kendte sagn om Ingilds hævn over Svertings sönner.

§ 33. *Starkad og Ingild.*

(VI S. 283—318).

Af de tre sagn om Starkad, der hos Sakse udgör beretningen om Ingilds kongetid, nævnes de to ikke i andre kilder; det tredje, hævnen for Frodes død, forekommer i to andre overleveringer; men af disse ligger både det danske folkesagn og den islandske saga så fjærnt fra Sakses beretning, at de ikke indeholder nogen vejledning til at bestemme Sakses sagn. Derimod kan de i særlig grad oplyse os om, hvorledes sagnets indhold er afhængig af den digteriske form hvori det fremstilles. Sakses overlevering består væsenlig af Starkads kvad hos Ingild, samt af en prosafortælling til indledning; indholdet er, at Starkad opægger Ingild til på stedet at dræbe Svertingssönnerne og at forskyde deres søster. At dette er den oprindelige form, bekræftes ved Bjovulfkvadets fremstilling af samme begivenhed (Müllenhoff, D. alt. V 316). Det danske folkesagn (i Runekrøniken fra 13de årh.) går derimod blot ud på at »Starkaþær drap siu synir Suærtings«. Grunden til sagnændringen er sikkert, at Starkads lange og lidenskabelige opfordring slet ikke kunde udtrykkes i folkesagnets simple form; skulde hævnen for Frode være Starkads værk, måtte denne selv udføre den på håndgribelig måde. Også i Starkads dødskvad (S. 404) tilskrives drabet Starkad; kvadets korte hentydning havde jo ikke brug for en udførligere skildring af hans forhold til begivenheden. Skjoldungasaga har en længere beretning: efter Frodes drab udsonede Sverting sig med Ingjald, der allerede i forvejen var hans svigersön; men Frodes slegfredsön Halvdan fældte alle tolv Svertingssönner, og efter Starkads opfordring forskød Ingjald Svertings datter; til Halvdan gav han en tredjedel af riget; senere overfaldt han dog Halvdan og dræbte ham; men Halvdans sönner Hroar og Helge hævnede det på Ingjalds sön Frode. Også her er hævnen flyttet fra kong Ingjald, og sagnets hovedoptrin derved afdæmpet i höj grad; Starkads

voldsomme opæggetale kunde heller ikke i en saga göre sig gældende som hoveddrivfjeder; sagastilen har vel lange opfordringstaler, men de henvender sig altid mere til forstand end til følelse. Derimod har sagaen — netop på sagavis — draget en ny person ind i optrinnet og har brugt denne begivenhed til at vække tilhørernes interesse for Halvdan, om hvem sagaen snart vil berette nærmere. — Således ser vi de forskellige prosaoverleveringer snart afdæmpe Starkads indgriben, snart göre den mere håndgribelig; men Sakses Ingildsagn sejler, støttet til den poetiske overlevering, midt imellem disse yderligheder.

Hjemstedet for Sakses fortælling kan alene kendes af dens eget indhold. Starkads kamp med de ni bersærker finder sted på Roljung hede (hvor siden også hans gravhöj rejses; ifølge Ryårbøgerne ligger Roljung i Skåne); her er sagnet knyttet til den sten, hvor Starkad skal have hvilt sig efter kampen, »der findes endnu en hulning i dens overflade, ligesom et tungt legeme havde ligget ovenpå den og trykket mærke i den«. — Foruden denne stedfæstelse henføres Ingildsagnene til dansk overlevering ved at de danner fortsættelse af de lige foran gående Frodesagn; også Starkads ejendommelige måde pludselig at komme til stede i Danmark, når der trænges til ham, er fælles for bægge. De svenske konger, sagnet nævner, först Halvdan og så hans sön Sigurd, stemmer derimod med Sakses norröne sagaer, Haldan med den forangående Fridlevssaga, Sigurd med den efterfølgende Haldan-bjærggrams-saga; men Haldans navn findes allerede i et af kvadene, og på Sigurds navn alene tör ikke bygges antagelsen af særligt slægtskab med den norröne saga; overensstemmelsen kan være tilfældig. Et sprogligt minde om dansk fortælling haves måske i Angaterus; ved siden deraf bruger Sakse Anganturus ɔ: norsk-isl. Angantýr, hvad der måske kan forklares af, at han også kendte navnet af norrön kilde (I 87). Ingellus synes mig at vise hen til en i Danmark opstået form af oldn. Ingjaldr (I 86).

Fortællingens hele poetiske karakter gör det naturligst at opfatte den som dansk overlevering. Den består af tre temmelig selvstændige optrin (Starkad tugter guldsmeden; Starkads kamp på heden; Starkad hos Ingild); intet af dem forbereder det følgende; Starkad opholder sig stadig i Sverig og kommer til stede, hver gang han påkaldes, eller han ser der er nød. En islandsk saga vilde have anvendt mere på forbindelser og overgange; jf. f. eks. hvorledes Sakses Fridlev-saga får lejlighed til at udnytte de éngang indførte bipersoner og de fremtrådte situationer. Et endnu bestemtere indtryk af dansk overlevering giver de mange unavngivne personer: i det förste sagn guldsmeden, i det andet Angantyrs brødre og siden de forbigående der tiltaler den sårede Starkad, i det tredje dronningen og ligeledes spillemanden. I de svar, som Starkad giver trælkvinden, kongsbryden og bondesönnen, da de vil forbinde ham, taler den danske standsæresfølelse; de er hvassere indlæg i samtidens sociale spörsmål, end nogen fornaldarsaga drister sig til. I hele den måde, hvorpå sagnet tager parti mod den fremtrængende forfinede kultur og navnlig mod dens tyskhed, tör vi sikkert se udtryk for hvad der rørte sig i Danmark i 12te årh.[1]; dog har Ingilds-kvadet, som sikkert er ældre, allerede sin store del i Starkads »kulturfjendskhed«. — Et træk, som knytter sig nær til Sakses egen tid, er begyndelsen af sagnet om kampen med bersærkerne: kong Helge kommer sejlende fra Norge for at bejle til Helga, hans sejl er vævede med guld, masterne er gyldne og tovene af purpur. P. E. Müller minder i den anledning om folkevisernes »så vunde de op deres silkesejl så höjt i forgyldene rå«; og et vist slægtskab med folke-visernes skildring af denne og anden pragt må der være. Dog tyder ikke blot sagnets stedfæstelse men hele dets byg-ning med vidtløftig handling og stedse skiftende skueplads

[1] Jf. min afhandling »Middelalderens vandrende spillemænd« (i Opuscula philologica af det philol. samf.) s. 75.

på, at Sakses kilde ikke kan have været et digt i stil med de os kendte folkeviser. Heller ikke andre enkeltheder end skildringen af Helges skib peger mod folkevisestilen; og i denne skildring har da prosafortællingen lånt hos den samtidige digtning[1].

Selve opfattelsen af Starkads person adskiller Sakses Ingildsagn fra hele den norröne digtning. For bægge er det modsætningen mellem det ædle og det ringe i hans væsen, der udgör hans ejendommelighed; men denne modsætning er opfattet forskellig: Den norröne opfattelse dvæler ved mörksiden deraf og udleder det fra hans jættebyrd og gudernes forbandelse; han er en Egil-Skallegrimssön-natur, der altid bærer de åndelige jættemærker på sig; han bides af menneskers spot, den sårer ham fordi han kender dens ret. Sakses danske sagn tegner hans ydre og hans optræden med træk af barskhed, dog af helt menneskelig art. Han er også foragtet af samtiden; men hvor forskellig rolle dette spiller for den norröne og den danske Starkadskikkelse, kan man se af, at denne omgivelsernes uforstående foragt, hvori den islandske Vikarsbalk ender, den tjæner netop til udgangspunkt for de to betydeligste af Sakses Starkadkvad; hele Sakses beretning er gennemtrængt af beundring for hvor mægtig en kæmpe og hvor höjtstræbende en helt der skjuler sig under den aldersbidte færd. Hvor hensynsløs digtningen end kan lade ham være mod alt, hvad der vil nedbryde det gamle kæmpeliv, så holder den dog vagt om det grundædle i hans natur; det er ikke blot kvadene, der indeholder denne tanke; den er også ypperlig udtrykt i det lille træk, da han efter kampen på Roljung hede kryber hen til bækken at stille sin törst, da væmmes han ved at se vandet blandet med Angantyrs blod. Det der adler ham er den store opgave

[1] Jeg kender overhovedet ingen eksempler på, at Sakses kilder er folkeviser. (Om Erik ejegod og spillemanden se min bemærkning i Opuscula s. 74).

at indprente slægten den gamle heltedyd; denne opgave er det da også, der gör ham fremmed for samtidens daglige færd. Derfor bliver hans optræden i Ingilds hal hovedoptrin i hele Sakses Starkaddigtning; ti her lykkes det ham at virke i den yngre slægt hvad han vil; at han har nået sit mål udtrykkes ved kvadets slutningsord: »Jeg, der har rystet hele verden med strid, jeg kan dø rolig«. Medens den norröne digtning atter og atter vender tilbage til hans nidingsværker og det ry, der følger dem, og ved deri at se udslag af hans jættenatur har tegnet et dybt gribende sjælsbillede, er det danske syn på Starkad en beretning om hvorledes ånden udfolder sig af sit rynkede hylster; og den opgave, som det danske folk klarer sig i Starkads liv, er intet mindre end det store spörsmål om fortidens betydning for nutidens mennesker. Således løber da den nordiske digtning om Starkad i tvende retninger, den norröne søgende ind i det religiøse forhold, den danske med seerblik på historiens sammenhæng.

---

§ 34. *Starkads død.*

(VIII S. 396—406.)

Det vilde ligge nær at henføre Starkads død til norrön overlevering. Når den ældede kæmpe vandrer omkring med nidingsguldet fra Oles drab for at købe sin egen død, forudsætter det sagnet om hans svig mod kong Ole, som Sakse meddeler efter norrön kilde (§ 11). Men ved siden af den rigt udformede norröne saga (Sakse og Arngrim), der gör kong Oles drab til midtpunktet i Starkads liv, ligesom de Danske gör Ingjaldsagnene til det, foreligger der en mere beskeden dansk overlevering, Ryårbøgernes sammenhængende fortælling om kong Oles drab og Starkads egen død (SRD I 155), helt uafhængig af Sakse og endende i et skånsk stedsagn fra Roljungbro (en bro over Roå, der løber ud i

Øresund syd for Helsingborg) om Starkads sværd Skum, der springer ud af skeden fra Hader og forsvinder i åen.

Vi må da efter indre grunde prøve Sakses fortælling, eller rettere hans to fortællinger, en kortere i prosa og den længere i form af kvad. Prosafortællingen er stedfæstet i Danmark til Starkads grav på Roljung, altså samme sted som Ryårbøgernes overlevering. Den danske karakter kan vi vel også kende i den »almuesmand«, som spotter den affældige gubbe for hans to sværd — og til straf bliver hugget tværs over. Her har vi udslag af samme overlegne adelsfølelse som Starkads svar til trælkvinden, bryden og bonden, da han ligger såret efter Angantyrkampen. Selve det at spotteren hugges tværs igennem, stemmer med det danske sagn om Starkads kamp med Hama og er sikkert lånt derfra. Også optrinet med den unge Hader, der er ved at bede de vilde dyr med sine hunde, men standser da han ser Starkad, har et præg som af dansk fortælling, måske fordi lignende situationer er så almindelige i folkeviserne. Sagnets fattigdom på personnavne er et afgjort dansk træk.

Et enkelt træk afviger dog fra den stil, vi ellers lærer at kende i Sakses danske sagn, nemlig et overnaturligt motiv. Starkad beder sin drabsmand, når han har hugget hovedet af ham at springe mellem hovedet og kroppen, da skal han blive usårlig; men Hader vogter sig vel: Starkad havde sagt det af hævnlyst, i det håb at hans svære legem skulde knust drabsmanden. Netop samme træk møder vi hos en af fornaldarheltene: gygen Torgerd Holgabrud beder Asmund Fregdegævar at hugge hende i to og springe mellem stykkerne, men han vil ikke indlade sig derpå (Landstad, Norske folkev. s. 18). På dansk grund må vi derimod gå til det lidt fjærnere liggende æventyr, hvor kongedatteren advarer ridder Elve om at springe til side, når trolden falder død om (D. folkeæv. optegn. af folkemindesamf. s. 312). — Overførelsen af dette troldemotiv til Starkad den gamle vilde bedst passe til norrön digtning, der plejer at fremhæve

Starkads jættebyrd både på legem og sjæl. Dog er beviset ikke så afgörende, da der også i dansk knytter sig jætteagtige forestillinger til Starkadskikkelsen (Ryårb.).

Ser vi derimod på kvadet, »Starkads dødskvad«, møder vi alene norröne træk. I Starkads opregning af sine kampe forekommer bl. a. Telemarkens smede, som han ikke roser sig af at have sejret over, men af hvis hamre hans pande bar dröje mærker. Her træffer vi en norsk, telemarkisk nationalfølelse (af samme art som i Starkads Bråvallakvad, § 41). I indhold er dette dødskvad nær i slægt med det norröne kvad om Starkads ungdom, og selve denne opregning af bedrifter udmærker de norröne Starkadkvad; ligeledes kender kvadet foruden Starkads danske storværker også hans deltagelse i Bråvallaslaget, der alene findes i det norröne kvad.

Forholdet mellem dødskvadet og prosaen er ikke, således som det kunde synes efter Sakse, at de fortsætter hinanden; de er tværtimod to jævnsides løbende fremstillinger af samme æmne. Kvadet har sin ekspositionsscene i Starkads klage over alderens byrde, han tiltales da spottende af den mødende ungersvend, der råder ham til hellere at sælge sit sværd og købe sig hest til at age med; da blusser kæmpestoltheden op i den gamle: »Ikke kræved du mit sværd, da ætling af Åle tre gange jeg fældte«, og nu følger hele optællingen af hans storværker; endelig kommer kvadets sidste del, hvor ungersvenden navngiver sig som Hader Hlennesön og Starkad ægger ham til faderhævn. Svarende hertil har prosafortællingen sin egen gang. Den begynder med at »en almuesmand« beder Starkad at skænke sværdet bort, da det ikke mere nytter ham; altså opbruger prosaen forlods det motiv, hvorover kvadets förste halvdel er bygget. Dernæst indleder den mødet med Hader ved at den hensynsløse ungersvend lader sine mænd ride løs på gubben, men de strækkes til jorden ved slag af hans krykkestave. Dette sidste træk stemmer med prosaens begyndelse, hvor den spottende almues-

mand hugges midt over; men det lader sig ikke bruge som overgang til digtet: Starkads klage over alderdomssvaghed vilde være parodisk, når to karle lå lamslagne for hans fødder, ikke at tale om, at Haders förste replik umuliggör en sådan kraftprøve. Vi har da to jævnsidesløbende digtninger; kvadet viser ved dramatiske midler, prosafortællingen ved meddelelse af handlinger, hvorledes den affældige gubbe rejser sig i sin gamle styrke. Ligesom vi ellers kender Starkads død både af norröne og danske kilder, har også Sakses danske og norröne overleveringer hver sin fremstilling af den störste kæmpes død og dermed den gamle heltetids afslutning, den norröne nær i slægt med ungdomskvadet, den danske i stil med Angantyr- og Hamakampene.

Det er muligt, at enkelte træk i prosaen tilhører norrön overlevering, således hans jætteagtige hævnlyst. Når også Haders opfordring til at sælge sværdet forekommer i prosaen, skönt den er i strid med det lige forudgående optrin, skyldes det vel nærmest selve Sakse, der oftere genfortæller et kvads indhold för han meddeler teksten.

---

§ 35. *Olav.*

(VI S. 284, VII S. 319.)

At Ingild havde en sön og efterfølger Olav, derom er Sakse enig med de danske kilder, Lundeårbøgerne og Sven Ågesön, medens Islændingene ikke kender ham.

Hans plads i Skjoldungætten står da klar nok for den danske overlevering, men »hans gerninger er«, som Sakse siger, »så overgroede med alderens mos, at efterslægten ikke kan ret få rede på dem«. Af de helt spredte træk lader sig samle de usikre omrids af et helteliv i lighed med de ypperste Skjoldungkongers. Sakse fortæller, at han er den yngste og længstlevende af fire brødre (de tre andre, Frode, Fridlev og Ingild, falder i krig) og at han til moder har sin

fader Ingilds søster, altså sikkert den Åsa, som Sakse indfører S. 290 uden senere at komme tilbage til nærmere at omtale hendes skæbne; han rører nemlig kun så let som mulig ved denne kærlighedsforståelse mellem søster og broder, som den kristne tid så på med andre öjne end hedenold, og hvorom Sakse selv tvivler. »I øvrigt har hukommelsen kun fastholdt et sidste minde om hans klogskab.« Såvidt Sakse; Sven Ågesön véd, at »Olav underlagde sig alle omliggende egne og sejrrig trængte frem indtil syv dages færd på den anden side Donau«. Endelig er han vel den kong Olav, höjlagt ved Lejre, som Sakse (S. 439; i strid med den virkelige historie) gör til Godfreds sön.

Han synes at være = den islandske Lejrekonge Óláfr eller Áleifr lítilláti, den længstlevende af kong Leivs sönner, overvunden af kong Dan mikilláti (§ 19), — uden at vi derved bliver klarere over sammenhængen i hans livsløb.

---

§ 36. *Siklingsagnene.*

(VII S. 329—61.)

Det er tidligst påpeget af Svend Grundtvig (Heroisk digtning 54—57), at en hel række af sagn i Sakses 7de bog hører sammen ved et poetisk fællespræg: det er den altovervindende elskov, der åbenbarer sig på stadig ny måder i Oders og Sigrids, Alvs og Alvilds, Hagbards og Signes, Haldans og Gyrids liv. Således udgör disse elskovsdigtninge en egen sagnkreds, og — ikke blot i Sakses stamtavler, men i poetisk udspring — en egen æt blandt heltetidens kongeslægter; Sv. Grundtvig nævner den med navnet Siklinger, der i islandske kilder bruges om Sigar og hans datter Signe.

Også i ydre henseende er disse sagn kædede i hinanden; og vi har deri et vidnesbyrd om at de også ned i tiden er bevarede som én overlevering. Man hører således i Odersagnet, at Starkad efter Svenskernes nederlag drager til

vikingekongen Hake (S. 334), og senere at han forlader Hake (S. 347). Når Alvilds blyhed beskrives ved at hun bar slør og aldrig vilde vise sit ansigt for nogen mand, er dette udmalende træk lånt fra Oder-og-Sigrid-sagnet, hvis handling helt er bygget over dette motiv. Langt flere og stærkere er de træk, der knytter Alv-og-Alvild-sagnet til de to følgende elskovssagn. I Alvildsagnet vinder Alv sin brud, i Hagbardsagnet fældes han af Hagbard, og i Haldansagnet er Alvs datter Gyrid den eneste overlevende af kongeslægten. På samme måde er Alvs ven, den skånske hövding Borkar, biperson i Alv- og Hagbardsagnene, og bliver dernæst fader til helten i det næste slægtled, Haldan. Og hele situationen i dette sidste elskovssagn forudsætter begivenhederne ved Hagbards fald: at kongeætten er gået til grunde. — Ved siden af alle sammenhængspunkter findes der rigtignok en modsætning, der er ret hård. Som slutning på Alvildsagnet hedder det, at da Alv holdt bryllup med Alvild, fik Borkar hendes tærne Gro til hustru, og hun fødte ham sönnen Harald hildetand (S. 337). Men senere (S. 353 ff.) fortælles det, at Borkar ægter den norske kongedatter Drot og med hende får sönnen Haldan, der vinder Alvs datter Gyrid og bliver fader til Harald hildetand; Sakse er selv så lidt bleven sig modsigelsen bevidst, at han S. 337 nævner Gyrids fødsel i samme linje som Borkars bryllup. Sakse har öjensynlig haft to forskellige fortællinger om Siklingslægten, af hvilke den ene udelod Haldan og derfor knyttede tråden umiddelbart mellem Alvildsagnet og Harald hildetand. Sakses fortælling kan dog ikke skilles ad efter disse to kilder; ti bægge forudsætter de den samme række af Sikling-slægtled, og rimeligvis i ret overensstemmende fremstilling.

Selv om Sakse har kendt flere overleveringer af Siklingsagnene, synes dog ingen af dem at tilhøre den norröne sagnverden. Hos Islændingene er de förste Siklingsagn ukendte (selv i deres optælling af Siklingætten), Hagbardsagnet henlægges til det nordlige Norge eller er husvildt, da der ingen

plads er til det i den islandske Skjoldunghistorie, og Haldan-digtningen kendes kun i en meget afvigende form, der intet véd om dens sammenhæng med de andre sagn; af Harald hildetands forfædre har de en helt afvigende stamtavle. Også i Norge er Hagbardsagnet stedfæstet i en række forskellige egne, og et par af disse stedfæstelser går tilbage til middelalderen. Endnu kan det tilföjes, at en skikkelse som Bilvis, der stilles som modstykke til den blinde Bolvis (oldn. Blindr enn bǫlvisi), er ukendt i den norröne sagnverden, men kan spores i beslægtede folks.

Des stærkere er tilknytningerne til Danmark. Mest utvivlsomt viser det sig i Hagbardsagnet, der ved ikke mindre end ni stedfæstelser knyttes til det vestlige Sælland (fra Suså til Kallundborg fjord, I 25), og Sakse nævner ærkebiskop Absalon som hjemmel for en af disse. Sagnets indhold stemmer med den danske vise om Havbor og Signe (DgF 20) navnlig i det væsenlige punkt, at Hagbard bliver forrådt af Signes tærner; ti de norske overleveringer (hertil medregner jeg Benediks-visen, DgF III 794) lader dem røbes af Blind den bolvise (eller en anden mand), og dette er utvivlsomt sagnets oprindelige form. Endnu er at nævne, at Sven Ågesön, der taler om en tid, hvor kongerne efterfulgtes af deres dattersönner, utvivlsomt har tænkt på Harald hildetands sammenhæng med Siklingslægten, og at Haldan- og Harald-hildetand-sagnene har endnu flere tilknytningspunkter til danske overleveringer og stedfæstelser; hvorom mere i næste §. — Endnu andre, rent indre grunde tyder på dansk overlevering. I Sigridsagnet dets fattigdom på personnavne, og måden hvorpå møens ophold hos jætten beskrives; hertil kommer et navn som Ebbe, der er ukendt i norrön overlevering (I 20. 70. 91). I Alvildsagnet, ligesom i bægge de følgende, forkærligheden for skjoldmølivet (I 54—56). I Hagbardsagnet et tysk navn som Hildegisel (I 93).

Den eneste vanskelighed er at løse Siklingætten ud fra Sakses norröne saga om Haldan bjærggram, der går lige forud.

At de ikke hænger rigtig sammen, er sikkert nok. Ti det »testamente«, hvorved den gøtiske konge Yngun (Unguinus, I 108) hæves på Danmarks trone, er et lidet folkeligt træk i fortællingen; og Haldan bjærggrams barnløshed er dårlig grundet, når det foran er fortalt, at Haldans sön Asmund bliver stamfader til de norske konger. Men vanskeligheden består i at finde rede på den fortælling, hvor både Haldan bjærggram og kong Yngun optræder (S. 329—30): Haldan fælder vikingen Ebbe, der kræver Ynguns datter Sigrud. Fortællingens navne røber den som dansk: Ebbe forekommer ikke i norröne kilder, og »Sygrutha« forholder sig til oldn. *Sigþrúðr ligesom »Gerrutha« (i Sakses danske Amledsagn) til Geirþrúðr (I 84). Den må da skilles ud fra den norröne saga om Haldan bjærggram, hvor den heller ikke passer særlig, da Haldan optræder uden sit ejendommelige våben, køllen. Dens helt må være en dansk Haldan, der vinder kongedatteren Sigrud ved kamp, ligesom Oder kæmper for Sigrid; — og herved når vi det ret simple resultat, at Sakses danske fortælling om Siklingætten begynder, med det samme Yngun, ættens stamfader, förste gang viser sig på scenen.

Således fremtræder Siklingsagnene som fem til hinanden knyttede sagn med elskovsforholdet til hovedæmne. De förste tre helt fremstillede i prosa (på nær et enkelt lille digt i Odersagnet), de sidste to som prosafortællinger, hvor de vigtigste optrin er fremstillede i vers, sikkert levninger af större kvad. Altså har vi en omfangsrig dansk prosafortælling af heltedigtning; hele dens fortællemåde svulmer op til en större fylde og mængde af personer end den mere folkesagnsagtige simpelhed, der udmærker Sakses andre danske overleveringer. I indhold træffer vi væsenlige lighedspunkter med folkeæventyr og dermed beslægtede digtninger, og her må da også forbilledet for den livligere og mangfoldigere fremstilling være at søge.

Stærkest findes æventyrpræget i den förste större digtning, sagnet om Sigrids og Oders elskov. Kong Sivalds datter Sigrid var så fager, at en hel skare af bejlere søgte om hendes hånd, men hun var derhos så bly, at hun aldrig skænkede nogen af dem et blik; og hun bad sin fader, at hun ikke måtte gives nogen anden til ægte, end den der kunde vende hendes blik til sig. Blandt bejlerne var Oder Ebbesön, en ungersvend, der bejlede til møen med dyb attrå. Også en jætte fattede attrå til hende og sendte en kvinde (eller tog selv kvindeskikkelse), der blev hendes tærne og lokkede hende ud af hendes faders gård; da viste jætten sig pludselig og bortførte hende til sin hal i fjældet. Da Oder spurgte dette, gav han sig til at lede alle fjældkløfter igennem, fandt hende, fældte jætten og førte hende hjem; men således havde jætten flettet hendes hår sammen, at de filtrede lokker næppe kunde opredes uden brug af saksen. Atter prøvede Oder al sin kunst for at få hende til at se på sig, men måtte opgive det med lige så lidet held som forhen; at tage så höjbyrdig en kvinde med magt, nænte han ikke. Sigrid vandrede nu ad vilde stier, til hun kom til en fæl skovkvindes hytte. Heksen satte hende til at vogte geder, — hvorfra hun dog udfriedes ved Oders hjælp. Han lokkede da for hende og kvad:

Böjes du ej ved bönner, min brud at vorde,
heller end at gæte geder i skove?
lyster dig længer led viv at tjæne,
heller end at følge til ædlings flåde?

Fri til din fader fører jeg dig atter
og glad din moder giver tilbage,
om dit öjes stjærne én gang skinner
og du jættens bane sin bejlen lönner.

Men hun sænkede öjelåget fast til, for at ikke blikket skulde røbe hende. Oder vandrede tilbage til sine skibe med undseelse og kummer. Men Sigrid ilede over fjæld og ødemarker, indtil hun vildfarende kom til Ebbes gård, og nævnte sig

der — skammende sig over sin usselhed — som tiggerpige. Oders moder skönnede dog, at den udtærede og pjaltede mø var en kvist af et ædelt træ, og lod hende blive der; Oder spurgte hende forgæves, hvorfor hun stedse dulgte sit åsyn under linet. For end nöjere at friste hendes sind, lod han, som han skulde have bryllup med en anden kvinde; og da de skulde stige i brudeseng, lod han Sigrid holde lyset for dem. Kærten var næsten brændt ned, og ilden rørte hendes fingre, men endnu stod hun ganske stille og syntes ikke at mærke noget til flammens nærhed; ti den ydre hede var ikke så stærk som hvad der rørte sig inde i hende, og luen i hendes hånd mærkedes ikke for sjælens nagende brand. Da bad Oder hende at tage sin hånd iagt; frygtsom hævede hun sit öje og sendte ham det huldeste blik. Da var den skrömtede brudefærd til ende, og Sigrid steg selv i brudeseng.

Sigrid, der tilhyller sit ansigt og ikke vil møde nogen bejlers blik, er på én gang nordisk i sin jomfruelige trods, og dog fremmed for heltedigtningen ved sin usædvanlige blyhed. Ikke engang i vor middelalders liv har vi noget tilsvarende, derimod nok i de på riddertids-idealer byggede romanviser; således er jo Valborgs kærlighed til Aksel Tordsön: »Jeg aldrig mine öjne så höjt opslog, jeg kunde hannem dristig skue«. I Sigridsagnet må den nordiske kvindefrihed have krydsedes med fremmede forestillinger, der rimeligvis har deres udspring i lande, hvor kvinden har en mere tilbagetrukken stilling. — Hele Sigrids levnedsløb ligger heltedigtningen fjærnt: opholdet i jættehulen, tjæneste hos skovkvinden, og mest den væsenlige scene, den skrömtede brudefærd og dens mærkelige afgörelse. I en folkevise vilde den være os mindre påfaldende; dér er tiden, hvor brudefolkene med blus følges til brudekammer, æmne for talrige digtninger, netop med brudebytte o. l. som yndlingsoptrin. Selve dette optrin, det nedbrændte brudeblus, der røber den tilbageholdte elskov, har vi dog ikke som folkevise, men som

folkeæventyr, en form af æventyret om »Hundebruden«, der er udbredt over Europa og særlig er hyppig i Norden; en anden brug af brudelysmotivet findes i sydslavisk folkedigtning om Solens bejlen til Grozdanka.

Hundebruds-æventyret — Amor-og-Psyke-digtningen — foreligger på nordisk i flere former, der synes mere fuldstændige og oprindelige end de fleste landes. Den ene af dem (Hvidebjørn, Den sårede ulv) slutter med brudens tre vågenætter i sin gamle brudgoms kammer. Den anden er »Den lille hvide hund«, der ligesom Amor og Psyke slutter straks efter helvedfærden. Som en afændring af »Den lille hvide hund« optræder den form af æventyret, som vi kan kalde »Den allerkæreste ven«: Hundebruden vandrer gennem skoven, efter at være forladt af sin ægtefælle, og tager tjæneste hos en heks. Heksen giver hende sort uld, som hun skal vadske hvid, om hun har sit liv kært; karlen på gården lover hende hjælp, om hun vil kalde ham sin allerkæreste ven. »Nej,« svarer hun, »jeg har én allerkæreste ven, og ham vil jeg blive tro.« »Jeg får vel hjælpe dig endda,« siger han og helder vand over ulden, så den bliver hvid. Næste dag skal hun muge fårestalden, men greben er så stor, at hun ikke kan løfte den. »Hvad græder du for?« spör karlen, »jeg skal hjælpe dig, om du vil kalde mig din allerkæreste ven.« Nej hun vilde ikke; og han hjalp hende alligevel: begyndte at kaste möget ud, og så arbejdede greben videre af sig selv. Så sendes pigen til Helvede at hente brudesmykke til heksens datter; karlen viser hende på vej, skönt hun ikke vil kalde ham allerkæreste ven, og råder hende: at hjælpe pigerne ved ovnen, at fodre helvedhunden, at støtte broen, at banke sagte på dören, ikke at sætte sig i Helvede og ikke at tage mod føde. Ved at følge alle disse forskrifter kommer hun lykkelig tilbage med brudesmykket, men åbner æsken af nysgerrighed, og med det samme er smykket borte. Karlen kommer til hende, lover at hjælpe »denne ene gang og én gang til«. Nu skal heksens datter

have bryllup med karlen, pigen skal bære brudelys og heksen tryller lyset fast på hendes fingre. Da hun skulde følge brudeparret til senge, brændte lyset ned i hendes hånd, og i sin vånde råbte hun til brudgommen: «Min hjærtens allerkæreste ven, så hjælp mig da!« Og i det samme hun sagde de ord, kendte hun at det var ingen anden end hendes egen gamle kærest; og han fik i det samme magt over fortryllelsen, han tog lysestumpen af hendes hånd og satte den på heksedatteren, og hun brændte op og heksen brændte op, og huset og alle brudegæsterne. Så var karlen og pigen fri for alle dem.

I en meget ejendommelig form (fra Fyn) af samme æventyr forvilder lille Per og lille Maren sig ind i bjærget, han hjælper hende der med at løse alle bjærgkonens opgaver, og til sidst, da han har bryllup med bjærgkonens datter, og lille Maren skal holde lys foran brudesengen, beder han bruden stå op og løse hende af; da lyset brænder ned, siger han: »Øg finger til«, »øg arm til«, »øg hele kroppen til«; da hun var brændt, dræbte de heksen og skyndte sig ud af bjærget. — Også den sædvanlige form af æventyret, »Den lille hvide hund«, kender undertiden brudelyset. I en opskrift giver heksen pigen brudelys at bære ved heksedatterens bryllup, men hunden råder hende at bede bruden holde stumpen, ti den der bar den sidst kunde ikke slippe fri; det gjorde hun, og heksedatteren brændte op sammen med moderen og alt. I en anden opskrift lader heksen om aftenen för bryllupet pigen sætte sig foran brudesengen og sætter en lysestump fast på hver af hendes tommelfingre; men ulven tog dem bort og satte dem på heksedatteren, og hele hekseboligen brændte. — Denne underlige plads at fæste lyset på har sit sidestykke i flere opskrifter af »den allerkæreste ven«. Kun tre opskrifter nævner blot lys eller lysestump; de andre har: »en stump vokslys fæstet til hendes finger«, »tre lys så store som en fingerende stukne ind mellem hveranden finger«, »ti lys mellem fingrene« eller »en

lysestump på hver fingerende«. — Endnu almindeligere end i Norden er brudelys-motivet i den syditalienske overlevering af æventyret. Det findes i en række sicilianske og neapolitanske opskrifter (den ældste og dårligste fra beg. af 17de årh., og talrige fra de seneste år). Som den mest typiske form nævner jeg følgende sicilianske: Rusidda må med kærte i hånden sidde ved fodenden af kong Amors brudeseng, indtil han beder sin brud at tage kærten fra hende, og i det samme eksploderer kærten, eller — sædvanligere — jorden sluger den, der bærer den. Endnu nærmere vedkommer os den overlevering som Finamore har optegnet i Abruzzerbjærgene: ligesom i vor »Allerkæreste ven« tilbyder heksens sön stadig sin hjælp om hun vil elske ham, men hun er standhaftig, også da hun i brudenatten skal sidde med ti lysestumper på fingrene, (og knudens løsning skaffes da ved et os uvedkommende lånemotiv). Det geografiske mellemled mellem Italien og Norden repræsenteres af et par franske overleveringer: i et æventyr fra fiskerne ved Bretagnes kyst er Mona bortført af havfruens sön og må bære brudelys ved hans bryllup, han lader bruden holde det, og i det samme hugger havfruen hovedet af hende; i en lotringsk opskrift sidder Julie med ti lys mellem tæerne (!) ved Firosettes bryllup, han får bruden til at tage lysene, i det samme tryller heksen, og hun forvandles til and[1].

---

[1] Indholdet af min afh. »Märchen in Saxo Grammaticus« (Zeitschr. d. vereins f. volkskunde II, 1892, 252 f.) er væsenlig optaget i ovenstående. »Allerkæreste ven« findes på dansk: E. T. Kristensen, Jyske folkeminder VII nr. 50; Folkeæventyr opt. af Folkemindesamfundet nr. 1; Sv. Grundtvigs utrykte æventyr (kgl. bibl.) nr. 26 (c), f, h, m n, s; (»Ulv kongesön den halte«, S. Grundtvig, Danske folkeæventyr I nr. 16, er en smuk, men forholdsvis moderne forening af alle hundeæventyrets tre hovedformer, til dels dannet af udgiveren og kun støttet af én folkelig opskrift, h); norsk: Asbjørnsen og Moe I² 464—6; Fortællinger af forf. til Amtmandens Døtre (Kristiania 1861) 76—88; Halv. Bergh,

Endelig har vi den sydslaviske folkedigtning: Solen ser Grozdanka en morgen, da hun træder ud i sin faders have, han fatter straks mægtig elskov til hende og bliver siddende stille i tre dage og nætter, uden at køre solvognen af himmelen. Hans moder går til ham og udspörger ham om grunden til at han end ikke tager føde til sig; og hun får hans elskov at vide. Hun hjælper ham nu at fire en vugge (ell. et langt reb) ned til jorden, hvormed de drager Grozdanka op til sig. Nu sidder møen i Solmoderens bolig, men advaret af sin moder mæler hun i ni år intet ord. Da lader Solen sit bryllup holde og beder hende være brudepige, hun bærer kærte og kommer til at tænde brudens slør; da hun dadles herfor, taler hun for förste gang: Nej hun er hverken blind eller stum, men hun har nu opfyldt sin moders bud: i ni år hverken at tale til sin bejler eller svigermoder. Solen sender da bruden hjem og holder bryllup med Grozdanka. -- Således lyder sagnet nærmest efter de bulgarske viseopskrifter; som slovensk æventyr er det blevet udvidet med gængse æventyrmotiver (lån i helvede og flugt fra heksen) og har fået en helt anden slutning.

Nye Folkeeventyr fra Valders s. 19 (blandet med Hvidebjørn); en afsvækket svensk form: Cavallius och Stephens, Svenska folksagor 19 C. — Brudelyset i andre forbindelser: Ida Falbe Hansen, Den ny eventyrbog (Kbh. 1873) s. 264—72: »Lille Per og lille Maren«; og S. Grundtvigs utrykte æv. 26 g, p. Henvisninger til italiensk og fransk literatur: Cosquin, Contes pop. de Lorraine II 234—40 (samt Kaden. Unter den olivenbäumen, süditalische volksmärchen, 254; jf. Crane, Italian popular tales, 1); »Allerkæreste ven«: Finamore og svagere i Pentamerone. [»Lille hvide hund«: Grundtvig, Gl. danske minder I nr. 107; Berntsen, Folkeæventyr II nr. 12; jf Grundtvig, utr. æv. 26 l, o, r. y]. Desuden findes lysemotivet som nederlandsk folkesagn: abbed Bernhard i Afflighem lader djævlen holde lyset indtil det har brændt hul igennem hans hånd (J. W. Wolf, Niederländische sagen, 1843, s. 556).

Æmnet fra Grozdanka genfindes hos Grækerne i Epirus, som sidste del af et æventyr »Mø i krig«; dette æventyrs øvrige indhold synes ikke at stå i væsenlig forbindelse med slutningen: Prinsen kaster sövnurt på kongedatteren og bærer hende til sit slot, men her er hun stum i tre år; endelig holder prinsen bryllup, den stumme bærer brudelys og lyset brænder ned; först da bruden siger: »Stumme, du brænder din hånd,« svarer hun: »Du skal selv blive stum og drage herfra; jeg har kun talt ét ord til prinsen og derfor måttet tie i tre år.« Så ægter prinsen hende.

I denne forbindelse kan nævnes en nyislandsk form af det bekjendte æventyr om Griseldis (Sagan af Gríshildi góðu), den tålmodige kvinde, der finder sig i alt, selv da kongen vil ægte en ny hustru, som viser sig at være deres datter. Ved bryllupet lader kongen hende lyse sig og bruden til senge med en lysestump på fingerspidserne; da han beder hende vare sine fingre, svarer hun: »Sårt brænder fingrene, men sårere brænder hjærtet[1]«.

I al denne mængde folkedigtning fra Europas forskelligste egne kan vi kende samme poetiske motiv: pigen, hvem brudelyset brænder ned i fingrene, bliver med ét selv gjort til brud. Sagnets store udbredelse og mangfoldige former gör det rimeligt, at det ikke er affødninger af det danske heltesagn, men at vort sagn er en enkelt afændring iblandt mange. Ser vi nöjere til, er det let at opdage, at nogle former står nærmere og andre fjærnere fra Sigridsagnet. Mindst vedrører os de former af »Hundebruden«, hvor brudgommen lader sin brud holde lyset og hun da brænder op. Lidt nærmere står den anden vidtudbredte form af æventyret, hvor brudgommen som tak for sin hjælp kræver navn af

[1] Krek, Einleitung in die slavische literaturgeschichte ²847—58; Krauss, Volksglaube der Südslaven (Wien 1890) s. 8; jf. sammes bemærkning imod mig, Zeitschr. d. vereins f. volksk. II 445. — Hahn, Griechische u. alban. märchen I 118. — Griseldis: Íslenzkar þjóðsögur II 417 (jf. Köhler i Archiv für literaturgesch. I 425).

»allerkæreste ven«, ti her fremkalder smerten endelig hendes samtykke til hans bejlen. Men vi har stadig det overnaturlige motiv, fortryllelse, troldebryllup og heksedatterens opbrænding. Först i den slaviske digtning og i den islandske form af Griseldisæventyret træffer vi intrigemotivet, det forstilte bryllup. Af disse synes det islandske æventyr at være en forholdsvis ny digtning, da den bærer Griseldis-navnet; brudelyset synes lånt dertil fra hundeæventyret, eller fra selve Sakse ad literær vej. Den sydslaviske digtning kendes i vidt adskilte former hos forskellige stammer (og synes desuden at ligge til grund for de nordligste Grækeres folkeæventyr); den er tillige indvævet i folkets skikke: sagnet nævner Grozdankas tavshed som grund til, at bruden skal være lydig og tavs mod sin svigermoder förste dag i det nye hjem. Sagnet er da gammelt og fast indvokset; efter sit indhold må det snarere kaldes en myte end et æventyr, og det går vel virkelig tilbage til hedensk tid. (Denne tanke støttes af sagnets store lighed med Fröjs elskov til Gerd; dog er beviset ikke afgörende). Her i Grozdanka-digtningen finder vi den nærmeste tilslutning til Sigridsagnet: bægge steder er møen i den fremtidige svigermoders hus i en art tjænende stilling, og det forstilte bryllup kommer som det sidste i rækken af heltens bejleforsøg. Sigrids uvilje mod at se på nogen bejler svarer til Grozdankas tavshed overfor svigermoder og bejler; af disse ligger tavsheden nærmest ved hundebrudsæventyret, hvor også pigens ord er de forløsende; møens enkelte blik som afgörelse viser en finere, mere sjælelig kunst, men er vist netop derfor en yngre dannelse.

Forud for Sigridsagnets Grozdanka-motiv, det skrömtede bryllup, går hendes ophold hos troldkvinden i skoven. Sakses betegnelse »en grum kvinde i en skovhytte« eller rentud som »trold« (monstrum) viser, at det er et overnaturligt væsen, kongedatteren må tjæne. Denne tjæneste hos trolde er ukendt i heltedigtningen; og lige så overraskende er dér det træk, at kongedatteren vandrer ene og vildfarende gennem skovene.

Vi kan næppe finde forbilleder for dette uden i æventyrdigtningen; og her behøver vi ikke at lede længe: i den samme digtning som indeholder lysmotivet, i hundebrudsæventyret. Her vandrer den forladte kongedatter gennem skoven, til hun når heksens bolig og tager tjæneste. Motivet synes ældre i æventyrdigtningen, hvor det er et væsenligt led i handlingen; hos Sakse er det kun et udmalende eller forstærkende træk i situationen: Oders stadige hjælp og bejlen. — Lignende gælder om Oders tidligste dåd: kongedatteren er ranet bort af en jætte til »fjældenes mörke gemme«, Oder opsøger ham i »fjældenes afkroge« og fælder ham. Disse fjælde tilhører ikke olddigtningen, ti i dens fjælde sidder ingen bjærgtagne møer; forbilledet må søges i det meget udbredte æventyr om de »tre stjålne kongedøtre«, som den unge helt henter ud af bjærget ved at fælde trolden med hans eget sværd. — Oders stadig gentagne hjælp, skönt han hver gang får afslag på sin bejlen, minder da også om hundeæventyrets »allerkæreste ven«.

Videnskaben har endnu ikke opredet sammenhæng og udvikling i alle disse digtninger, der samler sig om brudelysmotivet; men med det rige materiale når den nok en gang til det. Således som sagen nu ligger for, synes det nedbrændte brudelys at optræde i to forskellige digtningskredse, og med forskellig betydning hvert sted. Den ene digtning er hundebrudsæventyret, tjænesten hos troldkonen; her er det et tryllemiddel, som brænder den op, der sidst bærer det; det bruges af troldkonen mod brudgommens vilje. Det andet digtning er det skrömtede bryllup, hvorved — indenfor rent menneskelige forhold — den skjulte kærlighed tvinges frem (Grozdanka-myten og den mere middelalderlig-farvede Griseldis-novelle). Vi har endnu altfor få former af dette æventyr til at følge dets veje og udvikling. Med mere klarhed kunne vi følge hundebrudsæventyret på dets vandring fra Asien (Amor og Psyke) til Sydeuropa, og videre nordefter. På den sidste del af denne store vandring synes brudelyset

at have fulgt dette æventyr; de særlige træk, der synes mig at vise denne bevægelse også for lysmotivets vedkommende, skal jeg dog ikke komme ind på nu. Her i Europa er da også hundebrudsæventyret stødt sammen med Grozdanka-typen, det skrömtede bryllup; og dette synes at være oprindelsen til den særform, vi kalder »Allerkæreste ven«, med dobbelt motiv, både heksedatterens bryllup og den fremtvungne ytring af kærlighed. Dette er dog kun en gætning om typernes opståen; og det være med den som det vil; ned i tiden finde vi dog, at de to motiver, tjæneste hos troldkonen og skrömtet bryllup har en ævne til at blande sig sammen. Som slovensk folkeæventyr har Grozdanka-sagnet draget træk til sig af pigens troldetjæneste; og i selve Sakses fortælling om Sigrid finde vi de to motiver hensat side om side: troldkonetjænesten med samt bejlerens (den »allerkæreste vens«) hjælp, og så opholdet i svigermoderens hus med skrömtet bryllup. I bægge de to brudelys-digtninge har Sigridsagnet altså sin rod.

Hele Oders og Sigrids elskovshistorie består altså af motiver fra rene folkeæventyr eller dog æventyragtige digtninger. Dog kan den ikke selv kaldes et folkeæventyr; den mangler æventyrenes grove og grelle træk og den episke grundighed hvor hvert optrin og person fører handlingen frem. Det er en løsere og lettere måde, hvorpå jætten og heksén føres ind, og de igen forsvinder, uden at handlingen er bunden af den derved skabte situation. Vel genfinder vi hele gangen i »Den allerkæreste ven« i Oders stadige hjælp og Sigrids afslag, indtil hun endelig pint af luen tilstår sin kærlighed; men det hele er afdæmpet eller tilsløret, midlerne til hjælp antydes, mere end de fremstilles; og over denne episke svaghed dækker digteren med et rent lyrisk middel: Oders kraftige bejlerord i det kvad, han henvender til den frelste kongedatter. Vi står her foran en digtning, der forholder sig overlegent til de episke træk, men samler alt om karakterer og stemning. I alle sine enkelte træk bygger den

på æventyrgrund; men den hele opfattelse er åndigere, finere, udgået af et mere udviklet folks tankesæt.

Vil vi se tilbage på æventyrformerne, kender vi dette åndspræg i stigende former. Den mest primitive skikkelse af hundeæventyret er den, hvor en ydre dåd, nedstigningen i Helvede (uden brudelys), skaffer pigens forløsning, eller den mere rå form, at brudelysene blot tjæner til at brænde heksen op; höjere står den, hvor ordet »allerkæreste ven« både er forløsning, (fordi det er kærlighedens ord) og tillige det, hvorom kampen står under kongedatterens lidelse. Og som sidste trin i udviklingen kommer Sigridsagnet, handlingen er spidset til om den mindst mulige ytring af menneskeligt sjæleliv, et eneste blik; og fra selve sin begyndelse af følger digtet — med udviskning af alle andre motiver — dette sit mål.

Alvs bejlen til Alvild står på mere nordisk grund; den vikingekamp, hvor han bliver hendes sejrherre, er rigere poetisk udførelse af det motiv, der også kendes som Hovunds bejlen til Hervar og som Rolv Gøtriksöns til Torborg. Æventyrpræget findes i de udsmykkende enkeltheder: fra den allernærmeste æventyragtige digtning, Sigridsagnet, er lånt det slør hvormed den bly mø stedse skjuler sit ansigt; de dræbte bejleres hoveder, der står på stager, hører hjemme i middelalderens æventyr- eller romanagtige digtning; i dansk har vi det i »Prinsessen med de tolv par guldsko« og folkevisen om »Den farlige jomfru« (S. Grundtvig, Gl. danske minder III nr. 3; DgF IV 51). I sin iver for æventyrlige træk har fortælleren ikke skyet at sammenstille disse to ret modsatte ytringer af kvindelig uvilje mod bejlere. De to træk har ellers intet at sige for sagnets handling; og de passer ikke engang særlig godt til den frejdige kongedatter, der gör sig selv til styresmand og sætter sine møer til åren at ro. Heller ikke var det at vente, at man satte bejlernes hoveder på stager, ti de var vistnok ædte op af lindormene foran Alvilds bur! Lindormene selv er lidt mere end udmaling,

da Alv slår dem ihjel, på ganske lignende måde som Regner lodbrok; disse to sæt af lindorme udenfor gøtiske kongedøtres jomfrubure er altså i nær familie; snarest er vel Regners orm moder til de to hos Alvild, da de ere noget spæde i poetisk vækst; (men fra hvilket ældre sagn har Regner da fået dem?). — Både Alvild- og Sigridsagnet indeholder i fortællingens begyndelse eller slutning nogle personer og mindre begivenheder til dens fyldigere udmaling; Sigridsagnet tillige som træk der knytter de förste Siklingsagn sammen med de senere. Således bliver Oder, da han har ægtet Sigrid uden hendes faders samtykke, fanget af ham og skal hænges (jf. Hagbard), men Sigrid beder ham fri. Og Starkad indføres: han er förster blandt de af Oder overvundne svenske kæmper, senere er han blandt Hakes søkæmper men vil ikke deltage i kampen mod den danske kongeæt. Intet af stederne har han altså nogen gerning at udrette; han indføres blot for at tage sig ud på scenen.

I Hagbard-fortællingen er kærnen brudstykker af kvad, hvorom forskelligt sagnstof föjer sig. Talrigst har sagntrækkene fæstet sig ved hævnen for Hagbards død; her finder vi et sagnæmne som »den vandrende skov«, der er kendt i Danmark ligesom andensteds (Thiele, Folkesagn I 173); endvidere folketydninger af stedsnavne, som Skedehöj og Klædevad, eller hvad nu de steder hed, hvor Hakes kæmper kastede deres sværdskeder og kapper fra sig for hurtigere at ile til kamp. Under denne frodige vækst af det jordbundne sagn har der dog ikke været ret lejlighed til at udvikle den höjere prosadigtning, fremstillingen af selve Hagbards skæbne; modsætningen mellem den gode rådgiver Bilvis og den onde rådgiver Bolvis står således mere som indfald end som et virkelig indarbejdet motiv. Det eneste motiv i Hagbards elskovshistorie, som prosafortællingen har udformet, er Tyskeren Hildegisel. Anledning til at skabe denne skikkelse er et vers, hvori Signe roser en kæmpe (efter Sakses udsagn er det Hake) for hans manddom; og nu opstilles modsæt-

ningen: den bejler, der ikke har andet at smykke sig med end fagerhed og byrd. Her har forkærligheden for det heltelignende elskerideal skabt sin modsætning, men rigtignok ikke nået langt i at give ham personlig optræden. Hans mærkeligste oplevelse er, at han på flugten får sin bag gennemboret af Hagbards spyd; og dette træk er en efterligning af Starkads straf over guldsmeden. I det hele har tankerne i Helga- og Ingilddigtningen foresvævet forfatteren af dette optrin i Hagbardsagnet; selve den tyske medbejler er dog efterligning af Sivar i Haldansagnet.

Kærnen i sagnene om Haldan er — ligesom i Hagbardsagnet — levningerne af kvad, nemlig hans drab på broderen Hildeger (isl. Hildebrand), der udspringer fra en helt fremmed sagnkreds, de tysk-gotiske sagn om Didrikskæmpen Hildebrand, og af kvadet om hans hjemkomst til fæstemøen; ved dette sidste knyttes Haldansagnet til Siklingætten. Endvidere en forudgående prosafortælling: Hvorledes de to brødre er voksede op uden at kende hinanden og hvorledes de to skæbnesvangre sværd er komne frem. Alt dette genfindes i islandsk overlevering (Asmund kæmpebanes saga, samt det tilsvarende færøske Asmundskvæde), kvadbrudstykkerne meget overensstemmende, men prosaen afvigende i personnavnene og forhold på mange måder; sagaen udgör en fra Sakse stærkt forskellig overlevering med större interesse for det overnaturlige (dværgeforbandelsen ved sværdet). Men ind imellem denne fælles hovedhandling slynger sig en mængde personer og småtræk. En sådan gruppe af træk er indvævningen af det danske folkesagn om fem småkonger, en i hver landsdel (herom mere i næste §); hertil hører også vikingen Røde, der bl. a. bandt folks ene fod fast ved et nedadböjet træ og den anden til jorden, og så lod dem sønderslides; dette træk må være nylig tilföjet, da det ingen indflydelse har på sagnets handling, og det er rimeligvis et lån fra klassisk literatur (Theseus' kamp med granböjeren Sinis). I fortællingen om Drot, de to halvbrødres

moder, er derimod indflettet först sagnet om hundekongen (jf. Heimskr. 90) og dernæst om kongedatteren, der skjules i jordhöjen; dette æmne lever både som dansk stedsagn og som et kun i Norden kendt folkeæventyr[1].

Om hjemstedet for disse Siklingdigtninge giver Sakse os flere antydninger end han plejer at give om sine kilder. Först er der den store mængde af sællandske stedfæstelser i sagnet om Hakes hævntog, der viser os hen til den vestlige del af Sælland. Dernæst omtales Absalon som hjemmel for en bestemt efterretning (»en bonde har fortalt Absalon, at han har set en bjælke som var plöjet op af jorden der på stedet«, S. 347); hvoraf der kan sluttes, at enten har Absalon været hjemmelsmand for Sakses fortælling, eller i alt fald er sagnet blevet bragt på bane i hans påhør. Dette stemmer med, at Absalon har sit barndomshjem i det sydvestlige Sælland. Overfor disse sællandske tilknytninger for Hagbardsagnet står de skånske landes for Haldansagnene. Sakse fortæller (S. 361 og 12) at Harald hildetand lod sin faders storværker indhugge med runer på en klippe i Bleking, der strakte sig i fodstien lige fra Østersøens kyst til ind i Værend, og at i hans egen tid Valdemar I havde sendt mænd at læse denne skrift, men at den da var for udslidt til at tydes. Haldansagnet må have levet i de skånske lande og på en måde være stedfæstet der, og derfra er det nået til kong Valdemar. Et træk, der peger i samme retning, er at Haldansagnet sætter Skåningen Borkars ætmænd på den danske kongestol. Men både for den skånske og den sællandske tilknytnings vedkommende fører Sakses antydninger os ikke umiddelbart til det stedkendte bondefolk, men til Absalon, Valdemar og deres kreds af hovmænd, som dem der sidst har fortalt, lyttet til, tænkt og frittet om sagnene.

---

[1] Se min afhandl. »Märchen in Saxo Grammaticus« i Zs. d. vereins f. volkskunde II (1892) 367—70; jf. Cox, Cinderella 495, med henvisninger.

Den skånske stedfæstelse for Haldansagnet og den sællandske for de forudgående optrin forklarer os de to modstridende stamtavler, hvorved Harald hildetand knyttes til Siklingsagnet: den hvori Haldan har plads, er skånsk overlevering, den anden synes da sællandsk. Men mærkeligt er det at se, på hvad måde den skånske overlevering om Borkar og Haldan knyttes til Hakekampens sællandske stedfæstelser. Först fortæller Sakse hvorledes Hake Håmundsön til hævn for sin broder Hagbard fælder kong Siger i kamp ved Valbrönd og nedhugger alle; dernæst kæmper Sigers sön Sivald mod vikingehæren ved Alsted og Suså, vikingehövdingen Hake (ɔ: en Hake nr. 2 hos Sakse) falder og höjlægges i en Hakehöj. Så, mens vikingerne er ved at opkaste höjen, »kommer Borkar til med det skånske hestfolk« og nedhugger dem; dernæst forfølger han Hake Håmundsön på skibe og kæmper med ham, men Hake slipper dog bort. Denne fortælling kan ikke være gammel; ikke blot ligner rytterangrebet påfaldende stærkt det 12te årh.s krigskunst (Fodevigslaget osv.) og er ukendt i ældre tid; men ingen mere folkelig overlevering lader en ny helt dukke op for at hugge ned på mandskabet, når hövdingen er falden; vi står for en mere kunstig sammenarbejdning af afvigende sagnformer. Vi mindes herved om et sted i den sen-islandske Rolv-krakes-saga, hvor Bjarkes brødre Tore hundsfod og Elgfrode med deres krigere overfalder Hjarvard og fælder ham, og »Vögg var flokhövding for disse folk«, ɔ: sagabearbejderen får sine yndlingshelte frem og gör en lille historisk-udseende (men lidet sagnagtig) indrömmelse til det ældre sagn om Vögg som Rolv krakes hævner. Sådan en vilkårlig omdannelse af de ældre sagn til rimelig historie gör netop den danske fortæller, der har givet Skåningen Borkar en beskeden plads i kampen mod Hake, som han meddeler nærmest efter sællandsk overlevering. Men dette er ikke det eneste sted, hvor Sakses Hagbardsagn er gået til den yderste grænse af hvad folkesagn kan rumme. Også den store mængde af stedfæstelser (én for Håmunds fald,

tre for Hagbards død og fem for Hakes hævntog) er påfaldende. Vi står her overfor en massefrembringelse af stedfæstelser, lidt i stil med den smag i vort århundredes begyndelse, der overfyldte Sigersted-egnen med romantiske erindringer lige til Signelilles spaseregang og höjen med Hagbards flagstang. De mange stedfæstelser fra Haketoget har da ikke levet blandt sællandske bønder i menneskealdere, men er opfundne (eller samlede) på en tid hvor man søgte at göre fortællingen mere interessant. Til denne moderniserende udmaling hører da også den krigskunstagtige skildring af Hakes felttog mod kong Siger, eller opgivelsen af tallet på Sigersönnernes flåde. Skibstal forekommer ellers kun i Sakses norröne sagaer, og det samme gælder et optrin som det at Sigers- og Håmundssönnerne först kæmper og dernæst slutter venskab; vi har her en lidt afbleget gentagelse af sagaernes fostbroderlags-situation (I 62). Alle disse nyskabninger i fortællerstil tör vi ikke tillægge Sakse selv; han vilde da have vist sig som en meget uvederhæftig historieskriver. Disse sagndannelser hører, som Sakse selv antyder for os, hjemme i Absalons og kong Valdemars gårde, hvor mænd fra alle egne mødtes. Af heltedigtning, stedsagn og selv af mere æventyrartede fortællinger slyngedes Siklingsagnenes brogede løvværk, og det ser næsten ud til at også en Arnald Islændings eller anden sagamands fremstillinger lod sig bruge til forbillede for et og andet i den nye kongsgård for Sællands ældgamle helte- og kongemø-skikkelser.

---

§ 37. *Haldan den stærke; femkongerne; Harald hildetand.*

(VII S. 350—62.)

Jævnsides med den mere poetiske fremstilling af Drots tvende ægteskaber og hvorledes den ene af hendes sönner dræbte den anden, går den jævnere historiske beretning om Danmarks almindelige skæbne i samme tidsrum: Nu da konge-

ætten var uddød, valgte hver landsdel sine egne hövdinger ud af folkets midte:

Østmar i Skåne,
Hunding i Sælland,
Hane i Fyn,
Rørik og Hader i Jylland.

Senere fældes alle disse hövdinger af Harald hildetand, da han atter samler Danmark[1]. Hvad vi ellers får at vide om dem, er, at Hader har givet Haderslev sit navn og at Hanes mislykkede tog mod vikingen Røde giver anledning til ordsproget »hane er hjemme rigest«. Altså er her så lidt ejendommeligt for de enkelte hövdinger, at deres geografiske fordeling over landet bliver sagnets kærne. Vi har da her et sidestykke fra 12te årh. til Peder Dyrskøts optegnelse fra 17de årh. om de forskellige »sysselkonger«, der på én tid havde været i Jylland (se s. 39); at Sakse ikke vil unde dem kongenavn, som alle de senere kongerækker gör, har vel sin grund i hans gennemgående uvilje mod danske småriger. Sagnet må have haft stor udbredelse i Danmark i middelalderen, som vi kan se af de selvstændige afændringer i kongerækker, der ellers er afhængige af Sakse. Den mest afvigende beretning haves i Kongetallet (13de årh.): »Da var Regner (ell. Regin) konning, Alfsbane; Rada hed hans dronning.

Da var Burkar konning i Skåne,
da var Hunding konning i Sælland,
da var Hagwarth konning i Fyn,
da var Hagner konning i Jylland,
da var Rørik konning i Låland,

alle vare de Regners sönner med Rada[2].« Kongerækkerne ab

---

[1] Om Hane og Østmar siges det ikke udtrykkelig. De forsvinder i tavshed fra skuepladsen.

[2] Tekst efter dðh (I 104; formerne af Burkar og Hagwarth er usikre). Når Rørik findes i Låland i steden for ellers i Jylland, har den skånske forfatter draget ham nærmere til sit hjemsted.

afviger fra Sakse ved »Burgar in Scania« og i Røriks sted en »Røgni«; Ryårbøgerne har ligeledes »Borcardus in Scania« og »Regner in Norjutia»; måske også Borkards hustru Role og ordsproget »hund ær hemæ rikæst« (knyttet til Hunding i steden for til Hane) er folkelige. Overalt må sagnet være knyttet ikke blot til Harald hildetand men også til hans fader eller farfader Borkar; i de fleste kongerækker göres han til en af småkongerne, nemlig til hersker i Skåne; i Sakses fremstilling har en Østmar indtaget denne plads (om end Borkar er skänsk hövding, S. 350), men Borkar knyttes til femkongerne, idet han falder i kamp med den viking Røde, som Hane fik skam af. — Det i Danmark så udbredte femkongesagn, der er i god stil med nyere danske folkesagn om småkonger, er selvfølgelig ret forskelligt fra islandsk sagafremstilling. Dette på fremskridende handling så fattige sagn var jo en umulighed i en fornaldarsaga; der måtte personerne ganske anderledes sættes i forbindelse med hinanden, småkongerne skulde hver svare til en æt, og deres fædre måtte nævnes, o. s. v. En navnetydning som Haderslev af kong Hader smager ikke rigtig af oldsproget, men des bedre af danske folkesagns etymologiske forsøg.

Det danske femkongesagn viser med folkesagnets enkelthed, hvorledes landet er delt i småriger og så af Harald hildetand samles til et hele, — altså et tilsvarende indhold til hvad den islandske overlevering i en fyldigere saga tilskriver Ivar vidfadme og Harald hildetand. Femkongesagnet er dog ikke nogen fælles dansk overlevering, det møder kun i de kongerækker, der på en eller anden måde er særlig knyttede til Skåne; det handler om hvorledes en skånsk småkongeæt hæves på Danmarks trone; og det tæller i samtlige opskrifter kongerne fra øst til vest. Sakses mere kunstfærdige fremstilling er en ikke-skånsk omarbejdelse af det; den vil netop ikke göre en skånsk småkonge til de danske kongers stamfader, og den sætter en ny skånsk konge

på Borkars plads, nemlig Østmar der ved selve navnet røber sin vestligere byrd.

---

§ 38. *Jarmunrik.*

(VIII S. 406—15.)

Sakses ret fyldige fortælling om kong Jarmunrik omfatter to væsenlige begivenheder; den ene er hans ungdom, og overhovedet alt hvad der knytter sig til Venderkampe, den anden er Svanhilds død og hævnen derfor over Jarmunrik. Svanhildhævnen følges i det hele med Volsungasagas og Eddåkvadenes fremstilling af dette oldsagn. Kun er sagnet gjort mere hjemligt, ved at »Goterne« som Jarmunriks folk er ombyttet med »Danerne«; og det synes stedfæstet i Danmark ved Jarmunriks borg på en höj klippe; Sakse nævner vel ikke stedet nærmere, men Ryårbøgerne henlægger borgen til Kullen i Skåne og lader Jarmunrik falde i søslag i Øresund. Selve sagnformen stemmer ellers nær med Islændingenes: Svanhild hører hjemme blandt et folk hinsides havet (Sakse kalder det Hellespontierne); kongens onde rådgiver Bikke beskylder hende for elskovsforhold til stesönnen, der her hos Sakse hedder Broder; han bliver hængt og hun trådt ihjel af heste; hævnen udføres af hendes brødre (som Sakse — med dansk personfattigdom — ikke navngiver), således at også her Gudruns trolddom er hovedsagen (skönt Sakse ikke véd, at hun er Svanhilds moder); endelig reddes Jarmunrik og hans mænd ved Odins personlige åbenbarelse. Mærkeligt er det at se forskellen på dansk og islandsk skildring af kampgudens optræden. Da Jarmunriks trylleslagne mænd har vendt deres våben mod hinanden, kommer Odin, »der altid havde været Danerne huld«, til stede og udfrir »med guddomsvælde« deres blændede syn. I den islandske saga kommer han derimod listende som sædvanlig: »da kom der en höj gammel mand med kun ét öje og sagde: i er ikke snilde

folk, at i ej kan få taget livet af dem der. Kongen svarer: giv du et råd, om du kan. Han sagde: i skal stene dem ihjel.« (Derimod optræder i Hamðismál den gudebårne redningsmand med altoverdøvende røst.) I det danske sagn optræder Odin desuden som sit folks værner, ligesom i dansk folketro (I 31); sagaen kender ham derimod kun som Volsungættens hjælper.

Jarmunriks borg, gemmestedet for hans skatte, som Sakse så rigt udmaler, fremtræder kun svagt i norsk-islandsk overlevering. Men Jarmunriks store skatte nævnes ofte i tyske og oldengelske digte, fra nær efter folkevandringen og til langt ned i middelalderen. De søstersönner, som Jarmunrik efter Bikkes råd lader hænge, er ukendte for Islændinge, men nævnes i tysk overlevering. Enkelthederne i Sakses fortælling herom (at Jarmunrik drager til Tyskland, indtager søstersönnernes borge, fanger dem selv og lader dem hænge) ligger så nær ved den nedertyske overlevering om Harlungernes død (Þiðr. k. 282), at den snarere skyldes en nedertysk indvandring, end at den er levning af en sagnform, som Eddadigtningen har tabt; den middelalderlige belejring af borge tyder særlig på et lån i sen tid (12te årh.).

Således er fortællingen om Jarmunriks magt og grusomhed gengivelse af det gamle heltesagn, på enkelte punkter lidt udvisket, men væsenlig tro. Alle de forudgående Venderkampe har derimod ingen hjemmel i andre kilder. Jeg skal her meddele et omrids af disse begivenheder: Fortællingen begynder med, at den svenske konge Gøtar vil ægte Danekongen Sivards søster, og sender en Ebbe Sibbesön at bejle til hende; men i Halland gæster Ebbe på en gård, hvor folkene om natten vil dræbe ham ved hjælp af en jærnbeslået bjælke der kan fires ned med reb; han slipper dog levende tilbage til Gøtar. Gøtar gör nu hævntog, hvor han overvinder Sivard og raner hans søster. Fra dette nederlag i Halland drager Sivard over til Jylland og sejrer over de hærjende Venderflokke i Jylland, men straks efter lider han

nederlag mod dem både i Fyn og Jylland, og har af hele sit rige kun øerne tilbage; hans sön Jarmunrik og to døtre falder i vendisk fangenskab. Alt hvad kong Sivard udrettede, var at fordrive Svenskekongens hövding fra Skåne; han nåede ikke at göre sit land frit for skat. Her følger et længere æventyr, om hvorledes Jarmunrik kommer ud af Vendernes fangenskab; dernæst overgiver hans farbroder Budle ham herredömmet i Danmark. Han fælder nu först den svenske konge Gøtar, og overvinder dernæst Venderne; 40 vendiske fanger bliver klyngede i galgen med ulve ved siden af efter gammel skik. Medens han selv hærjer de fjærnere Østersøkyster, overfalder Venderne Danmark; men han overrasker deres flåde på hjemvejen, og lader deres hövdinger med remme gennem benene binde til vilde tyre. Herefter foregår de indledende begivenheder til Svanhild-afsnittet, og så bliver et nyt oprør af Venderne straffet med at hövdingerne på lignende måde som för sønderslides af vilde heste.

I hele denne fortælling findes ingen handling, der let overleveres på folkemunde ned gennem tiden, men vi henvises fra först til sidst til det 12te årh.s Venderkampe. Selve de vendiske vikingeflåder og landgangen på Fyn forbyder os at henføre den til noget ældre tidsrum; og de flokke af Vender, som pines til døde på de grusomste måder, er de umiddelbare udslag af folkehadet, netop mens kampen på liv og død står på. Det hele er en politisk novelle, der i forstörret målestok afspejler Danmarks nød i midten af det 12te årh.; en række sammenstødende forhold opløser landets kraft og bryder rigets enhed, vendiske sørøvere trænger alt mere frem med deres hærjninger, indtil en ung kongesön fremstår som folkets fører og tilföjer fjenden nederlag på nederlag; skönt undertvungne, begynder Venderne stadig hærjningerne på ny, men hjemsøges med altid större grusomhed. Disse frygtelige massehenrettelser er slutningen i fortællingen; de er det mål hvortil digteren vil føre sine tilhørere. Dette

forhold er poetisk oprørende; men det må opfattes således, at de Danske i den digtede verden tager hævn for virkelighedens lidelser. Ti disse samme pinsler hører vi at Venderne øvede mod fangne fjender; f. eks. hedder det om de o. 880 fangne præster: först slog Venderne dem hul paa hjærneskallen, så »bandt de dem, med hænderne snörte på ryggen, ved halsen til hestenes fødder, og lod dem — bort over sten — slæbe omkring til de vendiske byer, indtil de udåndede« (Adam af Bremen III 49—50). Ganske mærkeligt er det, at også Svanhildsagnets grumme dødsmåder genfindes hos Venderne: år 1066 blev en dansk mand Asver og flere andre fangne stenede ihjel i Ratzeburg, samme år fangedes biskop Johannes i Meklenburg, slæbtes landet rundt, og dræbtes endelig i Rethra: först huggedes hænder og fødder af, så afhuggedes hovedet og sattes på en stage foran Radegasts alter. Vi synes her at have de træk, der knyttede forestillingen om Venderhærjningerne til de gamle sagn om Jarmunrik.

Jarmunriks Venderkampe ligner til en vis grad en anden af Sakses fortællinger, sagnet om Rørik. Bægge steder møder vi de personlighedsløse felttog mod Venderne, som ikke indeholder gamle sagnæmner, men afspejler Valdemartidens politiske forhold og krigskunst. Af disse to synes Jarmunriksagnet at være ældst; det udgår helt fra den tid, hvor Danmark er den lidende part, og hvor man törster efter gengæld på den ubarmhjærtige fjende, — altså vel ved midten af 12te årh. Røriksagnet opruller os et lille billede af Venderfelttog i en tid da Danerne allerede har övertaget, — lad os sige 1160—80.

Blandt al denne upersonlige historie møder vi en enkelt mere poetisk formet fortælling, Jarmunriks flugt ud af Venderfangenskabet. I sin barndom er han sammen med fostbroderen Gunne bleven fangen af Venderne; de er trælle i kongsgården. En gang da kong Ismar er dragen hen at holde sin broders jordefærd, vil de flygte; men dronningen

passer nöje paa dem. Da danner Jarmunrik af fletværk og uld en dukke »ligesom de rædemænd hvormed man plejer at skræmme fugle af marken«. Så plyndrer han kongens skatkammer, skjuler godset og flygter selv. Gunne bringer dukken ind og får hunden til at gø, således bilder han dronningen ind, at Jarmunrik er gået fra sans og samling, og bringer ham til sengs. Dernæst drikker han vogterne i sövn, afhugger deres hoveder og lægger hvers hoved ved hans bagdel; dronningen stikker hovedet ud, men rammes i det samme af Gunnes sværd; døende forbander hun drabsmanden: måtte hun blot levet, skulde han ikke være kommen derfra. Fostbrødrene sætter ild på kongens telt og flygter så, eftersatte af Vendernes ryttere; men ved en å har de oversavet broens fjæle, Venderne styrter i åen og drukner eller falder for Gunnes og Jarmunriks sværd. De kommer nu til stranden og ror bort i en båd uden at ænse Venderne, der fra stranden råbte, at de skulde vende tilbage og selv blive konger.

Vi har ikke ydre grunde for at denne fortælling er gammel; og indre grunde taler stærkt imod det, da hele Jarmunriks forhold til Venderne har så stærkt præg af at være 12te årh.s digtning; ingen digterisk lighed knytter den til den ældre heltedigtning. Sakses fortælling er sikkert et nyopfundet helteæventyr. — Det vil være af interesse for os, om vi kan påpege, hvor digteren har hentet stof til sit Venderæventyr; for tidligere tider gælder det jo i endnu höjere grad end for vor tid, at forestillinger ikke skabes fra ny af enkeltmand, men at ideer og motiver går fra mand til mand og kun ændres og sammenknyttes af den enkelte[1]. Vil vi

---

[1] Med det samme vil jeg nævne det eneste særprægede træk i sagnets øvrige kamphistorie, den jærnbeslåede bjælke hængende i tove således, at den kan falde ned i sengen og knuse gæsten. Utvivlsomt har P. E. Müller (Notæ ub. 235) ret i at den ligner hundrede andre historier om røveres snilde indretninger. Denne selv samme bjælke kender jeg dog kun i norröne fornaldarsagaer (Hjalmters saga, Fas III 504), samt

søge hjemstedet for de enkelte motiver i Jarmunriks flugt, er det naturligt först at fæste opmærksomheden ved det usædvanligste af dem: den dukke i sengen der forestiller den bortflygtede kongesön. Dette træk spiller en for lille rolle, til at det kan være selvstændig opfundet af forfatteren; og måden, hvorpå det udføres, er så omstændelig (at skjule en gøende hund inden i en ulden dukke og at få nogen til at tro, at det er et menneskes røst), at der vistnok må ligge en simplere fremstilling bagved. Det kunstige består ikke i, at der lægges en dukke i den levendes sted, ti dette er et almindeligt træk i al slags folkedigtning (Elton, Saxo xcv); men i at man skaffer denne dukke stemme. Forbilledet tror jeg er at finde i et meget udbredt folkeæventyr om kongesönnens flugt fra trolden (»Vildering kongesön og Misseri mø«): da kongesönnen og møen skal flygte bort fra trolden, som de tjæner hos, sætter hun en træ- eller strådukke i sengen el. lign., som skal svare i kongesönnens sted, når trolden taler[1]. Dette er — i æventyrets verden — en simpel

---

en noget lignende maskine i Gave-Rævs saga (S. 435); motivet er dog næppe særlig nordisk, men tilhører snarere den vandrende æventyragtige literatur.

[1] Vildering kongesön og Misseri mø: S. Grundtvig, D. folkeæv. II nr. 7; Berntsen, Folkeæv. I nr. 23; Folkeæv. af folkemindesamfundet nr. 3 og 50; S. Grundtvig, Utrykt æv. 27; svensk: Cav. och Steph. nr. 14; Bondeson nr. 77; norsk: Asbj. og Moe I nr. 77; (jf. Flugten fra heksen: Grundtvig, D. folkeæv. I nr. 5; Gl. minder II nr. 9; utr. æv. 28). — Strådukke i sengen: utr. æv. 27 l; brændet i sengen svarer: 28 c (= D. folk. I nr. 5); sengestok og sengehest svarer: 27 c; dukker ved ovnen: 27 a; rage og skyssel: 27 q; en dukke i sengen, en i stuen, en i forstuen: Cav. St. 14 B med anm. 2 og 6. Tre blodsdråber svarer: 27 o, Cav. St. 14 B med anm. 5, Asbj.; spyttet på tre steder svarer: 27 l, Cav. St. 14 anm. 4. Disse to motiver (blod og spyt) forekommer i mange europæiske opskrifter af samme æventyr, og endnu videre om (se Grimm, Kindermärchen nr. 56 med anm. og Cox, Cinderella 518); den svarende dukke op-

og dagligdags sag; det er den naturligste ting af verden, at man i et billede af mennesket, eller i en lille del af det (blod, spyt), kan trylle noget af det liv og den stemme, som hele personen har. Og dette motiv, den talende dukke, er det da, den danske fortælling efterligner, men på en noget kunstig måde, idet den rationalistisk anbringer et levende væsen inde i dukken.

Et andet træk viser også hen til troldeæventyr: da Gunne om natten dræber Venderne i kongsgården, stikker dronningen sit hoved ud af dören for at se hvad der er på færde, i det samme står Gunne rede og hugger det af. I æventyrverdenen forekommer noget lignende, når trolden stikker hovedet gennem dören: »Hutetu, her lugter så kristen mands blod! sagde troldet, og satte hovedet ind igennem dören. Ja det skal du blive vár! sagde Halvor og hug alle hovederne af det« (»Soria Moria slot«, Asbjørnsen og Moe I nr. 27). Jeg skal snart nævne andre eksempler på det samme; denne ståen på lur bag dören synes udpræget at tilhøre menneskers sammentræf med trolde. I nuværende dansk overlevering kender jeg den dog ikke i troldeæventyr, men kun i æventyret om »Kæmpernes drab«, der er en afsvækket, menneskeliggjort gentagelse af motiver fra troldeæventyr[1].

Vi har nu set, at Jarmunrik-fortællingens mest iöjnefaldende optrin afgjort viser hen til troldeæventyr, og at også et andet mærkeligt optrin er yndlingsæmne for disse æventyr. Det vil nu være let også at öjne forbilledet for flere andre træk. Selve handlingens omrids svarer netop til det nylig nævnte æventyr »Vildering kongesön og Misseri mø«: kongesönnen er fanget og tjæner som træl, han flygter bort sammen med en medtjænende, og denne ven (veninde) skjuler flugten

træder sjældnere (f. eks. Kaden, Süditalische volksmärchen 252; især dog i slav. lit.: Ralston, Russ. folkt. 150 f.; Cox, Cinderella 150 jf. 190).

[1] Jyske folkeminder VII nr. 18; Grundtvig, utr. æv. 24; = Grimm nr. 111; Cosquin nr. 40.

ved at efterlade den talende dukke i sengen; flugten opdages da så sent, at forfølgerne ikke når dem. En del andre træk, som er såre lidet helteagtige, har tilsvarende i andre troldeæventyr: dronningen, der i sin mands fraværelse skal passe på fangerne, men ved list bliver slået ihjel, og at de raner Vendernes skatte bort med sig. Vi føres her til et æventyrmotiv (troldene dræbt ved list og deres skatte stjålne), som optræder i flere former. Den eneste i Danmark forekommende (»Ederland hönsepige«, Grundtvig, Gl. minder I nr. 248; utr. æv. 52) lader gærne den ene af troldene være hjemme for at passe på fangen og så omkomme ved hans list; Venderdronningens tilsvarende rolle og den dumhed hvormed den udføres, er mere troldeagtig, end den er vendisk eller dronningeagtig. Æventyrmotivets ejendommelige norske form (»Smörbuk«, Asbj. og Moe I nr. 52) lader ungersvenden ligge på lur over dören og fælde troldkonen, da hun går ud. Men mærkeligst vil man sikkert finde den lappiske form fra det nordlige Norge: den gamle Spjettsje lader sig, indfrossen i et sælskind, fange af stalloen (ɔ: jætten), bliver hængt hen at tø op, lister sig ud af bælgen, der bliver hængende inde og tros at være Spjettsje; imens lister han sig ud af dören, og hugger stallos sönner ihjel efterhånden som de går ud, og til sidst stallo selv, så går han ind, narrer stallokonen til at røbe, hvor deres skatte er gemte, og fælder så hende ved list[1]. Denne digtning er mærkelig ved at den byder os bægge motiver sammen: dukken eller hammen inde i stuen, og drabsmanden der står ude bag dören. Jeg har omtalt den med her, fordi den lappiske folkeoverlevering er et helt skatkammer af nordiske kulturrester; dog er »Spjettsje« ikke Jarmunriksagnets kilde, men en interessant parallel.

Lighederne med troldæventyr kunde føres videre endnu. Det hav, der adskiller Jarmunriks folk fra hans fjender, og

---

[1] Quigstad og Sandberg, Lappiske eventyr nr. 40; jf. Friis, Lappiske eventyr s. 78.

hvor han er sikker, så snart han er ude på søen, kunde sammenlignes med det hav, hvorover Ederland sejler hjem fra troldelandet; bægge steder har vi forfølgerne der står på stranden og råber, når flygtningen dog kommer tilbage til dem? Men det vil være at pine æmnet; det bör ikke være os så magtpåliggende at udfinde hvert lille træk, hvor der kan være lån, som at pege på de væsenlige motivers oprindelse fra troldeæventyrene. Hvad der galdt om Oders og Sigrids elskov (§ 36), gælder i endnu höjere grad om Jarmunriks ungdom: fortællingen er en række æventyrlige troldemotiver, men afdæmpede, oversatte i virkelighedens verden.

Hvorledes skal vi forklare os, at en historisk digtning, endog af så stærkt samtidsindhold som Jarmunrik-sagnet, kan bygges af troldeforestillinger? Forklaringen synes mig at være den, at den udryddelseskamp, der midt i 12te årh. førtes mellem Danske og Vender, har i hele sin ubarmhjærtighed haft en indre lighed med de stamme- og racekampe i fjærn fortid, der har været med at skabe æventyrenes troldeforestillinger, og som hos primitive folk (f. eks. i Lappernes stallo-forestillinger) stadig blander æventyrets og overtroens verden med den ydre fjende.

Den sagnfortæller, der har givet Jarmunriksagnet dets nuværende skikkelse, har udmærket sig ved livlig interesse for politiske forhold; men hans almindelige fortælleævne er ikke nær så udviklet. Dette ses bl. a. af at han ofte lader det samme optrin gjentage sig den ene gang umiddebart efter den anden; der udbryder således indbyrdes kamp först i Hellespontiernes og straks derefter i Danernes hær (det förste en forvanskning af Erps drab), straffen over Venderne fortælles to gange næsten ens. Andre steder er enkelthederne for talrige til at kunne føre handlingen frem; ved Jarmunriks flugt stiller vagtmændenes beruselse og drab de andre mere ejendommelige motiver (dukken i sengen, dronningens drab) stærkt i skygge. Fortællingen ligner fornaldarsagaerne i begivenhedernes mængde og skuepladsens omskiftelighed (der-

imod dansk overlevering i det forholdsvis lille tal af navngivne personer); men den savner i höj grad de norröne sagamænds ævne til at knytte begivenheder i hinanden og til at sætte dem i forbindelse med hovedpersonen. Den er et forsøg på sammenhængende fortælling af en ikke-sagamand.

Med den forudgående norröne saga om Ømund har Jarmunriksagnet knyttet en svag forbindelse: Ømunds sidste dåd, at straffe Vendernes indfald i Jylland ved i ét slag at fælde syv af deres konger og atter at tvinge folket til den »sædvanlige« skat, — synes tilsat som indledning eller modsætning til Sivards uheldige kampe mod de hærjende Vender. Tilknytningen er meget ny og ukunstnerisk, da den slet ikke griber ind i Ømundssagaens egenlige handling.

---

§ 39. *Kong Snjo.*

(VIII S. 415—20.)

Kong Snjo i danske sagn svarer til Islændingenes kong Snær inn gamli. Men det er knap nok, vi på den danske konges uår og ulove kan kende den gamle frostjætte; ikke blot hos Sakse har det menneskelige præg helt fået overhånd, også Lunde- og Ryårbøgerne har bevaret os ganske lignende sagn om hans kongedömme.

Sakses fortælling om Snjos kongetid består af tre sagn, der synes helt uafhængige af hinanden. Desuden antyder han til slutning, at han også har kendt andre mindre troværdige efterretninger; herved tænker han sikkert på det almindelig udbredte sagn om hundekongen (Lundeårb., Ryårb., DgF 115; se P. E. Müller, N. ub. 241). — Det förste af Sakses sagn beretter om, hvorledes Snjo vandt Gøtekongens datter. Gøtekongen hænger hans sendebud; og Snjo drager derfor med en hær ind i Gøtlandene. Tvekamp mellem to kæmper af hver hær falder ud til de Danskes

fordel og Gøtekongen må afstå sit rige, men allerede forinden har han giftet sin datter bort til den svenske konge. Forklædt som tigger kommer Snjo til kongedatteren, får hendes samtykke, sætter hende stævne ved et sted Bøkerør, og bortfører hende. — Ikke uden grund bemærker P. E. Müller (s. 132): »Denne fortælling ser snarere ud til at være hentet fra middelalderens romaner end fra et nordisk oldsagn.« York Powell (Saxo xciii) betegner den som et folkeæventyr. Ligesom i Amleds og Ermutruds elskovsintrige synes vi her at have middelalderens vandrende novellemotiver. Mærkelig er ellers sagnets lighed med en virkelig begivenhed i 12te årh.: om kong Nils's dronning, Ulvild, fortæller Sakse, at svenskekongen Sverker lokkede hende först ved hemmelige bud, og siden bortførte han hende til Sverig og tog hende til hustru (S. 651). Denne begivenhed ligner i den grad Snjosagnet, at vi næppe kan unddrage os fra den tanke, at det danske folk i sagndigtningen har taget oprejsning for den lidte krænkelse. Også en anden lignende begivenhed foregik i 12te årh. og kan have fået det gamle sår til at bryde op: kongesönnen Jon Sverkersön bortførte den hallandske jarl Karls hustru og søster, begivenheden vakte så stor harme, at kong Sven gjorde et hævntog ind i Småland (S. 696). Ved sådanne forhold skabtes da sagnet om Snjos bortførelse, ligesom Danmarks kamp mod Venderne spejledes i Jarmunriksagnet. Sagnet er udpyntet med en skildring af tvekamp mellem danske og svenske kæmper; det er en udmagret efterdigtning af sagnene om Uffe, Rørik og Starkad, uden kæmpernes navne eller nogetsomhelst andet for dem ejendommeligt. Hele sagnet synes mig at vidne om en lignende interesse for politiske forhold som Jarmunriksagnet og er vist gået gennem samme fortællers mund. — Adskilt fra al sammenhæng med det øvrige fremtræder den förste begivenhed i Snjos kongetid; han fælder kæmperne Eskil og Alkil og underlægger sig Skåne. Måske den udgör et eget lille folke-

sagn (sysselkonge-sagn); men den kan også være opdigtet af en fortæller med interesse for politiske forhold.

Den næste beretning er sagnet om drankeren, som under hungersnøden ikke lod sig afholde af kongens forbud mod at brygge øl af kornet. Det er et lille skæmtesagn af så rent folkesagnspræg, at det gærne kunde have levet på folkemunde den dag idag. Med det følgende udvandrings-sagn har det ingen anden sammenhæng, end at de bægge tager deres udgangspunkt i hungersnøden under kong Snjo; i personer og opfattelse ere de grundforskellige. Man ser jo ofte samme begivenhed eller almindelige forhold give anledning til höjst forskellige sagndannelser.

Det tredje sagn er udvandringssagnet. Sakse nævner som sin kilde Paulus Diaconus; og med ham stemmer de allerfleste navne i sagnet: Longobardi, Gambaruc (Gambara), Aggo og Ebbo (Ajo og Ibor), Frig dea (Freha uxor Vodan), Moringia (Mauringia), Gutlandia (Golanda) og endelig Lombardiet. Derimod er der ikke lidet i Sakses fremstilling af begivenhedernes gang, som bestemt afviger fra Paulus Diaconus: 1) handlingen foregår i Danmark og 2) under kong Snjo; 3) der er hungersnød, fremkaldt ved uår, 4) nogle mænd foreslår at dræbe alle oldinge og børn, så der kun er de arbejdsdygtige tilbage at føde; 5) en kvinde foreslår hellere at vælge en del ved lodkastning til at drage ud af landet; 6) de sejler til Rygen, går i land der og drager derfra videre til lands. Alle disse træk må da tilhøre dansk overlevering.

Der gives et meget lignende svensk folkesagn, kendt i en opskrift fra beg. af 16de årh. ved ærkebiskop Olaus Magnus: der er uår, »nogle slette mennesker« vil lade dræbe en del af folket, dronning Disa foreslår da ved lod at udtage en del til udvandring, de finder sig nye boliger »i fremmede lande på den anden side havet«. Her møder altså, træk for træk, hverken mer eller mindre, det samme sagn, blot henført til Sverig og en svensk dronning; dette bekræfter

på en slående måde vort subtraktionsstykkes rigtighed. Men også i Danmark har vi sagnet bestående af de selv samme træk: »Der var den gang så stor en hungersnød i Danmark, at på kongens bud alle ikke-våbenføre mænd og kvinder skulde dræbes; indtil på en dansk kvinde Magges råd hver 9de mand drog ud af landet; og de underlagde sig alle lande lige til Rom« (Ryårbøgerne). Foruden dette skrift fra 13de årh. har vi en kilde fra 15de årh., folkevisen om kong Snede (DgF 21); i det hele grunder den sig på Sakse med Rimkrøniken som mellemled; men desuden har den nogle træk som ikke kan afledes af dens kilde: 1) kongen hedder Snede; 2) kongen foreslår at dræbe en tredjedel af folket; 3) den, som foreslår udvandring i stedet, er en Fru Ingeborg i Sælland. Atter her kendes de samme sagntræk og i kong Snede genkender vi Sakses kong Snjo i den yngre sprogform Sne.

Her er nu gjort rede for alle de nordiske overleveringer, der kan kaldes det udførlige sagn om hungersnøds-udvandringen. At forfølge udvandringssagnet i alle dets forgreninger vil være for vidtløftigt her; heller ikke vil vi dvæle nærmere ved Sakses sagn om udvandring fra Danmark over Rygen, når den ikke kan ses i forbindelse med hele det beslægtede sagnstof[1]. Kun skal vi dvæle et öjeblik ved Sakses efterretning, at som følge af denne udvandring blev meget plöjeland overgroet med skov, således som man endnu kan se plovfurer og samlede stenbunker mellem træerne. Dette er en forklaring, som folkesagnet ofte — med rette eller urette — giver af virkelig forekommende jordsmonsforhold.

Der kan tænkes to måder, hvorpå Longobardersagnet hos Paulus Diaconus er forbundet med det danske udvandrersagn: enten har Sakse selv gjort dette, og da må sammenknytningen have et mere historisk præg, eller også er sagnene blevne mundtlig sammenarbejdede af en mand der kendte Paulus'

---

[1] Jf. DgF I 317, III 797, IV 757; Steenstrup, Normannerne I 194—202; Schiern, Historiske studier I 85—91.

beretning, i så tilfælde har den umiddelbart poetiske interesse været overvejende. Sagnet viser sig i höj grad at stræbe efter at göre de longobardiske helte interessante: Ibor og Ajo göres — foruden til udvandringens førere — tillige til dem der stiller det förste forslag mod hungersnøden; Gambara, der ellers kun er deres moder, giver selve det afgörende råd om udvandringen; dette må snarest kaldes en poetisk sammenarbejdning. På et mundtligt mellemled mellem Sakse og Paulus tyder også formen Gambaruc (*quorum mater Gambaruc*), der ikke kan forklares som skrivfejl af Gambara (*horum erat ducum mater Gambara*) men let kan være en på folkemunde sket omdannelse, der skal göre det udansk lydende Gambara endnu mere fremmed. Vi må derfor antage, at Sakse foruden selve Paulus' skrift *De rebus Longobardorum* må have kendt — og benyttet som hovedkilde — en mundtlig sammenarbejdelse af Paulus Diaconus og det danske folkesagn om udvandringen under kong Snjo. Denne bearbejdelse kan naturligvis lettest have fundet sted i Absalons tid, da interessen for danske folkesagn var stærkest, og da læsningen af historieskrivere var störst; vi véd fra Sakses omtale, at Paulus' værk var kendt netop i Absalons kreds. Dog kan der ikke føres noget direkte bevis for, at denne længere beretning om kong Snjo har en af Absalons mænd til forfatter.

OLDKVAD.

§ 40. *Forholdet til den omgivende prosa.*

Sakses poetiske overleveringer er sværere at bestemme end prosafortællingerne. Kendemærker af lignende art som i prosaen er sjældnere, og vi véd ikke, hvorvidt ejendommeligheder ved 12te årh.s prosastil kan gælde for kvadenes noget ældre affattelsestid og indenfor den poetiske form. Endelig står vi overfor to forskellige spörsmål: kvadets tilblivelsessted og overleveringssted.

Til at löse det sidste spörsmål har vi dog et godt materiale i de prosafortællinger, hvormed kvadene er omgivne. Efter dette fordeler kvadene sig således: 1. **danske.**

Hele kvad: Bjarkemål, § 22. Starkad og guldsmeden, § 33. Starkad og Ingjald, § 33. Haldans dødskvad, § 36.
Brudstykker: Hagbard, § 36. Haldan, § 36.
Løse vers: Hjarne, § 31. Oder, § 36.

De fire sidste kvad er så fast indföjede i danske prosafortællinger, at de umulig kan løses ud. Prosaen for sig og versene for sig giver ingen fuldstændig fremstilling af æmnet; Hagbards- og Haldanskvadene er vel levninger af kvad, hvoraf kun nogle af de mærkeligste samtalevers er bevarede; men Sakse synes ikke at kende disses poetiske situationer i större omfang end han meddeler. Noget anderledes er forholdet med de fire hele kvad, for så vidt hvert af dem danner en afsluttet fremstilling af sit æmne; og den forudgående prosa er ligeledes en fuldstændig fremstilling. Men kvadene forudsætter stadig et vist kendskab til sagnets hovedtræk, og denne viden optræder kun som dansk fortælling; ligeledes har prosaen ikke den selvstændighed, den först synes at vise, men er

enten en genfortælling af kvadets indhold (guldsmed- og Ingjaldskvadene; for det sidstes vedkommende mest dannet af Sakse), eller også henviser fortællingen af sagnets hoved-optrin ved selve sin kortfattethed til en fyldigere poetisk fremstilling: Haldans dødskvad og Bjarkemål. — Den indvending vil måske fremsættes, at de to løse vers (Hjarnes og Oders) må ligestilles med andre lausavísur hos Sakse ɔ: være af norrön byrd. Jeg svarer: for det förste binder sammenhængen dem nöje til en uomtvistelig dansk overlevering, for det andet hører Hjarnes kvad ikke til den norröne lyrik:

> Da Frode fristed, hvad kun få ønsked,
> længe han bares løftet på skjolde;
> nu grönsværen gemmer drotten,
> loft er lys-vang, lejet er jord.

Her er ikke den folkesorg, som vælder frem i Halfreds eller Eyvind skaldaspilders mindekvad; her er den rolige oldkvadsagtige skuen tilbage pä den henfarne oldhelt på en tid hvor kun graven står som hans minde. Skal vi søge de nærmeste frænder til dette vers, er det Røkstenens mindeskrift over den höjsatte Gotekonge eller Tjodolv fra Hvins kvad om Ynglingekongernes død og gravsteder, Ynglingatal; også i den danske folkevise »Dansk kongetal« har vi denne stil. Hjarneverset synes mig ikke nogen lausavísa eller levning af en Frodedrapa, men et enkelt brudstykke af et glemt »Skjǫldungatal«. Mere lighed med lausavísur er der i Oders bejlekvad, skönt det pä mig personlig ikke gör noget umiddelbart islandsk indtryk. Men her hører den pludselige optræden af lyrik vistnok sammen med sagnets påvirkning fra folkeæventyret, hvor den enkelte lyriske strofe også findes; og de andre Siklingsagn, hvor mange enkelte strofer af kvad optoges i fortællingen, banede vej for en sådan nydigtning.

Sammen med **norrön** prosa findes følgende:

Hele kvad: Regner og Svanhvit, § 2. Starkads ungdom, § 12. Starkads Bråvallakvad, § 14. Regnars dødskvad, § 16.
Brudstykker: Frodes Hunekamp, § 7.

Af disse er Svanhvitskvadet (som Sakse meddeler dels i vers, dels i prosaopløsning og dels i kort udtog, dog således at dets situationer træder klart frem fra först til sidst) kun svagt indföjet i den omgivende Frodesaga, og kan måske have fået denne plads af Sakse. I så tilfælde mangler vi ydre kendemærker for dets hjemsted. Til norrön overlevering hører endvidere 16—17 lausavísur spredte omkring i Sakses fornaldarsagaer (I 74), desuden en del skændesamtaler, hvoraf nogle står islandsk lyrik nærmest, nemlig de to i Erik målspages saga, andre har stærkere berøring med oldkvadene:

Gro og Besse, S. 27—29.
Gro og Gram, S. 29—30.
(Gram til Signe, S. 33—34).
Hadding og hans hustru, S. 53—54.

Disses form og vendinger minder vel om Eddakvadene; men de kan ikke uden videre henføres dertil, fordi der ikke foreligger mindste sandsynlighed for, at de har udgjort dele af kvad med sluttet handling. De henhører nærmest til en egen norrön digtart, skændesamtalen. Sådanne samtaler kender vi tidligst som ringere led af Eddakvad (i Helgekvadene), som mere selvstændige digte, der står Eddakvadene nær (i Halvssaga) og endelig i fornaldarsagaerne (f. eks. Orvarodd og Sjolv). Gramsagaens vekselkvad hører til dem der ligger oldkvadene nærmest; Besse-samtalens begyndelse har vel sit umiddelbare forbillede i Helgekvadene, Grams tiltale til Signe er en omstøbning af Haldans kvad til sin fæstemø (S. 359, Fas II 486). Haddings og hans hustrus kvad, der er os bevaret på oldsproget under den rigtige betegnelse af Njords og Skades kvad (Sn. Edda), udgör en kort samtale, hvis enkelte strofer er i stil med den ældre Eddas gudekvad, og måske er de brudstykke af et större kvad; men således som de foreligger i vidt skilte overleveringer, hos Sakse og hos Snorre, kræver de en forudgående prosafortælling, som viser situationen. Alle de oldkvadsagtige skændesamtaler er efter selve deres æmne udsmykning af en prosafortælling, og selve

dette literære forhold peger mod sagadigtningens hjem, mod Norge eller Island.

Starkads dødskvad findes omgivet af dansk prosa, men hører ikke sammen med den (§ 34).

---

§ 41. *Kvadenes indre kendemærker.*

Det sikreste kendemærke på et kvads nationalitet er dets sprogform. For et af Sakses kvad, Bråvallakvadet, foreligger der et fyldigt sprogstof af henimod 200 navne og tilnavne; de viser mange træk af en gennemført norrön sprogform og nogle stænk af en spredt skånsk indflydelse (I 84, og min afhandl. om Bråvallakvadet i Arkiv f. nord. fil. X 223, og især 256—60). Kvadet må da være norsk(-islandsk) og blot være gået gennem én dansk hjemmelsmands mund inden det blev nedskrevet af Sakse.

Indholdet afgiver mindre sikre kendemærker, idet der synes at have været en fællesnordisk poetisk stil (der findes ingen nævneværdig forskel på den ældre Eddas heltedigtning og kunstformen i Sakses danske kvad). Derimod kan nationale sympatier åbenbare os digterens hjemsted. Bråvallakvadet optæller langt flere Nordmænd end Danske eller Svenske, dem som slaget dog nærmest vedkom; og det lader Nordmændenes (Teleboernes) optræden afgöre slagets gang. Starkads dødskvad lader sin helt vinde over alle kæmper, kun hos de telemarkske smede fik hans pande dröje mærker af deres hamre. Bægge disse kvad har en varm bygdestolthed over Telemarkens kæmper, og må sikkert være opståede blandt Teleboerne. (Når vi også i guldsmedkvadet møder en hentydning til de stærke smede, kommer den — af grunde, som jeg ikke her har rum til at fremsætte, — langt snarere på Sakses kappe end på den danske overleverings). Mindre iöjnefaldende er ungdomskvadet, der henlægger Starkads förste oplevelser til Norge.

En lighed med fornaldarsagaerne viser de kvad, der indeholder opregning af en helts bedrifter i lang række: Starkads ungdoms- og dødskvad og Regners dødskvad (ganske som de på Island nedskrevne Starkads- og Regnerskvad). I Sakses danske overleveringer kendes dette ikke, kun hist og her findes ved særlig foranledning tilbageblik til en enkelt begivenhed. Navnerækker afskys i den danske overlevering: i Bjarkemål optælles ikke Rolvs bersærker således som i islandske tekster af samme kvad; i Starkads kvad hos Ingjald antydes hans ungdomsfæller, medens de optælles i Vikarsbalken. Derimod møder den norröne overleverings Bråvallakvad med en optælling af kæmper, o. 150, der endog overgår alle kæmperamser i den islandske literatur.

Alle disse træk tyder på, at kvadene i norrön overlevering virkelig er norske, og at kvadene i dansk overlevering virkelig er digtede i Danmark. Hvis her var lejlighed til at drage hvert enkelt kvad frem og granske det både i dets foreliggende form og i forhold til sagnæmnernes hele udvikling, vilde der kunne opnås i alt fald en höj grad af sandsynlighed for at kvadenes udspring svarer til den overlevering, der har bragt dem til Sakse. Men foreløbig kan vi nöjes med den udførlige undersøgelse af den omgivende prosa og dette mere kortfattede overblik over indre kendemærker.

Sakses personlige forhold til de danske og til de norröne overleveringer af kvad er det, at han nærer langt varmere interesse for de danske. Dem gengiver han allesammen i vers fra först til sidst. Derimod meddeles af de norröne kvad kun ét fuldstændig på vers (Starkads dødskvad), to dels i vers og dels i prosa (Svanhvit og Hunekampen) og tre alene i genfortælling (to Starkadskvad og Regnerskvadet). Han synes at stå mere fremmed overfor disse digtninger; de tre kvad, som han ikke gengiver i vers, er dem der viser de stærkeste kendemærker af norrön stil. Og der er et træk, som tyder på, at han har haft svært ved at forstå det norröne digtersprog: hans fejltagelse ved en af

Regnerkvadets »kenninger« (s. 118—19). — Ved siden af den ulige forståelse gör sig vel også en æstetisk forskel gældende hos Sakse. Gennemgående står hans kvad af dansk overlevering over hans norröne; og iblandt dem findes jo et par af Nordens ypperste digte, Bjarkemål og Ingildskvadet. Dette har Sakse vel vidst; det er ikke for intet, han giver sig selv så stærkt hen i gengivelsen af disse digte; Bjarkemåls dybe alvorstone om at dø som ærlig kæmpe klinger mægtig i hans omdigtning; men endnu mere personlig har han gjort sig til tolk for Starkads hårde harmtale, der maner slægten om at søge tilbage til fædrenes liv og der finde forbillede for deres eget; han har givet det hele livsbillede sin tids farve, men intet minsket af den oldtidsbårne reformators höjhed: ord som dem, hvori Starkad tager afsked med den verden, han har »rystet med kamp«, men nu uden skælven kan skilles fra, er det en ære for Sakse at have dannet.

Skulde den tid komme, da man vil dömme Sakses sagnhistorie for udansk, fordi han så gæstfri åbnede sin hal for sagadigternes brogede mummespil, da vil Bjarke og Starkad stå som kæmper for hans sag; ragende höjt op og støttede ryg mod ryg står de som et levende værn om den sandhed, at de tanker der sad i höjsædet var skabte ud af folkets sjæl og fostrede i dets hus.

SLUTNING.

§ 42. *Sakses norröne Skjoldungrække.*

Nu er delingen af Sakses norröne og danske sagn bragt til ende. Grundlaget for delingen var de indre kendemærker i Sakses fortællinger; nu skal der göres en art prøve på resultatet ved hjælp af et udenforstående æmne: 1. Sakses danske sagn danner tilsammen en kongerække der slutter sig til de danske krøniker (I 99. 116), særlig stemmer kongernes orden med Sven Ågesön; Sakses afvigelser består alene i at tilföje nogle flere konger af samme sagngruppe efter fuldstændigere overleveringer (Humble og Loder, der hører sammen med Dans Tyskerkamp; og de jyske konger foran Vermund); kun en enkelt ny gruppe er tilkommen (Jarmunrik) efter slutningen af den egenlige Skjoldungrække. 2. Mærkeligere er det, at når Sakses norröne sagnkonger skrives i rad, fremkommer en række, der viser Islændingenes ejendommelige måde at ordne Skjoldungrækken på, idet Frodeætten göres til hovedslægt, og Rolv-krake-rækken (som af Islændingene göres til sidelinje) er svundet ind til et enkelt sagn om brodersönnernes hævn på Frode (Haldan-bjærggram-sagaen).

Sakses norröne kongerække.		Langfeðgatal.
I.	(Scioldus)	Skjǫldr —
	Gram	
	Hadingus	
II.	Frotho —	Frið-Fróði — —
III.	[Hotherus] —	
IV.	(Vermundus)	Vermundr vitri
	Olavus mansvetus	Óláfr lítilláti

	Dan superbus —	Danr mikilláti
	Frotho vegetus —	
	Fridlevus celer	
V.	Frotho pacificus	Fróði enn friðsami
VI.	Fridlevus	Friðleifr
	Frotho	Fróði enn frœkni
	Olavus = Olo vegetus	Áli enn frœkni
	(Ingellus —)	Ingjaldr — —
VII.	Haraldus og Frotho	
	Haldanus biargram	
	Haraldus	
	Haraldus hildetand	Haraldr hilditǫnn
	Ringo	Hringr
	Olo	
	Ømundus — —	
	Gøtricus	
	Ringo	(Hringr)
	Regnerus lothbroki	Ragnarr loðbrók.

Sammenligner vi led for led Islændingenes Skjoldungrække med Sakses, lægger vi straks mærke til, at han ingen norrön saga har om Skjold, ligesom Islændingene mangler personlige efterretninger om ham; (at Sakses norröne hjemmelsmand har kendt Skjold som ættens stamfader, tör vi slutte med stor rimelighed bl. a. af Sven Ågesöns henvisning til »Skjoldunger« i islandske digte). Den anden af ættens förste konger, Fred-Frode, genfindes som Sakses kong Frode med guldet; derimod mangler hos Sakse Frodes fader og sön, Friðleifr og Herleifr, som Islændingene kun kender navnene på (ↄ: som de selv har lavet). Af forbindelsesleddene mellem Fred-Frode og den senere Frodeslægt har Sakse atter kun dem, der haves sagn om (Óláfr lítilláti, Vermundssön, og Dan mikilláti), ikke deres forfædre Håvar og Frode (ↄ: de blotte navne, hvormed rækken udfyldes). Frodegruppen genfindes hos Sakse fuldstændig, eller rettere overfuldstændig; ti navneparret Fridlev og Frode er fordoblet, idet de to nyskabte konger Frode og Fridlev har fået hver en ganske kort nyopfunden saga. Sakses sagaer om Frodeslægten falder ellers i to store partier; den ene flok har Nordmanden Erik den

målspage til hovedhelt; den anden grupperer sig om kong Åle den frøkne med fremhæven af hans norske fødsel og opfostring. Også Åles halvbroder Frode har denne saga-gruppe omfattet; ti Sakse fortæller hans fødsel efter norrön kilde, men skildrer siden hans kongetid efter danske sagn. Det kan da sluttes, at sagaen også har kendt hans fald for Sverting og derefter Ingjalds og Starkads hævn, selv om Sakses fortælling her benytter den langt fyldigere danske overlevering, og vi nu kun kender antydninger deraf i hans norröne Starkads-dødskvad. Af de yngste Skjoldungsagn kender Sakse hovedfortællingen, den store Hildetand-saga; men dens indledning Ivar-vidfadme-sagaen er enten ukendt for ham eller han har ikke kunnet bringe den i samklang med sine danske overleveringer (Siklingsagnene). Videre indeholder Sakse (jeg overspringer foreløbig Oles og Ømunds sagaer) den umiddelbare fortsættelse efter Harald hildetand i de få efterretninger om Ring og den store saga om Regnar lodbrok; og endelig står vi med Gorms (Torkel adelfars) saga ved indgangen til Knytlingeslægten. — Således findes hos Sakses sagamænd hele den kongerække, hvorover Islændingene bygger deres fremstilling af Danmarks oldtid, — alene med undtagelse af 1) indledning til Harald hildetands historie, 2) de sagnløse konger, der er opfundne af islandske ættetællere.

I det hele indeholder altså Sakses norröne sagaflok virkelig den norröne Skjoldungoverlevering, om end tilsat med en stor mængde middelalderligt fornaldarsagastof. Desuden findes der adskillige sagnkonger, som Skjoldungætten ikke vil kendes ved; men nærmere eftersyn viser, at de fleste af dem kun for nylig har fået denne plads. Således synes Hodersagaen först af selve Sakse at være indført i den danske historie; og af de tre sagnkonger, der skiller kong Ring nr. 1 (i Bråvallaslaget) fra kong Ring nr. 2 (Regnars fader), er Ole den frøkne nylig flyttet derhen fra sin plads som Fridlevs sön; Ømunds saga er en nyopfunden lyvesaga,

og kong Gøtriks rige er rettelig Vestergøtland, ikke Danmark. De eneste sagn, der har nogen aldershævd som indskud i Skjoldungrækken, er da Haddingsagaen og måske dens indledning, Grams saga.

Denne samstemning i alle de store træk mellem Sakses norröne sagaer og Islændingenes overlevering er ikke alene en borgen for den rigtig gennemførte adskillelse af danske og norröne kilder, men den giver tillige en vigtig literær oplysning. Disse sagaer, der er knyttede til de forskelligste egne af Norge, og hvor nyere sagastof er ved at overgro det gamle indhold, danner desuagtet en poetisk helhed og fastholder en kongerække, som först Sakse og det sidste slægtled af sagamænd er ved at bryde. Båndet er, ligesom hos Islændingene, Skjoldungættens fælles skæbne, svigen fra de nærmeste frænders side, som fra oldtid er fastholdt i Åle den frøknes og Halvdan bjærggrams sagaer, og som den yngre sagadigtning har indført i selve den förste saga ved Ulvilds onde råd mod fader og broder. Dette bånd sprænges, samtidig med at kongerækken brydes, af den sagamand ned i Sakses egen tid, der flytter kong Åles fald bort fra broderen Frode. Dog er ændringerne så gennemskuelige, at sagaernes egenlige komposition træder klart frem; tilsammen danner sagaflokken en Skjoldunghistorie, der er beslægtet med og dog afvigende fra Islændingenes.

---

§ 43. *En eller flere norröne hjemmelsmænd?*

Af hvem har Sakse hørt sine fornaldarsagaer? og hvor hører de hjemme? — For at kunne opklare dette må vi först stille spörsmålet: har han haft en eller flere sagnfortællere til hjemmelsmænd? Dette må kunne afgöres, 1) ved at undersøge sagaernes handlingssammenhæng, 2) ved deres lighed i poetiske motiver og navnlig ved de træk, der udtrykkelig må være lånte fra den ene saga til den anden.

Flere af sagaerne ere kædede sammen til sagakredse. Således udgör Grams, Haddings og Frodes sagaer en række i hinanden gribende fortællinger. Det samme gælder de sagaer, der er sammenarbejdede med Erik målspage og Frode fredegod som hovedpersoner; og endelig må den sagamand, der har skåret Ole den frøknes saga ud af Fridlevs og forenet den med Harald hildetands, være hjemmelsmand for disse tre sagaer. Herved ender vi med tre store sagagrupper og ti enkeltsagaer; sagamændenes tal ligger foreløbig mellem 1 og 13.

Der er et indtryk, som påtrænger sig, når man læser Sakses fornaldarsagaer igennem. Det er en følelse, som om man hele tiden vandrede i samme bygd, hvor dragt, boliger og gårdbrug var ens, og hvor både unge og gamle ansigter har en underlig familielighed. Dette kan ikke alene forklares af, at fornaldarsagastilen har sat sit stempel på alt; ti de islandske sagaer ligner ikke Sakses i den grad; og blandt Islændingene vil man også kende enkelte familier af sagaer, på samme måde som Sakses sagaflok har præg af fælles hjemsted. Grunden er, at de samme optrin flere gange nöjagtig gentages, eller at samme bipersoner optræder gang på gang; og i mange tilfælde lader det sig påvise, at motivet hører hjemme i en af sagaerne og derfra er lånt til en anden. I höjest grad gælder det om skjoldmøerne Rusla og Stikla, der fra den norske vestkyst er optagne i Hildetand-sagaen, men giver gæsteroller i tre andre sagaer (s. 87); på samme måde er Melbrik fælles navn for irske eller skotske konger, Egder for en finsk eller bjarmisk, Skalk Skåning er til forskellig tid navn på to danske hövdinger. Eller et eksempel på indholdets lighed: Kråka koger visdoms-trylledrik til sin sön Roller, tre orme (to sorte og en hvid) drypper deres edder i gryden; ligeså koger skovmøerne styrkedrik til Balder ved at lade tre orme dryppe deres edder i den (S. 193. 123); i förste tilfælde raner Rollers halvbroder Erik, i sidste Balders modstander Hoder den føde, der var tiltænkt

den anden. Dette træk hører sikkert hjemme i Erikssagaen, hvor det indeholder grunden til Eriks målsnildhed; i Hodersagaen er det blot en forøgelse af sagaens overvættes mængde af tryllemotiver. Endnu et eksempel: Kong Frode den frøkne fælder Frøger, kong Hoder fælder Balder; bægge disse jordiske helte var sönner af Odin og usårlige. Af disse kendes Balder også i hedensk digtning som Odins sön; derimod har vi ingen anden hjemmel end Sakse for at tillægge Odin sönnen Frøger. Utvivlsomt har sagnet ikke fra först kendt ham som sön af Odin, men kun som beskyttet af Odin (jf. den af Odin beskyttede Framar, der fældes af Ketil hæng, I 32); men en senere sagamand har fra Hodersagaen sluttet, at en usårlig jordisk helt må være sön af Odin. — Til de motiver, der udlånes, hører endvidere alle krigspudsene, der forekommer et par gange hvert i løbet af Sakses fornaldarsagaer. Disse ligheder i småtræk findes rundt omkring i sagaerne, snart mellem sagn af forskellig rod og snart mellem Skjoldungsagn indbyrdes, kun ikke mellem de i hinanden kædede sagaer; der vilde de nemlig have svækket den poetiske virkning, da sagaerne sikkert blev fortalte i flugt med hinanden.

Med så omfattende et materiale lader det sig let påvise, hvilke sagaer der tilhører samme sagamands forråd. Det viser sig da klart, at de tre store sagagrupper skriver sig fra én sagamand. Af skjoldmøerne Stikla og Rusla, der fældes på Harald hildetands Norgestog (gruppe III), bliver den förste også fordreven ved Frode fredegods Norgestog (gruppe II); Skalk Skåning fra Bråvallakvadet (gr. III) optræder også et par gange som statist i den store Frodesaga (gr. II). En natlig stemme giver Frode (I) det råd at sejle hen til en ø og ifört en klædning af huder at fælde en drage og tage dens guld; ganske det samme råd får også Fridlev (III; S. 61. 271). Ikke at tale om, at et af Frodes krigspuds efterlignes af Erik den målspage.

Også de fleste af enkeltsagnene[1] røber deres slægtskab med de store grupper. Den lille saga om Fridlev den hvate, der synes opfunden til brug for danske tilhørere, låner Rusla fra gruppe III og et af Frodes krigspuds fra I. Ømunds saga har ikke blot lånt Rusla fra gr. III, men er i det hele dannet af motiver fra samme kilde (Harald hildetand). Finnekongen Egder har den store Frodesaga (gr. II) rimeligvis lånt fra Haldan bjærggrams saga. I Regnar lodbroks saga hører vistnok kong Melbrik hjemme sammen med andre keltiske navne, og derfra har gruppe I da lånt ham. — Af de andre sagnkredse har Hodersagaen stærk berøring med Skjoldungsagaerne: Hoders list med styrkeføden er efterligning af Erik målspages (gr. I); fra Hodersagaens Balder har derimod den lille saga om Frode den frøkne hentet sin usårlige Odinssön; desuden kan nævnes Odinsnavnet Roster her og i Regnars saga, overfor isl. Hroptr.

Således viser lånemotiverne et mylr af tanketråde, der knytter saga til saga. Ingen af Skjoldungsagaerne er bleven udenfor deres spind; derimod spores de ikke i en del overleveringer, der står i løsere forbindelse med de danske kongesagaer (Samsøkampen; Starkads ungdom; Torkel adelfar; Gave-Ræv). Grunden hertil kan være, at de tilhører et andet repertoire; men den er snarere, at sagamanden ingen anledning havde til at anvende disse lånemotiver, der jo kun er en mere særlig form af fornaldardigtningens almindelige lånesystem.

Det resultat, vi her vandt, at alle Sakses norröne Skjoldungsagaer tilhører en enkelt sagamands forråd af sagn, stemmer fuldstændig med og bekræftes af den forrige undersøgelse: at hele den norröne sagaflok, skönt de enkelte sagaer kunde fortælles enkeltvis eller et par i flok, dog samlet udgjorde en Skjoldunghistorie, gående fra Skjold til Regnar lodbrok og med præg af at være en egen norrön overlevering af oldsagnsrækken.

---

§ 44. *Norsk eller islandsk?*

Spörsmålet, om Sakses sagaer snarest bör kaldes norske eller islandske, har jeg hidtil holdt mere svævende. Efter at det er slået fast, at alle eller de fleste af sagaerne stammer fra en enkelt sagamand, kan spörsmålet få bestemtere svar. Vi har to midler til svar, dels Sakses udtalelser, dels sagaernes indre kendemærker. Sakses udtalelser i fortalen til hans skrift er en varm lovtale over Islændingenes sagnrigdom, hvorfor Sakse »gærne søgte til Islændingenes lødige skatte og udarbejdede en ikke ringe del af dette værk efter deres beretning«. Denne udtalelse tilsteder egenlig ingen tvivl; ti hvis alle Skjoldungsagaernes fortæller havde været Nordmand, var der ikke blevet meget tilbage for Islændingene at fortælle. Derfor må Sakses hjemmelsmand være Islænding.

Undersöges derimod hjemstedsspörgsmålet ud fra sagaernes indre kendemærker, kommer man til modsat resultat. Sagnformen viser stedse större afvigelser fra Islændingenes overlevering, end de islandske skrifter indbyrdes. Disse afvigelser kan følges gennem stort og småt, i hver eneste saga, fra de store forskelle i Baldersagnet, Frodefreden eller brodersönnernes hævn ned til afvigende læsemåder af de tolv Arngrimssönners navne; derimod fandtes en enkelt fortællings sagnform at stemme med en sikkert norsk folkevise (§ 9). Samme forskel er påpeget i mytologiske småtræk: den bueskydende Odin, gudernes deltagelse i jordiske heltes kampe, navnet Oller for Ullr osv.; her var det en anden norsk nybygd (Færøerne), hvis heltedigtning bød sidestykker til Odinsforestillingerne. Nævnes må det også, at sagaerne — på trods af islandsk tidsregning — lader Islændingene optræde i Bråvallaslaget samt hos Gorm og hos Gøtrik. Endelig har vi et meget udtrykkeligt vidnesbyrd om overleveringens hjem i den store række af norske stednavne, der efter fortællerens mening skal gemme mindet om de danske sagnkonger; i en århundreder gammel islandsk overlevering var dette umuligt.

I fuld samklang med disse stedfæstelser er flere sagaers interesse for Norge, der undertiden fremtræder med stærkt præg af bygdekærlighed (Regnar lodbrok i Trøndelag).

Her synes da at være den mest skrigende uenighed. Men forholdet er blot, at vore kilder svarer på to forskellige spörsmål: Sakse udsiger kun, fra hvilke fortællere han har sin viden, nemlig fra Islændinge; sagaerne selv bærer ikke så meget vidne om deres sidste sagamand, som om deres fødested, og hvem der har tildannet og udformet æmnet. Dette må have været Nordmænd, og om de nærmere hjemsteder får vi enkelte vink gennem stedfæstelserne.

§ 45. *Skippersagaer.*

Men hvorledes skulde en Islænding have tilegnet sig så stort forråd af norske sagaer? Ja man kunde jo tage sin tilflugt til sådanne muligheder som en delvis norsk byrd eller et længere ophold i Norge, helst i forskellige egne, siden sagaerne ere knyttede til vidt spredte steder. Men lad os hellere i steden for disse fjærne muligheder regne med nære sandsynligheder: hvad berøring med Norge har en Islænding haft, som er rejst fra sit hjemland til Danmark? Han har först lejet sig plads eller købt sig part i et skib, der gik mellem Island og Norge, og hvor der rimeligvis var både Islændinge og Nordmænd om bord; dermed er han kommen til en norsk havn, allersnarest til Nidaros. Når han nu er nået dertil og skal videre til Danmark, er han enten steget på et skib, der havde lige samme mål, eller i mangel deraf på et skib, der gik til det sydlige Norge; dette har ført ham langs Norges vestkyst, og ved Lindesnæs har det da sat kurs ind efter Oslo eller i heldigere tilfælde sejlet lige over Skagerak forbi Skagen til Kattegat og Øresund. Står Sakses forraldarsagaer nu i særligt forhold til den således passerede kyst? Ja, samtlige deres norske steds-

navne findes på kysten fra Trondhjemsfjord til Lindesnæs; ingen af de her omtalte steder ligger så langt borte som blot i det vestenfjældske eller nordenfjældske indland.

Nu var det interessant at vide, om ikke ved andre lejligheder rejser langs kysten har givet anledning til at fortælle fornaldarsagaer, som særlig knyttede sig til de steder man sejlede forbi. En islandsk overlevering fortæller: Harald hårdråde lå en gang under land med sin flåde; det var ved Hallands kyst, udfor Glumsten; han så på strandbrinken en gravhöj og en anden lidt höjere oppe, men forgæves spurgte han, hvem dér var höjlagt; om natten viste höjboerne sig for to af Haralds mænd og navngav sig som Snjall og Hjald; men han fik ikke ret rede paa sagen, för han kom tilbage til Norge, og Kåre den svarte, Tjodolv af Hvins frænde, sagde ham nærmere om dem. — Sammen med dette lille optrin er bevaret os et andet lignende: »En norsk købmand fortalte Vatnars saga, mens man sejlede langs landet, og priste ham som en herlig helt; men da han lå udfor Vatnarshöj, drömte han, at kong Vatnar kom til ham og sagde: Du har fortalt min saga, nu vil jeg lönne dig det; søg efter gods i min höj, du skal nok finde noget! Han søgte og fandt meget gods.« Disse småtræk, der er blevne optegnede — vel nærmest for drömmenes skyld — i et tillæg til Landnámabók (Landn. 326), giver et tydeligt billede af, hvorledes den lange sejlads langs kysten kortedes ved fortællinger om de mærkelige steder, man så undervejs. At noget lignende må være tilfældet med Sakses fornaldarsagaer, træder klart frem, når vi lægger mærke til, hvor jævnt stedfæstelserne fordeler sig på hele kystlandet fra Trondhjemsfjorden til Norges sydspids. Lidt syd for fjordens munding ligger øen Hiteren med Baldersvågen, »den havn, der endnu ved sit navn minder om Balders flugt«, i Frøkasund mindes Fridlevs kamp og sendebuddet Frøkes bratte endeligt. På Vestlandet møder havnen Ruslar i indsejlingen

til Sognefjord og dernæst Stikla på Karmøen udfor Stavangerfjord; bægge bærende navn efter de skjoldmøer, Harald hildetand fældte. I Stavangerfjordens munding ligger på sydsiden Rennesø, Erik den målspages hjemsted, og vest for sejlløbet holmen Aumar, hvor kong Gøtars tog imod ham standsedes af uvejr.

Til Norges kyst hører også en række steder, der ikke har kunnet genfindes: fra Frodes tog til Helgeland 1) stendyngerne efter hærtællingen, og vel også 2) »Frode-stenen«, hvor en guldring henlagdes; endvidere efter Fridlevs sejr i Frøkasund 3) forbjærget Addarnes, hvor Bjørn og Ån bueskytte kæmpede, og 4) øen hvor Fridlev fældte en drage og hvor sporene af kampen endnu ses; 5) Frode-øen, hvor kong Frøger fældtes af Frode den frøkne. De fire förste af disse steder må efter handlingens sammenhæng ligge på vestkysten; om det femte synes det samme at gælde efter den noget usikre genfindelse af det i nyere stedsnavne. — Den eneste undtagelse, om man kan kalde det således, er to stedsnavne, af hvilke det ene ligger i Vermeland nær ved den norske grænse, det andet (ikke genkendte) i Vermeland eller den tilgrænsende del af Norge. — Mærkelig nok knytter stedfæstelserne sig altid til vestkysten og aldrig til Norges sydkyst. En eneste undtagelse herfra stadfæster reglen: Frode siges at have henlagt to guldringe, en på en »Frodesten«, en anden »i Viken«; altså har sagamanden kendt selve stedet for den ene rings henlæggelse, men manglet nærmere oplysning for den anden, den der henlagdes i det søndenfjældske Norge.

Sagaernes stedfæstelser kan bestemmes nærmere end som tilhørende den norske vestkyst. De står i særligt forhold til Norges eneste store samfærdselsvej, den række sunde og have, der strakte sig mellem kysten og de foranliggende øer. Alle Sakses stedfæstelser, for så vidt de kan genkendes, viser sig at tilhøre dette sejlløb: enten er sagnet knyttet til selve sejlløbet (Frøkasund) eller til de punkter på kysten,

man umiddelbart kom forbi (Ruslar, Rennesø), eller til de större øers østkyst og øgruppernes østligste holme (Baldersvågen, Stikla, Aumar). — Udelukkede er altså både skærgårdens yderste og midterste bælte og tillige fjordenes indre del og det ovenfor liggende indland. Dette forhold viser, at vi ikke har med stedlige overleveringer at göre, ti da skulde stedfæstelserne forekomme rigest i storbygder på fjordenes inderside, og et ringere antal spredt over hele egnen.

Ved tre af stedsagnene optræder fortællingen som öjenvidne; alle tre steder ligger på stranden, og alle tre gælder jordsmonsforhold, som let kendes på större afstand og netop ses tydeligst ude fra søen: Kong Frodes stenhobe, kløften mellem to banker efter den dræbte drage, og gravhöjene over kong Gøtars mænd. Vi kender igen situationen fra Glumsten: kong Harald ser fra sit skib höjene på kysten og vil gærne høre en saga, som knytter sig til dem. Der er et andet mærkeligt forhold ved vor gruppe af fornaldarsagaer: havnepladser plejer ellers at være temmelig ligegyldige ting for stedsagnene, som heller knytter sig til gravhöje, huler, næs og skær; her ser vi havnene indtage den allervigtigste plads: Baldersvågen, Aumar, Ruslar og Stikla. Dette forhold finder sin forklaring, hvis sagaerne er fortalte om bord på et skib, mens det sejlede langs Norges vestkyst; ti da måtte selvfølgelig havnestederne spille en ikke ringe rolle i den daglige forestillingskreds. I denne forbindelse kan det måske have nogen interesse, at vi fra literaturen kender noget til netop disse pladsers betydning som havne: i havnen Ruslar ankrede Sverre op med sin flåde år 1183, og i Aumar søgte Håkon den gamle nødhavn; for kong Håkon spiller denne havn altså samme rolle som i Erikssagaen for kong Gøtar — og som den måske har gjort for det skib, sagamanden var om bord på.

Denne gætning, at Sakses fornaldarsagaer egenlig er skippersagaer, der fortaltes under færdslen langs Norges udstrakte vestkyst, løser en hel række af vanskeligheder.

For det förste den, at stedfæstelserne fordeler sig på så lang en landstrækning, skönt sagaerne synes fremgåede af en samlet Skjoldungoverlevering, og skönt de mangfoldige lånemotiver åbenbarer deres daglige samliv. Dette forklarer jo sig selv, når fortælleren er en sømand, der i løbet af rejsen giver nu en, nu en anden saga til bedste. En anden vanskelighed er, at samme saga indeholder stedfæstelser fra forskellige egne: den store Frodesaga har i förste del stedfæstelser fra Stavangerfjorden, i slutningen fra det nordenfjældske. Her er sammenarbejdet forskellige stedlige overleveringer: en sydnorsk om Erik den målspage og en nordlig om kong Frodes tog. Alt i alt indeholder sagaernes stedbundethed til den lange norske sejlvej loven for deres udformning: nu forstår vi, hvorfor Skjoldungkongerne sejler op langs Norges vestkyst for at finde en plads til deres storværker, hvorfor de får norske hustruer og norske fosterfædre.

Sagaernes tilknytninger til de enkelte steder på kysten kan enten skyldes søfarernes egen digtning eller være hentede fra stedlig overlevering. I mange tilfælde er stedsagnet så gennemskueligt, at vi i selve sagaen kender elementerne til dets dannelse. Således er det rimeligt at opfatte Stikla og Rusla(r) som kvindenavne, der til minde er givne stederne; det samme kan gælde den oprodede dal mellem to höje, som »endnu er at se«: det forklares af en drage som Fridlev dræbte; endelig opfordrer holmen Aumar med et påfaldende stort antal gravhöje i forhold til dens ringe omfang til at skaffe en forklaring: og skibsfolkene danner den da udfra deres egne oplevelser: her må en hær være bleven spærret inde af stormen, og folkene er døde af sult. Alle disse mest gennemskuelige stedsagn hører tillige til de yngste udvidelser af sagaerne; de pågældende optrin har sikkert intet andet udgangspunkt end en mærkelighed ved stedets navn eller udseende. Til at danne et sagn som det om dragekampen på den øde ø havde den forbisejlende skipper samme forudsætninger som de stedboende folk; hvorfor skulde han

da have opsøgt disse for at lære sagnet? — Til skipperstedfæstelser kan også gærne regnes sådanne, som at Frodeø göres til skueplads for Frodes sejr over Frøger, Baldersvåg for Balders nederlag mod Hoder; men her er sagnets øvrige indhold en ældre overlevering. Derimod er Erik målspages hjemsted på Rennesø hverken nogen navnetydning eller en udtydning af et stedligt forhold; det er gammel overlevering, beslægtet med Islændingenes ættetal, der giver ham plads i den rygske kongeæt; men henførelse til den bestemte ø skyldes sikkert en mere stedlig overlevering. Noget lignende gælder om de to vermelandske stedfæstelser, kong Guntjovs höj i den store Frodesaga og Hjälleskata-höjen i Ole den frøknes saga; de forekommer i sagaer, der også indeholder tilknytninger til vestkysten, og må være ældre overleveringer fra grænseegnene, som er blevne indarbejdede i skippersagaerne. For det förste af disse sagns vedkommende stemmer denne formodning med det tidligere resultat (s. 56), at det egenlig er et Ynglingesagn, der vilkårlig er overført til Skjoldungætten.

De enkelte steder undervejs har sikkert givet anledning til at fortælle sagaerne om dem. På den måde skete det med Vatnar- og Hjald-sagnene efter islandsk efterretning; og overensstemmende hermed udgör et stedsagn fra Frodeø hele Sakses historie om Frode den frøkne. Og denne fortællemåde passer på Skjoldungsagaerne i det hele: de udgör i deres udspring en samlet overlevering; men nu skilles de for at leve enkeltvis, og slægtspræget er ved at tabe sig. — Hvor stor en lod skippersagaerne har i æmnernes hele udformning, er vanskeligt at sige; kun ét synes klart: stedfæstelserne til kyster og øer er i mange tilfælde en ny udvidelse af ældre æmner; de er et rejsepas, som oplyser om hvor sagaen sidst blev fortalt, og som sådant et aktstykke af stort værd, men dog af nyere datum. I modsætning dertil giver de mere væsenlige og de indlandske stedfæstelser et vink om overleveringer, hvoraf skippersagaerne er opståede

eller sammenarbejdede. Sådanne sagn synes at være: fra Rogaland el. Jæderen Erik den målspage, fra Trondhjem Regnarsagaen, fra det nordenfjældske Frodes hærtog og guldringen, fra Vigen ligeså en guldring (?), fra grænsen af Vermeland et Ynglingesagn om Erik og Alrik og et sagn om Hjalds og Skats drab. Men i det enkelte at følge skippersagaerne tilbage til deres udspring ligger udenfor dette arbejdes plan; vor vej går med sagamanden, der stævner sydpå til Danmark; på den lange færd langs kysten har han sanket sit rejsegods, denne mærkelige sagaflok med hele dens sælsomme blanding, drevet arbejde af ættesagnets gamle malm og derhos middelalderligt støbegods, med alle dets brud og sammensvejsninger.

§ 46. *Arnald Islænding.*

I redegörelsen for sine kilder — i indledningen til hele Danmarkshistorien — taler Sakse om »Islændingenes historiske interesse« og at han »har udarbejdet en ikke ringe del af nærværende værk efter d e r e s fortælling«. Dette udtryk må snarest vække forestilling om flere islandske sagafortællere som hjemmelsmænd for Sakse. Dog viser indholdet hen til en enkelt hjemmelsmand for de fleste eller alle sagaerne. Og i overensstemmelse hermed træffer vi blandt Sakses mange personer fra Absalonstiden kun en enkelt Islænding: en sagamand, der har fortalt sagaer både for Absalon og for andre kredse af Danske.

Absalon lå en gang med sine skibe i Hylleminde havn — fortæller Sakse (S. 812; omkr. år 1168) — og blev hentet til Slagelse at rådslå med kong Valdemar om det forestående angreb af Sakserne; »Absalon havde da i sit følge Arnald Islænding (*Arnoldus Thylensis*), der med sin skarpe opfattelse eller snilde gætteævne ofte kunde forudsige, hvorledes det skulde gå ham selv eller hans venner. Og lige så anelsesrig

som han var, lige så oldkyndig var han, og udmærkede sig ved sin historiske fremstillingsævne. Arnald, der fulgte Absalon på den nævnte færd, havde spået ham, at der snart skulde være kamp med sørøverne, men med svarlig undren over, hvor det kunde gå til, at han selv ikke skulde være med i kampen, da han dog havde sat sig for ikke at skilles fra ham. Ved Absalons opbrud bad kongen, der havde fattet lyst til at høre hans sagaer, om han ikke vilde slå sig til ro, og trængte ind på ham med sin anmodning; men han gik ikke ind derpå, för kongen lovede at sörge for, at han straks næste morgen skulde drage tilbage til Absalon.« — Denne Arnald Islænding må være den samme som Arnald (eller Arnhall) Torvaldssön, der ifølge Skaldatal har digtet et æredigt over Valdemar den store. Lad os en gang samle i kort overblik, alt hvad der kan vides om ham: Han er Islænding, men næppe af nogen berömt slægt, da hans navn aldrig forekommer i samtidens historiske optegnelser. Han er skjald, men ikke af storskjaldene, der søgte ære og gaver ved den norske konges hof; at være rejst udenlands uden at have mødt for denne kritiske domstol stempler ham som dilettant; heller ikke nævner Sakse ham som skjald, så hans skjaldskab er vel kun kommen frem ved enkelte lejligheder. Det er som sagamand, at Sakse hylder ham.

Det kan have sin interesse at sammenstille disse efterretninger om Arnald med personlige træk hos hans samtids sagamænd; det er vel ikke mange, vi kender, men de har tydelige lighedspunkter. Flere gange finder vi skjaldskab og sagamandsævne forenede; om de störste skjalde hører vi det dog ikke, för hos Sturlungerne i 13de årh. Der nævnes os (Sturl. I 18—19) et par sagamænd, som tillige er skjalde, Ingemund præst og Rolv af Skalmarnæs. Disse to småskjalde, hvis digterævne senere i sagaen omtales som nærmest knyttet til deres sagafortælling, har derved stor lighed med vor Arnald Torvaldssön. Også med Sturle Tordsön kan vor Islænding sammenstilles; han var jo skjald og derhos

en sagamand, hvis fremstillingsævne — hvad der er sjældent — får stærk ros (Sturl. II 270). En lighed med Arnalds spådomsævne er Sturles anelsesfulde agtpågivenhed overfor varsler om det tilkommende, som træder så stærkt frem i Sturlungasaga. Også hans valg af æmner er påvirket deraf: ikke uden grund har man interesseret sig mest for dem af hans sagaer, hvor der var stærk indgriben af overnaturlige magter, Huldarsaga og Grettes saga. På samme måde passer Sakses fornaldarsagaer, med deres jætter, dødninger og varselrøster, udmærket til den anelsesfulde Arnald.

Der synes ikke engang at være mulighed for, at nogen anden end »Arnald Islænding« har været hjemmelsmanden for Sakses flok af Skjoldungsagaer. Ti hvis nogen anden var det, måtte dog Arnalds ophold i Danmark og han stadige sagafortælling have sat mærke i Sakses historie; men nu er det så rent ubetydeligt, hvad der kan henføres til en sagamand nr. 2. Arnald må være Sakses hjemmelsmand; de fortællinger, hvormed han fængslede Absalon og Valdemar, må være den samme række af norske kystsagaer, som Sakse har optaget i sit værk.

Arnalds betydning ligger i, at han har været mellemmanden, der bragte den norröne stammes digtning til Danmark: fortællinger fulde af liv og spænding, indeholdende Danekongers storhed og tillige nye synskredse i tidsrum og landområde, dertil en drøftelse af den overnaturlige verden omkring mennesket, hvortil Danmark först med folkeviserne opnåede et sidestykke. Han havde færdedes, der hvor denne særlige form for heltedigtning voksede frodig frem; nu fortalte han det indlærte igen for Absalon og hans daglige kreds, og fik selv Valdemar og hans hirdmænd til at åbne øren for sine oldtidsminder. Nogen indgribende tildannelse af æmnet synes vor islandske sagamand ikke at have prøvet på; de mange ikkeislandske træk står som vidnesbyrd imod det. Vi tör vel dog kende hans virksomhed i overskæringen af Ole den frøknes saga; ti her finder vi — i modsætning

til sagaernes selvstændige liv på den norske kyst — et forsøg på at passe dem sammen til en ny helhed. En saga, som jeg skulde tro hel og holden var opfunden af Arnald, er Ømunds saga; den er i alle måder en noget mat efterligning af kystsagaerne, har også den norske vestkyst til skueplads, men mangler stedlig tilknytning. Endelig er der den lille saga om Fridlev; den bevæger sig fuldstændig i fornaldarsagaernes forestillingskreds, men optræder dog som et sydsællandsk stedsagn fra Hurrildshavn, hvor kong Hvirvil skal være falden i søslag mod kong Fridlev. Men den minder i höj grad om de norske stedfæstelser, havnene der har fået navn efter Balders, Ruslas og Stiklas nederlag; vi tör vel vove den gætning, at Arnald har forsøgt sig med et dansk stedsagn i de norske kystsagaers stil. Stedet passer til denne antagelse: sagamanden var til stadighed med på Absalons søtog, og på disse lå man ofte længe ad gangen i en sydsællandsk havn; her kunde en fortælling om stedets mærkelighed bringe lidt underholdning i den ensformige vagttjæneste. I poetisk værd står denne Fridlev dog over Ømunds saga, og er snarest en ny stedfæstelse af et ældre sagn. Én ting knytter den dog sammen med Ømunds saga: den ny og vilkårlige benyttelse af skjoldmøerne Stikla og Rusla; disses optræden netop i de mest nylavede kystsagaer er vidnesbyrd om at de tilhører den sidste sagamand.

Det er af interesse at vide, om Sakse personlig har kendt Arnald Torvaldssön og hørt sagaerne af hans mund. Bægge har de haft plads blandt Absalons nærmeste og stadigste ledsagere; men om de har været der samtidig, er uvist. Arnald findes hos Absalon o. 1168; han er vistnok rejst bort för Knud den 6tes tronbestigelse; ti han har ikke digtet noget kvad om ham, og Islændinge blev sjælden så langt et åremål i Danmark. Hvorvidt Sakse på denne tid har været i Absalons husstand, derom har historieskriverne forskellige formodninger. Her skal spörsmålet søges klaret ud fra selve sagnstoffet. Som tidligere nævnt (§ 41),

foreligger både Bråvallakvadet og ramsen af Arngrimssönner i norrön sprogform med dansk overarbejdelse; de to overleveringer må da nylig være gåede over fra norsk-islandske fortællere til danske. Dette vidnesbyrd fra de to fyldigste sprogminder hos Sakse tör vi ikke underkende, da hvert af dem opviser en række af fordanskede former (foruden langt flere og alsidigere vidnesbyrd om deres norske oprindelse). Og navnlig er Bråvallakvadet af stor betydning, fordi det tilhører samme overlevering som Hildetandsagaen; og Hildetandsagaen har sagamand fælles for det förste med Ole den frøknes saga, og de tre sagaer hvor Rusla og Stikla optræder, og dernæst med hele rækken af Skjoldungsagaer. Altså har Sakse lært den norröne overlevering af Skjoldungsagaerne og af Samsøkampen at kende med en dansk fortæller som mellemmand. Denne danske mellemmand har rimeligvis været nogen af Absalons kreds.

Hvis hele Sakses norröne sagnstof er gået gennem en eller flere danske genfortællere, får vi den naturlige forklaring af en del misforståelser hos Sakse, således Regnars »rulleheste« og at *færa við útgarða*, Haddingsagaens Upsaladronning der höjlægges med sin husbond, Starkads had til de »blødagtige skuespil« i Upsala. Havde Sakse haft selve sagamanden for sig, kunde sådanne misforståelser være undgåede ved at spörge ham nöjere ud. (Jf. s. 196).

---

§ 47. *Tilbageblik på sagadigtningen.*

Sakses store række af norröne sagaer yder et interessant bidrag til den norsk-islandske literaturs historie. Fornaldarsagaerne, som ellers kun foreligger i den form de har i 13de og især i 14de—15de årh., træder frem i deres 12te-århundredsskikkelse, der ellers kun kendes af sparsomme hentydninger i literaturen. Og her viser sagaerne hos Sakse sig som en

mærkelig eksempelsamling, ti omtrent alle fornaldarsagaernes retninger findes her. Af prosafortællinger, der har udspring i olddigtningen, er der Erik den målspages og Ole den frøknes sagaer, i digterisk henseende vel de værdifuldeste; dernæst Haldan bjærggrams saga og Harald hildetands (kendte på Island i noget afvigende former) med deres store ophobning af »bedrifter i fornaldarsagastil«; i sagaen om den förste kong Frode er oldsagnsstoffet næsten helt trådt i skygge for de blotte vikingetog. Digtningen om Starkads ungdom, der for störste delen har været fremstillet i kvad, viser ligeledes begyndelsen til mere vikingagtig digtform. Grams saga synes sammenflikket af kvadstumper. Vikingetidens særlige helte repræsenteres af Regnar og Hadding; af deres sagaer er den ene et ypperligt eksempel på den retning, hvor selve krigsbedrifterne er hovedæmne, den anden på at forholdet til overnaturlige magter, især jætter, spiller den störste rolle. I denne forbindelse må det ikke lades uomtalt, at Sakses sagamand kender sagaerne om de egenlige norske fornaldarhelte: Ån buespænder, Gnoðar-Asmund og Orvarodd, og ligeledes, at sagaer om jættekvindernes fostersönner må være fuldt udviklede på hans tid. De med fornaldarsagaerne beslægtede þættir repræsenteres af Torkel adelfars saga (jættekampe, omvendelse til kristendommen) og Gave-Rævs saga (skæmtesagn). Endelig er der »lyvesagaen«, den af enkeltmand vilkårlig opfundne fortælling. I sin reneste skikkelse, både personer og begivenheder opfundne, har vi den i Ømunds saga, der i digterisk tarvelighed næppe står tilbage for mange af de islandske og færøske rimer fra middelalderens slutning. På samme trin står Arngrimsafsnittet i den store Frodesaga. Lyvesagaer af ringere grad er de, hvor vilkårlig opfundne begivenheder er knyttede til sagnkendte personer, eller hvor begivenheder og personer vilkårlig er blevne stærkt forandrede. Eksempler på disse retninger har vi i Erik målspages norske oplevelser (brudebortførelsen) og i det omdannede Erik-Alrik-sagn; for Fridlevs saga er det tradi-

tionelle grundlag også så svagt, at den må regnes hertil. Et fællesmærke for Sakses större lyvesagaer er det dobbelte eller tredobbelte bryllup i sagaens slutning; der er dog stor forskel på den måde, hvorpå stoffet i Erik målspages saga og især i Fridlevs saga er lagt til rette til det tredobbelte bryllup, og så som Ømunds saga har fået sit dobbeltbryllup klasket op for at få en afslutning på sagaens förste halvdel. Udnyttelsen af i forvejen kendte sagamotiver findes i lyvesagaerne i endnu höjere grad end andensteds; mærkeligt er i så henseende Erik-målspage-sagaens benyttelse af den beskyttende fostermoder, der forudsætter en hel digtning om jættekvindernes fostersönner.

Skal vi kort samle de ejendommeligste træk i Sakses fornaldarsagaer under et enkelt synspunkt, bliver det en undren over, at hvad vi kender som fornaldarsagastil fra 14de og 15de årh., står næsten helt færdigt i disse digtninger fra 12te årh.: bedrifter dynges på bedrifter, det mylrer med overnaturlige væsener, elskovsforholdet behandles novellistisk. På et enkelt punkt er Sakses fornaldarsagaer endog gåede videre, end Islændingene nogen tid nåede, — i retning af gudernes omdannelse til et jordisk folk. Dette lærer os, at når man tidligere fortrinsvis har opstillet en tidsforskel mellem den troværdige og den lögnagtige islandske sagadigtning, så vil det være rettere at tale om en arts- og æmneforskel, ti Sakses værste troldesagaer og umuligste lyvesagaer er netop fortalte ved samme tid som de förste og mest troværdige Islændingesagaer førtes i pennen. Fornaldarsagaernes æmner findes for störste delen allerede hos Sakse; kun enkelte af den senere literaturs optrin synes i nyere tid optagne fra ridderdigtning og især folkeæventyr. Fornaldarsagaernes måde at benytte deres æmner er også stærkt udviklet: ophobning af æmner, gruppering af dem omkring et elskovsforhold der i sagaens slutning fører til bryllup, afdæmpet benyttelse af æmner, der éngang har dannet hovedoptrin, osv. Dette sidste forhold udvikles stærkere i de

senere islandske fornaldarsagaer; men ellers ligger deres afvigelser fra vore 12te årh.s fornaldarsagaer mere over mod det blot stilistiske: sagastilen har udviklet sig temmelig stærkt i retning af at knytte de forskellige begivenheder sammen og at lade dem ordne sig om et enkelt forhold (et udmærket eksempel herpå er de yngre tilföjelser i Orvaroddssaga, der benytter indholdet af Haddings saga, men får det passet ind i Orvarodds kamp med Ogmund). Videre udmærker fornaldarsagaerne sig ved vidtløftighed i beskrivelser; og navnlig går udmalingerne ud på at vække forestilling om det uhyggelige. I så henseende kan der tales om en »islandsk fornaldarsagastil fra 14de og 15de årh.« Fornaldarsagadigtningens tilblivelse synes derimod ikke blot at tilhøre en anden tid; men også stedsforskel gör sig gældende. Sålænge man blot havde islandske opskrifter, lå det nær mest at give hele udviklingen plads i Islands literatur; nu fremfører Sakse en hel række af sådanne sagaer knyttede til Norges vestkyst. Fornaldarsagaernes æmner og stil møder her fuldvoksne, medens de enkelte sagaer hos Sakse bærer præg af först nylig at have udfoldet sig af småsagnenes knop. Dette siger os, at vi har truffet sagamandskunsten i dens förste frodige fremvækst.

---

§ 48. *Danske sagns hjemsteder.*

Den store fordel, som Sakses norröne sagaer frembød for videnskabelig granskning, at vi stod overfor en enkelt sagamands forråd, og at hele den islandske literatur tegnede sig som baggrund, mangler vi ved undersøgelsen af hans danske kilder. Man kan på forhånd sige, at en mængde forskellige overleveringer har stået til hans tjæneste; og det er påvist, hvorledes han vragede og valgte indenfor dem (Dan, Snjo).

Til at udfinde de enkelte kilders hjemsted er vi henviste dels til sagnenes egne stedfæstelser og til enkelte sprogformer, dels til sammenligning med de sparsomt foreliggende andre optegnelser af danske sagn. Af stedfæstelser (I 25) viser de fleste og de bedste hen til Sælland: Hagbardsagnets ni stedfæstelser fra Vestsælland, to stedsagn fra Roskildeegnen (Baldersbrönd og Værebro) og et par ikke nærmere kendte stedsagn (Baldershöj og Starkadstenen på Roljung); henførelsen af Roe til Roskilde, ligesom af Helges elskovsæventyr til Turø (ved Fyn) er næsten for svag en stedfæstelse til at bære vidnesbyrd om sagnets hjemsted. Fra de østlige landsdele nævnes kun den klippe i Bleking, hvor Harald hildetand lod sin fader Haldans storværker indhugge med runeskrift. I Jylland falder en stor række stedfæstelser på østkysten: landsbyen Ammelhede med Amleds grav, på sydsiden af Randers fjord; endvidere Horsens (ɔ: Hoders næs); Hjarnø i Horsens fjord; Haderslev opkaldt efter kong Hader; höjene ved Slesvig efter Regnersönnernes kamp; og inde i landet Ejderholmen fra Uffes Sakserkamp = Rensborg; om Hjarnehöj skal søges i Jylland, er meget tvivlsomt.

Der er altså store dele af Danmark, hvor Sakse ingen stedfæstelser kender. Grunden har ikke været disse egnes fattigdom, ti selv i vore magre kilder møder stedsagnene ret fyldig; således Starkadsagn fra Skåne (Ryårb.), sagn om Dan og om Snjo fra Viborg (Lund. og Ryårb.) Sakse mangler heller ikke fortællinger som gör det jyske indland til skueplads; men han mangler stedfæstelser, ɔ: sagnene kommer ikke på förste hånd fra disse egne. — Af Sakses jyske stedfæstelser indeholder kun höjen paa Ammelhede en stedlig tilknytning, der synes at have været en snævrere kredses ejendom; Regnersönnernes höje har måske været kendte af de mange der sejlede til Slesvig; og de navnetydende sagn om østkystens steder kan næsten lige så gærne skyldes Sællandsfarer som Jyder; Ejderholmen Rensborg var

vel også kendt af alle, der fulgte med fædrelandets historie i samtiden.

Sællands store overvægt må sikkert have sin grund i at Sakse, efter sin egen byrd og gennem Absalon og hans kreds har haft rigelig adgang til sællandske overleveringer. Fra de andre landsdele møder vi kun én mere afsides stedfæstelse fra Bleking og én fra Nörrejylland; de andre knytter sig til øer og købstæder. Der synes her at gælde noget lignende som ved norröne sagaer, hvor havnepladser gjorde sig så stærkt gældende. Sakses jyske sagn samler sig om fire byer, der havde forbindelse med Sælland: Randers, Horsens, Haderslev og Slesvig. For en enkelt stedfæstelse, Runemoindskriften i Bleking, véd vi noget om, ad hvad vej den er kommen til Sakse: ved Valdemar den stores forsøg på at få den tydet; det ligger da nær i det hele at tænke på kongen og hans mænd som overbringere af dette sagnstof; man mindes, hvilken rolle Randers, Slesvig og Rensborg spillede i Valdemarernes liv.

Ad sproglig vej vinder man bekræftelse på en enkelt af stedfæstelserne; i Amledsagnet viser selve Amled og navnet Undensakre til jysk overlevering. — Sagnenes almindelige skueplads, valget af landsdel eller kongesæde repræsenterer også i det hele deres hjemsteder, ɔ: deres fødesteder, men oplyser ikke hvor overleveringerne sidst har haft til huse. Disse ustedfæstede sagn griber ind i, hvad vi ret straks skal undersøge, sagnenes sammenarbejdelse.

Stedfæstelser til steder udenfor Danmark (Hidensø ved Venden, Stade og Hanover i Tyskland) hører ikke til hjemstedsmærker; de må skyldes Danske, der — snarest på krigersk måde — har fået at göre med disse egne. I så tilfælde er sagnene hjemsteds-knyttede til den danske hær. Vi vil snart atter komme til at nævne dem, når vi skal undersøge deres alder.

§ 49. *Sammenknytning af sagn.*

Vi ejer optegnelse af en egns særlige sagnforråd, Lundeårbøgernes sagnkrønike, der grunder sig på Lejre-egnens, Voldborg og Horns herreders, stedfæstede sagn. Her medtages ikke andre konger end den til Lejre knyttede Skjoldungæt. Lignende rækker af kongesagn har der sikkert også været i andre egne, om ikke som samlet digtning så som summen af en persons eller en egns historiske viden. Sådanne skimter vi gennem Sakses Danmarkshistorie, således en især sydsællandsk gruppe Siklingsagn, der fylder meget af 7de bog, og den store række af jyske konger i 3dje og hele 4de bog; vi skal snart fremdrage træk af, at de har været konger ikke over Danmark, men kun over Jylland. En skånsk overlevering antydes os af Kongetallet og andre kilder fra 13de årh.; her indtager Frode-Starkad-gruppen en fremtrædt plads, søkongen Hedin indlemmes i kongerækken, Harald hildetand stammer fra den skånske småkonge Borkar, og Jarmunriks fald på Kullen synes at være afslutning på den gamle heltetid. Fra Skåneoverleveringen stammer vistnok Sakses Haldansagn i omarbejdet skikkelse.

Således som Sakse fører kongesagnene frem, kan vi kende sammenkædningerne af de forskellige egnes overleveringer. Borkars deltagelse i hævnen på Hake blev udpeget som et forsøg på at kæde skånsk sagnstof til sydsællandsk. Ligeså er det jyske Amledsagn ved to giftermål kædet til for- og eftermændene: Ørvendel får »til lön for sin tapperhed« Danekongen (ↄ: Lejrekongen) Røriks datter, og Viglek, Vermunds fader, fælder Amled og tager hans hustru. Hvor lidet end disse tilknytninger udspringer af sagnenes hovedoptrin, viser de dog en forskel fra de bånd, hvormed Sakse knytter norröne og danske overleveringer til hinanden: et kongevalg på Isøre, et stormandsløfte og to kongelige testamenter. I disse ser vi Sakse som historiker forklare og udmale; i de

danske tilknytningers kampe og giftermål møder vi en mere folkelig underholdende digtning.

Heraf kan sluttes, at de danske sagns forening til en fælles Danmarkshistorie allerede er begyndt i mundtlig og mere poetiserende form. I forbindelse med denne samling af sagnene har vi allerede én gang mødt Valdemars navn, og vi er tillige berettigede til at tillægge Absalon -- som Sakses hovedkilde — en vis indflydelse på formningen. I Sællandsbispens og Danekongens hal eller endnu snarere på deres skibe er da sammenstøbningen sket (§ 36). — Ud fra dette synspunkt får Sven Ågesöns Danmarkshistorie ny interesse; den er gjort indenfor Absalons kreds, 20—30 år för Sakse endte sit værk. Jeg har fremhævet dens stærkt »fællesdanske« karakter, der endog overgår Sakse i frihed for landskabsinteresse, og jeg har påpeget den store lighed i kongerækkens ordning hos ham og Sakse: Svens kongerække er den skitse, som Sakse har udført i enkeltheder; uden at opgive noget af Svens, har han indföjet de manglende konger og udfyldt hvad Sven kun antydede (»dattersönnerne« efter den gamle Skjoldungæt). Men som vi så, er udfylderen ikke Sakse, men fortællere i den Absalon-Valdemarske kreds. De punkter, hvor vi kan påpege sammenkædningen, er netop der hvor tilföjelser er gjorte i Svens kongerække: hos Sven følger Vermund lige efter Rørik, i den yngre fortælling er Amledsagnet bugseret ind imellem, og fortöjet for og agter ved hjælp af to giftermål. Svens kongerække synes da ikke at være et værk af enkeltmand, men den er det resultat af sagnordning, som den absalonske kreds var nået til o. 1185, og som den så arbejdede videre på. —

Den sællandske sagnkrønike i Lundeårbøgerne kender kun konger over hele Danmark, nemlig Lejrekongerne. Men andre kilder nævner også konger med mindre landområde, således fem samtidige småkonger, der fordrives af Harald hildetand, ligeledes Balder som »kunung af Sialande« (s. 250. 41). Sakse står fra först til sidst på den sællandske

krønikes standpunkt: »Lejrekongen« (S. 160) er den eneste indehaver af kongemagt. Derfor nægter han femkongernes tilværelse ɔ: gör dem til fem »bønder«, der vælges til folkets ledere, og lader Balder vælges på Isøre ting til Danernes konge. På et enkelt sted stikker dog småkongetanken igennem: Ørvendel og Fenge indføres först som Røriks jarler i Jylland, men snart glemmer Sakse sine politiske forsætter og kalder dem konger, hvad der unægtelig passer bedre med sagnets eget indhold og med den slutning, at Amled efterhånden udvider sit rige til at omfatte ikke blot Jylland men hele Danmark. Når Sakse her prøver at nedsætte de jyske konger til at være jarler for Lejrekongen, gemmer der sig måske flere Jydekonger i hans jarler. Særlig falder i öjnene de förste jyske hövdinger, han omtaler, Hesca, Eyr og Ler, der af Helge sættes til jarler over det fra Sakserne udfriede Jylland; disse jarler er örkesløse i Helgesagnet, og deres oprindelige jættevæsen gör dem lidet egnede til denne plads: mon ikke Ægir og Hlér, jætterne fra Ejder og Læssø, er gjorte til Jyllands ældste konger, ligesom frostjætten Snjo omdannes til dansk konge, og andre jætter nævnes i norröne kilder som Norges förste herskere? — Disse forsøg på at fjærne småkonger fra Daneriget er nærmest Sakses eget værk; ti de gennemføres mere ved politiske end ved poetiske træk, og Sakse har vanskelig ved at holde sin politiske opfattelse fast. Dog må den mundtlige overlevering have banet ham vejen; vi finder samme stræben i den sællandske krønike og Sven Ågesön. I Sakses norröne sagaer lod småkongerne sig derimod ikke afskaffe; de fik lov at bestå som lydige søkonger hos Frode den fredgode og Ole den frøkne, ja en enkelt jysk hersker som underkonge (Hogne, S. 238).

---

§ 50. *Nationalkampe; tog over Elben.*

Kampen for fædrelandet, dets uafhængighed eller dets magt, er særkende for Sakses danske overleveringer. Og de afspejler i ikke ringe grad følelser hos Sakses egen nærmeste tid. I Jarmunriks Venderhærjninger så vi folkehadet lue med öjeblikkets styrke, medens digtningen endnu ikke havde nået at forme bestemte personer som genstand for dette had. Røriks tog til Venden var skildret, som om det var samtidens tog, Absalons og Valdemars.

Endnu talrigere er togene mod Sakserne. Og de er egenlig kun et par typer af sagn gående igen med nye navne. Den ene type er kamp i hærenes påsyn, om hvilket folk der skal lyde det andet (Uffe, Skjold, Starkad mod Hama, Helge mod Hunding, samt Ubbe mod Venderne, Snjo mod Svenskerne). Endnu simplere er den anden formel: hærtog ind i Saksernes land og sejr over dem (Dan § 19, Helge § 21, Frodes sejre over Hånæv og Sverting, og Hånæv § 32). Og dog knytter der sig noget mærkeligt til disse sagn: deres skueplads. Den tolvårige Dan, hvem Sakserkongen kræver skat af, samler straks hær, går over Elben på en bro af skibe, lagte jævnsides, og tvinger Sakserne til skat (S. 177). Ligeså sejrer Frode Fridlevsön 12 år gammel over de saksiske konger Hånæv og Sverting; stedet for deres rige nævnes ikke, men man ser dets plads af et snart følgende sagn. Hånæv gör på ny oprør; Frode »sætter med hæren over Elben og fælder ham ved byen Hanover, der fik navn efter ham«. Endelig har vi et sagn om Helge, der sejrer over Hunding i et slag ved Stade og dernæst [ved indflydelse fra Uffe-typen] fælder ham i tvekamp. At Sakses by Stadium i Saksernes land er Stade, nær syd for Elben, er i sig selv det eneste naturlige; og når vi har det ganske tilsvarende sagn om en Sakserkonge der falder ved Hanover, er der ingen grund til tvivl. Disse byers forekomst i danske heltesagn og disse gentagne hærtog over Elben kan först

tilhøre en tid, da Danmarks politiske interessekreds nåede langt ind i Tyskland ɔ: da rigets grænse var skudt frem til Elben 1201 (samme år som Stade nævnes förste gang i Danmarks historie; grev Adolf af Holsten måtte flygte dertil for Valdemars sejrrige hær). Sakse og hans sagn synes at have tænkt sig Elben som rigsgrænse også i oldtiden; så ofte det gælder at hjemsøge Sakserne i deres eget land, trænger den danske konge frem bag Elben. — Hele denne gruppe af sagn om krigstog i Elbegnene er ejendommelig for Sakse; de andre danske kilder kender kun Ejder eller Dannevirke som det omkæmpede grænseskel. Sammenlignet med så fin en digtning som Uffes kamp eller med det kraftige folkesagn om Dans sejr ved grænsevolden med det dertil knyttede håb om Danmarks fremtid står Elbsagnene med en mærkelig fattigdom på poesi: de ere formløse spirer af digtning, der endnu ikke har nået at sætte stængel og blad.

Mod hele denne datering af sagnene vil man rette to indvendinger. Den ene, at de Danske allerede ved vikingetogene var komne i forbindelse med Elbegnene, og at man derfor i sagnene kunde se minder om vikingetidens stordåd; den anden, at jeg sætter Elbsagnenss tilblivelse i de samme år hvori Sakse afsluttede sit værk. Her må jeg i forbigående bemærke, at den sædvanlige datering af Sakses fortale »o. 1208« burde være »tidligst o. 1208«, og at den vistnok med bedre ret kan henføres til »1216 eller et af de nærmest følgende år« (inden 1223)[1]; at Sakses oldhistorie er forfattet nær ned mod hele værkets afslutning, synes granskerne ret enige om. Her yder Elbkampene et selvstændigt bidrag til afgörelse af spörsmålet; ti der kan ikke rejses tvivl om, at Sakse selv har tænkt sig, at når en dansk konge hjemsøgte Sakserne i deres eget land, skete det ved at gå over Elben; hans fremstilling af Dans og

[1] Velschow i S. II s. xlvi; jf. Hans Olrik i Nord. tidsskr. f. filol., 3 r. I 138.

Frodes tog viser det tydelig nok. Hans forestilling om udstrækningen af Dans, Helges og Frodes Danevælde svarer altså nöje til fortalens lovprisning af Valdemar Sejr: »Du har udstrakt din vælde over Elbens skiftende vande«. — Men hvis Sakse, trods sin fyldige kendskab til den ældre overlevering, har levet sig helt ind i et dansk rige til Elben, må også hans landsmænd have tilegnet sig tanken så stærkt, at de har kunnet skabe sagn, som virkeliggjorte deres drömme om herredom. For et enkelt af disse sagn kan dets oprindelse i Valdemarstiden klart fastslås. Byen Hanover er — som allerede Dahlmann har påpeget (Forschungen I 273) — först opstået i 12te årh., den nævnes förste gang 1163. Da nu sagnet om Hånævs fald ved Hanover alene er bygget over en folkeetymologi af byens navn, må sagnet være yngre end midten af 12te årh. Når slaget ved Hanover er så ungt, er der ingen grund til at antage slaget ved Stade for gammelt; ensartede sagn er det naturligst at henføre til ensartet oprindelse. En gætning om oprindelse fra vikingetiden kan være tiltalende i sin ubestemthed; som forklaring af disse sagn er den værdiløs. Vi har nemlig sagnene i en form, der ikke kan holde sig uskadt gennem århundreder, og vi har på den anden side o. 1200 alle de momenter (af sagnstof og politiske forhold), hvoraf disse sagn kunde opstå. Til overflod af bevis har vi endogså både Helges og Dans kampe i ældre og rigere overleveringer, der ikke véd noget om Elbegnene: Dans hærtog mod Sakserkongen, for at slippe for at give ham skat, er dublet til Dansagnet i Lunde- og Ryårbøger, at Dan med hele Danmarks krigsfolk afslår Tyskerkongens angreb ved grænsevolden; og Helges tvekamp med Hunding er et fattigt sidestykke til Eddakvadenes skildring af hans frændehævn.

Elbsagnene får da stå som, hvad de selv viser sig at være: politisk en genspejling af den unge Valdemars storhedskamp, poetisk som spæde og uformede sagnspirer. Der er en gruppe sagn, hvormed de har en vis lighed: Starkads

kampe mod østens forskellige kæmper, Hama, Visin, Vaze osv. Som jeg har påpeget i en særlig afhandling (se s. 78), gemmer denne kæmperække navne på østeuropæiske folke- og stednavne; og sagnene er da som en aftegning af Nordboernes, Varægernes, sejrrige fremtrængen i det indre af Rusland. Ligheden med Elbsagnene viser sig i bægge sagngruppers nære forhold til politiske begivenheder og deres mangel på rig poetisk udformning. Men tillige ser vi den poetiske forskel: Russersagnene har holdt sig fra 9de årh. til 12te og 13de, fordi de lader hele folkets dåd være udført af en enkelt kæmpe, og har skabt bestemte modstandere, hvis navne knyttede dem til disse egne, (og så tillige fordi man i de tilbageskuende Starkadkvad fandt en form, hvor alle disse enkeltkampe naturlig indordnede sig i en större digtning). Her står Elbsagnene fattigere; ingen sagnkonge er ene om at bære denne storpolitik, ingen særpræget modstander viser Sakserfolkets styrke, og fremfor alt, vi møder stadig hærmasser i grå almindelighed, ingen enkelt helt er stærk nok til at göre hele folkets sag til sin og få mængden til at forsvinde af sagnets skueplads. Vi står her for en famlende digtning, der endnu ikke har fundet sin form.

Den anden gruppe af sagn om Sakserkampe er tvekampen i hærenes påsyn. Vi kan let undersøge den for sig, da den kun på et enkelt punkt har berøring med Elbsagnene. Som grundtype opfatter jeg Uffes Ejderkamp; den findes i en kilde der er langt ældre end for nogen anden kamp (Vidsid-kvadet sættes til o. 6te årh.), den har al sandsynlighed for at være udgået fra det virkelige liv, og den er i dansk overlevering udført med en rigdom af fine poetiske træk som intet lignende sagn. Starkads strid med Hama kommer i poetisk rigdom nærmest efter denne kamp. Starkadsagnene må dog have lånt motivet andenstedsfra; ti som nylig nævnt, hører Hama hjemme i det indre Rusland, og ikke hos de Danskes nabofolk. Skjolds tvekamp med Skat indtager en lavere rang i poetisk henseende, vi finder

sagntypen fuldstændig: den danske konge kæmper med den tyske jarl (ell. greve, »satrapa«) i bægge hæres påsyn, og efter nederlaget må Tyskerfolket give skat; men de individuelle træk er fattigere: at Skjold da er 15 år gammel (jf. at tvekampen er Uffes förste dåd), og — som en helt ny bevæggrund — kampen står tillige om hvem af dem der skal ægte den fagre Alvild. Her er — efter Sakses fremstilling og tillige i og for sig — bejlernes tvekamp hovedsagen og kampen om folkenes ret (Uffe-typen) et indflettet bimotiv. Lavest står i poetisk henseende Helges sejr over Sakserkongen Siriks sön Hunding: först overvinder han ham i slaget ved Stade, og straks derpå udæsker han ham og fælder ham i tvekamp. Her står altså side om side hærtog og feltslag af Elbsagnenes form, og en tvekamp der gentager Uffes. Her røber Helgesagnet sin store uselvstændighed: hvorledes går det til, at »Sakserkongens sön« fører hele krigen? hans fader, kong Sirik, hverken deltager i kampen, eller viser sig efter sin söns død enten for at fortsætte krigen eller for at underkaste sig Helge! Svaret er: grunden findes i Uffesagnet, her udæsker Sakserne kong Vermunds sön (i tillid til hans dorskhed) til at kæmpe med deres kongesön; og Helge træder slavisk i hans fodspor, fælder, skönt han selv er dansk konge, »Sakserkongens sön«! — I denne sammenligning kan endvidere inddrages tvekampene udenfor Saksland: Ubbes kamp med den vendiske kæmpe (§ 23) og Snjos kæmpers imod Gøtekongens mænd (§ 39). Ubbes kamp nærmer sig i fortællingens liv til Starkads, hvoraf den synes udsprungen (den stærke kæmpe, som mælder sig da Danerne er i nød); ungt er sagnet i hvert fald, da dets ejendommeligste træk (den til kæmpen slyngede ringkæde) er opstået ved en urigtig tolkning af Rørik slenganbøgis navn. Snjokæmperne viser sagntypen nøgen og fuldstændig, men aldeles afbleget: to unavngivne danske kæmper sejrer over to unavngivne gøtiske kæmper, og skatlægger derved en folkestamme, som Danerne ellers aldrig har nationalkampe med; det hele

optrin er ikke til som selvstændigt sagn, men som udmaling af Snjos elskovsnovelle.

Sagnene om nationalkampe er os af særligt værd. Ved hjælp af dem har det kunnet fastslås, at dannelsen af Sakses kilder fortsætter sig ikke blot ned i hans egen tid, men hele hans forfattertid igennem. Og tillige foreligger materialet her så fyldig, at vi kan overse århundreders udviklingsgang. Som en arkæolog følger et spændes udvikling gennem kulturperioder, ser hvorledes böjle og hage omformes og den spiraldannede fjeder stivner i en massiv klump, således ordner vi sagnene i deres udviklingsrække: Uffekampen er dens historiske udspring og når tillige den höjeste kunstform, så har vi alle de aftagende former: Starkad, Ubbe, Skjold, Helge, Snjo. De to sidste er de rene degenerationstrin, hvor fjederen på det gamle oldsagn er gjort efter som massiv klump, uden national eller poetisk spændkraft. Da nu Helgesagnet kan tidsfæstes (lidt yngre end 1201), og ligeså Ubbesagnet (12te årh., i sin foreliggende form snarest 1158—o. 1180) og Snjosagnet (12te årh.), har vi både afslutningstiden for denne sagnudvikling given, og vi har en målestok for hele Sakses sagnstof: der er, helt ned gennem Sakses levetid, foregået en omfangsrig sagndannelse mest af historiserende, men også af intrigeagtig omarbejdende art; på de mest poetisk formede sagn kendes den dog ikke.

---

§ 51. *Danmarks heltedigtning og folkesagn.*

Af den episke digtning fra Danmarks oldtid har ingen sammenhængende række af heltekvad, svarende til Islændingenes Volsungdigte, levet ned i tiden. Det er kun kvadene om Bjarke og om Starkad, der står tilbage. Desuden findes brudstykker af kvad: Haldanskvadene og digtet om Hagbard, og en enkelt strofe: Hjarnes mindevers over Frode.

De er omgivne af prosa og deres indhold i færd med at omsætte sig i ubunden stil.

Prosafortællingen trænger sig derved mere i forgrunden; fra at være andenrangs-formen for oldsagn bliver den nu den sædvanlige meddelelsesform. Den omfatter hele Skjoldungættens historie og til dels Siklingætten, desuden de jyske kongesagn (Amled og Uffe) samt Hiden- og Jarmunriksagnene. Kun de to jyske kongesagn har en mere sammenhængende og finere gennemarbejdet prosafortælling; her foreligger ikke spor af danske kvad, skönt sådanne måske har været til i en langt tidligere tid; sagnæmnet har sat sin blomst i den frie mundtlige fortælling. Alle Skjoldungsagnene bærer mærke af, at handlingens toppunkter har været behandlede i kvad, og at kun de andenrangs begivenheder er de egenlige æmner for fortælling; disse samler sig da som en løst tilknyttet gruppe af småsagn omkring kvadene. Dette gælder i særlig grad om Starkads kampe: sejren over Hama og over bersærkerne, og hans død; de er ret fyldige og livlige folkesagn, og — i hvert fald de to af dem — stedfæstede til Roljung hede. Et lignende udspring har alle sagnene om Rolv og hans bersærker, blot at de mangler stedlig tilknytning; men Bjarkes kampe er hos Sakse forenede til en enkelt fortælling, på lignende måde som Uffesagnet er slynget af flere sagnæmner. — Endelig er der hele flokken af heltesagnsæmner, Skjold og Dan, Helge, Frode den fredgode, Hjarne, Olav Ingjaldsön, Hildetand, Jarmunrik. Her er den poetiske besyngelse skrumpet ind til et kort udtog af sagnets hovedindhold; og dette udtog har en tilböjelighed til at stedfæste sig og bortkaste overflødige personer og handlingstræk ɔ: at blive til almindeligt folkesagn. Dette træder klarest frem i Dans grænsekamp, der går tilbage til en nordisk og tysk besyngelse af det store Huneslag; hos Sakse findes endnu alle sagnets personer, men sammenhængen mellem dem er svækket; i Lundeårbøgerne er de forsvundne, men sagnet har, ved stedfæstelserne til Danevirke og »Dane-

rug«, forynget sig til et livsfrisk folkesagn. Ligeledes er Helge- og Hroarsagnene i Lundeårbøgerne blevne til blotte stedsagn (fra Roskilde og Turø); hos Sakse findes foruden disse stedsagn også kort udtog af heltesagnet som del af Skjoldunghistorien og øget med nye, lidt stedsagnsagtige krigstog. Hvert enkelt af de andre sagn viser os ligeledes, at sagnomridsene bliver simplere, og at stedfæstelsen gör sig stærkere gældende (f. eks. Jarmunriks kongeborg, hvis sted — Kullen — dog förtst nævnes af en yngre kilde); kun Skjold mangler stedfæstelse, med mindre hele Skjoldungætten kan nævnes således, eller den af ham givne lov. De mest smuldrende levninger af heltesagn er kong Hugleks svenske kampe eller de spredte efterretninger om Olav, Ingjalds og hans søster Åsas sön; det mest indskrænkede stedsagn er efterretningen om Olavs gravhöj ved Lejre (§ 35). — Mest fuldstændig ligger den hele udvikling for os i Hagbardsagnet; her står ved siden af hinanden 1) levningerne af kvad, 2) det smuldrende udtog af heltesagnet, kendeligt på at Blinde-Bolvis, den stående biperson i elskovskvadene, forekommer, men er ved at tabe sin plads som angiver, 3) stedfæstelserne. (Senere i tiden har kvadbrudstykkerne forynget sig til folkevise; stedsagnet har holdt sig med sin jordbundne sejhed, og kun udtoget af heltesagn er helt glemt.)

Ved siden af de gamle heltesagn, der skrumper ind, har Sakse en mængde småfortællinger, som man med endnu större ret kan kalde folkesagn, fordi de ikke kendes i mere kunstnerisk fremstilling og ikke har med de gamle helteætter at göre. Hertil hører småkongesagnene, der er den enkelte egns historiske erindringer, stedfæstede til gravhöje e. l. (Balder og Hoder) eller mindede ved ordsprog eller gammelord (»røthoran«, »hund ær hemæ rikæst«, § 37). Endvidere: minder om hele folkets kår i fordums dage, hungersnød, udvandring og voldsherredömme, snart fortalte alvorligt og da gærne stedfæstede (de forladte marker fra kong Snjo's dage; Lusehöjen i Ryårb.s Snjo-sagn), snart som rent skæmtesagn (Snjo

og herremanden; Hundekongen). Alle disse former af sagn, og for en stor del også deres enkelte træk, genfindes i den mængde folkesagn, der den dag idag fortælles i hver egn af landet; hvad krønikeskriveren har kendt af dem og haft brug for, er naturligvis kun en ganske lille brøkdel af hvad der levede i hans samtid. Denne mængde af stedlige småsagn er det, der drager også levningen af heltedigtning til sig; i deres brede lag aflejrer sig jo rester af de svindende kulturperioders religiøse og poetiske idéer.

Sammen hermed må lovsagnene nævnes, de fyldigere om Frode, de kortere om Skjold og Regner. Ligesom heltedigtningen svinder ind til stedsagn, synker sådanne træk som Frodefreden og det ideale krigersamfund, fra den ældre poetiske fremstilling, som vi kender i Grottesangen og Halvskvadene, ned til den prosaoverlevering, der ligger nærmest: lovfremsigelsen. De blandes derved med selve lovoverleveringen, dog ikke så meget med den virkelig gældende lov, som med mindet om ret og skik i fordums dage. Derved bliver lovsagnet et folkets minde om hele fortidens kulturtilstand. Også den nuværende bondealmue har sådanne minder om fortidens kultur, undertiden knyttede løst til sagnet om en enkelt begivenhed, og oftere selvstændige; på samme måde finder vi hos Sakse den gamle holmgangsskik omtalt i Bjarkesagnet, medens de andre krigerskikke kun forekommer som lovoverlevering.

---

§ 52. *Æventyr og noveller; Lukas skriver; Sakse.*

Ved siden af de mange overleveringer, der ved deres korthed, stedbundethed og kulturinteresse hører hen til folkesagnene, findes der hos Sakse helt andre fortællinger af afvekslende og spændende indhold. I de enkelte motiver knytter de sig nærmest til menneskehedens vandrende æventyrdigtning, dette ord taget i videste betydning. Hertil hører

först og fremmest elskovsnovellerne, fortællingerne om en helt der ved list vinder den elskede mø: Oders bejlen til Sigrid, Amleds færd til Skottedronningen Ermutrud, og Snjo der forklædt lokker Gøtekongens datter. Endvidere de almindelige klogskabs- eller intrigenoveller: Amleds svar hos Englandskongen og Jarmunriks flugt. Kun en enkelt af disse fortællinger er kommen umiddelbart fra udlandet: Amled hos Englandskongen, der oprindelig er en østerlandsk novelle; de andre er omarbejdelser eller sammenstøbninger af forskellige udenlandske motiver; og et enkelt sådant er også lånt til Alvildsagnet (§ 36 »Den farlige jomfru«). — I valget af motiver vil vi til en vis grad kende den danske heltedigtnings uvilje mod overnaturlige forhold; men lige så meget tör vi heri se en påvirkning af udlandets forkærlighed for intrigenovellerne. Så vidt vi kan følge æmnernes vandring, synes den at gå ad to veje: Den ene fører fra Asien gennem Østeuropa til Danmark; ad denne vej er Amleds besøg hos Englandskongen vandret i form af folkeæventyr. En anden er de vestlige indvirkninger på Norden; den omfatter både bysantisk-østerlandske motiver, der er vandrede over Frankrig, og keltiske motiver fra de britiske øer; af alle disse vestlige motiver er Ermutrudnovellen sammenstøbt. Medens udlandets noveller er den fornemme digtekunst, som man umiddelbart søger at efterligne, lånes der også fra de mere folkelige troldeæventyr, men de må da omarbejdes, så de kan tage sig ud i de nye omgivelser: i Sigriddigtningen forekommer heksen og brudelysene fra »Hundebruden« og jættekampen fra »De tre kongedøtre«, men afdæmpede så stærkt som muligt; i Jarmunriks ungdom er troldemotiver omdannede ad rationalistisk vej (den talende dukke). Vi må derfor snarst kalde dem novellerne iblandt Sakses danske sagn.

Denne novelledigtning er gennemgående ung. Digtningen om Jarmunrik og Venderne synes skabt under Danmarks kampe midt i 12te årh. Snjo's elskovsintrige er digtet, da ikke blot hans mytiske jættepræg, men også hans karakter

i folkesagnet som grum tyran var udslettet. Ermutrud-novellen er en poetisk fattigere udvidelse af Amledsagnet, föjet til den geniale gamle faderhævns-digtning. Alle disse tre elskovsnoveller og ligeledes Amleds gætninger hos Englandskongen er knyttede til de gamle sagnhelte uden at passe i stil med den øvrige heltedigtning. De synes alle opståede i 12te årh., og jeg skulde tro först i Sakses egen levetid.

Oder- og Sigriddigtningen afviger dog fra de andre noveller. Allerede det, at den fra de rigtige folkeæventyr har optaget jætte og heks, viser en anden smagsretning; og novellen er ikke noget senere påhæng til Sigrid- eller Oderskikkelsen, men den er deres eneste ret til at være til. Og endelig møder digtningens udenlandske frænder ikke på den middelalderlige kulturs alfarvej, men er indskrænkede til de sydslaviske folkestammer og et enkelt af deres nabofolk. Og så er der den forskel, at Sigridsagnet er en perle af digtekunst, de andre er tarvelige eller overlæssede forfatterværker. Sigridsagnet må være tilegnet i en lidt ældre tid, da fremmed indflydelse endnu kun øgede den hjemlige digtekunsts rigdom, uden at bryde dens særpræg. Alle de andre motiver er komne med middelalderens gennemgående kulturbevægelser; og de er komne i sådan mængde, at de overvældede de nationale æmner; det var kun af navn, den gamle heltedigtning optog de nye intrigenoveller. I virkeligheden betegner disse elskovsromaner et brud med det gamle og en digtning over udenlandske motiver; forsøget på at tage hensyn til nedarvede forestillinger vanskabte kun digtningen (Ermutruds forelskelse); som helhed er de riddertidens novelledigtning, der fortrænger den ældre heltedigtning med de simplere omrids.

Ligesom vi må knytte de norröne sagaer til Arnald Islændings navn, har vi også iblandt Sakses samtidige en enkelt, der må være bærer af fremmed digtning. Det er historiefortælleren Lukas Engelskmand eller Lukas skriver.

Sakse omtaler ham (S. 851) som en klerk »Englænder af byrd, af meget beskeden boglig dannelse, men ypperlig kendt med historien«; han fulgte som skriver med kongens unge sön Kristoffer på dennes förste hærtog 1170. Efter den förste uafgörende kamp med de estniske sørøvere sidder Danerne tavse og nedslagne om kvelden, medens Esterne dels befæstede deres stilling, dels tilbragte tiden med dans og vilde råb. Da afbrød Lukas skriver med lydelig stemme den trykkende tavshed; »ved at fortælle om fortidens stordåd opæggede han vore mænd til hævn over de tabte fæller, med sådan veltalenhed at han rystede mismodet af dem og vakte dådlyst i deres bryst; det var utroligt, hvilken styrke, der tilströmmede vore mænd fra denne udlændings tale.« — Vi ser heraf, at en engelsk fortællers fremstilling af heltesagn har gjort mægtigt indtryk på samtidens Danske; men vi får ikke at vide, om denne fortælling — enten umiddelbart eller på fjærnere hold — har øvet indflydelse på Sakses sagnstof; og vi mangler i det hele oplysninger om, af hvad art Lukas skrivers sagnstof har været. Ved at sammenstille alle de givne forhold kan vi dog vinde en ret klar forestilling om hans betydning, og, om vi vil holde os til de store træk — og disse er her det afgörende —, fastsætte omfanget af hans sagnforråd. Literaturen fra 12te årh. bringer os en fylde af materiale til bedömmelsen af Englands sagnverden i det tidsrum, hvor Angelsaksers og Normanners sammensmeltning gjorde de förste skridt; hver af de åndelige hovedretninger træder frem med sådan styrke og omsiggriben, at en klerk, der — som vor Lukas — havde mere romantisk end sproglig interesse og som efter sin stilling måtte omgås verdslige stormænd, ikke kunde blive uberørt af nogen af dem. Den ene retning var den europæiske literatur: rimede franske romaner og latinske prosafortællinger bragte et roman- og novellestof, i hvis blandede strömme den bysantinske literatur var et af de störste bidrag. Den anden nye retning var den wallisiske heltedigtning, fantastiske omdannelser af

den keltiske stammes sælsomme gude- og heltemyter; Galfred af Monmouths »Historia regum Britonum« var her banebrydende; hans fortællinger om Arthur, Merlin osv. blev med iver tilegnede af krønikeskrivere og poeter. Endelig var der den nationale engelske digtning, således som den formede sig i folkets undertrykkelsestid, medens oldtidens sagn og nye romanmotiver tumlede sig mellem hinanden. Vi møder endnu den gamle nationalhelt, Offa, kong Vermunds blinde og stumme sön, der pludselig fremstår som helt; sagnet er nu legendeagtig omdannet og om hans hustru fortælles der en æventyrlig digtning, der snart efter løber Europa rundt som legende eller folkeæventyr (»Pigen uden hænder«). Ved siden deraf opstår ny helte, det undertrykte folks umiddelbare repræsentanter, som den fredløse Hervard, eller de mere romanagtige kongesönner Horn, Havelok osv., der efter uhyre vanskeligheder vinder brud og fædrene rige. Den literære udformning af disse æmner tilhører væsenlig den normanniske klerke- og adelsstand; men allerede i deres udspring har de tilegnet sig så meget af det indvandrede, at vi snarest kan kalde dem romaner i fremmed stil med en vis engelsk lokalfarve[1].

Ved undersøgelsen af Amledsagnene blev der peget på, at Ermutrudnovellen er sammensat af middelalderlige digtningsmotiver, og at et par af dem førte os til den britiske ø. Vi kan nu udtale det kortere således: de tre fremmede motiver i Ermutrudnovellen svarer til hver sin side af det 12te årh.s engelske sagnstof. I det stjålne brev og den pludselig vakte elskov genkendte vi det bysantinske Konstantiussagn, således som det fortaltes som fransk rimet novelle. I fordrageligheden mellem Amleds to hustruer sporedes et keltisk motiv, der i 12te årh. begyndte sin vandring gennem europæiske literaturer. Krigslisten med at rejse

[1] Om Havelok osv. s. 179; om Vita Offæ: Cox, Cinderella, indl.; Folklore 1893 juni.

de døde kæmper fandt vi derimod forbillede for i det nationalengelske sagn om Havelok. Altså, to af Ermutrud-Amledmotiverne har hjemme i England, hvor de netop henimod midten af 12te årh. trænger ind i literaturen; et tredje hører til den art fransk literatur, der øvede mest indflydelse på engelsk digtning. Men også som helhed ligger Amledhistorien nær ved de tidlig-engelske romandigtninger; bægge steder møder vi den æventyrlige bejlen og den foragtede kongesöns faderhævn og genvinden af riget, slyngede sammen til en handling med en mangfoldighed af optrin. Nærmest ved Amled står Havelok; han er jo også dansk kongesön, der med nød reddes bort (til England) efter sin faders død, oplever en række æventyr, deriblandt at få kongens datter til hustru, vender hjem og vinder riget, og kommer så tilbage til England og sikrer sig sin hustrus rige; hans spottede stilling som kokkedreng minder os om Amled som askepot; den underlige blanding af snedighed og held, der bærer bægge frem, er ligeledes et ejendommeligt fælles træk; og om det så er navnet på elskerinden, minder selve sprogrytmen, Amled og Ermentrud, os om kong Horn og Rimenhild eller Havelok og Goldeburgh. Amlednovellens nærmeste literære frænder findes da ikke på den jyske hede, men hinsides Vesterhavet; og skulde vi bestemme dens hjemsted alene efter kunststil, vilde vi regne den med til de »anglo-danske« sagn fra Nordengland i 12te årh.

Dette resultat er af vigtighed. Den mest udviklede novelleagtige digtning hos Sakse viser hen til engelske romaner som forbillede. Vi må formode, at denne engelske påvirkning er vel ikke den eneste, men den væsenligste. Den europæiske kultur, som Normannererobringen tvang England ind i, virkede hurtig videre på Norden. Ligesom Norge (netop i Sakses dage) lærte den franske digtning at kende for en stor del gennem Englands Normanner, således droges Danmark endnu lidt tidligere med i denne bevægelse; for Norge åbnedes der vej for en literatur af riddersagaer, i Danmark blev den

digtning, der fremstod, alt som de nye indtryk afgæredes, en samling af folkeviser. Foreløbig har vel både Lukas Engelskmands kraftige heltesagn og Sakses fortællinger været i ubunden tale.

Også Tysklands middelalderlige digtning viser Sakse kendskab til (Grimild S. 638, Wilsce S. 281), men i hans sagnstof synes denne indvandring kun at spores på et eneste sted: Jarmunriks hængte søtersönner (s. 253). Ved sin poetiske form, som vise eller epos, var Didrikssagnkredsen mindre udsat for at blandes med eller indvirke på den danske overlevering. Först i folkeviseform får disse æmner en större udbredelse i Danmark.

Når vi vil have det fuldstændige billed af sagnfortællingen i Sakses dage og i den absalonske kreds, må vi endnu mindes Arnald Torvaldssön. Hans norröne sagaer er jo blevne fortalte på Absalons skibe og sikkert jævnsides med danske overleveringer; og til Sakse er de nåede gennem danske mænd, sikkert de samme, som meddelte ham danske sagn. — Det var da tænkeligt, at norröne fornaldarsagaer havde øvet nogen indflydelse på dansk digtning. Noget lån fra sagaliteraturens ejendommelige persontyper og optrin lader sig dog ikke eftervise: höjest lader der sig udtale en formodning om, at de danske novellers krigsskildringer skal være svagt påvirkede af fornaldarsagerne. Det er også muligt, at de norröne sagaer allerede ved mundtlig fremstilling i Absalons kreds er blevne sammenarbejdede med danske overleveringer; men kun for Hidensagnet har jeg truffet grunde, der styrker denne antagelse. Ved Balder- og Hildetandsagnene vilde en sådan tanke heller ikke være urimelig; men i det langt overvejende antal af tilfælde er danske og norröne sagn henstillede så frit ved siden af hinanden, at antagelsen af mundtlig sammenarbejdelse er overflødig. En enkelt svag sammenknytning synes dannet mellem Ømunds saga og Jarmunriksagnet. — Når Rolv-krake-sagnet kort för nedskrivningen er blevet øget med nye motiver, der ellers

kun kendes i islandsk overlevering (Adisls gerrighed og Yrsas gaver), kunde dette være et slags forsøg på at forene norrön overlevering med den væsenlig danske sagnform. En sådan enkelt blanding af sagn har dog lidet at sige overfor den danske og norröne overleverings gennemgående ulighed i behandlingsmåde.

Hvilken betydning har da den norröne sagaflok haft for dansk åndsliv? eller var den en frembringelse, som kun Absalons snille drog til Danmark og som den senere tid forskød? Jeg tror, vi finder svaret ved at gå til folkeviserne. Vi finder i Danmark en række viser der røber norsk oprindelse ved deres fornaldaragtige karakter og til dels ved at have selve fornaldarsagaernes helte til hovedpersoner (viserne om Rosmer havmand, hr. Hylleland, Hellig Olav o. fl.). Her møder vi den samme fantastiske dvælen ved de vilde naturvæsner og ved heltens dristige og heldige færd i jætteboligen, der er det mærkeligste åndelige tilskud fra Sakses norröne sagaer. Den samme befrugtning af dansk digterverden fra den mere gigantiske norske folketro vedvarer altså ned gennem middelalderen; Arnald Torvaldssön er blot den tidligst kendte bærer af denne åndsströmning.

Og ligesom viserne bragte ikke blot oprindelig norske forestillinger, men også en mængde europæiske ideer, såsom bjærgtagne kongedøtre og omskabte kongebørn, har vel også Sakses sagaer haft en lignende opgave. De har kastet et mægtigt lod i vægtskålen til fordel for den nye mere novelleartede prosafortælling; men denne nye prosafortælling betød jo tilegnelse af det sydligste Europas novellemotiver og indtræden i dets åndelige baner. Også fornaldarsagaerne bragte sådanne motiver (Erik målspages bryllupslist); men mere betydning fik de ved at sprænge de gamle forestillingskredse og åbne for en fremmed og mere æventyrlig digterverden.

Selve Sakses arbejde står som literaturværk vistnok i nærmere forhold til den europæiske udvikling af romantisk digtning, end man sædvanlig tænker. För Absalons tid

synes ingen boglærd mand i Danmark at have haft den forestilling, at folkets historie rakte længer tilbage end kristendommen. Nu dukker den op, få årtier efter at et lignende forsøg i England fuldstændig har slået igennem. Selve fortalen betegner Sakses værk som det, der i udlandets öjne skal hævde den danske historie som jævnbyrdig med de andre folks allerede skrevne levnedsløb. Den store engelske og normanniske virksomhed for nationalliteraturen er ham velkendt; Normannerhistoriens fader Dudo og den endnu ældre grundlægger af Englands historie Beda nævner han på förste blad af sin historie, så at sige de eneste kildeskrifter, han overhovedet omtaler; når ingen af de yngre britiske historieskrivere nævnes, er det vel fordi han ikke vilde anføre sine egne samtidige som historiske autoriteter; selv et så banebrydende værk som Galfred åf Monmouths Briterhistorie var jo endnu omtvistet i sit hjemland.

Folkehistorien efter hjemlig overlevering tilbage til selve folkets udspring synes da at være en tanke, som Sakse har modtaget fra den engelsk-normanniske historieskrivning. I enkeltheder vil det også være let at kende overensstemmelser, fremfor alt den stærke brug af digtninger med alskens overnaturlige væsner, som Sakse — om end nølende — går med til. Ligheden gælder endvidere den brogede romanagtige afveksling og mangeslyngede handling, som Sakse ikke alene modtager fra mundtlig fortælling, især fornaldarsagaer, men som han også selv skaber ved at knytte overleveringer i hinanden (f. eks i Baldersagnene, i sammenslyngning af Hjarnesagnet med Fridlevsagaen osv.). Han bliver derved selv medarbejder i den literaturretning, der nærmer krønike og roman, lærdomsværk og ridderepos, til hinanden.

Men om end Sakse har fået en tilskyndelse fra udlandets historiske literatur, står han dog selvstændig i tankens udførelse. Han har haft en rig hjemlig overlevering, og har haft mod til at lide på den. De förste linjer i hans værk er karakteristiske; her skyder han den normanniske literaturs

yndlingstanke, at de europæiske folk stammer fra Trojanere og Grækere, til side, og sætter den hjemlige overlevering om kong Dan i höjsædet. Og sådant er værket helt igennem. I intet værk hæver et folk kækkere sit hoved for at vise sit eget åsyn; intet er mere selvstændigt overfor klassikerdyrkelse og overfor nationalsagnenes omdannelse til almindelig middelaldersroman. Skikkelser som Rolv og Bjarke, Uffe og Starkad har fået deres åndspræg, för riddertiden skyllede ind over landet. Poetiske former og poetiske idealer rækker tilbage til oldtiden; og deres ændringer er ikke andre, end hvad folket selv har gennemlevet: Danerigets fælles skæbne, og enkelte mere ridderlige træk hos det kristnede folk. Den fra oldtid nedarvede Skjoldungrække har tjænt hele sagndigtningen som rygrad, har hindret nye æmner fra at overvælde de gamle og gjort det muligt at samle alle overleveringer til en helhed. —

Medens den almene kulturs store bølge gik ind over Europa, holdt de yderstboende folkestammer stærkere fast ved det oldtidsarvede åndsliv, end det var muligt for Syd- og Mellemeuropas lande; således Kelterne i vest, og Nordboerne på deres side. Så kommer der et tidspunkt, hvor de udboende folk har tilegnet sig det mål af fælleskulturen, at de kræver en selvstændig plads indenfor det hele samfund; på folkeslagenes store ting, det åndelige samkvem mellem nationerne, slår dristige talsmænd til lyd for deres eget folks ret. Dette er Sakses plads i historien; han slår til lyd for Danenavnet. Ved Romermålet tilhører han den almene kultur, tankeindholdet er det förste store krav på nordisk selvstændighed.

